

การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

นายศุภชัย นทีตานนท์

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

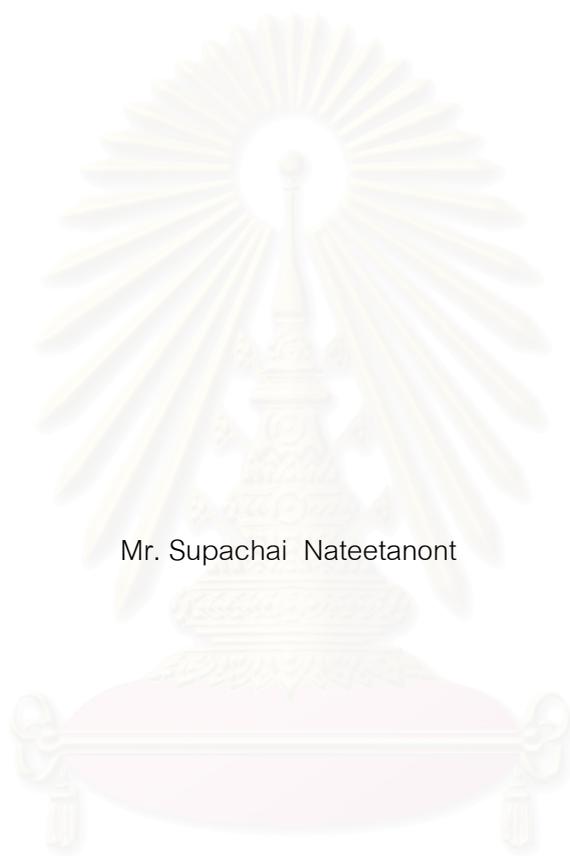
สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF THAI ART INSTRUCTION AT THE UNDERGRADUATE LEVEL IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTION UNDER THE JURISDICTION OF COMMISSION ON HIGHER EDUCATION

Mr. Supachai Nateetanont

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Education Program in Art Education

Department of Art, Music and Dance Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

Copyright of Chulalongkorn University

ศุภชัย นทีตานนท์ : การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (A STUDY OF THAI ART INSTRUCTION AT THE UNDERGRADUATE LEVEL IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS UNDER THE JURISDICTION OF COMMISSION ON HIGHER EDUCATION) อ. ที่ปรึกษา: รศ. ปิยะชาติ แสงอรุณ, จำนวนหน้า 315 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษาที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในด้าน ผู้เรียน ผู้สอน วัตถุประสงค์ การเรียนการสอน เนื้อหา สิ่งแวดล้อม การดำเนินการสอน กิจกรรมเสริมทักษะ การวัดและประเมินผล การวิเคราะห์ผล และการวิพากษ์วิจารณ์ การดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากร คือ อาจารย์ผู้สอน จำนวน 17 คน และนักศึกษา จำนวน 248 คน ในหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในปีการศึกษา 2549 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบแสดงความคิดเห็น และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1.) ผู้เรียนควรเห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ และต้องมีใจรัก และมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย 2.) ผู้สอนควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับ ศิลปะไทยโดยตรง 3.) วัตถุประสงค์การเรียนของการสอน เพื่อให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย 4.) เนื้อหาควรเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย 5.) สิ่งแวดล้อมควรมีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง และมีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน 6.) การดำเนินการสอน ควรมีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน และควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน 7.) กิจกรรมเสริมทักษะควรให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง และควรมีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ 8.) การวัดและประเมินผล ด้านความรู้ ผู้เรียนควรมีความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ผลงานศิลปะไทย และความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ 9.) การวัดและประเมินผล ด้านทักษะ ผู้เรียนควรมีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย 10.) ด้านการวัดและประเมินผล ด้านทัศนคติ ผู้เรียนควรเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา 11.) ด้านการวิเคราะห์ผล ควรมีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้าและมีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน 12.) ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ ควรมีการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง ให้เกิดการพัฒนามากขึ้น

ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับหัวหน้าสาขาวิชา พบว่า มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาต่อน้อย ผู้สอนมีเอกสารประกอบการสอนน้อยและขาดการประชุมสัมมนาบุคคลากร ควรเพิ่มจำนวนผู้สอนให้มากขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อมควรปรับปรุงห้องปฏิบัติงานให้มีคุณภาพ และเพียงพอต่อการใช้งาน และควรมีสถานที่จัดแสดงผลงานของนักศึกษา

ภาควิชา ศิลปดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา..... ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา ศิลปศึกษา..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา 2549.....

4683756127 : MAJOR ART EDUCATION

KEY WORD: THAI ART / ART INSTRUCTION / THE UNDERGRADUATE LEVEL

SUPACHAI NATEETANONT: A STUDY OF THAI ART INSTRUCTION AT THE UNDERGRADUATE LEVEL IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS UNDER THE JURISDICTION OF COMMISSION ON HIGHER EDUCATION. THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. PIYACHART SANGAROON, 315 pp.

The objective of this research was to study opinions of lecturers and students pertaining to the field of Thai art at the undergraduate-level in higher education, under the jurisdiction of the Commission on Higher Education, inquiring into: lecturers, students, aims, lecturing method, subject matter, environment, process, activities and evaluation, analysis and critical, process of research, making list of population. There are 17 lecturers and 248 students in the field of Thai art at the undergraduate-level in higher education under the jurisdiction of Commission on Higher Education in 2006/B.E 2549. Measurement instruments included: questionnaires, comment and interviews and database-analysis.

According to the data obtained, thus far: 1) learners should be mindful of the significance and value in art and national heritage, and love Thai fine art. 2) The lecturers should possess knowledge and particular expertise in Thai art. 3) The aims of the courses were to raise awareness and value of Thai art. 4) The subject matter should related towards preservation, inheritance, and maintenance of Thai art. 5) There should be art halls or art museums in or neighboring the compound of the institution, and knowledge sources in the fields of art, culture, and Thai's way of life in related institutions. 6) For the teaching methods, there should be an exercise, demonstration, and example, and aims setting the learning method. 7) Activities process: students should be able to set the structure for their own activities and plan for further activities. 8) In the process of evaluation, the students should be able to analyze, comment and understand Thai art and its processes. 9) In evaluating of the skills, the students should be efficient in achieving their goals. 10) In general: the students should have the awareness of Thai art, and be confident with responsibilities. 11) Basis of evaluation should be reported in advance, and evaluate studies method. 12) There should be critics on the works of students for further development. According to the interview from Director of this field of study, it has been found that students were less interested to enrolment, few materials and seminar attendance for lecturers. The numbers of lecturers should be increased. In the matter of environment, the working places should be renovated from their current conditions and sufficient exhibition space should also be available.

Department Art Music and Dance Education..... Student's signature *Supachai Nateetanont*
Field of study Art Education..... Advisor's signature *Assoc. Prof. Piyachart Sangaroon*
Academic year 2006.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความสำเร็จและความเมตตาและกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ปิยชาติ แสงอรุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา ชี้แนะ แนวทางในการทำวิจัย ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดีมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำไพ ตีรณสาร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้เกียรติในฐานะเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการปรับปรุง แก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อันเป็นประโยชน์ยิ่งต่อผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือ และอาจารย์และนักศึกษาศิลปะไทย ในการตอบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ตลอดจนการให้ความร่วมมือในการทำวิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณครอบครัวของผู้วิจัย สาขาวิชาศิลปศึกษา ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยสำหรับความช่วยเหลือและกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จได้ด้วยดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฐ
บทที่	
1. บทนำ	
1. ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
3. ขอบเขตการวิจัย.....	8
4. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
5. วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2. เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	
1. ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย.....	13
1.1 ความเป็นมาของงานศิลปะไทย.....	15
1.2 ประเภทและลักษณะของศิลปะไทย.....	39
1.3 ความสำคัญของศิลปะไทย.....	45
1.4 ภูมิปัญญาในงานศิลปะไทย.....	47
2. การเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะไทย.....	48
2.1 ความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่าง.....	50
2.2 ภูมิปัญญาการถ่ายทอดของช่างไทย.....	61
2.3 รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดศิลปะไทย.....	66

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2. เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)	
3. การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา.....	76
3.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนการสอน.....	76
3.2 ระบบการเรียนการสอน.....	78
3.2 องค์ประกอบของการเรียนการสอน.....	84
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา.....	119
4.1 การเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษา.....	119
4.2 หลักการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา.....	122
4.3 ปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ.....	133
5. การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา.....	135
5.1 การศึกษาศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา.....	135
5.2 หลักสูตรศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา.....	138
6.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	154
6.1 งานวิจัยต่างประเทศ.....	154
6.2 งานวิจัยในประเทศ.....	166
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	169
3.วิธีดำเนินงานวิจัย	
1. ศึกษาเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้อง.....	174
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	174
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	175
4. วิธีการสร้างเครื่องมือในการวิจัย.....	176
5. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	176
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	178
7. การนำเสนอ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	180
8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	180

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของอาจารย์ผู้สอน และนักศึกษา.....	181
1. สถานภาพของอาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถาม.....	182
2. สถานภาพของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม.....	186
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาของรัฐ.....	189
3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ.....	215
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร.....	227
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	
1. สรุปผลการวิจัย.....	232
2. อภิปรายผล.....	253
3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	268
รายการอ้างอิง.....	269
ภาคผนวก.....	278
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย.....	279
ภาคผนวก ข รายชื่อมหาวิทยาลัยที่ตอบแบบสอบถาม	281
ภาคผนวก ค รายชื่อหัวหน้าสาขาวิชาที่ให้สัมภาษณ์.....	284
ภาคผนวก ง เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย.....	306
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	315

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
	1. ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสถานภาพของอาจารย์.....	182
	2. ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสถานภาพของนักศึกษา.....	186
	3. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านผู้เรียน ของอาจารย์ และนักศึกษา.....	189
	4. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านผู้สอน ของอาจารย์และนักศึกษา.....	191
	5. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ของอาจารย์และนักศึกษา.....	193
	6. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านเนื้อหา ของอาจารย์และนักศึกษา.....	195
	7. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านสิ่งแวดล้อม ของอาจารย์และนักศึกษา.....	197
	8. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านการดำเนินการสอน ของอาจารย์และนักศึกษา.	199
	9. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ ของอาจารย์และนักศึกษา.....	201
	10. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ของ อาจารย์และนักศึกษา.....	203

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
11. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ ของอาจารย์และนักศึกษา.....	205
12. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ ของอาจารย์และนักศึกษา.....	207
13. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านการวิเคราะห์ผล ของอาจารย์และนักศึกษา.....	209
14. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ของอาจารย์และนักศึกษา...	211
15. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ของอาจารย์และนักศึกษา.....	213
16. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านผู้เรียน.....	215
17. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ใน สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านผู้สอน.....	216
18. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน.....	217
19. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ใน สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านเนื้อหา.....	218
20. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ใน สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านสิ่งแวดล้อม.....	219
21. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ใน สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการดำเนินการสอน.....	220

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
22. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ...	221
23. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ การประเมินผลการเรียน ด้านความรู้.....	222
24. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ การประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ.....	223
25. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ การประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ.....	224
26. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิเคราะห์ผล.....	225
27. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิพากษ์วิจารณ์.....	226

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1. องค์ประกอบของระบบการเรียนการสอน.....	119
2. ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย.....	169
3. การเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะไทย.....	170
4. การเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา.....	171
5. ทฤษฎีการสอนศิลปะระดับอุดมศึกษา.....	172
6. หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	173

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีความงดงามและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เนื่องด้วยตั้งอยู่ในภูมิภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของโลก โดยเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ได้ปรากฏมีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงของมนุษยชาติอันเก่าแก่ ตลอดจนผลิตผลทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในดินแดนแห่งนี้อยู่เป็นอันมาก ซึ่งมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้เองที่ได้มีการพัฒนาสืบทอด จนกลายเป็นศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย หรือ มรดกช่างศิลป์ไทย มาจนทุกวันนี้ งานศิลปกรรมไทยหรืองานช่างศิลป์ไทยที่เป็นมรดกตกทอดอยู่ในสังคมไทยนั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจไม่น้อย เพราะทุกวันนี้ความรู้เกี่ยวกับงานช่างศิลป์ไทยตลอดจนผลิตผลของงานช่างศิลป์ไทยจะเหลือน้อยลงไปทุกที เนื่องจากความนิยมและความจำเป็นในการใช้งานหรือใช้สิ่งของเครื่องใช้ที่มีความงดงามทางศิลปะเหล่านั้น ได้ลดลงไป ขณะเดียวกันช่างฝีมือที่มีความรู้ความชำนาญในงานช่างศิลป์ไทย ก็เหลือน้อยลงไปด้วย ซึ่งมีความหมายว่า ศิลปวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยกำลังจะสูญหายและเหลือน้อยลง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์ และเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวกับงานช่างศิลป์ไทยให้กว้างขวางออกไป ศิลปกรรมเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงถึงภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชาติ เป็นเครื่องเชื่อมโยงจิตใจของคนไทยเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นความภาคภูมิใจ และปิติยินดีที่ได้มีสมบัติวัฒนธรรมล้ำค่าเป็นเครื่องจรรโลงใจให้สร้างสรรค์สืบทอดมรดกที่ได้รับมาตลอดไป (แก่นมาศ ขวลิขิต ใน สุพจน์ คำวิฑูร, 2542)

ความงดงามของมรดกช่างศิลป์ไทยเป็นอันมากที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยทุกวันนี้ ล้วนเป็นผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของช่างไทยในอดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นมรดกวัฒนธรรมอันมีค่าที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าความรู้ที่เกี่ยวกับช่างศิลป์ไทยเหล่านี้ได้เริ่มหายไป จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายและเป็นห่วงว่าในระยะเวลาไม่นานนักมรดกช่างศิลป์ไทยในหลายๆสาขาจะสูญหายไปจากสังคมไทย งานช่างศิลป์ไทยนั้น หมายถึงงานหรือสิ่งที่คนไทยทำขึ้นภายใต้วิธีการผลิตแบบอย่างไทย ภายใต้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย ที่แสดงถึงความชำนาญในการฝีมือและศิลปะ ผลิตงานออกมาเพื่อตอบสนอง

ประโยชน์ใช้สอยและแสดงความสง่างามอย่างมีคุณค่าที่สะท้อนถึงพุทธิภูมิปัญญาไทย หรืออาจจะกล่าวอีกอย่างได้ว่า งานช่างศิลป์ไทยนั้นก็คือ งานช่างปราณีตศิลป์ และวิจิตรศิลป์ที่สร้างสรรค์งานศิลปกรรมในสาขาต่างๆ ตามแบบแผนประเพณีนิยมอย่างไทยนั่นเอง (สุพจน์ คำวิบูลย์, 2542)

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ให้คำอธิบายไว้ใน “ศิลปะสงเคราะห์” (พระยาอนุমানราชธนะ แปลเรียบเรียง) หน้า 31-32 ความว่า “ช่างฝีมือ (Artisan) หมายถึงผู้ผลิตศิลปกรรมที่งามนำดูน่าใช้สอย เครื่องประดับชีวิตของคนเราให้ดูกินดีอยู่ดี ผลิตรกรรมหรือสิ่งที่เป็นอาชีพของช่างฝีมือนี้ เรียกว่า ศิลปะ อันเป็นผลเกิดจากฝีมือความสามารถและความรู้ค่าของช่างฝีมือผู้นั้นเฉพาะตัวเป็นคนๆไป หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผลิตรกรรมหรือสิ่งที่ทำขึ้นไม่ใช่เป็นของที่ทำด้วยเครื่องจักร ตัวอย่างอาชีพต่าง ๆ ของช่างฝีมือคือ การแกะสลักโลหะ การแกะสลักไม้ การทำเครื่องปั้นลายคราม การทอผ้า และอื่นๆ ด้วยของมีโย วิชาชีพอันเนื่องด้วยการช่าง เช่น ช่างทอง ช่างไม้ ช่างรัก ช่างประดับกระจก ช่างถมเหล่านี้เป็นต้น ก็เรียกว่า ศิลปะ จากเนื้อหาสาระคำอธิบายข้างต้น ช่างฝีมือกับศิลปะ ไม่มีความแตกต่างกันเลย มีความเท่าเทียมกันในเชิงนิยามและความหมายนอกจากนี้ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2547) ยังได้แบ่งประเภทของช่างออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ช่างหลวง คือช่างที่สังกัดกรมกองต่างๆ
2. ช่างพระ หรือชีช่าง ช่างที่ทำงานอยู่ในวัดวาอารามต่างๆ ซึ่งมักจะอยู่ในสมณเพศ
3. ช่างพื้นบ้านพื้นเมือง ช่างที่มีความชำนาญในการช่างตามแบบพื้นบ้านพื้นเมืองของตน
4. ช่างเขลยศักดิ์ ช่างอิสระ ไม่ปรารถนาที่จะรับราชการ ทำมาหากินของตนเองอย่างตามใจชอบ

การช่างศิลป์ไทย คือ งานหรือสิ่งที่คนไทยทำขึ้น ภายใต้วิถีการผลิตแบบอย่างไทย ภายใต้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมไทย ที่แสดงถึงความชำนาญในการฝีมือและศิลป์ ผลิตผลงานออกมาเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยและแสดงความสง่างามอย่างมีคุณค่าที่สะท้อนถึงพุทธิภูมิปัญญาไทย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2547)

อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะไทยเป็นมรดกคู่บ้านคู่เมืองของไทยมาแต่กาลนาน เป็นตัวบ่งชี้ถึงความเจริญและความมีอารยะของชนไทย เป็นภาพฉายถึงวิถีสังคมและชนชั้นในวัฒนธรรมไทย ที่ยึดถือแบบอย่างในรูปของความเชื่อและประเพณีที่สืบทอดกันมา ศิลปะไทยมีรูปแบบเฉพาะของไทย ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่สามารถสืบค้นก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงอิทธิพลของศิลปะ ในกลุ่ม

ชนละแวกใกล้เคียงกันหรือชนต่างถิ่นไกลที่มีความสัมพันธ์ในวิถีชีวิต แลกเปลี่ยนการค้าขาย การสืบทอดของวิถีชีวิตก่อให้เกิดกิจกรรมการใช้งานศิลปะแห่งภูมิปัญญา และการทำนุบำรุงก่อให้เกิดการถ่ายทอด การบำรุงรักษา การพัฒนาและการสร้างสิ่งใหม่ในวิถีชีวิตใหม่ ศิลปะไทยจึงเป็นงานศิลปะที่มีชีวิต มีอายุ มีวิวัฒนาการและสนองต่อวิถีชีวิตคนไทยในอนาคตได้ หากเข้าใจและรู้ถึงคุณค่ามรดกแห่งชนชาติ

ในปัจจุบันแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559) ได้มีการกำหนดประเด็นปัญหาวิกฤตเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่ต้องนำมาพิจารณากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการแก้ไขอย่างจริงจัง สำหรับประเด็นปัญหาวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมได้อยู่ในประเด็นต่อไปนี้ ได้แก่

- การละเลยไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของ ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย และการถูกรวบงำโดยวัฒนธรรมต่างชาติ

- ศิลปะ และประเพณีอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ ยังไม่ได้รับการสืบสานอย่างพอเพียงเพื่อความยั่งยืน ให้ทรงคุณค่าเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยทุกคน

- ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยรวมทั้งศิลปะไทยที่ทรงคุณค่าถูกละเลย ผู้ทรงภูมิปัญญาไม่ได้รับการดูแลและยกย่องจากสังคมให้อยู่อย่าง มีเกียรติ และศักดิ์ศรี

- การบริหารและการจัดการด้านศิลปะ และวัฒนธรรมขาดประสิทธิภาพ ยังไม่สามารถดูแลรักษาศิลปะ และวัฒนธรรมให้ทรงคุณค่าอย่างที่เป็นมาในอดีต ในขณะที่เดียวกันการสร้างสรรค์และพัฒนาศิลปะ และวัฒนธรรมไทยยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดผลสำเร็จเท่าที่ควร รวมทั้งศิลปินก็ยังไม่ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนอย่างเหมาะสมเพื่อให้กำลังใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าต่อไป(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) รวมถึงแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2545-2559 ได้กำหนดแนวนโยบายในการดำเนินการ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และสืบสานงานศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย คือ

แนวนโยบายเพื่อการดำเนินการที่ 8 เกี่ยวกับการส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมบนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545:73) โดยกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ และสืบสานงาน ศิลปะ และวัฒนธรรม ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1.) รัฐบาล กำหนดนโยบาย แผน แผนงาน และโครงการ สนับสนุนการพัฒนาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยทุกสาขา และให้มีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่า และ

ความสำคัญของ ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย ออกไปสู่ประชาคมโลก รวมทั้งการสร้างความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้งในความหลากหลายของศิลปะ วัฒนธรรม อื่นๆทั่วโลกให้กับประชาชนไทยเพื่อสร้างเสริมค่านิยมสุนทรียภาพ ส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับ ความรู้และการเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย รวมทั้ง สนับสนุนให้มีการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนงานด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่นและ ภูมิปัญญาไทย ในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้บุคคลากร นักวิชาการ อาสาสมัครและผู้ที่มีสนใจ เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาเทคนิคต่างๆ มาปรับใช้กับงานทางศิลปะ และวัฒนธรรม(สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

2.) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จัดให้มีแผน และโครงการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้ เห็นความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม มรดกทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของ ท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย เพื่อนำไปสู่การสืบสานและสร้างสรรค์ได้ต่อไปจัดให้มีเวทีประชาคมเพื่อรับ ฟังความคิดเห็น สร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำในการทำนุบำรุง รักษา และ อนุรักษ์มรดกทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

3.) สถานศึกษา สถานศึกษาด้านศิลปะ และวัฒนธรรมจัดการเรียนการสอนด้านศิลปะ และวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาที่ขาดแคลน เพื่อสร้าง บุคคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะด้านศิลปะ และวัฒนธรรม

จัดเก็บข้อมูลสถิติ เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลระดับท้องถิ่นเกี่ยวกับศักยภาพด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางส่งเสริมการบริหารและ การจัดการให้คงอยู่เป็นความภูมิใจของทุกคนในชาติ และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในส่วนที่ ท้องถิ่นมีความได้เปรียบทั้งปัจจัยการผลิตและภูมิปัญญาความรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2545)

ตามสาระพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 มาตรา 6 หมวดจุดมุ่งหมายและหลักการ “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมี ความสุข (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2544) และ “สถาบันอุดมศึกษาเป็นองค์กรพัฒนาการศึกษา ระดับสูงที่ไม่เพียงสูงด้วยตำราสาระที่เป็นข้อมูลและรูปแบบเทคโนโลยี หากน่าจะเป็นความสูงด้วย ระดับคุณภาพของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สูงด้วยภูมิปัญญาและศีลธรรม” (ระพี สาคริก, 2530)

ศิลปะ มีบทบาทสำคัญต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตมนุษย์ที่เป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน รวมถึงสังคมในอนาคต ซึ่งศิลปะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ในสังคมที่จะขาดเสียมิได้ โดยที่ศิลปะจะเป็นส่วนของการสร้างสรรค์ชีวิตชีวา ส่งเสริมคุณค่าของความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์แห่งร่องรอยของอารยธรรม และวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องแสดงให้นานาประเทศในโลกได้ประจักษ์เพื่อเป็นการตัดสินความมีอารยธรรมของประเทศ ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมทางศิลปะให้กับคนไทยในสังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อการอนุรักษ์ สร้างสรรค์ และสืบทอดเจตนารมณ์ทางค่านิยม รวมถึงวัฒนธรรมทางศิลปะมิให้สูญหายไปจากสังคม (กรมวิชาการ, 2541)

การศึกษานโยบายไทยทางด้านศิลปะนั้น ก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และสำนึกในคุณค่าแห่งมรดกอันเป็นสมบัติทางศิลปะของบรรพบุรุษ สมควรที่จะได้สืบสานให้ดำรงคงอยู่คู่กับประเทศชาติ (วิทย์ พิณคันเงิน, 2547) นโยบายไทยจึงสะสมกันมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคม และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, 2547) การจัดการศึกษาของไทยได้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ การจัดการศึกษาเป็นความรู้สากลเพียงอย่างเดียวไปสู่การให้ความสำคัญกับนโยบายไทย โดยเน้นผู้เรียนทุกคน เห็นความสำคัญของวิทยาการสมัยใหม่ ควบคู่กับนโยบายไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541)

การศึกษาทางด้านศิลปะ ซึ่งเป็นสาขาวิชาหนึ่งของการศึกษานั้น ได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตจะมีลักษณะเป็นการเรียนแบบช่างฝึกหัด ผู้สอนจะถ่ายทอดวิชาที่ตนถนัด และวิธีการสอนที่แตกต่างกันไปตามแบบเฉพาะตนของครู (วินัย โสมดี, 2528)

การศึกษาทางศิลปะ จะต้องมีการผลิตบุคลากรประเภทหนึ่งเพื่อให้มีหน้าที่โดยตรงต่อการสืบทอดและรักษาศิลปะไทย บุคลากรดังกล่าวนี้นอกจากจะให้การศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ ความนิยมในศิลปะไทยอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังจะต้องได้รับการฝึกฝนให้มีทักษะ สามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยได้ ทั้งนี้เพื่อบุคคลเหล่านี้ได้ทำหน้าที่อนุรักษ์หรือพัฒนาศิลปะไทยให้สอดคล้องกับสภาพชีวิต และสังคมไทยที่นับวันจะเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าขึ้นทุกวัน หากย้อนกลับไปดูประวัติการศึกษาของชาติไทย บรรพชนคนไทยได้กระทำมาตลอดในประวัติศาสตร์อันยาวนาน ชาติไทยจึงมั่งคั่งไปด้วยหลักฐานทางศิลปะและโบราณคดี เป็นการแสดงให้เห็นความต่อเนื่องทางการค้นคิด การถ่ายทอด ความรู้ ความคิด และรสนิยมทางความงามที่สืบต่อกันมา ในสมัยเมื่อมีการจดบันทึกประวัติช่างอย่างชัดเจน เช่น เรื่องกรมช่างต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และกรมช่างสิบหมู่

ที่จัดขึ้นเมื่อต้นรัชกาลที่ 5 นั้นก็มักมีการให้การศึกษาอบรมพร้อมกับการทำงานช่างต่าง ๆ สนองความต้องการของบ้านเมือง และสังคมไทยในยุคนั้น ๆ ต่อมา (อภิย์ นาคคง, 2530)

เสริมศรี ไชยศร, สุรพล บัวพิมพ์และ สุนทรีย์ คนเที่ยง (2543) ได้ศึกษาจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษา และลักษณะของบัณฑิตที่สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งทั้งไทย และต่างประเทศ สรุปได้ว่า ภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาก็คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่สำคัญทางวิชาการ มีศักยภาพที่จะรู้จักเลือก และปฏิบัติอาชีพ มีศักยภาพที่จะแสดงความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองที่ดีในสังคม สามารถสร้างสรรค์เพิ่มพูนความคิดและพัฒนาศักยภาพของตนเอง

ไพฑูริย์ สีนลารันตัน (2524) ได้กล่าวว่า การอุดมศึกษาเป็นการศึกษาสำหรับคนที่จะเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้ใหญ่แล้ว โดยจะครอบคลุมเรื่องของ คน ความรู้และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ได้ การกำหนดจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาตามหลักสากลที่ยอมรับกันทั่วไปคือ

1. การสอน เป็นการสร้างคนให้กับสังคม สิ่งที่เรียนและสอนเปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อบรรณณะของบุคคลที่มีบทบาทในการกำหนดคุณค่าและความรู้ของสิ่งที่จะเรียน สำหรับสังคมนั้น ๆ ในเวลานั้น ๆ

2. การวิจัย การค้นคว้า บุกเบิกและแสวงหาความรู้ใหม่

3. การบริการชุมชน เพื่อมุ่งกระจายความรู้ไปสู่คนส่วนมาก เผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางออกไป และให้คำปรึกษา แนะนำ ทำวิจัยเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชน และร่วมมือแก้ปัญหาแก่สังคม

จากข้างต้นสามารถสรุปเป้าหมายของการอุดมศึกษาได้ว่า 1) มีเป้าหมายต่อปัจเจกบุคคล คือ การพัฒนาสมาชิกในสังคมให้มีคุณภาพขั้นสูงทั้งสติปัญญาและจิตใจ อีกทั้งยังปลูกฝังให้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ 2) เป้าหมายต่อสังคม คือการให้บริการสังคมในด้านต่าง ๆ ช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า และ 3) เป้าหมายต่อการอุดมศึกษาเอง คือการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในแต่ละสาขาของตนเองให้ก้าวหน้าและทันสมัย แล้วนำองค์ความรู้นั้น ๆ มาช่วยพัฒนาหรือแก้ปัญหาให้กับบุคคลและสังคมต่อไป

ปฏิญญา สาทร (2521) ได้ให้ความหมายของ การศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาบุคคล ทั้งในด้านจิตใจและคุณสมบัติอย่างหนึ่ง กระบวนการทางการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือที่คนรุ่นหนึ่งให้กับคนอีกรุ่นหนึ่ง เครื่องมือนี้ถ้าไม่นำไปใช้จะไม่เกิดประโยชน์อันใด นอกจากนี้การศึกษายังเป็นเครื่องมืออันสำคัญของรัฐ ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงของรัฐ ตามที่รัฐต้องการทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

นอกจากนั้น สุรพล ปานาทกุล (2526) กล่าวว่า การศึกษายังเป็นการสั่งสมและถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ ของมนุษย์เพื่อการแก้ปัญหา และยังให้เกิดความเจริญทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้การศึกษายังเป็นกระบวนการต่อเนื่องในการพัฒนาบุคคลให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม ที่พึงประสงค์ของสังคม การศึกษามีความหมายลึกกว้างไกล กว่า การเรียนหนังสือ และการไปโรงเรียน การศึกษามีใช่การเรียนรู้เนื้อหาวิชาแต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิด และพัฒนาจิตใจให้สูง การศึกษาที่ดี จึงควรมีลักษณะ ดังนี้

- 1) ผู้เรียนได้รับประโยชน์มากที่สุด
- 2) สามารถพัฒนาผู้เรียนในทุกๆด้าน
- 3) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง
- 4) ยืดหยุ่นได้
- 5) สามารถนำไปปฏิบัติ
- 6) มีความชัดเจนไม่คลุมเครือ

จากความสำคัญของการทำนุบำรุง การสืบทอด การถ่ายทอด การพัฒนาและสร้างสรรค์งานศิลปะไทย และจุดมุ่งหมายของการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นกล่าวได้ว่า ในระดับอุดมศึกษา การเรียนรู้ศิลปะในกระบวนการเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนในเรื่อง การรับรู้คุณค่าศิลปะและความงาม ความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ อิทธิพลความเชื่อ เกิดความรู้ความคิด สามารถจะวินิจฉัยวิพากษ์ และตัดสินใจ สามารถนำความรู้ความคิดไปพัฒนาความสามารถเชิงปฏิบัติการ เกิดแนวทางและรูปแบบของตนเอง ล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางการเรียนการสอนของครูช่างของไทยมาแต่โบราณจนถึงการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นการศึกษาศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม จะได้ภาพรวมและแนวทาง เพื่อพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนและการขยายการศึกษาให้ลึกและสูงขึ้นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษาที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของ การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

2. มหาวิทยาลัยสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทย เป็นหลักสูตรเฉพาะ ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ประกอบด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

การเรียนการสอน หมายถึง การจัดดำเนินการ การเรียนการสอนศิลปะไทยหลักสูตร ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ศิลปะไทย หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย การละเล่น ตลอดจนสาระเรื่องราวอื่น ๆ อันเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยให้ปรากฏในศิลปกรรมแต่ละประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปะพื้นบ้าน หรือหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาเป็นการวิจัย แบบสัมภาษณ์และการสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้เสนอวิธีดำเนินการวิจัยเรียงลำดับตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้อง

2. ประชากรที่ใช้ในงานวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
4. วิธีการสร้างเครื่องมือ
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การสรุปผล และอภิปรายผล

1. ศึกษาเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจาก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการเรียน การสอน การศึกษาในเชิงช่างศิลป์ไทย และหลักสูตรศิลปปะไทยในระดับปริญญาตรี เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้เป็นแนวทางในการวิจัย

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

- 1.) ผู้บริหารระดับหัวหน้าภาควิชาศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- 2.) อาจารย์ ประจำหลักสูตรศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- 3.) นักศึกษาในหลักสูตรศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจำนวน 5 สถาบัน ประกอบด้วย
  1. มหาวิทยาลัยศิลปากร
  2. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  3. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง
  4. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
  5. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลกับประชากรกลุ่มต่างๆ ดังนี้คือ

- 1.) การเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นหัวหน้าภาควิชาศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี ใช้การสัมภาษณ์ โดยมีเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง

2.) การเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นอาจารย์ และนักศึกษา หลักสูตรศิลปปะไทย ใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็น และ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)

4.วิธีการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามโดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.) ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนของการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และให้ครอบคลุมเนื้อหาของหัวข้อต่าง ๆ ในเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.) นำผลที่ได้จากการค้นคว้ามาสร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามสำหรับ อาจารย์ และ นักศึกษา ในหลักสูตรศิลปปะไทย เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ตรวจสอบแก้ไขเนื้อหา ภาษาลำนวน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย

3.) ปรับปรุง แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจ พิจารณาการใช้ภาษา ความตรง และความครอบคลุมเนื้อหา

4.) นำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม มาปรับปรุง แก้ไข แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยวิธีการหาค่า สัมประสิทธิ์อัลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาช (Cronbach)

5.) นำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับ กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง รวบรวมข้อมูลทั้งหมด และนำมาวิเคราะห์ผลต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1.) วิเคราะห์ข้อมูลจาก แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ในหลักสูตรระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ของอาจารย์ผู้สอน

2.) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์ ดังนี้

2.1.) นำแบบสอบถามตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List) แล้วนำมาวิเคราะห์แจกแจงความถี่ของ คำตอบ และคิดเป็นค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอในรูปของตารางและความเรียง

2.2.) นำแบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะไทยระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ อุดมศึกษา ของนักศึกษา ในหลักสูตรศิลปะไทย ซึ่งเป็น แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2.3.) นำแบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-Ended Questionnaires) นำมาแยกแยะจัดกลุ่มแล้วจึงนำเสนอในรูปของความเรียงโดยเรียงตามลำดับความถี่

6. การสรุปผล และอภิปรายผล

ผู้วิจัยสรุป และอภิปรายผลการวิจัย ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอในรูปของ ความเรียง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.) ทำให้ทราบถึงการเรียนการสอนศิลปะไทยนำเสนอในรูปของความเรียง เพื่อเป็น ประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงรักษา และการอนุรักษ์ ศิลปะไทย

2.) ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนของ หลักสูตรศิลปะไทย ระดับอุดมศึกษา ที่ส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญา และการอนุรักษ์ ศิลปกรรมไทย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นคว้า หนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยโดยแบ่งสาระสำคัญของข้อมูลตามลำดับ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย

- 1.1 ความเป็นมาของงานศิลปะไทย
- 1.2 ประเภทและลักษณะของศิลปะไทย
- 1.3 ความสำคัญของศิลปะไทย
- 1.4 ภูมิปัญญาในงานศิลปะไทย

2. การเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะไทย

- 2.1 ความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่าง
- 2.2 ภูมิปัญญาการถ่ายทอดของช่างไทย
- 2.3 รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดศิลปะไทย

3. การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

- 3.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนการสอน
- 3.2 ระบบการเรียนการสอน
- 3.3 องค์ประกอบของการเรียนการสอน

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา

- 4.1 การเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษา
- 4.2 หลักการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา
- 4.3 ปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ

5. การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา

- 5.1 การศึกษาศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา
- 5.2 หลักสูตรศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยต่างประเทศ
- 6.2 งานวิจัยในประเทศ

กรอบแนวคิดงานวิจัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย

ไทยเป็นชาติที่มีศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองมาช้านาน แล้วเริ่มตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ ศิลปะไทยมีวิวัฒนาการและสืบเนื่องเป็นตัวของตัวเองในที่สุดราว พ.ศ.300 จนถึง พ.ศ.1800 พระพุทธศาสนานำเข้ามาโดยชาวอินเดีย ครั้งนั้นแสดงให้เห็นอิทธิพล ต่อรูปแบบของศิลปะไทยในทุก ๆ ด้านรวมทั้งภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม โดยกระจายเป็นกลุ่ม ศิลปะสมัยต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เมื่อกลุ่มคนไทยตั้งตัวเป็นปึกแผ่นแล้ว ศิลปะดังกล่าวจะตกทอดกลายเป็นศิลปะไทย ช่างไทยพยายามสร้างสรรค์ให้มีลักษณะพิเศษกว่า งานศิลปะของชาติอื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2540) ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดศิลปะไทย คือ

1. ความสมบูรณ์และความปลอดภัยทางภูมิศาสตร์
2. ความมีอิสรภาพทางประวัติศาสตร์
3. ศรัทธาทางศาสนา
4. ความเป็นกลางในการรับอารยธรรมประเทศ
5. ความมั่นคงในวัสดุในการสร้างศิลป์

ความงดงาม ของมรดกช่างศิลป์ไทยเป็นอันมากที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยทุกวันนี้ ล้วนเป็น ผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของช่างไทยในอดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นมรดก วัฒนธรรมอันมีค่าที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าความรู้ที่ เกี่ยวกับช่างศิลป์ไทยเหล่านี้ได้เริ่มหายไป จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายและเป็นห่วงว่าในระยะเวลาไม่ นานนักมรดกช่างศิลป์ไทยในหลาย ๆ สาขาจะสูญหายไปจากสังคมไทย (สุพจน์ คำวิบูล, 2542)

งานศิลปกรรมของไทยนับแต่สมัยแรกเริ่มเดิมนั้น มักจะเป็นศิลปะที่เนื่องมาแต่ศาสนา เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะในสมัยทวารวดี ศรีวิชัยลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อโยธยา หรือ รัตนโกสินทร์ก็ตาม ผลงานที่ปรากฏเป็นหลักฐานสืบเนื่องมาก็มักจะเป็นในรูปของประติมากรรม และจิตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จนต่อมาในปลายสมัยสุโขทัย ถึงสมัยอโยธยา เรื่อยมาจนถึง สมัยรัตนโกสินทร์ ช่างศิลปกรรมได้เปลี่ยนแปลง แยกแยะและขยายรูปแบบของงานศิลปะให้ แตกต่างไปจากเดิมมากขึ้น ประกอบกับในสมัยหลังนี้ วัสดุ อุปกรณ์และเทคนิคต่าง ๆ ในการ ประดิษฐ์งานศิลปะก้าวหน้าขึ้น งานประณีตศิลป์ ที่ใช้ในการตกแต่งอาคารบ้านเรือน ข้าวของ เครื่องใช้ ทั้งที่มีในพระพุทธรูปและที่มีอยู่ในบ้านเรือน จึงได้มีกำเนิดมา

ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นสมบัติที่สำคัญยิ่งของชาติ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวคนไทยทั้งชาติรวมทั้งความภูมิใจของคนไทยทั้งมวล ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ให้สืบทอดมาสู่รุ่นลูกหลาน มนุษย์เริ่มสร้างวัฒนธรรมขึ้นโดยมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นแรงผลักดัน ทำให้รู้จักคิดสร้างสรรค์เพื่อเอาชนะธรรมชาติ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปด้านต่าง ๆ วัฒนธรรมไทยก็ถือกำเนิดขึ้นในลักษณะเดียวกันนี้ อานนท์ อาภาภิรมย์ (2525) ได้กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมไทยว่าเกิดจากปัจจัยดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประเทศไทยเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำหลายสาย และในชีวิตประจำวันต่างก็ได้อาศัยประโยชน์จากแม่น้ำ เมื่อถึงปีต่างก็คิดว่าน่าจะแสดงความระลึกถึงพระคุณของน้ำหรือขอภัยจากแม่พระคงคา (ที่เชื่อว่ามี) ถ้าได้ทำสิ่งที่ไม่ควรทำกับแม่น้ำ อันเป็นที่เกิดประเพณีลอยกระทง นอกจากนี้ยังมีประเพณีแข่งเรืออีก เป็นต้น

2. ระบบเกษตรกรรม ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นสังคมเกษตร มีประชากรร้อยละ 80 ที่เป็นเกษตรกร อันทำให้คนไทยส่วนใหญ่ผูกพันกับวิถีชีวิตเกษตรกรรม ซึ่งประเพณีต่าง ๆ เช่น การลงแขก ประเพณีของฝน การเดินกำรำเคียว ฯลฯ

3. ค่านิยมของคนไทย มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดและค่านิยมได้กลายมาเป็นแกนของวัฒนธรรม เช่น ค่านิยมของคนไทยในส่วนที่รักความสงบ รักอิสรภาพและเสรีภาพ

4. การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Culture Diffusion) ผู้ที่มีบทบาทในการก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเช่น นักท่องเที่ยว พ่อค้า ทหาร คนอพยพ หมอสอนศาสนา วัฒนธรรมของสังคมอื่นที่แพร่เข้ามาในไทย คือ

1.) ศาสนาพราหมณ์ โดยผ่านทางเขมร อินโดนีเซีย มาเลเซีย เช่น พิธีสงกรานต์ ประเพณี อาบน้ำแต่งงาน อาบน้ำศพ พิธีปลงศพ

2.) ศาสนาพุทธ โดยเข้ามาทางจีน ผ่านพม่า ลังกา พุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างลึกซึ้งนับตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีอันเกิดจากความเชื่อทางศาสนา เช่น การก่อกองพระเจดีย์พระทราย ประเพณีการทอดกฐิน ประเพณีบวชนาค นอกจากนี้ไม่ว่าจะทำพิธีใด ๆ จะเห็นได้ว่ามีพิธีทางศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยทั้งสิ้น

3.) วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมตะวันตกเกิดการแพร่กระจายได้ก็เนื่องด้วยความสะดวกรวดเร็วของการติดต่อสื่อสารทางคมนาคม และความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี โดยเฉพาะทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมตะวันตกมีอิทธิพลสูงมาก เช่น การทักทายโดยการจับมือ การกีฬา การแต่งกายต่าง ๆ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าวัฒนธรรมไทยนั้นมีที่มาจากสภาพอันเป็นเอกลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์ระบบเกษตรกรรม ค่านิยมของคนไทยและการกระจายทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมอื่น ๆ รวมเข้าด้วยกัน

1.1 ความเป็นมาของงานศิลปะไทย

สงวน รอดบุญ (2529) กล่าวถึง การศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธศิลป์ในผืนแผ่นดินไทย ผู้ศึกษาจำเป็นต้องศึกษาความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์ในอินเดียและลังกาไว้เป็นการปูพื้นฐาน เพื่อจะได้ทราบความเป็นมาที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันทั้งในด้านศาสนสัมพันธ์ และศิลปสัมพันธ์ระหว่างสกุลช่างอินเดียและสกุลช่างแต่ละภูมิภาคไว้ดังนี้

1.1.1 พุทธศิลป์ในอินเดียและลังกา

สกุลช่างศิลปะของอินเดีย (Indian School Art) สกุลช่างศิลปะที่น่าสนใจมีทั้งสกุลช่างจากอินเดียเหนือและจากอินเดียใต้สร้าง งานศาสนศิลป์ ทั้งในลัทธิ “ไสวณิกาย” (นับถือพระศิวะ) และ “ไวษณพนิกาย” (นับถือพระนารายณ์) ตามศาสนาฮินดู ส่วนพระพุทธรูปตามลัทธิหินยานหรือเถรวาท (นับถือพระพุทธเจ้า) และมหายาน หรืออาจารย์วาท (นับถือพระโพธิสัตว์) และสกุลช่างที่สำคัญอีกสกุลหนึ่ง คือ “สกุลช่างลังกา” ซึ่งมีอิทธิพลต่อศาสนาและพุทธศิลป์ในสมัยสุโขทัย

สกุลช่างอินเดียเหนือ ประกอบด้วยสกุลช่างต่าง ๆ ดังนี้

1. สกุลช่างคันธาระ (Gandhara School) เริ่มขึ้นในแคว้นคันธารรัฐ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย (ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน) นับเป็นสกุลช่างแรกที่สร้างรูปบูชาในพระพุทธรูป (Buddhist icons) ตามขนบนิยมของชาวกรีก สมัยหลัง (Hellenistic tradition) โดยมีมือช่างชาวกรีกที่ยอมรับนับถือพระพุทธรูปของชาวอินเดีย จึงเกิดรูปแบบที่ผสมผสานกันระหว่าง “กรีก-อินเดีย” มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในแคว้นคันธารรัฐ แคว้นปัญจาบ และแคว้นอื่น ๆ ตลอดรัชกาลของพระเจ้าเทพบุตร ไกสร กนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา คือภายหลังที่พระเจ้ากนิษกะทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกนิกาย “สรวาสติวาทิน” (สัพพัตติวาท) และใช้ภาษาสันสกฤตในการทำสังคายนา นิกายสรวาสติวาทนี้แยกสาขาออกไปจากลัทธิเถรวาท การสังคายนาได้เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 643 มีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานเข้าร่วมด้วยในลักษณะผสมผสานกันระหว่างหินยานกับมหายาน ความเป็นจริงแล้วลัทธิหินยานได้เจริญมาก่อนในแคว้นคันธารรัฐตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

2. สกุลช่างมถุรา (Mathura School) เป็นสกุลช่างอินเดียอยู่ที่เมืองมถุรา ในลุ่มน้ำยมูนา เริ่มเป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางศิลปวัฒนธรรมมาตั้งแต่รัชกาลพระเจ้ากนิษกะ คือ ร่วมสมัยกับศิลปะคันธาระ เพราะมีฐานะเป็นเมืองหลวงทางตอนใต้ โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะคันธาระ

ในระยะแรกทั้งในการสร้างพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ แบบอย่างของพระพุทธรูปได้คลี่คลายจากแบบกรีกสมัยหลังมาเป็นการแสดงออกในลักษณะทางเชื้อชาติของอินเดีย (Indian Racial Type) ตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะพระเกศาได้เปลี่ยนจากลักษณะหยักเป็นลอนแบบธรรมชาติ มาเป็นลักษณะขมวดม้วนเป็นวงก้นหอย (Snail-Shell Curls) พระนลาฏปราศจากอูรี พระกรรณเริ่มยาวกว่าแบบคันธาระทั้งพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ สำหรับพระโพธิสัตว์ไม่มีพระมัสสุ พระเนตรมองลงสู่เบื้องต่ำ คือเปิดพระเนตรเพียงครึ่งเดียว (Half Closed Eye) ในลักษณะที่สำรวจมีประภามณฑลขนาดใหญ่ ตรงกลางประภามณฑลสลักเป็นรูปดอกบัวบาน และมีลายดอกไม้ล้อมรอบ (Decorated Nimbus) เช่น พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย จากมถุรา สูง 2.17 เมตร (อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) รอยริ้วของจีวรที่ห่มคลุมจัดกลีบบาง ๆ เท่ากันอย่างมีระเบียบ (Schematic Folds) แนบพระมัสสา ผิดกับแบบคันธาระ ซึ่งมีริ้วรอยจีวรหนาและความรู้สึกหนักแบบธรรมชาติ ฐานรองรับไม่นิยมทำรูปกลีบบัว แต่เป็นแบบฐานสิงห์ (สิงหาสน์) สกulptช่างมถุรานิยมการแกะสลักด้วยหินสีค่อนข้างแดง (Reddish stone) หรือหินทรายสีแดงกลายเป็นจุด ๆ (The Mottled Red Sandstone)

3. สกulptช่างคุปตะ (Gupta School) เริ่มขึ้นในสมัยราชวงศ์คุปตะ เป็นใหญ่ในกลุ่มแม่น้ำคงคา ในรัชสมัยพระเจ้าจันทรคุปตะที่ 1 พระองค์ทรงสามารถปราบปรามแว่นแคว้นต่าง ๆ ได้อย่างกว้างไกลไพศาลเป็นลำดับมา มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาฏลีบุตร สกulptช่างคุปตะ ได้พัฒนาจากศิลปะสกulptช่างมถุรา จนบรรลุความก้าวหน้าถึงระดับสูงสุดหรือที่เรียกว่า “สมัยคลาสสิก” (Classical period) หรือ “สมัยทอง” (Golden Age) เป็นยุคของการฟื้นฟูศาสนา วรรณกรรม ภาษาสันสกฤตและศิลปะทุกแขนง เป็นศิลปะที่มีรูปแบบสมบูรณ์งดงามอย่างบริสุทธิ์ ตามอุดมคติของอินเดีย (Purely Indian ideals) ดังปรากฏหลักฐานจากงานศิลปะในถ้ำ “อชันฏา” (Ajanta Caves) และถ้ำ “เอลโลรา” (Ellora Caves) ใกล้เมืองโอรังคะพาท (Aurangabad) ถ้ำ “การลิ” (Karli) ถ้ำ “กันเหรี” (Kanheri) และถ้ำอื่น ๆ ทางภาคตะวันตกของอินเดีย ซึ่งทำขึ้นทั้งในศาสนาพุทธพราหมณ์และศาสนาเชน (นิกรนต์) สำหรับงานสร้างพระพุทธรูป มีทั้งการแกะสลักด้วยศิลากการหล่อโลหะและการปั้นปูน การครองจีวรมีทั้งห่มคลุมและห่มเฉียงบ่า ตัวอย่างพระพุทธรูปสลักด้วยศิลาทรงงามได้แก่พระพุทธรูป “ปางปฐมเทศนา” แก่เหล่า เบญจวัคคีย์ นั่งขัดสมาธิเพชร พระกรทั้งสองยกขึ้นเสมอพระอุระ พระหัตถ์ขวาอยู่ในท่าแสดงธรรม พุทธลักษณะอิมเลิบบ กายวิภาคได้สัดส่วน ปริมาตรสมบูรณ์ลักษณะจีวรห่มคลุมบางแนบพระมัสสา (Diaphanous Robes) ไม่มีร่องรอยของริ้วจีวร เบื้องพระปฤษฎางค์มีประภามณฑลเป็นรูปวงกลมขนาดใหญ่ แกะสลักลวดลายเครือเถาเป็นวงรอบ มีเทพยดาเหาะอยู่ที่ขอบประภามณฑลตอนบนข้างละองค์ เบื้องหลัง

ใต้ประภามณฑลมีพนักแกะสลักลวดลายดอกไม้และรูปสิ่งที่ยืนสองข้างงานชิ้นนี้อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดี เมืองสาธนาถ

4. สกulptช่างปาละ – เสนะ (Pala – Sena School) เริ่มขึ้นในสมัยราชวงศ์ปาละมีอำนาจในแคว้นเบ็งกอลและแคว้นพิหารทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย เป็นช่วงที่พระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานเจริญรุ่งเรือง เช่น วัชรยาน สัทธานและมนตยาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พุทธตันตรา” (Buddhist Tantric) ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา บนพื้นฐานเก่าแก่ของลัทธิโยคาจารย์ ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญมีอยู่หลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ “นาลันดา” (Nalanda) วิกรมศิลา (Vikramasila) วลภี (Valabhi) โสมปุระ (Somapura) โอตันตปุรี (Odantapuri) และอื่น ๆ

สกulptช่างอินเดียใต้ ประกอบด้วยสกulptช่างต่าง ๆ ดังนี้

1. สกulptช่างอมราวดี (Amaravati School) ได้สร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นที่เมืองอมราวดี และเมืองนาถารชุนะโกณฑะ ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างลุ่มน้ำกฤษณะและลุ่มน้ำโคทาวารี (Krisna and Godaveri Delta) ในระหว่างที่ราชวงศ์อันธรา (Andhra Dynasty) มีอำนาจอยู่ในแคว้นอันธราทางบริเวณตอนเหนือของอินเดียใต้ เมืองอมราวดี เป็นศูนย์กลางการค้าและพระพุทธศาสนาทั้งลัทธิ หินยานและมหายาน จึงมีสกulptช่างฝีมือสูงผลิตงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมแพร่หลายไป ยังดินแดนต่าง ๆ ที่ห่างไกล สำหรับงานประติมากรรมมีทั้งการสร้างพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ ทั้งเรื่องราวจากพุทธประวัติและนิทานชาดก มีทั้งภาพแบบนูนและแบบลอยตัว พุทธลักษณะ งาม การครองจีวรแบบเฉวียงป่า เปิดพระอังสาขวา พระพุทธรูปสกulptช่างอมราวดีมีลักษณะละม้าย คล้ายคลึงกับแบบของพระพุทธรูปจากเมือง “อนูราธปุระ” ในศรีลังกา ซึ่งเชื่อว่าลังกาได้รับอิทธิพล ไปจากเมืองอมราวดี เพราะปรากฏว่ามีพระสงฆ์ของลังกาไปศึกษาที่ นาถารชุนะโกณฑะ ระหว่าง พ.ศ. 700 – 800

2. สกulptช่างปัลลวะ (Pallava School) เป็นสกulptช่างที่สำคัญที่สุดของอินเดียใต้ เริ่มขึ้นเมื่อราชวงศ์ปัลลวะมีอำนาจสืบต่อจากราชวงศ์อันธรา มีศูนย์กลางอยู่ที่เมือง “กาญจิปุรัม” (Kanchipuram) ทางชายฝั่งทะเลตะวันออก มีความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนา ศิลปะและการค้าขาย ทางทะเลเป็นอันมาก งานประติมากรรมของสกulptช่างปัลลวะมีฝีมือสูง การแกะสลักหินทั้งรูปคน และรูปสัตว์ โดยเฉพาะรูปคนมีกายวิภาคงดงาม ทั้งชาย – หญิงมีรูปทรงสูงโปร่ง การจัดท่าทาง เคลื่อนไหวแบบธรรมชาติ การจัดทำยื่นที่อ่อนโค้งแบบ “ตรีภังค์” งานประติมากรรมที่สำคัญ ได้แก่

การแกะสลักภาพนูนบนผนังอันมีชื่อเสียง ชื่อ “The Descent of Ganges from the Himalaya” ซึ่งแสดงภาพทั้งเทพเจ้า เทพยดา เหล่ามนุษย์นาคและกลุ่มสัตว์ต่าง ๆ อันเป็นงานที่มีลักษณะธรรมชาติอย่างมีชีวิตชีวา

3. สกอลช่างโจฬะ (Chola School) เป็นสกอลช่างที่มีชื่อเสียงที่สุดในการปั้นและหล่อรูปบูชาโดยเฉพาะเทวรูปในศาสนาฮินดู ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศ มีศูนย์กลางอยู่ที่เมือง “ตันจอร์” (Tanjore) งานปั้นและหล่อสำริดมีทั้งรูปบูชาในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา รูปบูชาในศาสนาฮินดูมีทั้งรูปพระศิวะ ปารวตี นางทูรคา เจ้าแม่กาลี พระวิษณุ พระลักษมี อรรณนาวิศวร พระคเณศวร พระกฤษณะและพระราม เป็นต้น โดยเฉพาะรูป “พระศิวะปางนาฏราช” ซึ่งแสดงความเคลื่อนไหวอย่างมีจังหวะและรุนแรงเป็นพิเศษในนาฏลีลาที่น่าชมและมีความหมาย สำหรับพระพุทธรูปนั้น ได้ค้นพบพระพุทธรูปประทับนั่งและยืนมากกว่า 300 องค์ ที่เมือง “เนคปะฏักมัม” ในเขตตันจอร์ ล้วนเป็นพระพุทธรูปในลัทธิมหายาน พระพุทธรูปนั่งนั้นเป็นการประทับนั่งขัดสมาธิราบแบบอินเดียใต้หรือลังกา นอกจากนี้ ยังมีรูปพระโพธิสัตว์ พระเมตตรัยและอวโลกิเตศวร 4 กร คล้ายเทวรูปในศาสนาฮินดู ส่วนเทวรูปโจฬะนั้นส่วนมากประทับยืนในแบบ “ตรีภังค์” หรือเอียงสามส่วนอย่างอ่อนช้อย

สกอลช่างลังกา (Sinhalese School)

เนื่องจากลังกาทวีปได้รับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากอินเดีย มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ในราวพุทธศตวรรษที่ 3 และได้เจริญงอกงามสืบมา แม้ว่ากลางยุคกลางสมัยจะถูกรุกรานจากพวกทมิฬหรืออินเดียใต้ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์ก็ตาม แต่ได้พยายามต่อสู้กอบกู้เอกราชเพื่ออิสรภาพของตนเองและทำการฟื้นฟูบูรณะพระพุทธศาสนาให้มีความบริสุทธิ์ ก่อให้เกิดความวัฒนาถาวรตลอดมา พร้อมทั้งมีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง เพราะแต่เดิมไม่มีการจารึกพระไตรปิฎกลงไว้ในคัมภีร์ใบลานเป็นลายลักษณ์อักษร ดังปรากฏเรื่องราวว่า พระพุทธโฆษาจารย์ประทับเรือสำเภามาจากแคว้นอันธราไปยังลังกาทวีปเมื่อพุทธศตวรรษที่ 9 เพื่อทำการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี เช่น ที่ปรากฏอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังตำหนักพระพุทธโฆษาจารย์ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ด้วยเหตุนี้ ลังกาจึงกลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระพุทธศาสนา ลัทธิหินยานพระภิกษุสงฆ์จากเมืองมอญ พม่า ไทย เขมรและลาว ต่างมุ่งหน้าไปศึกษา “ลัทธิลังกาวงศ์” ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จนกระทั่งถึงสมัยอยุธยาตอนปลายพระพุทธศาสนาในลังกาได้เสื่อมคลายลงเป็นอันมาก กษัตริย์ลังกา คือ พระเจ้ากิตติสิริราชสิงหะ ทรงแต่งสมณทูตเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอให้จัดส่งคณะธรรมทูตไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเถระมีพระอุปาสีพร้อมด้วยคณะสงฆ์นำคัมภีร์พระไตรปิฎกเดินทาง ไปสืบพระศาสนาตามพระราชประสงค์ เป็นผลให้พระพุทธศาสนานิกาย “สยามวงศ์” หรือ “อุบาลีวงศ์” ยังคงมีอยู่ในลังกาสืบมา

1. สกุลช่างอนุราชปุระ (Anuradhapura School) สกุลช่างนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองอนุราชปุระ นครหลวงแห่งแรกของลังกา นับตั้งแต่พระมหินทเถระราชโอรสของพระเจ้าอโศก มหาราชทรงเป็นสมณทูต นำพระพุทธศาสนาเข้าสู่ลังกาทวีป ในรัชสมัยพระเจ้าเทวนัมปิยะติสส เป็นต้นมา มีการสร้างสถูป (Dagaba) ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมของ “สกุลช่างโมริยะะ” (Maurya School) แห่งแคว้นมคธ คือ สถูปแบบ “ฟองน้ำ” (Bubble type หรือ Semi-Globe) แบบเดียวกับ สถูปสาญจี ของพระเจ้าอโศกมหาราช มีฐานซ้อนกัน 3 ชั้น แบบมาลัยเถา เป็นสัญลักษณ์ของพระ รัตนตรัย (Buddhist trinity) ตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมแต่มีฉัตรวลี (ปล้องไฉน) สูงยาวมากมาย หลายชั้นอันหมายถึงสวรรค์หรือภูมิต่าง ๆ สถูปที่ใหญ่ที่สุดได้แก่สถูป “รุวันวลี” ที่เมืองอนุราชปุระ

2. สกุลช่างโปฬินนารูวะ (Polonnaruwa School) เป็นสกุลช่างใหม่ในเมืองโปฬิน นารูวะนครหลวงแห่งใหม่แต่พวกโจฬะได้ติดตามมารุกรานอีกและทำการยึดครองลังกาอยู่ชั่วระยะหนึ่ง ปรากฏว่ามีอิทธิพลศิลปะโจฬะอยู่พอสมควร เช่น พบเทวรูปของโจฬะมากมายที่เมืองโปฬินนารูวะ แม้แต่ “ถูปารามวิหาร” ก็สร้างตามแต่แบบสถาปัตยกรรมของทมิฬและมีเทวาลัยของโจฬะด้วย เช่น “เทวาลัยพระศิวะ”

1.1.2 พุทธศิลป์ในประเทศไทย

อดีตอันยาวนานของดินแดนแห่งนี้ผ่านมามากกว่าพันปี ก่อนจะเป็นประเทศไทย มีความเป็นมาเช่นเดียวกับดินแดนอื่นในเอเชียอาคเนย์ คือช่วงการแปรเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ไม่เคย มีมาก่อนจากสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์เข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ โดยรับวัฒนธรรมศาสนาอันมีบ่อเกิด ในประเทศอินเดีย ซึ่งได้ก่อให้เกิดระบบกษัตริย์ มีพัฒนาการด้านระบบระเบียบการปกครอง เชื่อมโยงเครือข่ายแคว้นมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบัน (สันติ เล็กสุขุม, 2548) ศิลปะและ โบราณคดีในประเทศไทยแตกต่างจากศิลปะและโบราณคดีในประเทศกัมพูชา หรือ บนเกาะชวา ปรากฏมีวิวัฒนาการของศิลปะ ซึ่งแต่แรกอาจได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ แต่ในสมัยต่อมาก็ สามารถสร้างและรักษาลักษณะโดยเฉพาะของตนไว้ได้เป็นเวลานาน ในประเทศไทยเรา กลับพบ ศิลปะหลายแบบซ้อนกันอยู่ ชั้นบนสุดแสดงให้เห็นถึงศิลปะไทย ซึ่งเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 ส่วนชั้นล่าง ๆ ที่เก่ากว่ากลับแสดงให้เห็นถึงร่องรอยทางโบราณคดีของชนชาติที่เคยครอบครอง

ดินแดนไทยมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 นอกจากศิลปะหลายแบบที่ซ้อนกันอยู่แล้ว ยังมีเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ศิลปะในประเทศไทยมีลักษณะโดยเฉพาะของตน สิ่งนั้นก็คือนักประติมากรรมของประเทศไทย ซึ่งเหยียดยาวตั้งแต่รัฐฉานในประเทศพม่าและดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย ไปจนถึงใจกลางของของแหลมมลายูทางทิศใต้และแผ่ไปทางตะวันออกจนถึงฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ดังนั้น นอกจากศิลปะไทยซึ่งเจริญขึ้นในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บนดินแดนซึ่งศิลปะมอญ เคยรุ่งเรืองมาก่อนแล้ว ก็ยังมีสกุลช่างศิลปะอื่น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากที่อื่นอีก

ประเทศไทยตั้งอยู่ในย่านกลางของอารยธรรมหลายชนิด และสถานะเช่นนี้ทำให้เกิดมีร่องรอยทางโบราณคดีตลอดจนสกุลช่างแบบต่าง ๆ ขึ้น ร่องรอยเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันก็เพียงแต่ว่าได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียและส่วนให้สร้างขึ้นในพระพุทธรูปศาสนา สิ่งนี้ทำให้ศิลปะในประเทศไทยมีลักษณะแปลกประหลาดน่าสนใจ ทำให้เราสามารถชมเชยความเชี่ยวชาญของช่างไทย ที่รู้จักเลือกหาความชำนาญจากผู้ที่เคยอยู่มาก่อนตน ตลอดจนรู้จักปรับเอาประเพณีต่าง ๆ มาดัดแปลงสามารถสร้างศิลปวัตถุที่สวยงามอย่างยิ่งของตนขึ้นมาได้ (ยอร์ช เซเดส์และบอสเชอลีเย, 2516)

พุทธศตวรรษที่ 19 ขึ้นไปจนถึงแรกรับวัฒนธรรม ศาสนาและผ่านขึ้นไปอีกหลายพันปี ดินแดนนี้มีชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ เร่วอน อาศัยตามถ้ำ อาจใช้เวลาหลายพันปีสำหรับพัฒนาการมาสู่การรู้จักทำและรู้จักใช้เครื่องมือหินกะเทาะ จนเข้าสู่สังคมเกษตรกรรม รู้จักเทคโนโลยีหล่อหลอมเครื่องมือโลหะ เครื่องใช้และเครื่องประดับ รวมทั้งงานประดับตกแต่งกิจกรรมที่แสดงถึง การจัดระบบระเบียบทางสังคม ที่มีการเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์และตั้งหลักแหล่งถาวรดังกล่าว คงไม่น้อยกว่า 3,500 – 4,000 ปีมาแล้ว

ยุคประวัติศาสตร์ เริ่มต้นเมื่อวัฒนธรรมศาสนาแพร่หลายเข้ามาจากพม่า หรือ นักผจญภัยชาวอินเดีย ที่เดินทางไปมาค้าขายในภูมิภาคนี้ ส่วนพระภิกษุหรือนักบวชอาจเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในภายหลังและก่อให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางภาษาหนังสือ ภาษาหนังสือ หรือ พุทธที่แพร่หลายเข้ามาใช้สื่อคำสอนทางศาสนา ย่อมต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจสำหรับเหล่านักบวช หรือผู้ศรัทธาในท้องถิ่น ทั้งนี้ แตกต่างจากการรับรู้จากงานช่างที่เพิ่มพูนศรัทธา แม้เมื่อแรกพบเห็น โน้มนำให้รู้สึกถึงบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถาน หรือรูปเคารพที่ประดิษฐานอยู่ภายในศาสนสถานนั้น รวมทั้งงานประดับประดาทั้งภายในและภายนอกศาสนสถาน

สันติ เล็กสุขุม (2548) ได้แบ่งงานช่างหรือศิลปกรรมในศาสนาออกเป็น 2 ส่วน คือ ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ได้แก่ 1.) ศิลปะรุ่นเก่า 2.) ศิลปะทวารวดี 3.) ศิลปะแบบเทวรูปรุ่นเก่า 4.) ศิลปะศรีวิชัย 5.) ศิลปะขอมในประเทศไทยหรือศิลปะลพบุรี 6.) ศิลปะหริภุญชัย และ ส่วนที่ 2 ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ลงมา ได้แก่ 7.) ศิลปะสุโขทัย 8.) ศิลปะล้านนาหรือศิลปะเชียงใหม่ 9.) ศิลปะอู่ทอง 10.) ศิลปะอยุธยา 11.) ศิลปะรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. ศิลปะรุ่นเก่า ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีได้พบศิลปะรุ่นเก่า ได้แก่ ตะเกียงโรมัน หล่อด้วยสำริด ปัจจุบันได้พบตะเกียงสำริดที่คล้ายคลึงกันเพิ่มขึ้น ทั้งยังได้พบตะเกียงที่ทำด้วยดินเผาเลียนแบบตะเกียงโรมัน ซึ่งทำขึ้นภายในท้องถิ่น ตะเกียงดังกล่าวคงมีได้เกี่ยวเนื่องเป็นวัตถุทางศาสนา แต่นับว่าเป็นศิลปะรุ่นเก่า ที่เปิดภาพของการเดินทางไปมาค้าขายของชาวต่างถิ่นจากดินแดนอันไกลโพ้น โดยเฉพาะจากประเทศอินเดีย ในส่วนของศิลปะทางศาสนาทั้งที่มีผู้นำเข้ามา เช่น พระพุทธรูปขนาดเล็ก หล่อด้วยสำริด แบบศิลปะอมราวดีของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 9-10 ศิลปะอินเดียสมัยหลังลงมาคือ ศิลปะคุปตะ พุทธศตวรรษที่ 9-11 รวมทั้งพระพุทธรูป แปรปาง หรือพระพิมพ์แบบพุทธคยาในศิลปะปาละของอินเดีย ราวพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 เป็นต้น จึงเข้าใจได้ว่าวัตถุรุ่นเก่าเหล่านี้ คือตัวอย่างในการสร้างพระพุทธรูปของช่างในท้องถิ่น (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

2. ศิลปะทวารวดี เมื่อผ่านยุคก่อนประวัติศาสตร์เข้าสู่ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ มีหลักฐานชัดเจนด้านงานช่างทางศาสนาเป็นของดินแดนชื่อ TO-LO-PO-TI (โกลโปตี้) ซึ่งปรากฏในบันทึกการเดินทางของหลวงจีนที่ไปศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 12 โดยระบุว่าดินแดนดังกล่าวอยู่ทางทิศตะวันตกของอีสานปุระ (ประเทศกัมพูชา) และทางทิศตะวันออกเฉียงของศรีเกษตร (ประเทศพม่า) จึงหมายถึงดินแดนในเขตประเทศไทยในปัจจุบัน พ้องกับคำว่า ทวารวดีในจารึกภาษาสันสกฤตบนเหรียญเงิน อ่านได้ว่า ศรีทวารวดี ศวรปุณย อันอาจแปลได้ว่า บุญกุศลของพระราชแห่งทวารวดี ได้พบหลายเหรียญตามแหล่งโบราณคดีทางภาคกลาง (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538) สภาพชำรุดเหลือเพียงซากฐานของสิ่งก่อสร้างทางศาสนาในสมัยทวารวดี เกิดจากวัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่คือ อิฐหรือศิลาแลง รวมทั้งไม้ ตลอดจนกรรมวิธีในการก่อสร้าง และรูปแบบของสิ่งก่อสร้างด้วยไม้ เมื่อเหลือเพียงซากย่อมไม่ต้องกล่าวถึงจิตรกรรมที่เขียนประดับผนังอาคาร แม้อาจเคยเขียนไว้บนแผ่นผ้าหรือแผ่นกระดาษ ก็ยากจะผ่านกาลเวลากว่าพันปีมาจนถึงปัจจุบันได้ ศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีคงอยู่ทางภาคกลางโดยมีโยงโยอยู่ตามภาคต่าง ๆ เป็นต้นว่า ภาคใต้เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งได้พบหลักฐานทางด้านพระพุทธรูปแบบทวารวดีศิลาในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในภาคอีสาน ศิลปะทวารวดีผสมผสานอยู่กับศิลปะในวัฒนธรรมขอม

เช่น ที่เมืองฟ้าแดดสงยาง กาฬสินธุ์และภาคตะวันออกเฉียงใต้พบศิลปะทวารวดีในเขตจังหวัด จันทบุรี ปราจีนบุรี เป็นต้น ในบรรดางานช่างประเภทต่าง ๆ ของสมัยทวารวดี งานประติมากรรม หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบันมากที่สุด โดยเฉพาะพระพุทธรูป มีทั้งสลักจากศิลา ห่อสำริด ดินเผา ที่ทำด้วยปูนปั้น ก็คงเคยมีอยู่มาก แต่ชำรุดเสียหายไปจนเกือบไม่เหลือตัวอย่างให้ศึกษาอีก ประติมากรรมทวารวดี ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปแบบคุปตะ และ หลังคุปตะ มักเป็นพระพุทธรูปศิลาจำหลักขนาดใหญ่ แบ่งเป็น 3 แบบ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2548) แบบแรก สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12 มีอิทธิพลของศิลปะแบบคุปตะและหลังคุปตะอยู่มาก รวมทั้งศิลปะอมราวดีของอินเดีย เช่น ไม่มีรัศมีบนพระเกตุมาลา พระพักตร์ยังคงคล้ายศิลปะอินเดีย ถ้าครองจีวรห่มเฉียงจะไม่มีชายจีวรอยู่เหนืออังสาซ้าย ประทับนั่งขัดสมาธิราบอย่างหลวม ๆ หรือ ประทับยืนอาการตรีกังค์ (เอียงตน) และแสดงปางด้วยพระหัตถ์ขวาเพียงพระหัตถ์เดียว พระหัตถ์ ซ้ายยึดชายจีวรไว้ในพระหัตถ์ พระพุทธรูปแบบนี้พบไม่มากนัก แบบที่ 2 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 15 มีลักษณะพื้นเมืองมากขึ้น เช่น พระพักตร์มีขมวดพระเกศาใหญ่ พระรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม หรือ ลูกแก้ว อยู่เหนือพระเกตุมาลา พระพักตร์แบน พระขนงเป็นเส้นโค้งติดต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเนตรโปน พระนาสิกแบน พระโอษฐ์หยาบ ประทับนั่งขัดสมาธิหลวม ๆ แบบอมราวดี ถ้าครองจีวร ห่มเฉียงมักมีชายจีวรสั้นอยู่เหนือพระอังสาซ้าย แบบที่ 3 เป็นพระพุทธรูปรุ่นสุดท้ายของอาณาจักร ทวารวดี มีอิทธิพลของศิลปะเขมรสมัยปาปวน หรือลพบุรี ตอนต้นเข้ามาปะปน เช่น พระพักตร์เป็น สีเหลี่ยม มีร่อง (ลักยิ้ม) แบ่งกลางระหว่างพระหู (คาง) ชายจีวรยาวลงมาถึงพระนาภี ปลายตัด เป็นเส้นตรง ประทับนั่งขัดสมาธิราบอย่างเต็มที่ ฐานบัวคว่ำและบัวหงายสลักอย่างคร่าว ๆ

นอกเหนือจากพระพุทธรูป ช่างสมัยทวารวดีได้สร้างรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ด้วย ตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน พระโพธิสัตว์พระองค์นี้ ทรงประจำอยู่กับ พระพุทธเจ้าศากยมุนี (สันติ เล็กสุขุม, 2548) ซากฐานของโบราณสถานหลายแห่งที่พบในแหล่ง โบราณคดีสมัยทวารวดี เช่นที่ นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี หรือกาญจนบุรี หากเป็นซากฐานของ เจดีย์ ก็มีเค้าโครงของผังรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่า หรือ แปดเหลี่ยมก็ตาม มักจะยกเก็จ (ยกกระเปาะ) ที่ ด้านจำนวนมุมจึงเพิ่มขึ้นอีก แต่หากเป็นซากฐานของอาคารจึงมีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จึงควร เป็นซากวิหารศิลปะทวารวดี คือ มิติหนึ่งของสังคมาที่ผ่านจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ มาสู่ยุคที่มีกรอบ เกณฑ์ของงานช่างทางศาสนา เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 เช่น การสร้างพระพุทธรูป ซึ่งระยะแรก ใกล้เคียงกับต้นแบบ ในศิลปะอินเดีย ก่อนที่ลักษณะของท้องถิ่นจะปรากฏชัดเจนเป็นลำดับ จนราว พุทธศตวรรษที่ 16 ศิลปะทวารวดี จึงถูกกลืนอยู่ในวัฒนธรรมขอม (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

3. ศิลปะแบบเทวรูปรุ่นเก่า ประติมากรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่ว่าวัฒนธรรมศาสนาจากอินเดียได้แพร่หลายกระจายมาสู่เมืองต่าง ๆ ตามชายฝั่งคาบสมุทรภาคใต้ของไทย คือ เทวรูปรุ่นเก่าสร้างขึ้นในศาสนาฮินดู โดยร่วมสมัยกับศิลปะสมัยทวารวดีทางภาคกลางหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศาสนาและมักค้นพบร่วมกันด้วย เช่น ที่ดงศรีมหาโพธิ์ ปราจีนบุรี หรือที่เมืองโบราณศรีเทพ เพชรบูรณ์ แต่เนื่องจากเทวรูปเหล่านี้ พระพักตร์ไม่เหมือนพระพุทธรูปแบบทวารวดี จึงแยกต่างหากเป็นศิลปะแบบเทวรูปรุ่นเก่า (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538) ผู้ที่อยู่ในศาสนาฮินดู หากนับถือบูชากราบไหว้พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าสูงสุด จัดว่าอยู่ในคติของไวษณพนิกาย ส่วนผู้ที่กราบไหว้บูชาพระอิศวร ผู้เป็นใหญ่สูงสุด คือ ผู้ที่อยู่ในไศวนิกายศาสนาและแบบอย่างรูปเคารพในศาสนาฮินดู คงแพร่หลายระลอกต่อมา ตรงกับสมัยอิทธิพลศิลปะหลังคุปตะราวระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-13 ได้ก่อให้เกิดลักษณะใหม่ คือ เทวรูปพระนารายณ์ซึ่งรับแรงบันดาลใจจากสุนทรียภาพไว้มากพอใช้ จนถึงพุทธศตวรรษที่ 14-15 คงเป็นช่วงที่ศาสนาฮินดูเจริญขึ้นอย่างมากทางภาคใต้ ควบคู่กับพัฒนาการของช่างที่ขึ้นถึงระดับสูง สำหรับผู้ที่เชื่อมั่นในลัทธิไศวนิกาย กราบไหว้บูชารูปพระอิศวร ซึ่งนิยมสร้างในรูปสัญลักษณ์ คือ ศิวลึงค์ ได้พบทั้งในภาคใต้และภาคกลางรวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นที่เมืองโบราณศรีเทพ เพชรบูรณ์และเมืองโบราณในเขตจังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น เทวรูปรุ่นเก่าสร้างขึ้นในศาสนาฮินดู ร่วมยุคกับศิลปะทวารวดีที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนาในบางพื้นที่ที่ได้พบควบคู่กัน แต่คติความเชื่อในศาสนาฮินดู อยู่ในช่วงเวลาและพื้นที่อันจำกัด ในที่สุดก็กลายเป็นส่วนประกอบทางพิธีกรรมบางอย่างในพุทธศาสนา (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

4. ศิลปะศรีวิชัย คาบสมุทรภาคใต้ เมื่อหมดยุครุ่งเรืองของศาสนาฮินดู พุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็เจริญขึ้น ได้มีการสร้างศิลปกรรมเรียกว่า ศิลปะศรีวิชัย มีแบบฉบับความงามเกี่ยวข้องกับศิลปะชวาภาคกลางของประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งใกล้เคียงกับศิลปะอินเดียแบบคุปตะหลังคุปตะและแบบปาละ โดยลำดับ ประติมากรรมศิลปะรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่น่าจะมีอายุเก่าแก่สุดของประติมากรรมในศิลปะศรีวิชัยที่รู้จักกันในปัจจุบัน ค้นพบในอำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ได้แก่ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สำริดซึ่งสะท้อนการเกี่ยวข้องกับศิลปะชวาภาคกลางที่ได้รับแรงบันดาลใจ สำคัญจากศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะ และปาละตามลำดับ แม้คติทางฝ่ายมหายานนิยมสร้างพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ก็มีการสร้างพระพุทธรูปด้วย เช่น พระพุทธรูปนาคปรกได้พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา พระพุทธรูปนาคปรกองค์นี้หล่อสำริด โดยแยกได้สามส่วนคือ ส่วนขนดพญานาค ส่วนองค์และส่วนพังพานพญานาค ทั้งสามส่วนต่อเข้ากันได้โดยสนิท หมายถึงงานหล่อคราวเดียวกันที่หล่อแยกส่วนฐาน (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

พระพิมพ์ที่พบส่วนมากทำด้วยดินดิบ เป็นของที่แตกหักง่ายคงไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนาดังพระพิมพ์ดินเผา หรือโลหะ สันนิษฐานว่าคงทำตามประเพณีทางลัทธิมหายาน เมื่อเผาศพพระสงฆ์เถระที่มรณภาพหรือบุคคลที่ตายแล้ว เอาอิฐเผาตุโฆลกเคঁล้ากับดินแล้วพิมพ์พระพุทธรูป หรือรูปพระโพธิสัตว์ไว้เป็นพระพิมพ์ดินดิบ เพื่อประสงค์ปรารถนาประโยชน์ของผู้มรณภาพเป็นที่ตั้ง อิฐนั้นได้เผาครั้งหนึ่งแล้ว จึงไม่เผาอีก (สุภัทรวดีศ ดิศกุล, 2538)

ในส่วนของด้านสถาปัตยกรรมของศิลปะศรีวิชัยเหลืออยู่น้อยมาก เช่น เจดีย์พระบรมธาตุไชยา วัดมหาธาตุอำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี เค้ายาของพระบรมธาตุไชยาที่ใกล้เคียงกับจันท์ (เจดีย์) ในศิลปะชวาทางภาคกลางของประเทศอินโดนีเซีย ช่วยสนับสนุนข้อสันนิษฐานในส่วนที่ศิลปะศรีวิชัย เกี่ยวข้องกับศิลปะชวาภาคกลางนั้นด้วย อิทธิพลจากศิลปะจามที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศเวียดนามโบราณ ก็เข้าใจว่ามีส่วนผสมผสานอยู่ด้วย เช่นเจดีย์ที่วัดแก้ว อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

5. ศิลปะขอมในประเทศไทยหรือศิลปะลพบุรี ศิลปะขอมในประเทศไทยหรือศิลปะลพบุรี หมายถึงศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมขอม หรือจะเรียกว่าเขมรก็ตาม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาศิลปะขอมที่พบในประเทศไทย จึงอนุโลมเทียบเคียงกับผลการศึกษาศิลปะในประเทศกัมพูชา เพราะมีความละม้ายคล้ายคลึงกัน ในภาคอีสานและภาคตะวันออก ได้พบหลักฐานเก่าแก่เทียบเคียงกับศิลปะขอมตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนครคือราวพุทธศตวรรษที่ 12 อันเป็นช่วงเวลาร่วมสมัยกับศิลปะทวารวดีทางภาคกลางของไทย ซึ่งต่อมาศิลปะทวารวดีก็ได้แพร่หลายเข้ามาผสมผสานกับศิลปะในวัฒนธรรมขอม ในภาคอีสานรวมทั้ง ภาคตะวันออก แหล่งสำคัญของวัฒนธรรมในระยะนั้นด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2548) ศิลปะลพบุรี มีทั้งของที่ทำขึ้นในท้องถิ่นและของที่นำมาจากเขมร งานบางชิ้นไม่สามารถจะบอกได้ว่า ขึ้นใดทำมาจากไหน เพราะลอกเลียนแบบกันอย่างใกล้ชิด ศิลปะที่นำเข้ามาได้แก่ สกุลช่างบายัน ในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นส่วนใหญ่ หรือ อย่างสูงมีอายุไม่เกินครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 17 อันตรงกับสมัยนครวัดตอนปลาย

ศิลปะลพบุรี มีส่วนให้อิทธิพลแก่ศิลปะสุโขทัยอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก แต่ให้อิทธิพลทางศิลปะแก่อยุธยาตอนต้นเป็นอันมาก ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรมในพุทธศตวรรษที่ 20 งานศิลปวัตถุที่พบ มีทั้งการสลักด้วยหินทราย การหล่อด้วยสำริดและงานปั้นปูน เป็นงานที่สร้างในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนาเถรวาทมหายาน โดยเฉพาะในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระพุทธศาสนามหายานรุ่งเรืองมาก สำหรับงานที่สลักด้วยหินทรายล้วนมีขนาดใหญ่ เช่น พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ส่วนงานหล่อสำริดมีขนาดเล็ก ฝีมือช่างสูง ประณีตละเอียดอ่อน ทั้งเทวรูป พระพุทธรูปพระโพธิสัตว์และอื่น ๆ ส่วนเทวรูปในศาสนาฮินดู มีรูปพระอิศวร พระนางปารวตี

พระนารายณ์ พระลักษมี พระพรหม พระศรีสวตี เหว้พระ พระคเณศ พระวิศวกรรมและอื่น ๆ (สงวน รอดบุญ, 2529) ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 17 ความนิยมพระพุทธรูปทรงเครื่องในอิริยาบถยืน สองพระหัตถ์แสดงปางประทานอภัยได้ค้นพบตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย พระโพธิสัตว์ อวโลกิเตศวรได้รับการกราบไหว้บูชามากในรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (สันติ เล็กสุขุม, 2548) ในศิลปะแบบลพบุรีได้ค้นพบภาพเหมือนเป็นต้นว่า พระรูปพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้าย แห่งอาณาจักรขอมสลักด้วยศิลา ค้นพบที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สำหรับเครื่องสำริดที่เป็นเครื่องใช้ ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นต้นว่า เครื่องบูชา เครื่องประดับราชรถ คานหาม ฯลฯ เครื่องสำริดเหล่านี้อาจเป็นของช่างไทยหล่อขึ้น ตามแบบศิลปะขอมก็ได้ (สุภัทโรดิศ ดิศกุล, 2538) สำหรับสถาปัตยกรรมนั้น แรงแบบดาลใจจากศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาที่มีอยู่สลับกันบ้าง ควบคู่กันไปบ้าง ศาสนสถานจึงมีรูปแบบเหมือนกันหรือทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปราสาทซึ่งก่อสร้างเป็นประธานของ ศาสนสถาน ปราสาทประธานประกอบด้วยส่วนล่างคือฐาน ส่วนเหนือขึ้นไปหรือส่วนกลางเรียกว่า เรือนธาตุ สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปและส่วนบนคือ ชันจำลองย่อขนาดจากเรือนธาตุซ้อนชั้นลดขนาดกันขึ้นไป รูปแบบโดยรวมที่กล่าวมา มีวิวัฒนาการในประเทศกัมพูชาด้วย เช่น ปราสาททงมิโพน อำเภอสังขละ สุรินทร์ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 อาจเทียบเคียงได้กับศิลปะสมโบร์ไพรกุกในประเทศกัมพูชา สมัยก่อน เมืองพระนคร ศิลปะขอมที่พบในดินแดนไทย หรือที่เรียกว่าศิลปะลพบุรี สืบเนื่องมายาวนานในพื้นที่ภาคอีสาน ก่อนที่จะแพร่หลายเข้ามาครอบงำศิลปะทวารวดีในภาคกลางจนถึงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จึงเสื่อมถอย กระนั้นยังมีแรงส่งต่อมาระยะหนึ่งให้แก่ราชธานีไทยที่สถาปนาขึ้นทางภาคกลางตอนบน คือ สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา ราชธานีแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

6. ศิลปะหริภุญไชย บรรดาตำนานสำคัญของเมืองเหนือ ที่กล่าวถึงเมืองลำพูนหรือหริภุญชัย ล้วนแต่ขึ้นราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 มาแล้วทั้งสิ้น เช่น ตำนานจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย ซึ่งพระมหาเถระโพธิรังสี ผู้แต่งได้เล่าเรื่องย้อนยุคไปถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 โดยกล่าวถึงฤาษีวาสุเทพสร้างเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) แล้วอัญเชิญพระนางจามเทวีจากลงปุระ (ละโว้หรือลพบุรี) ขึ้นมาครอง หลักฐานทางด้านงานช่าง ที่อาจนำมาสนับสนุนตำนานความเก่าแก่ของเมืองหริภุญไชยได้บ้าง มีเพียงเศียรพระพุทธรูปศิลาขำรูด ลักษณะพระพักตร์พระพุทธรูปองค์นี้ใกล้เคียงกับศิลปะทวารวดีทางภาคกลาง กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 กระนั้น ความที่ชิ้นงานถูกเคลื่อนย้ายได้ และการที่ยังไม่พบโบราณสถานได้ในจังหวัดลำพูน ที่มีอายุเก่าเทียบเท่ากับเศียรพระพุทธรูป ดังกล่าว ความเชื่อเรื่องตำนานจามเทวีวงศ์ จึงยังต้องรอข้อมูลเพิ่มเติมอีก เศียรพระพุทธรูปที่สะท้อนถึงลักษณะของท้องถิ่นอย่างชัดเจน ขนาดค่อนข้างใหญ่

โคลนด้วยศิลาแลง แล้วปั้นแต่งด้วยปูน กำหนดอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 17 สำหรับเศียรพระพุทธรูปที่งามด้วยลักษณะเฉพาะของสกุลช่างหริภุญไชย พบที่ปั้นแล้วทำแม่พิมพ์ประกบเพื่อถอดด้วยน้ำดิน โดยทั่วไปขั้นตอนถัดไปที่รู้จักกันในปัจจุบัน คือ เมื่อถอดดินในแม่พิมพ์แข็งตัว จึงเอาออกจากพิมพ์แล้วตากแห้ง เพื่อนำเข้าเตาเผา งานประติมากรรมดินเผาของช่างสมัยหริภุญไชย แสดงถึงพัฒนาการและความชำนาญอย่างสูง ทั้งด้านงานปั้นและงานทำพิมพ์หล่อ ซึ่งเป็นทักษะทางด้านความงามที่สะท้อนถึงการเกี่ยวข้องกับแรงบันดาลใจในศิลปะพุกาม เพิ่มเติมจากที่เชื่อกันมาก่อนว่าเกี่ยวข้องกับศิลปะจากภาคกลางและภาคอีสาน ความชำนาญในการปั้น-หล่อของช่างหริภุญไชยได้ก่อให้เกิดกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปขนาดเดียวกันได้หลายองค์ โดยเฉพาะพระเศียรดินดิบถอดจากแม่พิมพ์แล้วนำไปเผาไฟโดยต่อกับพระวรกายที่ปั้นด้วยปูน สำหรับพระพุทธรูปสำริดแม่ได้พบน้อยมาก แต่เอกลักษณ์ของสกุลช่างหริภุญไชยก็เด่นชัดเพราะมีสุนทรียภาพสอดคล้องกับงานดินเผา เจดียในศิลปะหริภุญไชยเหลือแบบอย่างให้ศึกษาน้อยมาก องค์ที่สำคัญคือเจดีย์กู่กุด ชื่อเรียกเจดีย์องค์นี้เกิดจากยอดกุดเพราะหักทลายลง มีฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ รองรับเรือนธาตุที่ซ้อนชั้นลดหลั่นขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมีพระพุทธรูปในพระอิริยาบถยืนประดิษฐานในจระนำนำเรียงกันด้านละ 3 องค์ จำนวน 4 ด้าน รวม 12 องค์ นับรวม 5 ชั้น จึงได้พระพุทธรูป 60 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้ ได้รับการบูรณะเปลี่ยนแปลงไป ไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะพระหัตถ์ทั้งสองของแต่ละพระองค์ที่เคยแสดงปางประทานอภัย กลายเป็นพระกรซ้ายแนบลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวายกขึ้น หายออก หลังพระหัตถ์แนบพระอุระ รูปแบบของเจดีย์กู่กุด อาจดูคล้ายกับสถูปมหาปราสาทที่เมืองโปโลนนารูวะในประเทศศรีลังกาอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่มีข้ออธิบายที่ชัดเจน อนึ่ง มีการสร้างเจดีย์แบบเดียวกันนี้ แต่ขนาดเล็กกว่าไว้ที่วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง ลำพูนและที่วัดเจดีย์เหลี่ยม อำเภอสารภี เชียงใหม่ องค์หลังนี้อาจเป็นเจดีย์ที่ชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่าพญามังรายโปรดให้สร้างหลังจากได้เมืองหริภุญไชยไว้ในอำนาจ สำหรับที่สุโขทัยในวัดพระศรีมหาธาตุก็มีที่สร้างไว้เป็นเจดีย์ราย (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

ศิลปะหริภุญไชย นอกจากพบในตัวเมืองลำพูนแล้ว ยังได้พบพระพิมพ์ดินเผาตามเมืองบริวารหรือชุมชนที่แวดล้อมโดยรอบ เช่นบริเวณรอบดอยสุเทพ เขตเวียงกุมกาม เวียงท่ากาน เวียงเกาะ เวียงนะโม ในจังหวัดเชียงใหม่และเมืองลำปาง เครื่องปั้นดินเผาที่พบอยู่เสมอล้วนเป็นงานประเภทเครื่องดิน แบบธรรมดาใช้ความร้อนต่ำเนื้อดินแตกหักง่าย รูปทรงสวยงาม บางแบบมีลวดลายเขียนสีแดงประดับ บางแบบตกแต่งด้วยลายเส้นขูดขีด ดูตัวอย่างได้จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ลำพูนและเชียงใหม่ (สงวน รอดบุญ, 2529) ในศิลปะหริภุญไชย มีพระพิมพ์อยู่หลายแบบ ทำด้วยดินเผาฝีมือประณีต แม้ที่มีขนาดเล็กมากก็ตาม นอกจากนี้ยังได้พบพระพิมพ์แบบต่าง ๆ และแม่พิมพ์ ทั้งที่อายุเก่ากว่าและที่ร่วมสมัยกับหริภุญไชย เช่นพระพิมพ์แบบทวารวดี แบบสมัย

เมืองพุกามและพระพิมพ์แบบลพบุรี ซึ่งค้นพบในประเทศไทยมากยิ่งขึ้นกว่าในประเทศกัมพูชา หลักฐานทางด้านศิลปกรรมบ่งว่านครหริภุญไชยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 โดยมีความเกี่ยวข้องกับทางด้านศาสนาและงานช่างของพุกาม นอกเหนือจากความสัมพันธ์ของกับศิลปะทวารวดี จากภาคกลางและศิลปะขอมจากอีสาน บันปลายของนครหริภุญไชยตกเป็นเมืองในแคว้นล้านนา ภายใต้อำนาจของพญามังรายปฐมกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่ (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

7. ศิลปะสุโขทัย ศิลปะของอาณาจักรสุโขทัยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำยม มีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจึงเรียกอาณาจักรตามชื่อราชธานี อาณาจักรสุโขทัย เริ่มตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ตั้งต้นเป็นอิสระพ้นจากอำนาจเขมร ราว พ.ศ.1780 ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้นคนไทยอีกหลายกลุ่มตั้งรัฐอิสระปกครองตนเองเช่นกัน อาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองที่สุดในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สามารถขยายอำนาจออกไปถึงล้านนาและแหลมมลายูสุโขทัยตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของอาณาจักร ที่มีวัฒนธรรมรุ่งเรือง เช่น อาณาจักรพุกาม อาณาจักรหริภุญไชย ศรีไทรบุรี (เขมร) ชาวสุโขทัยจึงผสมผสานวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ากับวัฒนธรรมของตนจนมีเอกลักษณ์โดดเด่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2548)

พื้นฐานสำคัญของงานช่างในส่วนของ การสร้างวัดในสมัยสุโขทัยคือ พุทธศิลปะที่สะท้อนความสงบสมถะ ซึ่งผิดแผกจากประเด็นความใหญ่โตอลังการทางวัตถุ แนวคิดทางพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทหลังกวางศของราชธานีสุโขทัย สะท้อนความงามอันเรียบง่ายปรากฏที่พระพุทธรูป รูปเทวดารูปพระสงฆ์สาวกทำด้วยปูนปั้น ซึ่งล้วนอยู่ในสภาพชำรุด ค้นพบที่วัดพระพายหลวง ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เช่นพระพุทธรูปชำรุดเหลือเพียงพระวรกายท่อนบน พระพักตร์กลม ทรงจีวรเฉียง ชายจีวรสั้นปลายแยกคล้ายเขี้ยวตะขาบ จัดว่าเป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกของสุโขทัย มีอายุในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 19 พระวรกายอวบอ้วนของพระพุทธรูปสุโขทัยระยะแรก คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสน ซึ่งได้พบจากการขุดแต่งที่วัดตะกวนในสุโขทัยเมืองเก่า (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย) ระหว่าง พ.ศ. 2058-2512 จึงมีผู้เรียกพระพุทธรูปลักษณะดังกล่าวว่า หมวดวัดตะกวน

พระพุทธรูปแบบสุโขทัย คงมีพัฒนาการรวดเร็วในครั้งหลังของพุทธศตวรรษถัดมา พระองค์ประทับขัดสมาธิราบ ทรงครองจีวรเฉียง ชายจีวรจรดพระนาภี ปลายแยกสองแฉกคล้ายเขี้ยวตะขาบ พระวรกายเพรียวได้สัดส่วน พระพักตร์รูปไข่ ที่สำคัญคือ พระรัศมีมีรูปเปลวเหนือพระเศียร รูปแบบของพระพุทธรูปดังกล่าวคงสร้างขึ้นในช่วงที่สุโขทัยเจริญสูงสุด เรียกพระพุทธรูปสุโขทัย หมวดใหญ่ ซึ่งคงมีลักษณะเด่นชัดแล้ว ในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ตรงกับรัชกาลเองพระยาสิทธิเทวซึ่งทรงครองราชย์เมื่อ พ.ศ.1890 พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ส่วนใหญ่หล่อสำริดจึงเชื่อว่า

กรรมวิธีหล่อสำริดคงดีที่สุดในรัชกาลของพญาสิทธิเทวชนกัน ดังงานหล่อพระพุทธรูปลีลา สมัยสุโขทัย นิยมสร้างพระพุทธรูปลีลามาก คงได้ต้นแบบมาจากศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม โดยผ่านมาทาง ศิลปะล้านนา แต่ในศิลปะล้านนาเอง กลับนิยมสร้างพระพุทธรูปในพระอิริยาบถนี้น้อยกว่า พระพุทธรูปลีลาในศิลปะสุโขทัย ที่ปั้นปูนสูงมีอยู่ที่วัดพระศรีมหาธาตุเชิงชัยศรีสัชชาลัย เช่นเดียวกับ พระพุทธรูปในพระอิริยาบถเดียวกัน ปั้นไว้ในจรรยาของมณฑลปัตตะของหลวง อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ปั้นไว้ในเรื่องพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ พระอิริยาบถลีลาเป็นหนึ่งในสี่พระอิริยาบถ คือ นอน นั่ง ยืน เดิน ที่นิยมสร้างไว้รวมกันในสมัยสุโขทัย โดยประดิษฐานแต่ละพระอิริยาบถ ไว้ที่แต่ละเหลี่ยมของแท่งสี่เหลี่ยมสูงใหญ่เป็นประธานของวัด แท่งสี่เหลี่ยมประธานของวัดดังกล่าว มักเรียกกันว่ามณฑป เช่น ที่วัดเชตุพน อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย การหล่อพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ แสดงถึงความเจริญและความสามารถของช่างสุโขทัย ขนาดอันใหญ่โตของพระพุทธรูป ทำให้งานปั้นมีเงื่อนไขพิเศษ กล่าวคือ ช่างปั้นต้องอาศัยการลด การเพิ่มสัดส่วนต่าง ๆ เพื่อปรับขนาดอันใหญ่โตนั้นให้เหมาะแก่สายตาของผู้กราบไหว้บูชาที่ต้อง แหงนขึ้นมอง ในส่วนของงานหล่อที่อยู่ยากซับซ้อน ย่อมต้องตัดหล่อเป็นชิ้น แล้วจึงนำเข้าประกอบกัน ขัดแต่งจนเรียบร้อยสนิท เพื่อลงยารัก ปิดทองคำเปลว งานปั้นหล่ออันสมบูรณ์ชิ้นสูงสุด ได้แก่ พระพุทธรูปชินราชที่วัดพระศรีมหาธาตุ พิษณุโลกและพระศรีศากยมุนี ในวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อ พ.ศ. 2425 โปรดให้อัญเชิญมาจากสุโขทัย พระพุทธรูปหมวดใหญ่ทั้งสององค์นี้จัดรวมอยู่ในหมวดพระพุทธรูปชินราช พระพุทธรูปอีกหมวดหนึ่งของศิลปะสุโขทัย พระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม ได้พบในเมืองเก่ากำแพงเพชร จึงเรียกตามชื่อเมือง คือ หมวดกำแพงเพชร แต่หมวดนี้ไม่สู้มีชื่อเสียงและพบได้น้อย เมื่อนับรวมกับอีก 3 หมวดที่กล่าว มาแล้ว คือหมวดวัดตระกวน หมวดพระพุทธรูปชินราชและหมวดใหญ่ ก็ได้ 4 หมวดพระพุทธรูป สุโขทัยตามที่รู้จักกัน (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

จิตรกรรมสุโขทัยแม้มีตัวอย่างเหลือให้เห็นน้อยมาก แต่ภาพสลักบนเพดานหิน ใน อุโมงค์มณฑลวัดศรีชุมนอกเมืองสุโขทัยเก่า เกี่ยวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ก็เป็นพยานถึงศิลปะในการ ทำภาพสลักลายเส้นในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี และแสดงให้เห็นว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกา สมัยไปลนนาหรือจะอีกเช่นเดียวกัน (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2528) จิตรกรรมสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐาน ชัดเจนพอเพียง ภาพจำหลักลายเส้นบนแผ่นหินวัดศรีชุมจำหลักขึ้นโดยช่างพื้นเมือง และพระภิกษุ สงฆ์ชาวลังกาซึ่งเข้ามายังกรุงสุโขทัย เพื่อประกาศพระพุทธศาสนาถึงถิ่นนิยาน ภาพจำหลัก ลายเส้นเรื่องพุทธประวัติและชาดกต่าง ๆ ยังมีลักษณะของศิลปะอินเดียแต่รูปคนและสัตว์บางรูป แสดงให้เห็นลักษณะพื้นเมืองแต่ก็ต่างจากภาพเขียนที่เก่าแก่ที่สุดที่วัดเจ็ดยอดแถว อำเภอศรีสัชชาลัย ซึ่งเป็นภาพลายเส้นโค้งสูงต่ำอยู่ในเส้นระดับมีพระพุทธรูปประทับนั่ง ขนาบด้วยท้าวพระยามหากษัตริย์

นั่งเฝ้ากระทำการสักการบูชาอยู่ข้าง ๆ ท้องเรื่องเช่นนี้ นิยมทำกันอยู่ทั่วไปและกระทำติดต่อกันเรื่อยมา รูปขอบรอบนอกอันอ่อนไหวนี้มีนวลขององค์พระพุทธรูปแบบสุโขทัย และลักษณะรูปทรงทางกายวิภาคคล้ายกับพระพุทธรูปสุโขทัย สีที่ใช้เขียนภาพ ได้แก่ สีขาว แดงและดำ มีลักษณะเป็นสีเอกณรงค์ (ศิลป์ พีระศรี, 2546) จิตรกรรมสมัยสุโขทัยเล่าเรื่องทางศาสนา ลักษณะของภาพแนวอุดมคติ เช่น การระบายสีเรียบแล้วตัดขอบคมและรวมทั้งตัดเส้นรายละเอียด ภายในภาพด้วยน้ำเสียดายที่ภาพเขียน เช่นที่ผนังเจดีย์รายบางองค์ในวัดเจดีย์ เจ็ดแถว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย แทบไม่เหลือสภาพ ให้ศึกษาอีกต่อไป ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นเพราะวัสดุที่ให้เขียนภาพไม่คงทนต่อความชื้น น้ำฝนสาด หรือไหลเซาะผ่านเข้ามาตามแนวก่อของศิลาแลง ยิ่งเมื่ออาคารสถานชำรุดพังทลายลง ภาพเขียนจึงเสียหายจนหมดไปในที่สุด (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

ซากโบราณสถานจำนวนมากในวัดพระศรีมหาธาตุ อันเป็นวัดศูนย์กลางของราชธานี มีร่องรอยการสร้างเพิ่มเสริมเติม ตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมาตลอดความยาวนานของสมัย วัดสำคัญนี้มีพระศรีมหาธาตุเป็นเจดีย์ประธาน ทรงยอดดอกบัวตูม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของราชธานีสุโขทัยอีกอย่างหนึ่ง พระศรีมหาธาตุเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมสูงเด่น เพริ้วสง่าเป็นประธานแก่เจดีย์บริวารสี่องค์ประจำด้านทั้งสี่ของพระศรีมหาธาตุ คือแบบอย่างของการปฏิรูปรูปแบบจากปราสาทแบบขอม ส่วนอีกสี่องค์ประจำมุมทั้งสี่ คือเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด ปรับปรุงแบบอย่างจากเจดีย์ทรงเดียวกันของล้านนา (สันติ เล็กสุขุม, 2540) ช่างสุโขทัยคงคิดแบบเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมในช่วงก่อนรัชกาลพญาลิไทเล็กน้อย และคงมานิยมมากในรัชกาลของพระองค์ จึงอาจพิจารณาได้ว่าพระศรีมหาธาตุเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมของวัดพระศรีมหาธาตุ สร้างขึ้นใหม่แทนที่พระศรีมหาธาตุองค์เดิมซึ่งคงเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่ช่างสุโขทัยปรับปรุงจากทรวดทรงของปราสาทแบบขอม

ในระยะแรกของราชธานี งานปูนปั้นประดับในศิลปะสุโขทัยหลงเหลือ แห่งละเล็กน้อย งานประดับระยะหลังจากนั้นในปลายพุทธศตวรรษที่ 20 คือเมื่อเมืองศรีสัชนาลัยตกอยู่ใต้อำนาจกองทัพเมืองเชียงใหม่ซึ่งยึดครองมากกว่า 20 ปี กองทัพของกรุงศรีอยุธยายกทัพขึ้นไปชิงพื้นที่สงครามสลับกับการเจรจา โดยมีพุทธศาสนาเป็นสื่อยึดเหนี่ยวจนล่วงเข้าต้นพุทธศตวรรษถัดมา ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเอง คงมีการสร้างวัดนางพญา ในเมืองศรีสัชนาลัย โดยมีหลักฐานส่วนหนึ่งทางด้านลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหารของวัดคือ ลายประเภทพันธุ์พฤกษา กระเด็ดไปทางอิทธิพลจีน ลวดลายประเภทนี้มีอยู่ในศิลปะล้านนามาก่อน และน่าจะศึกษาต่อไปอีกว่าสามารถเชื่อมโยงกับงานประดับในศิลปะมุสลิมได้ด้วยหรือไม่ (สันติ เล็กสุขุม, 2548) นอกจากศิลปะประเภทต่าง ๆ แล้ว ในอาณาจักรสมัยสุโขทัยยังมีการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทหนึ่ง เรียกว่าเครื่องสังคโลก พบว่ามีการผลิตกันแพร่หลายจนเป็นอุตสาหกรรม การทำเครื่องสังคโลกของสุโขทัยอาจพัฒนามาจากเทคโนโลยีของจีน โดยใช้น้ำยาเคลือบที่ทำจากวัตถุดิบพื้นบ้านและสร้างรูปตาม

ความนิยมของท้องถิ่นเครื่องสังคโลกที่พบทั่วไปได้แก่ เครื่องเคลือบสีเขียวไข่กาหรือสีลาดล และ เครื่องเคลือบสีน้ำตาลสีขาวนวล และสีเขียวอ่อนเฉพาะถ้วยชามนิยมเขียนลวดลายตกแต่งที่ก้น และที่ปากชาม (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2548) สังคโลกสุโขทัยประเภทลวดลายประดับเขียนใต้เคลือบ เขียนตกแต่งด้วยฝีแปรงอย่างฉับไว ลวดลายประดับเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงการเกี่ยวข้องกับ ลวดลายแบบจีน ซึ่งหมายถึงต้นแบบสำคัญของอุตสาหกรรมประเภทนี้ของสุโขทัย รวมถึงการทำ เครื่องสังคโลกเพื่อประดับตกแต่งอาคาร เช่น รูปมังกรประดับมุขชายคา หรือมุมล่างของจั่ว บราลี ใช้ประดับสันหลังคา หรือปลอกสีเหลี่ยมสำหรับสวมหัวอกไก่ หัวช่อ หัวแป เพื่อกันน้ำฝน และ โคมไฟตุ๊กตา รวมทั้งที่สำคัญคือ ภาชนะสังคโลก เช่น จาน ชาม กระจุก ส่งเป็นสินค้าส่งออกด้วย ได้พบหลักฐานว่าส่งไปขายไกลถึงหมู่เกาะอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น เป็นต้น งานช่างสุโขทัยที่ ดงามสอดคล้องกับทัศนคติในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ร่วงโรยเมื่อราชสำนักสุโขทัยอยู่ใต้อำนาจ ของกรุงศรีอยุธยา การที่ไม่ได้พบร่องรอยหลักฐานงานช่างตั้งแต่ราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมา แสดงว่า ตั้งแต่นั้นมา เมืองเก่าสุโขทัยและเมืองศรีสัชนาลัยได้กลายเป็นเมืองชนบทและรกร้างในที่สุด (สันติ เล็กสุขุม, 2548)

8. ศิลปะล้านนาหรือศิลปะเชียงใหม่ ศิลปะล้านนาเดิมเรียกกันว่า ศิลปะเชียงแสน ตามชื่อเมืองเชียงแสน เพราะเคยเชื่อกันว่าเมืองนี้เก่าแก่ ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1600 ลงมาและได้พบ พระพุทธรูปที่งามแบบเฉพาะที่เมืองนี้ด้วย (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538) หากจะกล่าวว่ ศิลปกรรม ระยะเวลาของล้านนามีพื้นฐานจากศิลปะหริภุญไชย ก็ต้องกล่าวเช่นเดียวกันว่าศิลปะล้านนาได้ พัฒนาลักษณะของตนอย่างรวดเร็วมาก โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะพม่าสมัยราชธานีพุกาม ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาก่อนและเสื่อมลงจากการรุกรานของกองทัพมองโกล ก่อนการสร้างราชธานี เชียงใหม่ไม่นานนัก อย่างไรก็ตาม ความเป็นมาของศิลปะล้านนาไม่ได้ทำให้ความ เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาและงานช่างศิลปกรรมลดความสำคัญลงไป เพราะพุกามยังเป็น แหล่งบันดาลใจให้แก่ช่างรุ่นต่อมาในแคว้นล้านนา สุโขทัยและมาถึงกรุงศรีอยุธยาด้วย ตัวอย่าง สำคัญของพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกองค์หนึ่ง ไม่มีจารีกระบุปีสร้างที่ฐาน อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติหริภุญไชย สะท้อนถึงการเกี่ยวข้องกับลักษณะบางประการของพระพุทธรูปแบบพุกาม พระองค์มีพระวรกายลำสัน ประทับขัดสมาธิราบ ทรงจีวรเฉียง ชายจีวรสั้นมีปลายรูปเขี้ยวตะขาบ อยู่เหนือราวพระถันข้างขวา พระรัศมีที่หักหาย่อมคล้ายลูกกลมหรือรูปดอกบัวตูม พระพักตร์ที่ ค่อนข้างแบน แนวโค้งของไรพระศกของพระชนงชัดเจนแล้ว ตัวอย่างพระพุทธรูปรุ่นแรกอีกองค์ หนึ่งปั้นด้วยปูน ย้ายจากที่เคยประดิษฐานในพระวิหารของเจดีย์วัดป่าสักมาประดิษฐานในพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ เชียงแสน เชียงราย พระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นหลังที่รับเอาลักษณะของ

พระพุทธรูปแบบสุโขทัยเข้ามาผสมมักมีลักษณะสำคัญ คือ พระวรกายลดความอวบอ้วนลง เคี้ยวพระพักตร์รูปไข่ พระรัศมีรูปเปลวและชายจีวรยาวลงมาจรดพระนาภี อิทธิพลศิลปะสุโขทัยนั้น คงขึ้นมาสู่ล้านนาแล้ว ตั้งแต่พระสุมนเถระขึ้นมาเผยแผ่พุทธศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1912 พระพุทธรูปทรงเครื่องนิยมอยู่ในศิลปะล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมา การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องมักให้ความสำคัญแก่การประดับตกแต่งส่วนบนฐาน ซึ่งมีสัดส่วนสูงขึ้น เกิดจาก ปัทมาสน์ (ฐานบัวหงาย-บัวคว่ำ) ซึ่งมีฐานรองรับอีกชั้นหนึ่ง ฐานนี้เจาะเป็นช่องเรียงกัน แต่ละช่อง ประกอบจากวงโค้งหลายวงที่เรียกว่า ช่องกระจก ดูเหมือนว่าเกี่ยวข้องกับงานประดับแบบจีน พบประดับฐานพระพุทธรูปในศิลปะล้านนา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 ลงมา ในศิลปะล้านนามีสกุลช่างเมืองพะเยาที่นิยมสร้างประติมากรรมศิลา มีผลการค้นคว้าที่ระบุว่าพระพุทธรูปศิลาบางองค์มีจารึกที่ฐานระบุปีที่สร้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 20-21 ลงมา หมายถึงกำหนดอายุโดยรวมของพระพุทธรูปศิลา สกุลช่างพะเยา ซึ่งได้รับความนิยมมากพอใช้ เพราะได้พบในเขตจังหวัดใกล้เคียงด้วย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2532) ลักษณะมากหลายของพระพุทธรูปแบบล้านนาเริ่มเด่นชัดตั้งแต่ราวเริ่มพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะสังคมล้านนาเปิดกว้างยิ่งขึ้น รูปแบบต่าง ๆ ของพระพุทธรูปจึงปรากฏทั้งอิทธิพลจากศิลปะพม่ารุ่นหลัง ศิลปะสุโขทัยที่ยังสืบเนื่องความนิยมมา รวมทั้งพระพุทธรูปแบบอยุธยาที่เริ่มได้รับความนิยม ตลอดจนความสัมพันธ์กับศิลปะจากล้านช้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชกาลพระไชยเชษฐาธิราช ผู้ทรงครองเมืองฝ่ายพระมารดา คือ เชียงใหม่ อยู่ 2 ปี (พ.ศ. 2089-2090) จึงสละราชสมบัติไปครองเมืองล้านช้างแทนพระบิดา

อาคารหลังคาคลุมในสมัยล้านนาอันได้แก่ วิหารหรืออุโบสถที่นิยมสร้างกันน้อยกว่า มักได้รับการบูรณะเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นใหม่แทนหลังเดิมที่ชำรุดทรุดโทรมเสมอ ดังนั้น ประเด็นศึกษาสถาปัตยกรรมล้านนาจึงอยู่ที่เจดีย์รูปทรงต่าง ๆ เจดีย์สมัยล้านนาแทบทั้งหมดก่ออิฐฉาบปูน บางองค์หุ้มฉาบแล้วลงยารัก เพื่อปิดทองคำเปลว เจดีย์ทรงต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังเหลือเค้าโครงเดิมให้ศึกษา รูปแบบของเจดีย์สมัยล้านนาอาจแบ่งอย่างกว้าง ๆ ออกได้ 3 แบบ คือแบบที่เรียกว่า เจดีย์สร้างปราสาทยอด เจดีย์ทรงระฆังและเจดีย์ทรงเบ็ดเตล็ด เจดีย์ทรงปราสาท น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะหริภุญไชย แต่ตัวอย่างเจดีย์ของหริภุญไชยก็มีอยู่อย่างจำกัด และผ่านการบูรณะปรับปรุงมาแล้ว อย่างไรก็ตามก็เชื่อว่าแรงบันดาลใจจากรูปทรงของเจดีย์วิหารในศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกามคือพื้นฐานสำคัญอยู่ก่อนอื่น (สันติ เล็กสุขุม, 2538) เจดีย์ทรงปราสาทที่มีห้ายอดของวัดป่าสัก เชียงแสน มีฐานชั้นลดหลั่นรองรับเรือนธาตุสี่เหลี่ยมยกเก็จระนาบระจาด้านทั้งสี่ของเรือนธาตุประดิษฐานพระพุทธรูปยืนเหนือเรือนธาตุมียอดห้ายอด ยอดกลางคือประธานของยอดบริวารทั้งสี่ประจำที่มุม ตำนานของทางภาคเหนือระบุการสร้างเจดีย์องค์นี้ในราว พ.ศ.1871 ลวดลายปูนปั้นที่ประดับเจดีย์องค์นี้ สะท้อนการเกี่ยวข้องกับลวดลายแบบจีน

ที่คงยังแพร่หลายเข้ามาโดยตรงและผ่านเข้ามาทางศิลปะพุททามของพม่า อนึ่งเจดีย์ทรงปราสาทยอดของล้านนาก็ได้ว่าเป็นหลักฐานที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสุโขทัยและลงมาถึงกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้ปรับปรุงเอาระเบียบของเจดีย์ทรงนี้ไว้ในราชธานีของตนด้วย

เจดีย์ทรงระฆังช่างของล้านนาในอดีต พัฒนาเจดีย์ทรงนี้มาโดยลำดับเชื่อว่ามียอดเก่าอยู่ในศิลปะพุททาม เช่น เจดีย์ ซือ ฌบัตย์ ซึ่งมีต้นแบบจากเจดีย์ทรงเดียวกันในศิลปะลังกาอีกทอดหนึ่ง ระยะแรกของเจดีย์ทรงนี้ในล้านนา อาจพิจารณาได้จากเจดีย์ที่วัดอุโมงค์เชิงดอยสุเทพ เชียงใหม่ ซึ่งแม้ผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญมาแล้ว แต่ยังมีเค้าของส่วนฐานเตี้ยซ้อนกันสามชั้นรองรับทรงระฆังขนาดใหญ่ พัฒนาการของเจดีย์ทรงนี้คือความสูงเพรียว ได้แก่ เจดีย์วัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เชียงใหม่ เจดีย์ทรงระฆังของล้านนามีพัฒนาการด้วยรูปแบบของฐานสี่เหลี่ยมยกเก็จอันงดงาม สูงได้สัดส่วนตามรสนิยมเฉพาะของล้านนา ต่อเนื่องขึ้นไปคือฐานในผังกลมสามฐานยึดสัดส่วนสูงตามลำดับชั้น ทรงระฆังที่ตั้งอยู่บนฐานชั้นบนสุดจึงมีขนาดเล็กลงตามสัดส่วน รูปทรงนี้คงได้รับความนิยมมากในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช พระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง ลำปาง คือ เจดีย์ทรงระฆังของล้านนาอีกแบบหนึ่งที่มีลักษณะบางประการของเจดีย์ทรงระฆังของศิลปะสุโขทัยเข้ามาผสม คือ ชุดบัวฉัตรที่รองรับทรงระฆัง แทนที่จะเป็นชุดฐานตามแบบเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังของล้านนา เจดีย์แบบเบ็ดเตล็ด ตัวอย่างเจดีย์แบบเบ็ดเตล็ดของล้านนาที่จะกล่าวต่อไปนี้ มีอายุไม่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 เช่น เจดีย์ทรงสูงประกอบจากชั้นซ้อนลดหลั่นแต่ละชั้นมีแถวจระนำ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป คือ เจดีย์วัดตะโปธาราม เชียงใหม่ เจดีย์กุ้เต้า วัดกุ้เต้า เชียงใหม่ คือ เจดีย์อีกแบบหนึ่งที่ช่างของล้านนาได้แรงบันดาลใจจากเจดีย์ทรงระฆังของแคว้น แม้ว่าหลักฐานด้านศักราชว่า วัดนี้ชื่อเวฬุวันกุ้เต้า ในพ.ศ.2035 แต่ไม่อาจหาหลักฐานใดยืนยันได้ว่ารูปแบบขอเจดีย์กุ้เต้ามีอยู่แล้วในตอนนั้น แต่อย่างช้าเมื่อล่วงมา พ.ศ.2380 แล้วเพราะลักษณะของเจดีย์ตามที่เห็นในปัจจุบัน จดอยู่ในบันทึกของร้อยเอกเมคคอกยที่เข้ามาเชียงใหม่ในปีนั้น (จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2541) สำหรับงานปั้นปูนประดับ ได้รับความนิยมาตั้งแต่เริ่มแรกของแคว้นล้านนา ภายหลังจึงนิยมใช้ปูนน้ำมัน งานปั้นประดับเจดีย์ในระยะแรกของล้านนาภายในราชธานีเชียงใหม่ที่ควรกล่าวถึง คืองานประดับเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะดือเมือง (ร้าง) ปัจจุบันอยู่ในบริเวณศาลากลางเก่า คือ ปูนปั้นที่ซุ้มจระนำของเจดีย์ขนาดเล็กองค์นี้มีลายกระหนก ม้วนโค้ง แต่ละตัวเรียงชิดกันเป็นแผง กรรมวิธีของงานปั้นที่แสดงความนูนมากน้อยสัมพันธ์กับการเรียงต่อเนื่องของตัวลายคือฝีมือเก่า เชื่อว่าทำขึ้นคราวเดียวกับงานสร้างเจดีย์ในสมัยแรกของราชธานี ลักษณะและกรรมวิธีปั้นลายที่กล่าว แตกต่างจากงานประดับจระนำของเหลี่ยมข้างเคียง ซึ่งปั้นเป็นลายโปร่งคล้ายฉลุตัวลาย มีทั้งที่พลิกพลิ้วอย่างเต็มที่และมีทั้งดัดแต่งอย่างคร่าว ๆ ลักษณะและกรรมวิธีดังกล่าวไม่พบในระยะแรกของราชธานี จึงสรุปว่าเป็นงานบูรณะเช่นกัน

จิตรกรรมสมัยล้านนาหลงเหลืออยู่น้อยมาก คงเพราะส่วนใหญ่เขียนประดับผนังวิหาร ผนังไม้ หรือปูนก็ตาม เมื่อชำรุดทรุดโทรมได้รับการปฏิสังขรณ์หรือสร้างใหม่ หลักฐานด้านนี้จึงเหลือเฉพาะงานรุ่นหลัง สำหรับที่ว่าเก่าแก่ที่สุดของล้านนาที่รู้จักกันคือ จิตรกรรมฝาผนังในกุเจดีย์วัดอุโมงค์เชิงดอยสุเทพ เชียงใหม่ คำของภาพพระอดีตพุทธเจ้าและลักษณะลวดลายที่เขียนประดับใต้ภาพ ชวนให้เชื่อว่าเกี่ยวข้องกับลวดลายแบบกรุงศรีอยุธยาตอนต้นในพุทธศตวรรษที่ 20 (สันติ เล็กสุขุม, 2538) หลังจากนั้นก็มีจิตรกรรมบนแผงไม้ของวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวงซึ่งชำรุดมากแล้ว วาดภาพนิทานประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ประวัติพระอินทร์) นอกจากนี้ก็มีภาพภูเขาสัตว์บริภัณฑ์ เราอาจศึกษาลักษณะของบ้านเรือนท่ามกลางภูมิประเทศ ป่าไม้ ชุนเขา รวมทั้งเครื่องแต่งกายของชายหญิงได้จากภาพเขียนเหล่านี้ จิตรกรรมล้านนาที่ผนังวิหารของวัดต่าง ๆ ในเชียงใหม่ เช่น ที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ที่มีชื่อเสียง ผนังด้านขวาพระประธานเขียนภาพเรื่องสุวรรณหงส์ ด้วยแบบอย่างอิงทางภาคกลาง ผนังด้านซ้ายของพระประธานคือเรื่องสังข์ทอง สังเกตลักษณะท้องถื่นได้ชัดเจน จิตรกรรมฝาผนังของวิหารแห่งนี้สะท้อนการรับอิทธิพลวัฒนธรรมทั้งจากพม่า และจากกรุงเทพฯ ในปลายรัชกาลที่ 4 หรือต้นรัชกาลที่ 5 อันเป็นระยะที่เขียนภาพ ดังนั้นบางด้านของสังข์ทองเชียงใหม่ในระยะนั้น จึงศึกษาได้จากจิตรกรรมฝาผนังของวิหารลายคำนี้ จิตรกรรมล้านนาที่ผนังวิหารจัตุรมุขของวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน คงเขียนขึ้นในระยะใกล้เคียงกับจิตรกรรมที่วัดพระสิงห์เชียงใหม่ แต่จิตรกรรมของเมืองน่านยังรักษาลักษณะท้องถื่นได้มากกว่าเชียงใหม่

9. ศิลปะอุ้มทอง ที่ราบลุ่มภาคกลาง เช่นลพบุรี สุพรรณบุรี เป็นแหล่งวัฒนธรรมทวารวดีมาก่อน ต่อมาวัฒนธรรมขอมได้แพร่หลายเข้ามาครอบงำตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 และซบเซาลงเป็นลำดับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 อันเป็นระยะของความคลุมเครือทางประวัติศาสตร์ โดยมีหลักฐานทางด้านงานช่าง คือศิลปะอุ้มทอง ซึ่งแบบอย่างพระพุทธรูปเป็นหลักสำคัญ โดยสืบทอดมาในระยะแรกของราชธานีกรุงศรีอยุธยาด้วย พระพุทธรูปแบบอุ้มทอง แบ่งออกได้ 3 รุ่น คือ พระพุทธรูปแบบอุ้มทองรุ่นที่ 1 กำหนดอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 18 ได้พบมากในเขตเมืองสุพรรณบุรี ชัยนาท โดยมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะในวัฒนธรรมขอม (ศิลปะลพบุรี) ได้แก่ พระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม พระนลาฏกว้าง มีไรพระศก ความกว้างของพระนลาฏรับกับแนวพระขนงที่ต่อกันคล้ายรูปปีกกา พระรัศมีเหนืออุษณีษะรูปคล้ายดอกบัวตูม ทรงครองจีวรเฉียง มีสังฆาฏีใหญ่ปลายตัด ประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย พระพุทธรูปแบบอุ้มทองรุ่นที่ 2 พระรัศมีเปลี่ยนมาเป็นรูปเปลว บางองค์มีพัฒนาการเด่นชัดของชายสังฆาฏีที่แยกออกคล้ายเขี้ยวตะขาบ ซึ่งมีอยู่ก่อนในพระพุทธรูปแบบสุโขทัย พระพุทธรูปแบบอุ้มทองรุ่นที่ 3 อิทธิพลศิลปะสุโขทัยเพิ่มมากขึ้น พระพักตร์รูปไข่ เกิดจากพระนลาฏแคบเช่นเดียวกับพระพักตร์รูปไข่ของ

พระพุทธรูปแบบสุโขทัย พระวรกายเพรียวบางกว่ารุ่นก่อน จึงดูว่าเกี่ยวข้องกับความงามของ พระพุทธรูปแบบสุโขทัยยิ่งขึ้น กำหนดอายุความนิยมสร้างพระพุทธรูปรุ่นนี้อย่างช้าก็กลางพุทธ ศตวรรษที่ 20 ได้พบจำนวนมากในกรุปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระ บรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) โปรดให้สร้างขึ้นใน พ.ศ.1967 จึงนับว่าพระพุทธรูปแบบอู่ ของรุ่นที่ 3 เป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนต้นได้ด้วยรูปแบบ พระพุทธรูปแบบอู่ของรุ่นที่ 2 และ รุ่นที่ 3 สุนัขมีฐานเตี้ย เรียบง่ายในทรงบัวหงาย-บัวคว่ำและรุ่นที่ 3 สุนัขมีฐานเตี้ย เรียบง่าย ในทรงบัวหงาย-บัวคว่ำ (ปัทมาสน์) โดยไม่ประดับรายละเอียดรูปกลีบบัว

ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยาราว 100 ปี คงมีการสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ซึ่งมีพระศรีรัตนมหาธาตุทรงปรางค์ คือ เจดีย์ประธานของวัดและนับว่าเป็นเจดีย์ทรงปรางค์ใน ระยะเวลาแรก ปรับปรุงจากเค้าโครงของปราสาทแบบขอมรวมทั้งลักษณะที่คล้ายมาของงานปูนปั้น ปรางค์ปรางค์สำคัญองค์นี้ด้วย การที่ปรางค์พระศรีรัตนมหาธาตุองค์นี้สร้างขึ้นในช่วงเวลาร่วม สมัยกับพระพุทธรูปแบบอู่ของ จึงอนุมูลว่าอยู่ในศิลปะอู่ของและเป็นต้นแบบของปรางค์ที่จะสร้าง ขึ้นในกรุงศรีอยุธยาด้วย (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538)

10. ศิลปะอยุธยา สมัยราชธานีของกรุงศรีอยุธยายาวนานถึง 410 ปี ศิลปะอยุธยา จึงอาจแบ่งให้ช่วงสั้นลงเป็น 3 ช่วง ช่วงต้น ตั้งแต่ พ.ศ.1893 รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง (สมเด็จพระ รามาธิบดีที่ 1) มาจนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ช่วงกลาง เริ่มจากรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 พ.ศ.2031-2034 จนถึงรัชกาลสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ พ.ศ.2172 และช่วงปลายเริ่มขึ้นเมื่อรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ.2172 จนถึงสมัย กรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.2310 ความนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยที่นิยมกันมากก่อนในศิลปะ ล้านนาก็ได้กลายเป็นอีกแบบหนึ่งของพระพุทธรูปของกรุงศรีอยุธยายุคกลาง ซึ่งกรมศิลปากรได้ ค้นพบหลายองค์ใน พระอุระของพระพุทธรูปมณฑลพิตร พระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์นี้ก่ออิฐ หุ้มแผ่นสำริดเพื่อปิดทอง คงสร้างขึ้นก่อนรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม เพราะเอกสารโบราณกล่าวถึง การเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปองค์ใหญ่นี้ ในรัชกาลของพระองค์ พัฒนาการจากพระพุทธรูป ทรงเครื่องน้อย มาเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ คือ มีเครื่องทรงประดับอย่างมากมายในสมัย กรุงศรีอยุธยาตอนปลาย คงเริ่มตั้งแต่ราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 23 โดยนิยมควบคู่กับ พระพุทธรูปตามแบบแผนประเพณี ซึ่งหมายถึงพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่องที่สร้างสืบเนื่องกันมาเป็น แบบแผนยาวนานในอดีต

ปรางค์เป็นเจดีย์ประธานของวัดหลายแห่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา ระยะเวลาสืบทอด จากรูปแบบที่มีอยู่ก่อนคือ ปรางค์พระศรีรัตนมหาธาตุ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี ทั้งนี้ไม่เพียง

รูปแบบของปราสาทประธานเท่านั้น ยังแผนผังของวัดและการวางตำแหน่งของอาคารสำคัญที่สืบทอดมาด้วย ปราสาทประธานวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ.1967 องค์ปราสาทตั้งบนฐานสูง มีตรีมุขยื่นออกไปทางด้านตะวันออก ลวดลายปูนปั้นประดับปราสาทที่สร้างขึ้น ยังเหลือปะปนกับลวดลายที่ซ่อมแซมในสมัยหลัง กรุจำนวนสามกรูของปราสาทประธานองค์นี้สร้างพร้อมการสร้างปราสาทและปิดตายมาจนมีการค้นพบเมื่อกว่า 40 ปีมาแล้ว ภายในกรุได้พบโบราณวัตถุล้ำค่า มีทั้งเครื่องทอง เครื่องราชูปโภคมากมาย เจดีย์ทรงปราสาทยอด คือ ตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ด้านงานช่างที่กรุงศรีอยุธยาตอนต้นเกี่ยวโยงกับแรงบันดาลใจจากสุโขทัย ซึ่ง ช่างสุโขทัยก็ได้แรงบันดาลใจจากเจดีย์ทรงเดียวกันในศิลปะล้านนามาก่อน ช่างกรุงศรีอยุธยาปรับปรุงแรงบันดาลใจที่รับมาโดยสร้างตามรสนิยมของตน มีตัวอย่างอยู่ในหลายวัด เช่น ที่วัดมหาธาตุ วัดพระราม วัดโพรงม่น หรืองานศิลปะหลายระยะหลังที่วัดวรเชตุพนบวรฯ นอกเกาะเมือง ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 เล็กน้อย ตรงกับที่กำหนดไว้ในช่วงแรกของกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง เจดีย์ประธานสามองค์ ของวัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ต่อมา มีการสืบทอดจากเจดีย์ทรงต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อน ด้วยการผสมผสานลักษณะบางอย่างจากทรงปราสาทและทรงระฆังที่กล่าวเป็นต้น ได้แบบอย่างเป็นเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมที่เรียกกันว่าเจดีย์ย่อมุมแต่ควรเรียกว่าเจดีย์เพิ่มมุม เพราะจำนวนมุมที่เพิ่มขึ้นจากสี่มุมเดิม เกิดจากการเพิ่มกระเปาะไว้ที่ย่านกลางของแต่ละด้านของทรงสี่เหลี่ยม อนึ่งการเพิ่มกระเปาะมีที่เรียกว่า ยกกระเปาะ หรือยกเก็จ ณ วัดไชยวัฒนาราม ศิลปกรรมสำคัญ คือปราสาทซึ่งเป็นเจดีย์ประธานของวัด มีเมรุทิศ เมรุรายต่อเชื่อมระเบียงคดที่ล้อมรอบบริเวณของปราสาทประธาน ภายในเมรุตั้งกล่าวประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปั้นด้วยปูน ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุด ภายในระเบียงคดประดิษฐานแถวพระพุทธรูปปั้นด้วยปูน อาคารหลังคาคลุม เช่น อุโบสถ วิหาร มักเหลืออยู่เพียงซากฐาน บางแห่งที่ผนังยังเหลืออยู่บ้าง ช่วยให้ทราบว่า มีการเจาะช่องแสงดูคล้ายช่องลูกกรง ซึ่งคงนิยมกันในสมัยยุคต้นและคงต่อเนื่องมาในยุคกลางด้วย เมื่อถึงยุคปลายคงนิยมเจาะช่องหน้าต่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยมีบานหน้าต่างสำหรับเปิด-ปิด ควบคุมมากับเจดีย์ทรงปราสาท บรรดาลวดลายประดับปราสาทในสมัยอยุธยาในระยะแรก ซึ่งพัฒนาการจากลวดลายประดับ ซึ่งสืบเนื่องการปรับปรุงมาจากวัฒนธรรมขอม แรงบันดาลใจจากลวดลายประดับทำนองจีนก็มีอยู่ด้วยที่งานประดับบางชนิด โดยที่ต่อมากจะมีแหล่งบันดาลใจใหม่ คือ จากลัทธินาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ลวดลายปูนปั้นประดับอยู่ที่งานประดับผนังของวิหารวัดไผ่ โขงบุรี

ภาพเขียนฝาผนังระยะแรกของสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ยังอยู่ในสภาพค่อนข้างดี คือ จิตรกรรมฝาผนังกรุปรางค์วัดราชบูรณะ ซึ่งมีอยู่สามกรูเรียงจากบนสุดใต้พื้นคานาของพระปราสาทลงไป ภาพเขียนฝาผนังของกรูบนสุด แสดงถึงความสัมพันธ์กับศิลปะจีน กรูถัดลงไป เขียนเรื่อง

พระอดีตพุทธเจ้า พุทธประวัติและเรื่องชาดก ตรวจสอบได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัย เพราะมีภาพพระพุทธรูปในพระอิริยาบถลีลาอยู่ด้วย จิตรกรรมฝาผนังทั้งที่คูหาและที่ผนังมุขของปราสาทประธานวัดพระรามก็เขียนเรื่องพระอดีตพุทธเจ้า ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุดมาก คงเขียนขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 20 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 21 (สันติ เล็กสุขุมและกมล ฉายาวัดณะ, 2524) สำหรับภาพเขียนประดับผนังอุโบสถ วิหารสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางไม่มีหลักฐานแล้ว สำหรับหลักฐานของสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายยังหลงเหลืออยู่บ้าง อยู่นอกเกาะเมือง เหนือขึ้นไปจากกรุงศรีอยุธยากว่า 10 กิโลเมตร คือที่วัดใหม่ประชุมพล ลำดับอายุต่อมาอยู่ตามหัวเมือง เช่น บางกอกหรือกรุงเทพฯ มีอยู่ที่วัดช่องนนทรี หรือที่วัดปราสาท นนทบุรี ต่อจากนั้นจึงถึงหลักฐานเหลืออยู่ในพระนครศรีอยุธยา คือจิตรกรรมฝาผนังของตำหนักพระพุทธรูปโฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดเพชรบุรี มีจิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม คุณภาพสูงทั้งด้านการใช้สี ซึ่งมีมากกว่าที่ใช้กัน ในอดีตที่ผ่านมาและทำงานตัดสินขอบนอก ตัดเส้นรายละเอียดภายในองค์ประกอบภาพที่ผนังด้านข้างชั้นแถวบนอันเรียงลำดับกันขึ้นไป เขียนภาพเทพชุมนุมในพุทธประวัติตอนพระพุทธรูปองค์ตรัสรู้ แบบแผนคงมาจากราชธานีหลังจากงานช่างที่วัดใหญ่สุวรรณาราม ก็มีภาพเขียนที่ผนังอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม ตัวเลขปรากฏในภาพเขียนระบุ พ.ศ.2277 ตรงกับปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ภาพเขียนฝีมือช่างเขียนท้องถิ่นแห่งนี้วางองค์ประกอบภาพที่ผนังด้านข้างแปลกไปจากประเพณีนิยม เรื่องที่เลือกมาเขียนก็แปลก คือพุทธประวัติตอน 7 สัปดาห์ หลังการตรัสรู้ของพระพุทธรูปองค์และเรื่องอัฐมหาสถาน หมายถึงสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา 8 แห่ง เช่น ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนาและปรินิพพาน เป็นต้น เรื่องพุทธประวัติตอนमारผจญ เขียนไว้ที่ผนังด้านหลังพระประธาน ขณะที่ผนังด้านหน้าพระประธานเขียนภาพเขาพระสุเมรุแวดล้อมด้วยเขาสัตบริภัณฑ์ หรือที่เรียกกันว่า ภาพไตรภูมิ นอกจากจิตรกรรมฝาผนังแล้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยายังมีการเขียนภาพบนสมุดข่อย หรือที่เรียกว่า สมุดไทย หลงเหลืออยู่ตามวัด บางส่วนกรมศิลปากรได้นำมาเก็บรักษาไว้ ตู้อย่างที่เห็นกัน คงหลงเหลืออยู่ตามวัดโบราณอยู่ไม่น้อย ลายหรือภาพที่เขียนประดับมีลักษณะสำคัญ คือเขียนลายทองบนพื้นดำ เป็นภาพสองมิติ เช่นเดียวกับจิตรกรรม ในที่นี้อนุมานว่าอยู่ในประเภทเดียวกัน

11. ศิลปะรัตนโกสินทร์ งานช่างแนวอุดมคติของกรุงเทพฯ ยุคเก่าสืบเนื่องจากศิลปะอยุธยา ก่อนที่จะหักเหเข้าสู่กรุงเทพฯ ยุคใหม่ ที่สร้างงานศิลปกรรมแบบแผนใหม่เรียกว่าแบบสมจริงแนวตะวันตก งานสร้างพระพุทธรูปในรัชกาลที่ 1 มีน้อย เพราะโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปที่เหลือจึงโปรดให้อัญเชิญไปประดิษฐานตามวัดต่าง ๆ ตัวอย่างงานช่างที่ยังอยู่ในแนวอุดมคติของกรุงเทพฯ ยุคเก่า ได้แก่ พระพุทธรูปในพระอิริยาบถประทับนั่ง พระหัตถ์แสดงปางเรียกฝน สร้างขึ้น

ในรัชกาลที่ 1 พระพักตร์หนึ่งเฉย ไม่แสดงอารมณ์จึงดูคล้ายหุ่นหัวโขนหน้าพระราม ทำให้เรียกกันว่า พระพักตร์หน้าหุ่น พระพุทธรูปตามแบบอย่างประเพณี คือ พระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่สร้างขึ้นใน รัชกาลเดียวกัน ก็มีลักษณะพระพักตร์ไม่แตกต่างกันนัก สำหรับพระพุทธรูปทรงเครื่อง สร้างขึ้นใน รัชกาลที่ 3 ฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 นอกจากพระพักตร์ของพระพุทธรูปดังกล่าว จะมีแบบอย่าง เฉพาะที่เรียกว่าหน้าหุ่นแล้ว พระองค์ทรงเครื่องระดับมากมายปิดประดับทองแพรวพราว ช่วยให้ สังเกตได้อีกอย่างหนึ่งว่า คือ แบบอย่างของพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยของพระองค์ ความคิด ในเชิงเหตุผลสืบเนื่องจากวิทยาการตะวันตก คือ งานช่างของกรุงเทพฯ ยุคใหม่ เห็นได้จากรัชกาล ที่ 4 โปรดให้สร้างพระพุทธรูปนรินทราย ลักษณะแปลกไปจากโบราณ คือ ไม่โปรดให้มี อุษณิษะ ซึ่งหมายถึง ลักษณะอุดมคติอย่างหนึ่งของมหาบุรุษ ที่มีกะโหลกศีรษะโป่งนูนกว่ามนุษย์ปกติ รายละเอียดของพระวรกาย โปรดให้เป็นอย่างศีรษะของมนุษย์ธรรมดา จีบริ้วของจีวรก็ตามธรรมชาติ ของผ้า กล่าวได้ว่าเป็นพระพุทธรูปในทัศนะสมจริง ความนิยมแบบอย่างของพระพุทธรูปแบบสมจริง ที่ยังมีต่อมาตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้ง รัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มาจนถึงงานออกแบบและปั้นพระพุทธรูป แนวสมจริงอย่างตะวันตก โดยอิงลักษณะอุดมคติบางประการของพระพุทธรูปโบราณ

สิ่งก่อสร้างภายในวัด เชื่อมโยงแบบอย่างได้กับพระมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง กล่าวคือ นอกจากโครงสร้างของหลังคาทำด้วยไม้แล้ว งานประดับเครื่องหลังคาก็มีแบบอย่าง เดียวกัน อันได้แก่ หน้าบรรพ ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ คันทวยและงานลงรักปิดทองประดับกระจก เช่น พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สร้างในรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นพระมหาปราสาทที่มียอดแหลม หรือที่ เรียกว่าเรือนยอด (แบ่งน้อย ศักดิ์ศรี, 1/2531)และควรกล่าวถึงความงดงามด้านความวิจิตร สมดัดส่วน ของพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ซึ่งเป็นพระที่นั่งขนาดเล็กประเภทเรือนยอดเช่นกัน อยู่ทาง เขตตะวันตกในพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งองค์นี้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538) เจดีย์ทรงเครื่องที่นิยมอยู่ในช่วงปลายของศิลปะอยุธยาสืบทอดมา มีลักษณะเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น เจดีย์ทองซึ่งอยู่ทางด้านหน้าข้างซ้ายและขวาของปราสาทพระเทพบิดรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ เจดีย์รูปทรงนี้รัชกาลที่ 1 โปรดให้สร้างขึ้นในวัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ เพื่อประดิษฐาน ชิ้นส่วนของพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ซึ่งโปรดให้อัญเชิญมาจาก วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา ส่วนเจดีย์ทรงปราสาทยังสืบทอดความนิยมมาในสมัยกรุงเทพฯ ด้วยรูปแบบที่ รุดหน้าไปเป็นพิเศษ คือปราสาทวัดอรุณราชวรารามฯ วัดเก่าแก่นี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงบูรณปฏิสังขรณ์ไว้ก่อนแล้ว รัชกาลที่ 2 โปรดให้บูรณะปรับปรุงครั้งใหญ่

ส่วนพระปรารักษ์อันสง่างามของวัด ความนิยมศิลปะจีนมีอยู่มากในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงค้าขายกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับประเทศจีน ซึ่งสร้างความมั่งคั่งให้แก่เศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก การสร้างวัดตามแบบแผนประเพณีจึงมีควบคู่กับ วัดที่สร้างขึ้นตามพระราชนิยมในศิลปะจีน เช่น วัดราชโอรส เขตธนบุรี ซึ่งพระองค์โปรดให้สร้างขึ้นตั้งแต่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ในรัชกาลที่ 2 เมื่อพระองค์เสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ 3 วิทยาการตะวันตกเริ่มแพร่หลายเข้ามาบ้างแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรงผนวชและทรงประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ทรงมีพระราชนิยมในศิลปะตะวันตกอยู่ด้วย ดังนั้นงานช่างที่วัดบวรนิเวศวิหาร จึงมีลักษณะตะวันตก เพิ่มเติมผสมผสานอยู่กับงานช่างลักษณะจีนและไทย ครั้นถึงรัชกาลที่ 5 กระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทำให้ศิลปะไทยต้องปรับตัว มีความพยายามรักษาแบบอย่างโบราณโดยปรับปรุงให้อยู่ได้ในกระแสใหม่ ดังผลงานช่างประเภทต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในส่วนของงานออกแบบสถาปัตยกรรม ได้แก่ อุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพฯ (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538)

จิตรกรรมของกรุงเทพฯ ยุคเก่า มีตัวอย่างที่เชื่อว่าเป็นฝีมือของพระอาจารย์นาคช่างพระ ทำงานช่างอยู่ในรัชกาลที่ 1 กล่าวกันว่า ผลงานเขียนภาพแห่งหนึ่งของท่าน คือจิตรกรรมบนฝาไม้ของหอไตรวัดระฆังโฆสิตาราม ภาพเขียนบางตอนจากเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องนิทานประวัตินวมานพ จิตรกรรมฝาผนังอีกแห่งหนึ่งซึ่งยังไม่แน่ชัดว่าฝีมือช่างในรัชกาลที่ 1 ทั้งหมด หรือฝีมือซ่อมแบบเขียนใหม่บางส่วน ของช่างในรัชกาลที่ 3 คือ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร รัชกาลที่ 3 ซึ่งทรงเอาพระทัยใส่เรื่องเกี่ยวกับการช่าง โดยเฉพาะในส่วนที่ทำนุบำรุงพระศาสนา นอกเหนือจากพระราชนิยมในศิลปะจีนแล้วงานช่างตามแบบแผนประเพณีก็มีพระราชนิยมเสมอกัน จิตรกรรมที่วาดจากเรื่องราวแนวอุดมคติอันได้แก่ เรื่องพุทธประวัติทศชาติชาดกและเรื่องไตรภูมิ คือแรงบันดาลใจหลักที่สืบเนื่องมาแต่โบราณกาล ยังสืบทอดควบคู่กับลักษณะอุดมคติของภาพและพร้อมกับลักษณะทั่วไปของสังคมทั้งระดับสูงและระดับล่างก็มีสอดแทรกอยู่ในฉากเล่าเรื่องอุดมคติดังกล่าวด้วย การเปลี่ยนแปลงที่กล่าวได้ว่าจะทันหัน เมื่อเริ่มช่วงเวลาของกรุงเทพฯ ยุคใหม่ คือจิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารเชื่อกันว่า เป็นภาพปริศนาธรรมเขียนขึ้นตามพระดำริของเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งขณะนั้นทรงผนวชครองอยู่ที่วัดนั้น วิธีเขียนภาพและลักษณะของจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้อยู่ในแนวศิลปะตะวันตก กล่าวกันด้วยว่า โปรดให้ช่างเขียนชื่อ ขรัวอินโข่ง เป็นผู้วาด กระแสภาพวัฒนธรรมตะวันตกในกรุงเทพฯ เมื่อรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาในรัชกาลที่ 5 สังเกตเห็นได้ชัดเจนจากงานจิตรกรรมที่ช่างวาด โดยผสมผสานทั้งความคิดและรูปแบบอันเกิดจากการปรับตัวของสังคมไทยระยะนั้น ดังเช่น จิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถวัดราชประดิษฐ์ฯ เขียนขึ้นในรัชกาลที่ 5 เรื่องหลักของ

จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ คือ เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน ส่วนเรื่องที่น่าสนใจ คือ ผนังตรงข้ามพระประธานมีภาพพระมหากษัตริย์ พระองค์ประทับยืนที่มุขหน้าพระที่นั่งดุสิตาลัย ในพระบรมหาราชวัง ทรงส่งกลองดุสุริยุปราคา ช่างเขียนวาดโดยใช้แบบจากสถานที่จริง ลักษณะสมจริงทั้งภาพบุคคล และฉากหลังที่เป็นพระที่นั่งองค์ดังกล่าวและหมู่พระที่นั่งที่อยู่ถัดออกไปทางเบื้องหลัง ตัวอย่างจิตรกรรมแนวตะวันตกทั้งรูปแบบและกรรมวิธี แต่ว่าเรื่องราวอุดมคติไทยโบราณ เช่นเรื่องเวสสันดรชาดก นับว่าน่าสนใจเป็นพิเศษ แม้ว่าภาพนี้ยังวาดไม่สำเร็จสมบูรณ์ แต่เราก็ยังทราบทัศนคติหรือรสนิยมที่เปลี่ยนแปลงของสังคมบางกอกจากภาพเขียนนี้ได้เช่นกัน งานช่างไทยแนวประยุกต์ ฝีมือหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงปรับปรุงวิชาช่างจากตะวันตกให้เหมาะกับเรื่องราวและรสนิยมอย่างไทย เช่น ภาพลายเส้นฝีมือหัตถ์เรื่องนิทานชาดกที่โปรดให้นายริโกลีเอาไปขยาย และลงสีเป็นภาพฝาผนังอุโบสถ วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ เป็นต้น ภาพฝีมือหัตถ์ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นแนวทางสำคัญสำหรับช่างรุ่นต่อมา จนถึงช่วงแห่งการเรียนรู้ช่างตามทฤษฎีและวิธีการตะวันตกอย่างเป็นระบบในสถาบันการศึกษาโดยครูผู้สอน เป็นชาวตะวันตก ท่านสำคัญคือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้ซึ่งเปิดฉากแห่งการสร้างสรรค์ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวทางหลักที่มีพัฒนาการมาถึงปัจจุบัน อันเป็นยุคของกระแสรุนแรงสืบสนในวัฒนธรรมทุนนิยมเสรีปัจจุบัน ในส่วนของศิลปะทางศาสนา วัดวาอารามของชุมชนในเมืองยังเชื่อมโยงกับแบบแผนประเพณีของช่างหลวง คือไม่จำลองสืบทอดตามแบบอย่างโบราณ ก็สืบทอดแนวทางจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งสมกับสมัยกว่าส่วนวัดของหมู่บ้านในชนบทห่างไกลมักเอาอย่างงานช่างจากวัดในเมือง แต่การเอาอย่างชนิดตามมีตามเกิด ทำให้งานของช่างพื้นบ้านเหล่านี้ยังมักรักษาเสน่ห์ของตนไว้ให้ได้ ซึ่งได้แก่งานช่างที่ถ่ายทอดความเชื่อและมีมือตรงชื่ออย่างชนบท นับเป็นส่วนของงานพุทธศิลป์ไทยที่มีอดีตมานานกว่าพันปีด้วย

1.2 ประเภทและลักษณะของศิลปะไทย

ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2542) ได้กล่าวถึงประเภท และลักษณะของศิลปะไทย ดังนี้ ศิลปะไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย การละเล่น ตลอดจนสาระเรื่องราวอื่น ๆ อันเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย ให้ปรากฏในศิลปกรรมแต่ละประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปะพื้นบ้าน หรือ หัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งศิลปะไทยที่เป็นวิจิตรศิลป์แต่ละประเภทมีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

1.2.1 จิตรกรรมไทย

จิตรกรรมไทย หมายถึง ภาพที่แสดงเรื่องราวตลอด รวมไปถึงการเขียนลวดลายประดับตกแต่งในการช่างต่าง ๆ เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพชาดก ลวดลายล้นน้ำตู้พระธรรม เป็นต้น จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรอย่างหนึ่ง ซึ่งมักแสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย การแสดงการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ และสารอื่น ๆ ของแต่ละยุคให้ปรากฏ ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาติแล้ว ยังมีคุณค่าทางศิลปะที่ช่วยส่งเสริมสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

จิตรกรรมไทย แบ่งออกตามลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมได้อย่างเด่นชัด เป็น 2 แบบ คือ จิตรกรรมไทยประเพณี และจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

1.จิตรกรรมไทยประเพณีเป็นศิลปะที่มีความประณีตงดงาม แสดงความรู้สึกชีวิตจิตใจ และความเป็นไทย ที่มีความอ่อนโยนละมุนละไมสร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต จนได้ลักษณะประจำชาติมีลักษณะรูปแบบที่เป็นพิเศษ นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคาร ที่เนื่องในพระพุทธศาสนาและอาคารที่เนื่องด้วยบุคคลชั้นสูง คือ พระอุโบสถ วิหาร พระที่นั่ง บนแผ่นผ้า บนกระดาน โดยเขียนด้วยสีฝุ่นตามตามวิธีการของช่างเขียนไทยแต่โบราณ นิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา วรรณคดี และชีวิตไทยเพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชาและเพื่อให้เกิดความสงบขึ้นในใจของพุทธศาสนิกชน โดยน้อมนำให้ประกอบความดีละเว้นความชั่ว ชำชิ่งเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพจิตรกรรมไทยประเพณีมีวิธีการใช้สีแตกต่างไปตามยุคสมัย ทั้งสีพูนรงค์ และเอกนรงค์ โดยเฉพาะการใช้สีหลาย ๆ สีแบบพูนรงค์นิยมใช้มากในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะได้สีจากต่างชาติซึ่งเข้ามาค้าขายติดต่อด้วย เช่น จีน ญี่ปุ่นและฝรั่งชาวยุโรป ทำให้ภาพจิตรกรรมมีสีสวยงาม ได้ชีวิตตามธรรมชาติมากขึ้น ส่วนรูปแบบตัวภาพในจิตรกรรมไทยที่จิตรกรได้ออกแบบไว้เป็นรูปแบบ อุดมคติ ที่แสดงออกความคิดให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและความสำคัญของภาพ เช่น รูปเทวดา นางฟ้า นางพญา นางรำ จะมีลักษณะงามเด่นสง่าด้วยสีลาอันชดช้อยแสดงอารมณ์รู้สึก ปิติยินดี หรือ โศกเศร้าเสียใจด้วยอากัปกริยาท่าทาง ถ้าเป็นรูปมารก็แสดงออกด้วยหน้าตาท่าทางที่บึกบึนแข็งขัน ส่วนพญาวานรและเหล่าวานรแสดงความลิงโลดคล่องแคล่วว่องไวด้วยลีลาท่วงท่าและหน้าตา พวกชาวบ้านธรรมดาสามัญก็จะแสดงความรู้สึกตลก ขบขัน สนุกสนานร่าเริงหรือเศร้าเสียใจออกทางใบหน้า ส่วน ช่าง ม้าและเหล่าสัตว์ทั้งหลายมีรูปแบบแสดงชีวิตเป็นธรรมชาติ ซึ่งภาพชีวิตที่เกี่ยวกับจิตรกรรมไทยนี้ จิตรกรได้พยายามศึกษาถ่ายทอดอารมณ์สอดแทรกความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้ง ชวนให้คิดคำนึงเพลิดเพลีนกับลีลาการสร้างสรรค์และสีสันที่

นุ้มนวลอ่อนหวาน อันเป็นเอกลักษณ์ของจิตรกรรมไทย (สมชาติ มณีโชติ , 2529) ซึ่งการทำ ความเข้าใจเรียนรู้ในจิตรกรรมไทยประเพณีมีสิ่งที่น่าสนใจในลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น ดังนี้

1.) เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราว ทศนคติในการเขียนภาพจิตรกรรมไทย แต่เดิมเคย เขียนเฉพาะภาพพระอดีตหรือพุทธประวัติและชาดกต่าง ๆ ต่อมาได้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเนื้อหา สาระไปตามโอกาส จิตรกรรมไทยเท่าที่ปรากฏ พอจะสรุปแบ่งเนื้อหาออกได้เป็น 6 ประเภท คือ

- 1.1.) ภาพพุทธประวัติหรืออดีตพุทธ 24 องค์
- 1.2.) ภาพชาดกหรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้า
- 1.3.) ภาพประเพณี
- 1.4.) ภาพประวัติศาสตร์
- 1.5.) ภาพนิทาน สุภาพษิต คำพังเพยและภาพปริศนา
- 1.6.) ภาพเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

2.) รูปแบบ จิตรกรรมไทยเป็นศิลปะแบบอุดมคติ ดังนั้น ภาพเขียนของไทยจึงมี รูปแบบแตกต่างไปจากธรรมชาติ แม้ว่าแหล่งที่มาของรูปแบบ ไม่ว่าจะ เป็นภาพคน สัตว์ ต้นไม้ หรือ อื่น ๆ จะได้มาจากธรรมชาติก็ตาม ศิลปินจะผสมผสานเข้ากับความคิดจินตนาการ จนได้ เป็นรูปแบบที่มีลักษณะพิเศษ กระทั่งถือเป็นเอกลักษณ์ของจิตรกรรมไทย ซึ่งลักษณะพิเศษของ รูปแบบในจิตรกรรมไทย พอสรุปได้ดังนี้

- 2.1.) เป็นภาพเขียนแบบสองมิติ
- 2.2.) แสดงความรู้สึกของภาพด้วยเส้นและท่าทาง
- 2.3.) แสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยสี
- 2.4.) แสดงจุดสนใจโดยไม่คำนึงถึงสัดส่วน
- 2.5.) เป็นภาพแบบเล่าเรื่อง
- 2.6.) เป็นภาพที่มีทัศนียภาพแบบตานกมอง

2. จิตรกรรมไทยร่วมสมัย เป็นจิตรกรรมอีกรูปลักษณะหนึ่งซึ่งต่างไปจากรูปแบบ ของจิตรกรรมไทยประเพณี โดยได้นำเอาลักษณะจิตรกรรมแบบตะวันตกเข้ามาปรับผสม เช่น การลงสี แสดงแสงเงาให้เกิดเป็นระยะมิติ การคำนึงหลักความจริงตามธรรมชาติ ตลอดจนหลักทาง ทัศนียภาพ เป็นต้น ซึ่งการผสมผสานกันของรูปแบบไทยกับตะวันตกก็มิได้ทำให้เอกลักษณ์ของ จิตรกรรมไทยสูญสิ้นไปแต่อย่างใด กลับเปิดกว้างในโลกทัศน์และแนวทางการสร้างสรรค์งานจิตรกรรม ให้ศิลปินได้เลื้อยสรรหาอย่างไม่สิ้นสุดตราบจนถึงทุกวันนี้

1.2.2 ประติมากรรมไทย

ประติมากรรมไทย ได้แก่ ผลงานที่สร้างขึ้นด้วยกรรมวิธีการปั้นและการแกะสลัก ซึ่งขึ้นอยู่ภายใต้เงื่อนไข อิทธิพลของคตินิยมและเงื่อนไขทางสังคมเช่นเดียวกับจิตรกรรมไทย นั่นคือ มีความจำกัดอยู่ที่อำนาจทางศาสนาและอำนาจทางการปกครอง ประติมากรรมไทยที่รองรับอำนาจดังกล่าวนี้ ก็มีรูปแบบเป็นประติมากรรมไทยประเพณีที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะของลักษณะไทย ดังนี้

1. ไม่แสดงความแตกต่างของพื้นผิว ประติมากรรมไทยส่วนใหญ่ทั้งภาพคน ภาพสัตว์ และลวดลายต่าง ๆ นิยมขัดแต่งผิวให้เรียบเกลี้ยงกลมกลืนโดยไม่แสดงความแตกต่างของผิว ทำให้เกิดความงามได้โดยแสดงความสูงต่ำ ประกอบกับช่องไฟและความอ่อนหวานคดโค้งของเส้นรอบนอกซึ่งก่อให้เกิดแสงเงาขึ้นในประติมากรรมนั้น

2. ไม่แสดงกล้ามเนื้อในภาพคนสัตว์ ภาพคน ภาพสัตว์และภาพตัวอื่น ๆ ในประติมากรรมไทย ไม่นิยมทำกล้ามเนื้อ กระดูกและเส้นเอ็นให้ผุดขึ้น ทั้งนี้มีใช้ว่าช่าง หรือ ศิลปิน จะไม่เข้าใจ หรือ ทำผิดส่วนทางหลักกายวิภาค แต่เป็นเพราะอุดมคติของคนไทยนั้น ถือเอาความเกลี้ยงเกลา กลมกลืน ผิวราบเรียบ เป็นรูปทรงที่สง่างาม ซึ่งในรูปปั้นหรือรูปเขียนก็จะเป็นเช่นเดียวกัน

3. ไม่นิยมปั้นแกะสลักภาพคนเหมือน ทั้งนี้เนื่องจากคติความเชื่อและเงื่อนไขทางสังคมบางประการ ทำให้งานประติมากรรมของไทยล้วนแต่เป็นภาพทางอุดมคติหรือภาพประดิษฐ์ทั้งสิ้น ไม่นิยมทำภาพเหมือนบุคคลจริงไว้ประดับหรือบูชา อติตจึงไม่มีภาพปั้นคนเหมือนบุคคลสำคัญให้เห็นจะมีก็แต่เพียงรูปแทนหรือสัญลักษณ์และพระพุทธรูปเท่านั้นที่สร้างให้ปรากฏมาตลอด

4. ประติมากรรมมักแฝงอยู่ในลักษณะเครื่องตกแต่ง ประติมากรรมไทย นอกจากพระพุทธรูป หรือ เทวรูปแล้ว ไม่มีผลงานอันใดที่ปรากฏเป็นงานประติมากรรมอิสระอย่างแท้จริง แต่กลับไปแฝงอยู่ในเครื่องตกแต่งต่าง ๆ เช่น เป็นลวดลายประกอบฐานสถูป เจดีย์ เป็นหน้าบัน หรือ บานประตูหน้าต่างโบสถ์วิหาร เป็นซุ้มไว้พระพุทธรูป ตลอดจนฐานชุกชี เป็นต้น

ประติมากรรมตามความรู้สึกของคนไทย ในช่วงก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตก หมายถึง พระพุทธรูปปฏิมา คือ พระพุทธรูปเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เนื่องด้วยเงื่อนไขทางสังคมและคติความเชื่อในทางศาสนา ทำให้พระพุทธรูปนี้เปรียบเสมือนหัวใจของศิลปวัตถุทางพุทธศาสนา การสร้างสรรค์ศิลปกรรมของไทยประเพณี จึงเน้นที่รูปแบบการสร้างพระพุทธรูปซึ่งถือเป็นอุทิศเจดีย์ แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสำคัญ รองลงมา คือ การแสดงเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา และการประดับตกแต่งให้ดูสวยงาม น่าเลื่อมใสศรัทธา หรือเสริมให้เรื่องราวทางศาสนามีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ ครั้นเมื่ออิทธิพลศิลปะทางตะวันตกแพร่เข้ามาในประเทศไทย รูปแบบและเนื้อหาเรื่องราวในทางประติมากรรมก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจนมีลักษณะเป็นสากลเช่นที่พบเห็นอยู่ในปัจจุบัน

1.2.2 สถาปัตยกรรมไทย

ไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมในการสร้างอาคารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาแต่โบราณ ดังจะเห็นจากสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ปราสาท สถูป เจดีย์ ปรางค์ โบสถ์ วิหาร ตลอดจนบ้านเรือน เป็นต้น อิทธิพลที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมไทยนั้น ได้แก่

1. อิทธิพลของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง
2. อิทธิพลทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การสร้างวัด โบสถ์ ศาลา หอระฆัง สถูป เจดีย์ พระปรางค์ กำแพงวัด ชุ่มเสมา กุฏิ เป็นต้น
3. อิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์และดินฟ้าอากาศ เช่น ทำให้รูปทรงของสถาปัตยกรรมต้องเชื่อมต่อกับสภาพดินฟ้าอากาศ คือ ใต้ถุนสูงกันน้ำท่วม มีชายคากันฝน ฯลฯ
4. อิทธิพลของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น ในอดีตเมืองไทยมีไม้มาก จึงนิยมใช้ไม้ก่อสร้างเพราะหาง่าย ปลูกง่าย ทนทาน ประหยัด เป็นต้น (จิรพันธ์ สมประสงค์, 2532)

ลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยประเภทที่ได้รับอิทธิพลทางด้านศาสนา และวัฒนธรรม เช่น สถูป เจดีย์ พระปรางค์ จะมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างให้สอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศ เช่น อาคาร บ้านเรือน ทั้งนี้ อิทธิพลทางศาสนาและวัฒนธรรมประเทศไทยได้รับมาจากหลายแหล่ง จึงทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมทางศาสนามีลักษณะหลากหลายตามแหล่งที่มาด้วย ลักษณะพิเศษของสถาปัตยกรรมไทยประเภทอาคารบ้านเรือนที่มีรูปแบบสืบเนื่องกันมาแสดงถึงเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย พอจำแนกออกได้ดังนี้

1. มีโครงสร้างง่าย ๆ และเปิดเผย ปกติอาคารไทยไม่มีห้องหับสลัซับซ้อน โครงสร้างของอาคารแบบไทยจึงประกอบด้วย ส่วนพื้น ส่วนฝาผนัง ส่วนหลังคา ส่วนพื้นมักจะยกสูงจากพื้นดินพอให้พื้นน้ำฝนหรือน้ำท่วม
2. หลังคาทรงสูง กันสาดยื่นออกมามาก หลังคาบ้านเรือนไทยจะต้องทำเป็นทรงสูง ตั้งแต่รูปสามเหลี่ยมด้านเท่าขึ้นไป เพราะประเทศไทยเป็นเมืองร้อน ฝนตกชุก และวัสดุที่ใช้มุงหลังคา ได้แก่ จาก หรือ กระเบื้อง ย่อมต้องมีรอยต่อในหลังคาหนึ่งเป็นจำนวนมาก ความสูงชันจะช่วยให้ น้ำฝนไหลเทลงจากหลังคาได้รวดเร็ว
3. หลังคามีลักษณะซ้อนกันหลายชั้น หลังคาอาคารทรงไทยจะทำซ้อนกันขึ้นไป คล้ายกับว่ามีหลังคาคลุมกันอยู่หลายชั้น เพราะถือว่าหลังคาเป็นส่วนตกแต่งที่สำคัญของตัวอาคาร การทำหลังคาเป็นเชิงชั้นแทนที่จะทำเป็นผืนเดียวคลุมตลอด ก็เพื่อจะให้เกิดความงามในด้านการจัดทำให้เกิดจังหวะที่แตกต่าง ทั้งในส่วนหลังคาและตลอดตัวอาคาร

4. มีประตูหน้าต่างน้อย เล็ก แคบ เนื่องจากเมืองไทยเป็นเมืองร้อนที่มีแสงแดดจัดการอยู่ท่ามกลางแสงแดดและแสงสว่างจัด จะทำให้อ่อนเพลียประสาทเมื่อยล้าได้ง่าย อีกทั้งภารกิจหลักส่วนใหญ่ของชาวไทยอยู่กลางแจ้ง การเข้าไปในอาคารก็เพื่อจะให้เปลี่ยนจากสภาพภายนอก

5. นิยมสร้างอาคารชั้นเดียว อาคารไทยตั้งแต่ดั้งเดิมนิยมสร้างแต่เพียงชั้นเดียวหรือชั้นเดียวได้สูง เพื่อให้ลมพัดผ่านตัวอาคารทั้งหลังโดยสะดวก ถึงแม้ว่าอาคารสูงขึ้นไปเช่นไรก็ไม่นิยมทำหลายชั้น ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างอาคารหลายชั้นให้อยู่ในหลังคาเดียวกัน เพราะมีเนื้อที่กว้างขวาง ไม่ต้องประหยัดเนื้อที่ก่อสร้าง

1.2.4 หัตถศิลป์

งานหัตถศิลป์ หมายถึง งานช่างฝีมือที่สร้างสรรค์สิ่งวิจิตรขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการใช้สอย แต่คุณค่าทางการใช้สอยที่เป็นจุดประสงค์หลักยังด้อยกว่าคุณค่าทางด้านความงาม ซึ่งเป็นจุดประสงค์รอง ดังนั้น การใช้สอยจึงเป็นไปในรูปของการประดับ หรือ สร้างเสริมบารมีที่มีวัตถุนั้นอยู่ในครอบครองมากกว่าที่จะมุ่งใช้วัตถุนั้นอย่างจริงจัง ดังนั้น งานหัตถศิลป์จึงไม่ใช่งานวิจิตรศิลป์โดยตรง เพราะจุดประสงค์ในการสร้างคือเพื่อใช้สอย แต่คุณค่าทางด้านความงามและฝีมือในการสร้างก็ทำให้ชิ้นงานมีความงามและมีคุณค่ามากกว่างานหัตถกรรม หรือ งานประยุกต์ศิลป์ทั่วไป งานหัตถศิลป์ไทยที่สร้างสรรค์สืบทอดกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย งานหัตถศิลป์ของไทยที่สำคัญ ได้แก่

1. ลายรดน้ำ หมายถึง งานประณีตศิลป์ทางจิตรกรรมไทยอย่างหนึ่ง ที่ต้องใช้ความละเอียดและความชำนาญ เป็นวิธีการเขียนที่ช่างไทยได้คิดค้นและปฏิบัติสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน ลายรดน้ำประกอบด้วย การลงรักปิดทอง และเขียนลายด้วยน้ำยา จึงสามารถสร้างงานได้ทั้งบนวัสดุไม้ โลหะ ปูน ดินเผา ตลอดจนเครื่องสานและสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ
2. การลงรักปิดทอง การลงรักปิดทองนับได้ว่าเป็นงานที่แสดงถึงเอกลักษณ์ไทยอีกลักษณะหนึ่ง เพราะไม่ว่าจะเป็นงานวิจิตรศิลป์หรืองานหัตถศิลป์ไทย มักจะมีการลงรักปิดทองให้ปรากฏเห็นอยู่เสมอมา จึงถือได้ว่า การลงรักปิดทองเป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ชิ้นงานจนมีคำกล่าวที่ว่า สีทองเป็นสีที่ตรงกับรสนิยมของคนไทย ไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตาม
3. เครื่องเงิน เครื่องเงินเป็นงานหัตถกรรมของชนเผ่าหนึ่งที่เรียกตนเองว่าเผ่าเงิน อยู่อาศัยทางภาคเหนือของประเทศไทย และชนเผ่านี้เองได้ผลิตข้าวของเครื่องใช้ในแบบอย่างที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดกันมา จากชนกลุ่มน้อยก็ขยายมาสู่ชาวบ้านและกลายเป็นงานพื้นบ้านของทาง

ภาคเหนือที่ผลิตรูปแบบแตกต่างกันตามระดับฝีมือ เครื่องเงินส่วนใหญ่เป็นของที่มีน้ำหนักเบา แต่มีความแข็งแรงคงทน ทั้งนี้เพราะเครื่องเงินทำขึ้นโดยการใช้กรรมวิธีสานไม้ไผ่ ที่เหลาจนบางสานกันเหมือนเครื่องสานทั่วไป แต่เหนียวแน่นกว่า เสร็จแล้วก็จะเคลือบสีด้วยรักสีแดง สีส้ม หรือสีดำ ความสวยงาม ไม่ได้มีเฉพาะการเคลือบผิวเท่านั้น แต่ยังมีลวดลายประกอบอันเกิดจากงานเขียนหรือขูด การปิดทองหรือทำลายปูนเพื่อช่วยเสริมคุณค่ามากยิ่งขึ้น

4. เครื่องถมเครื่องลงยา เครื่องถมและเครื่องลงยาเป็นการเรียกภาชนะหรือเครื่องประดับ ที่ทำโดยใช้ผงยาผสมน้ำประสานทองถมลงบนลวดลายที่แกะสลักบนภาชนะ หรือเครื่องประดับนั้น แล้วขัดผิวให้เป็นเงางามว่า เครื่องถม หรือถม เช่นถมนคร ถมทอง ถมเงิน

5. การประดับมุก การประดับมุกเป็นงานประณีตศิลป์อันเก่าแก่โบราณของไทย แสดงถึงอัจฉริยะ และความชำนาญในงานช่างของศิลปิน ที่บรรจงประดับชิ้นส่วนเล็ก ๆ ของเปลือกหอยมุกลงบนวัสดุหรือแผ่นไม้ที่ทายางรักเป็นพื้นสีดำไว้ เปลือกหอยมุกที่นำมาประดับบนงานศิลปกรรมแขนงนี้ แท้จริงแล้วคือเปลือกหอยทะเลชนิดหนึ่งซึ่งมีความแวววาว มีอยู่หลายชนิดด้วยกัน แต่ปัจจุบันหาได้ยากและมีราคาแพงงานประดับมุกของไทยสมัยหลังจึงมักใช้หอยมุกจากและหอยมุกประเภทอื่นแทน

6. คร่ำเงินคร่ำทอง เป็นเทคนิคการฝังประดับอีกวิธีหนึ่ง โดยการเอาเส้นโลหะฝังเป็นลวดลายบนโลหะอื่น ๆ เช่น เอาเงินหรือทองมารีดเป็นลวดลายแบบบาง ๆ ทูบอัดบรรจุลงในร่องที่กรีดหรือขูดเป็นลวดลายไว้บนโลหะ เช่น เหล็กหรือสัมฤทธิ์ ต่อจากนั้นชุบให้เรียบและเนียนเสมอกันและขัดให้มันขึ้น

1.3 ความสำคัญของศิลปะไทย

งานศิลปกรรมจะสะท้อนชีวิตความเป็นไปของกลุ่มชนนั้นเสมอ อาจเป็นการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น ความรู้สึกทางความงามทางเชื้อชาติ ความรู้สึกในแบบอย่างศิลปะที่นิยมกัน หรืออาจเป็นแบบอย่างในความรู้สึกเฉพาะของตนเอง หรือ ในลักษณะรูปแบบในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ (สงวน รอดบุญ, 2524) ประเทศใดมีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะมากประเทศนั้นก็ย่อมมีความเจริญในด้านอื่น ๆ มากเช่นเดียวกัน กมล เวียงสุวรรณและนิตยา เวียงสุวรรณ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญของศิลปกรรมไว้ว่า ศิลปะเป็นเครื่องบ่งชี้ชัดลงไปว่านิสัยใจคอของคนในประเทศนั้นเป็นอย่างไร มีความคิดความอ่านมากน้อยเพียงใด ศิลปะช่วยให้เกิดเอกลักษณ์ของแต่ละชาติ ถ้าชาติศิลปะหรือวัฒนธรรมแล้ว ความเป็นชาติความเป็นประเทศก็ไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีศิลปะก็ไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีชาติ”

นอกจากนี้ สิ่งปลูกสร้าง หรือวัตถุต่าง ๆ ที่มีความเก่าแก่ โดยสร้างขึ้นจากฝีมือและความศรัทธาของคนสมัยโบราณนั้น ถือเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ อันทรงคุณค่าทางศิลปกรรม เพราะแหล่งศิลปกรรมต่าง ๆ มักปรากฏอยู่ในโบราณสถานและศิลปโบราณวัตถุเหล่านี้แทบทั้งสิ้น

ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญอันควรแก่การให้การศึกษาก่อน เป็นการปลูกฝังให้คนในสังคมรู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน รู้ซึ่งถึงคุณค่าของความผูกพันระหว่างชีวิตกับศิลปะมีความซาบซึ้งในสุนทรียภาพและบังเกิดค่านิยมอันดีต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติ รู้รักษาเพื่อให้งดงามไว้เป็นมรดกกับอนุชนรุ่นหลังได้สืบสานเจตนารมณ์ต่อไป (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2538)

1.4 ภูมิปัญญาในงานศิลปะไทย

โชคชัย ตักโพธิ์ (2544) กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาทางศิลปะ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1. ฐานคิดเน้นเรื่องคุณธรรม ความดีงาม ไม่ใช่เรื่องความรู้หลักในการทำงาน แต่เป็นเครื่องเชื่อมโยงหลักวิธีการศิลปะ ไปทำให้เกิดประโยชน์ด้านวัฒนธรรมซึ่งแปลว่าสิ่งเพาะขึ้นหมายความว่า ศิลปะเป็นสิ่งเพาะจิตสำนึก

2. ปัญญาแบบตะวันออก คือ ความรู้ที่ใช้ปลดทุกข์ ศิลปะคือปัญญาส่องความอภิชง ความรู้ด้านของอัตรข้ามความรู้สึกแบบฉันทคิดไว้แล้ว

วิทย์ พิณคันเงิน (2543) กล่าวว่าภูมิปัญญาในงานศิลปวัฒนธรรมเล่าถึงภูมิปัญญาในงานศิลปะประเภทจิตรศิลป์หลายสาขาแสดงถึงภูมิปัญญาด้านการสร้างสรรค์ สามารถแบ่งแขนงของภูมิปัญญาไทยออก ได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยในเรื่องจิตรกรรม จิตรกรรมไทยเกิดขึ้นได้โดยบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นช่างเขียนและในกระบวนการของช่างไทยถือว่างานช่างเขียนเป็นแม่บทของงานช่างทุกแขนง เพราะเป็นฝ่ายสร้างสรรค์ กำหนดลักษณะ รูปแบบที่จะนำไปสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ หัวใจของช่างเขียนอยู่ที่การใช้เส้น ต้องฝึกหัดเขียนที่เรียกว่ากระแทบเส้น ได้แก่การขีดเส้นประยาว ๆ ติดต่อกันไปทั้งแนวตั้ง แนวนอน เส้นตรง เส้นโค้ง จึงมีคติในเรื่องนี้ว่า "คดให้โค้ง ตรงให้ได้เส้น" เมื่อฝึกหัดจนอยู่มือแล้ว ก็เริ่มต้นเขียนวงกลม เขียนหยดน้ำรูปกลีบบัว บัวกระหนก ตัวภาพ การผูกลาย ผูกภาพ ซึ่งเป็นขั้นตอนสูงขึ้นไป จิตรกรรมไทยนั้นเป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มที่ เช่นลักษณะของตัวภาพ จะเขียนภาพเนื้อเรื่องใดก็ใช้ภาพในลักษณะของเหล่าต่าง ๆ ประกอบเข้าเป็นภาพตามเนื้อเรื่อง นับเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดยิ่ง

2. ภูมิปัญญาไทยในประติมากรรม ส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูป การแกะสลัก มักจะใช้ไม้เป็นวัสดุและไม่ค่อยพบการจำหลักหิน แม้จะเห็นได้จากการแกะใบเสมาอยู่บ้าง มีการแกะสลักงานที่เป็นสิ่งของเล็ก ๆ อย่างส่วนที่เป็นเครื่องยอด เช่น ยอดพัตยศ นอกจากนั้นแล้ว ช่างไทยรู้จักการย่อส่วนประติมากรรมไทยธรรมชาติได้อย่างพิสดาร เช่น การปั้นหรือการทำพระเครื่องขนาดเล็ก ๆ งานปูนปั้นก็สามารถหาวัสดุที่ผสมกันได้ดีมีคุณภาพ การหล่อโลหะไทยก็มีการหล่อมาแต่โบราณ อย่างน้อยก็สมัยสุโขทัย

3. ภูมิปัญญาไทยในเรื่องสถาปัตยกรรม คิดเกี่ยวกับการก่อสร้าง โบราณท่านเทียบตรง กับองค์คุณทางธรรมะ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พื้นฐานเท่ากับศีลจะต้องมั่นคงแข็งแรงไม่ทรุดง่าย และจะต้องราบเรียบ ซึ่งก็ได้แก่ การรักษาศีล โดยทำใจให้ราบเรียบมั่นคงไม่อ่อนไหวต่อกิเลส ส่วนที่ก่อตั้งเป็นตัวอาคารก็เทียบได้กับสมาธิ ได้แก่ การก่อสร้าง ตั้งขึ้นจากฐานที่มั่นคง ส่วนบนสุด เช่น ส่วนบนของพระอุโบสถ พระวิหาร ก็จะมีหลังคา ซ่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน ส่วนนี้เทียบได้กับปัญญา จึงครบองค์คุณแห่งพระพุทธศาสนาดังกล่าว คติในการสร้างเรือนก็เช่นเดียวกัน มีคติในการเปรียบเทียบคนในเรือนว่า ผู้ชายเป็นหลังคาที่ป้องกันแดด ฝน เป็นฝาป้องกันลมและเป็นรั้วป้องกันสัตว์ร้าย เรือนไทยต่อยกพื้นต่างกัน 3 ชั้น คือ ชั้นนอกอยู่ต่ำสุด ต่อขึ้นไปก็เป็นกระเบื้อง แล้วสูงจากระเบียงก็เป็นตัวเรือน เปรียบได้กับการมีอาวุโส คติสอนใจเหล่านี้มีส่วนช่วงกลมเกลียวเรือนไทยให้ทรงคุณค่าทั้งด้านนามธรรมและรูปธรรม

2. การเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะไทย

พื้นเดิมของการศึกษาไทย มีรากฐานอยู่ที่วัด บ้านและวัง การศึกษาในวัดจะทำหน้าที่ถ่ายทอดสืบทอด วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น มุ่งกลมเกลียวจิตใจเด็กชายให้มีสติสัมปชัญญะ มีเมตตาธรรมและฝึกฝนวิชาพิเศษบางอย่างตามที่ตนสนใจ การศึกษาในบ้าน มักเป็นการฝึกฝนวิชาชีพตามวงศ์ตระกูล สำหรับการศึกษานางจะเรียนกันจริงจังและใช้เวลานานเพื่อเตรียมตัวเข้ารับราชการแต่จำกัดเฉพาะเชื้อพระวงศ์เท่านั้น ลักษณะเด่นของการศึกษาทั้ง 3 แห่งนี้คือการเรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หรือ ชนิดตัวต่อตัวในชั้นเรียน ไม่มีกำหนดเวลาเรียน การศึกษาใช้วิธีท่องหรือ จดจำ ไม่ส่งเสริมการค้นคว้า หรือส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ครูมักปิดความรู้สูงสุดไว้บอกเฉพาะศิษย์ที่ตนรักเป็นพิเศษ ความสำเร็จของการศึกษา คือ การจดจำคำสอนครูได้โดยไม่ผิดพลาด ศิษย์คนใดทำนอกเหนือคำสั่งของครูจะถูกเรียกว่า "ศิษย์นอกครู" การศึกษาในอดีตจึงเน้นทางด้านคุณธรรมมากกว่าภาษาหนังสือ (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2525)

ดังนั้นจึงทำให้ทราบว่า พื้นฐานการศึกษาของไทยในอดีต ยังคงอยู่ในวงแคบและยังไม่เป็นระบบ การศึกษาจะมุ่งเน้นคุณธรรมมากกว่าภาษาหนังสือการศึกษาวิชาการทางด้านช่างจะเป็นไปตามความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ระบบสังคมในอดีตทำให้ช่างไม่มีปัญหาเรื่องค่าครองชีพ ไม่จำเป็นต้องแข่งขันหาทรัพย์ทำงานแข่งกับเวลา จึงทำให้ช่างทำงานด้วยใจรักและศรัทธา ไม่ปล่อยให้งานที่ไม่มีคุณภาพปรากฏแก่สาธารณชน สำหรับศิษย์ที่มีสติปัญญาและมีฝีมือ จะได้ใกล้ชิดอาจารย์ติดตามครูไปปฏิบัติงานและจะได้รับการถ่ายทอดเคล็ดลับพิเศษให้ โดยครูเห็นแล้วว่าเหมาะสม สมควรได้รับการสืบทอดวิชาการทางด้านนี้และจะไม่ทำให้เสื่อมเสียมาถึงครูหรือเกิดการเสียหายแก่งาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าช่างในอดีตจะพยายามรักษาคุณค่าและอุดมการณ์ให้อยู่ในระดับสูง (โชติ กัลยาณมิตร 2517)

งานช่าง คือ งานอาชีพอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความชำนาญเป็นพิเศษ ผู้ที่เป็นช่างต้องมีมานะอดทน ใจเย็นและมีความอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่ในตัวแต่ผู้ที่เป็นช่างก็มีแนวคิดกว้างใหญ่ไพศาลจนดูราวกับว่าพวกเขามีโลกของตัวเองอีกโลกหนึ่งนอกเหนือออกไปจากโลกมนุษย์ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมีแนวคิดที่อิสระเสรีของตนเองอาจกล่าวได้ว่าอยู่ในจักรวาลที่เต็มไปด้วยอารมณ์ฝันและเนรมิต เราจึงมักเรียกช่างได้อีกนามหนึ่งว่า “ศิลปิน” (Artist) ด้วยเป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมตามสากลนิยม ความจริงคำว่า “ศิลปะ หรือ ศิลปิน” ในภาษาไทยเพิ่งนิยมใช้ในสมัยรัชกาลที่ 5-6 นี้เอง แต่ก่อนนั้นไทยเรารู้จักแต่คำว่า “ฝีมือช่าง” หรือ “ช่าง” เพราะเป็นคำที่ใช้เรียกกันมานานจนติดปากเสียแล้ว ดังนั้น การจะแยกศิลปินออกจากช่างจึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากสำหรับศิลปะไทย และถ้าจะแยกตามแนวสากลที่แยกเอาพวกอาร์ตีสต์ (Artist) หรือ “ศิลปิน” ออกจากพวกคนงาน (Work men) หรือ “ช่าง” ก็อาจจะไม่ตรงกับความหมายของศิลปะไทยนัก เพราะศิลปินในทางสากลได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ศิลปะโดยใช้ฝีมือเป็นส่วนประกอบ ส่วน “ช่าง” นั้น เคยถูกระบุอย่างชัดเจนว่าใช้ฝีมือมากกว่าใช้ความคิดสร้างสรรค์ ดูจะหนักไปทางใช้แรงงานด้วยซ้ำ แต่ช่างเขียนช่างปั้นของไทยสมัยโบราณก็เป็นผู้ใช้ภูมิปัญญาสร้างสรรค์เนรมิต มรดกสมบัติทางศิลปกรรมและยังใช้ฝีมืออันประณีตสร้างผลงานอันล้ำค่าให้ประเทศชาติมาแล้วหลายยุคหลายสมัย หากจะประเมินคุณค่าของช่างเขียนช่างปั้นเหล่านั้น เพียงแค่ใช้แรงงานก็จะน่าอดสู้อยู่ไม่น้อย แม้จะอยู่ในชั้น “นายช่าง” ก็ดูจะมีศักดิ์ศรีไม่เท่า “ศิลปิน” ซึ่งนิยมเรียกกันในปัจจุบัน แท้จริงช่างศิลป์ไทยต้องระดมทั้งความคิดและฝีมือสร้างสรรค์เช่นเดียวกับศิลปิน (วิทย์ พิณคันเงิน, 2547)

2.1 ความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่าง

เลิศ พ่วงพระเดช (2542) ได้เขียนถึง ความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่างศิลป์ไทย รวมถึงสภาพและปัญหาการศึกษาศิลป์ไทยในอดีต ไว้ดังนี้

“...ในอดีตกาลวัดเป็นสถานศึกษาวิทยาการของกลุ่มบุตร มีวิชาภาษา บาลีวิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาโหราศาสตร์ วิชาจิตรกรรมช่าง แล้วแต่ผู้ ศึกษาเลือกเรียนตามใจชอบ หนังสือไทยเรียนพออ่านออกเขียนได้ เมื่อจะเรียน ให้อู้อึ้งขึ้นก็ต้องเรียนภาษาบาลี วิชาช่างมีผู้นิยมเรียนกันมาก เช่น ช่างเขียน ช่างสถาปัตยกรรมช่างไม้ช่างปั้นช่างแกะสลัก เพราะสมัยนั้นช่างเพื่องู่มากมีผู้นิยมเรียน ชาวบ้านมีบุตรก็พาไปฝากท่านเพื่อศึกษาวิชาช่าง พระที่ทรงคุณวุฒิ จิตรกรรมซึ่งนับเป็นวิชาครูช่าง ท่านได้ทำงานช่างอยู่เสมอคือเป็นผู้รับทำเมรุ และเครื่องตั้งศพเจ้าอาวาสประเพณีนิยมว่า เมื่อเจ้าอาวาสมรณภาพ บรรดา ศาสนิกชนทำเมรุมาปนกิจศพจึงจะสมเกียรติ เมื่อเลิกจากงานฌาปนกิจเสร็จแล้ว ท่านก็เก็บเครื่องตั้งศพมารักษาไว้ ให้ชาวบ้านได้อาครัยยิมไปตั้งศพบุพริชน ต่อไป บางทีชาวบ้านผู้มีทรัพย์พอจะลงทุนทำเมรุได้ ก็ไปนิมนต์ให้ท่านช่วยทำ ให้บางคนก็ให้ทำแต่เครื่องตั้งศพ ตามกำลังทรัพย์เป็นค่าลงทุนซื้อสิ่งของและ ค่าเบี่ยงเลี้ยง ท่านก็อนุเคราะห์ทำให้โดยไม่มีค่าสินจ้างใด ๆ ให้บรรดาพระและ ศิษย์ช่วยกันทำ งานช่างจึงมีทำอยู่เสมอวัดจึงเป็นสถานที่ศึกษาวิชาช่าง การทำ เมรุต้องใช้ผู้มีความรู้ในการช่างทุกสาขาบรรดาศิษย์ที่ช่วยทำ เป็นการเรียน ภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎีพร้อมกัน ในสมัยนั้นผู้ที่เป็ช่างในวิชาใดวิชาหนึ่ง จะได้รับเกียรติจากประชาชนเพราะเป็นวิชาชีพได้ จึงมีผู้นิยมเรียนวิชาช่างกัน โดยมาก ศิลปะไทยเป็นของสรวงามซึ่งโบราณจารย์ได้ประดิษฐ์ไว้ การก่อสร้าง มีแต่พระราชวังแลวัดเท่านั้น ส่วนสามัญชนไม่สามารถทำใช้ได้เพราะไม่มีทรัพย์ เพียงพอในการทำและการบำรุง ได้แต่ทำเป็นเรือนไทยเป็นที่อยู่อาศัย บรรดา ช่างก็มีอาชีพอยู่กับวัดเช่นสร้างใหม่บ้าง ซ่อมแซมของเก่าบ้างทำการประดับ ประดาเครื่องศพบ้าง นับว่าพอมีงานทำอยู่เสมอพอเป็นอาชีพได้ไม่ผิดเคือง มา สมัยรัชการที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดตั้งโรงเรียนหนังสือไทยเพื่อจะได้ คนรู้หนังสือเป็นเสมียนพนักงานใช้ในราชการ ชาวบ้านก็ส่งบุตรธิดาเข้าเล่า เรียนตามโรงเรียน ซึ่งทางราชการได้จัดตั้งขึ้นส่วนทางวัดก็ค่อยหมดสภาพ สถานที่ศึกษา วิชาช่างก็เริ่มเสื่อมไม่มีผู้ศึกษาตลอดมา ...”

จากความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่าง จะเห็นได้ว่า วัด เป็นสถานศึกษาที่สำคัญในสมัยโบราณ เป็นแหล่งความรู้วิทยากรต่าง ๆ ที่ชาวบ้านหรือบุคคลที่สนใจสามารถศึกษาหาความรู้ได้ตามความสนใจของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับ วิทยุ พิณคันเงิน (2547) ที่กล่าวว่า ช่างศิลป์ไทยโดยทั่วไปก็คือช่างชาวบ้าน ซึ่งอาจมีอาชีพโดยเอกเทศรับจ้างขีดเขียนไปตามแต่จะมีผู้ต้องการว่าจ้างและอาจมีครอบครัวหรือไม่สามารถมีครอบครัวได้ เพราะเพียงแต่จะเลี้ยงเอาตัวมาเองก็ยากอยู่แล้ว จึงต้องอาศัยข่าวกันบาตรพระสงฆ์และเป็นช่างประจำในวัด บางคนอุปสมบทเป็นภิกษุไปเสียเลยก็มี หรือ ผูกมัดเอาตนบวชเป็นสามเณร เป็นพระภิกษุก็มีหลายท่านจึงได้ทำงานช่างศิลป์ไทยไปด้วยในพระอารามนั้น ๆ เช่น พระอาจารย์นาคนสมัยรัชกาลที่ 1 – 3 หรือ พระอาจารย์อินโขงสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น ที่รับราชการเป็นช่างของราชสำนัก ก็มีอยู่หลายท่านดังเคยเอ่ยนามของท่านเหล่านั้นไว้หลายแห่งแล้ว ผลงานของช่างศิลป์ไทยรุ่นเก่า ๆ ท่านไม่ได้ออกชื่อตนเองให้คนรุ่นหลังได้ทราบ เพราะเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้วในละแวกที่ท่านสร้างสรรค์ผลงานไว้ เช่น หอไตรวัดระฆังโฆสิตารามก็รู้จักกันไปโดยทั่วกันในละแวกนั้นว่า เป็นผลงานของพระอาจารย์นาคนและบรรดาศิษย์ของท่าน ต่อเมื่อเวลาผ่านไปหลายปี คนรุ่นเก่าที่เคยรู้จักนั้นก็ล้มหายตายจากไปเสียมากแล้วก็เลยหมดคนรู้จักที่จะบอกเล่าต่อกันมา ทำให้ความลำบากให้แก่ช่างศิลป์ไทยรุ่นหลัง ๆ ที่ทำการอนุรักษ์อย่างยิ่ง จะรู้ได้ก็ด้วยการเปรียบเทียบฝีมือจากที่โน่นที่นี้หลายแห่งจนเป็นที่แน่ใจแล้วจึงบอกต่อ ๆ กันไปโดยปากบ้าง โดยเอกสารบ้างและที่แน่ใจโดยมีหลักฐานก็หลายแห่ง

การศึกษาศิลป์ของไทยในอดีตนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะการศึกษาเล่าเรียนในอดีตมิได้เป็นระบบการเรียนการสอนที่มีการจัดบันทึกไว้แน่นอน แต่เป็นการเรียนและถ่ายทอดสืบต่อกันในลักษณะมุขปาฐะและการฝึกฝนกันในสกุลช่างต่าง ๆ เป็นหลักศิลป์นั้น โบราณเรียกว่าวิชาช่างเป็นวิชาที่ไม่นิยมเผยแพร่หรือสอนกันให้แพร่หลาย เพราะวิชาช่างเป็นอาชีพเฉพาะของช่างแต่ละคนจึงต้องสงวนไว้เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพไม่ให้มีคู่แข่งมากนัก เพราะจะกระทบกระเทือนการทำมาหาเลี้ยงชีพของช่าง การศึกษาศิลป์หรือการช่างในสมัยโบราณนั้นมีมานานก่อนสมัยสุโขทัย แต่การศึกษากิจการช่าง มิได้ทำการศึกษาเล่าเรียนกันอย่างแพร่หลาย หรือ เปิดเผยเหมือนวิชาหนังสือทั่วไป การเรียนวิชาช่างจะต้องอาศัยการฝึกฝนเป็นหลัก ดังนั้นการเรียนการสอนจึงทำให้สกุลช่างหรือช่างแต่ละอาชีพ เช่น ช่างแกะสลักก็สอนการแกะสลักให้กับผู้ที่เป็นลูกมือหรือศิษย์ ช่างทองก็สอนวิชาช่างทองให้กับศิษย์หรือลูกหลานของตนชนิดค่อยเป็นค่อยไป ฝึกฝนไปจนกว่าจะเกิดความชำนาญ สามารถทำตัวเอง (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2547)

จากงานวิจัยของรุ่งอรุณ กุลธำรง (2537) เกี่ยวกับการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในการศึกษา แผนโบราณว่ามีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน นับตั้งแต่กรุงสุโขทัย จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งแบ่งสมัยการศึกษาเป็น 4 สมัย คือ

1. การศึกษาวิชาช่างสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800 – 1893) สภาพสังคมและวัฒนธรรมสมัย กรุงสุโขทัยมีสังคมเป็นสังคมเผ่าที่มีความผูกพันกันแน่นหนาทางสายโลหิต มีคนจำนวนจำกัดจึง ทำให้ติดต่อกันได้สะดวกไม่มีความแตกต่างมากนักระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นต่ำ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร นอกจากนั้นประกอบอาชีพการช่าง เช่น ช่างปูน ช่างกระเบื้อง ช่างตกแต่งหน้าบัน ช่างทำพระพุทธรูป ช่างตีมีด ช่างทำเครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ อาชีพช่างดังกล่าว ได้รับการส่งเสริมจาก พระมหากษัตริย์ เพื่อให้ราชการอยู่ดีกินดี ซึ่งเป็นพระราชานุกิจอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ ในการปกครองสมัยกรุงสุโขทัย ชาวสุโขทัย มีการศึกษาวิชาช่างโดยแบ่งเป็น วิชาเฉพาะฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เช่น ฝ่ายชายเรียนวิชาช่างทอง ช่างไม้ ช่างเขียน ช่างสลัก ช่างปั้น ช่างกลึง ช่างหล่อ ฝ่ายหญิงเรียนวิชาช่างทอง ช่างแกะ ช่างปั้น ซึ่งชาวสุโขทัยสามารถศึกษาได้จากสำนักราชบัณฑิต และวัดตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย สมัยกรุงสุโขทัย คือ การศึกษาวิชาช่างในสำนักราชบัณฑิตทางการช่าง ที่เป็นการศึกษาในระบบครอบครัว ดังที่โบราณกล่าวไว้ว่า “ถ้าเกิดมาในสกุลช่างก็เป็นช่าง” ฉะนั้น ครอบครัวที่มีอาชีพทางช่างปั้นช่างหล่อพระพุทธรูป ลูกจึงสามารถศึกษาวิชาช่างจากบิดา มารดา เนื่องจากสังคมสมัยสุโขทัยมีสภาพเป็นสังคมเผ่า จึงกล่าวได้ว่า สำนักราชบัณฑิตของวิชาช่างคือ บ้านและครอบครัวของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ การศึกษาวิชาช่างจากวัดเป็นการศึกษาที่วัดและรัฐดำเนินการร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะว่ารรัฐและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐและวัด ย่อมเป็นการสอนประชาคมไปในตัว นอกจากการศึกษาวิชาช่าง โดยการร่วมกิจกรรมการสร้างศิลปวัตถุโบราณสถานต่าง ๆ แล้ว ตามผนังของวัดบางวัด ในสมัยสุโขทัยยังมีการประดับด้วยลวดลายปูนปั้น ลงรักปิดทอง หรือทาสีเรื่องพุทธประวัติ ประชาชนจึงได้เรียนรู้เรื่องพุทธศาสนาและวิชาช่างสิบหมู่ในระหว่างที่มาร่วมกิจกรรมในวัด เช่น วิชาช่างปูน วิชาช่างปั้น วิชาช่างรัก วิชาช่างปิดทอง วิชาช่างเขียน ฯลฯ จึงสรุปได้ว่า วัดเป็นสถานศึกษาที่สำคัญของชาวสุโขทัยในการศึกษาวิชาช่าง

2. การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310) สภาพสังคมและวัฒนธรรม สมัยกรุงศรีอยุธยา มีระบอบการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุด สมาชิกของสังคมแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ ไพร่ และทาส พระสงฆ์ ซึ่งความสัมพันธ์เป็นระบบมูลนาย นอกจากนี้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของสังคม มีคติความเชื่อ

และนิยมการสร้างวัดเพื่อเป็นพุทธเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ และอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิธาตุของบรรพบุรุษ พระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทั้งพุทธศาสนาและศิลปกรรม เช่น การสร้างวัด พระพุทธรูป พุทธเจดีย์ พระราชวัง ฯลฯ จากสภาพสังคม และวัฒนธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ชาวกรุงศรีอยุธยามีอาชีพการช่างเจริญนั้น ทำให้ช่างสร้างสรรค์ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และโบราณสถานต่าง ๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์ทั้งพระมหากษัตริย์ พระพุทธศาสนาและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน คือ ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ เช่น พระบรมราชวัง เครื่องราชูปโภค ฯลฯ และที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น เตาขนมครก กระทะ กระโถน ตะลุ่มมุก ผอบยา ชันเงิน มีด ฯลฯ ซึ่งเป็นผลงานของช่างทั้งสิ้น เช่น ช่างปิดทอง ช่างเขียนลายรดน้ำ ช่างหล่อพระพุทธรูป เครื่องทองเหลือง ช่างปั้นภาชนะ ตุ๊กตา กระเบื้อง ช่างประดับมุก ช่างประดับกระจก ช่างตีมีด ช่างทองเหลือง ช่างบุ ช่างโลหะพรรณน ช่างคม ช่างตีบาตร เป็นต้น การศึกษาวิชาช่างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นการศึกษาตามบ้าน วัดและวัง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปบ้างจากการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงสุโขทัยในด้าน การศึกษาวิชาช่างในวัง ทั้งนี้ เพราะทางราชการมีความต้องการผู้มีความรู้ทางการช่าง จึงมีกรมช่าง ที่เป็นหน่วยงานหนึ่งของฝ่ายทหาร แต่ปฏิบัติงานในพระราชวัง วังซึ่งเป็นแหล่งศึกษาวิชาช่างอีก แหล่งหนึ่งตามลักษณะการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีวังเป็นศูนย์กลางของการปกครองรวมทั้ง การศึกษาสำหรับชนชั้นสูง การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการศึกษาในวัดเป็นส่วนมาก เนื่องจากการศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปในทางติดต่อกับประชาคม เพราะว่าการศึกษาทั่วไป ตกอยู่แก่วัด ราษฎรจึงนิยมพาลูกหลานไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือและตลอดจนอุปสมบทเป็น ภิกษุ ตลอดจนศึกษาวิชาช่าง ทั้งนี้ เพราะผู้สร้างวัดเอาใจใส่ในการออกแบบสลักลวดลายตาม โบสถ์ วิหาร หรือ เจดีย์อย่างประณีต เพื่อเป็นการแสดงฝีมือของช่าง ฉะนั้น ชาวกรุงศรีอยุธยาจึง ศึกษาวิชาช่างจากศิลปะโบราณ ศิลปวัตถุในวัดต่าง ๆ ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น

1.) วิชาช่างเขียน ได้แก่ การเขียนลายมุก บานประตูอุโบสถวัดบรมพุทธาราม บานประตู การเปรียญวัดพระพุทธไสยาสน์ ป่าโมกและประตูพระวิหารพระชินราชของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ภาพประตูเมืองยอดมณฑปที่ผนังพระอุโบสถวัดยม

2.) วิชาช่างแกะ ได้แก่ ธรรมาสนไม้แกะสลัก (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ) ประตูไม้แกะสลักของวิหารน้อยในวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุ่มประตู ศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

3.) วิชาช่างหล่อ ได้แก่ พระพุทธรูป สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์แห่งสุพรรณบุรี รูปพระโพธิสัตว์ 500 ชาติ พระพุทธเจ้าพระศรีสรรเพ็ชร

4.) วิชาช่างรัก วิชาช่างประดับมุก ได้แก่ บานประตูมุก พระอุโบสถของวัดบรมพุทธาราม บานประตูมุกศาลาการเปรียญ วัดพระพุทธไสยาสน์ ป่าโมก (ปัจจุบันคือ บานประตูกลางด้าน

ตะวันตกของหอพระมณฑิยธรรมและประตูของวิหารยอดในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม)และ
บานประตูมุขวิหารพระชินราชในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

5.) วิชาช่างบุ ได้แก่ พระพุทธรูปบุทอง 3 องค์ พระพุทธรูปบุเงิน 2 องค์

6.) วิชาช่างปูน ได้แก่ พระปราสาทพระประธานในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุจังหวัดสุโขทัยที่
พระเจ้าบรมโกศทรงปฏิสังขรณ์ ลายปูนปั้นหน้าบันของอุโบสถและฐานเสมาในวัดสระบัว หน้าบัน
ของอุโบสถวัดไผ่ล้อมและวัดเขาน้ำเต้า จังหวัดเพชรบุรี

7.) วิชาช่างลายรดน้ำ ได้แก่ ตู้ลายรดน้ำ ครัววัดเชิงหวาย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการศึกษาวิชาช่าง ที่มีวัดเป็นสถานศึกษาดังกล่าว
สรุปได้ว่า วัดเป็นแหล่งรวมความรู้ของวิชาช่างสิบหมู่อย่างแท้จริง ชาวกรุงศรีอยุธยาศึกษาวิชาช่างสิบหมู่
ได้จากวัดซึ่งหมายถึงศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องกับวัดทั้งสิ้นเช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป อีกทั้งภิกษุ
ที่มีความรู้ทางการช่างสิบหมู่อีกด้วย ส่วนการศึกษาวิชาช่างในพระราชสำนักนั้น พบว่าชนชั้น
พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์มิได้ศึกษาวิชาช่าง การศึกษาวิชาช่างในพระราชสำนัก
น่าจะเป็นวิชาที่ขุนนางข้าราชการของกรมช่างศึกษาเพื่อปฏิบัติงานในราชสำนัก

3. การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 – 2325) การสูญเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า
ในปี พ.ศ. 2310 นั้น มีผลกระทบต่อสภาพสังคมสมัยกรุงธนบุรีอย่างยิ่ง เพราะว่า “พม่าได้เอาไฟ
เผาเมือง ทำลายของต่าง ๆ อยู่ 15 วัน พม่าเผาบ้านเรือนในพระนคร พระราชวัง วัดวาอารามหมดสิ้น
 อีกทั้งกวาดต้อนข้าราชการไทย คนไทยทุกชั้นบรรดาศักดิ์ไปเมืองหงสาวดี รวมทั้งช่างหล่อพระพุทธรูป
ช่างรัก ” ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้กรุงธนบุรีมีสภาพเป็นเมืองหลังสงคราม ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่ง
ที่ทำให้วิชาช่างสิบหมู่อันสูงค่าของชาติได้รับความเสียหายอย่างยิ่ง ประกอบกับสมัยกรุงธนบุรีมี
ระยะเวลาสั้น ทำให้ช่างมีการรวมตัวกันน้อย ซึ่งมีฝีมือหายาก เนื่องจากต้องเตรียมการรบเพื่อ
ป้องกันกรุงธนบุรี ดังนั้น การศึกษาวิชาช่างจึงมีน้อยมาก ตามข้อจำกัดของการเมืองและเวลา
ตามที่กล่าวแล้ว สามีญชนอาจศึกษาวิชาช่าง เช่น วิชาช่างเขียนได้จากภาพในสมุดไตรภูมิโบราณ
เนื่องจากภาพเขียนดังกล่าวเป็นผลจากการศึกษาวิชาช่างเขียนของช่างหลวง การศึกษาวิชาช่างใน
วัดและราชสำนักสมัยกรุงธนบุรีนั้น มีการศึกษาค่อนข้างน้อยมาก เนื่องจากสภาพสังคมและอาชีพ
การช่างอยู่ในยุคฟื้นฟู หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

4. การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2325 –
2542) การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แบ่งออกได้ 3 สมัย ตามช่วงเวลาการเกิดประเภท
การศึกษา วิชาช่างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ สมัยที่ 1 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่แผนโบราณ

สมัยที่ 2 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน สมัยที่ 3 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนซึ่งมีสาระสังเขปดังต่อไปนี้

สมัยที่ 1 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่แผนโบราณ การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่แผนโบราณเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชาอาชีพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่สืบทอดมาจากการศึกษาแผนโบราณในสมัยกรุงศรีอยุธยา การศึกษาดังกล่าวได้เริ่มต้นจากการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในวังมาสู่วัดและบ้านตามลำดับ กล่าวคือ

1.) การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในวังโดยเหตุที่การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีกษัตริย์เป็นผู้นำการ ปกครองประเทศรวมทั้งมีพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการเป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานของรัฐ วังจึงเป็นสถานที่รวมบุคคลชั้นปกครองตลอดจนเป็นศูนย์กลางการบัญชาการงานทุกด้านทั้งการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เช่น งานช่างสิบหมู่ซึ่งมีการรวมช่างที่มีความรู้ ฝีมือ ความชำนาญไว้เป็นช่างหลวงประกอบงานช่างศิลปะไทยในพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล ดังนั้น วิชาช่างสิบหมู่ที่ใช้ในการปฏิบัติราชการในกรมช่างสิบหมู่จึงเป็นวิชาช่างสิบหมู่ที่ได้รับการปรับปรุงความรู้ผสมผสานกันระหว่างช่างหลวงกับช่างพื้นบ้านพื้นเมือง ซึ่งปฏิบัติงานช่างที่ต้องสัมพันธ์กันตั้งแต่ 2 งานช่างขึ้นไป ด้วยเหตุดังกล่าววังจึงเป็นสถานศึกษาแห่งแรกในการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ทั้งนี้เพราะว่าวังมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการนำวิชาช่างสิบหมู่ มาสร้างสรรคศิลป์วัตถุ เพื่อใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่สืบทอดคติความเชื่อ ศาสนาและประเพณีตามสังคมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิต เทวราช ตลอดจนมีระบบมูลนาย

2.) การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในวัด เนื่องจากชาวกรุงรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา และมีวัดเป็นศูนย์กลางการชุมนุมประกอบพิธีทางพุทธศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ วัดจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่เกิดจนตายสำหรับทุกชนชั้นของสังคมทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ พระสงฆ์ ชาวบ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทุกอย่างของชาวกรุงรัตนโกสินทร์ รวมทั้งกิจกรรมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ด้วย ทั้งนี้เพราะว่าวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณค่าต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชน สิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับวัดย่อมเป็นวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ การสร้างวัดจึงเป็นคตินิยมที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณทั้งพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ทั่วทุกหมู่บ้าน ตำบลในกรุงเทพมหานคร อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ส่งเสริมวิชาช่างสิบหมู่ ทั้งนี้เพราะแต่ละวัดต้องใช้ช่างฝีมือวิชาช่างสิบหมู่จำนวนมาก ทั้งจำนวนคน จำนวนแขนงวิชาช่างสิบหมู่ ฉะนั้นวัดจึงเป็นบ่อเกิดที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งถ่ายทอดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ การสร้างศิลปวัตถุ โบราณสถานต่างๆ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิลปวัตถุ โบราณสถานที่เกี่ยวเนื่องกับวัด จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งด้านสังคม และวัฒนธรรมไทย ที่พุทธศาสนิกชนนับถือศาสนาพุทธ เป็น

ศาสนาประจำชาติ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางความเจริญของการศึกษาซึ่งทำให้วัดมีบทบาทสำคัญ ต่อการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ด้วย ทั้งนี้เพราะวัดเป็นแหล่งแสดงความรู้ แสดงฝีมือ แสดงความ ชำนาญของผู้ศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ให้ปรากฏ และสืบสานเป็นศิลปวัตถุ โบราณสถานตลอดสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุนี้วัดจึงเป็นสถานศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในการศึกษาแผนโบราณที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะว่ารัฐ วัด และชาวบ้านร่วมมือกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมในกรุงเทพมหานคร ในวัด ต่าง ๆ มีสถานที่เรียนตามศาลาการเปรียญ กุฏิ วิหาร พระอุโบสถ มีนักเรียนเป็นเพศชายทั้งหมด เช่น ภิภษุ สามเณร เลกวัด โดยมีภิภษุเป็นครู ซึ่งส่วนใหญ่เป็นช่างเขียน รองลงมาคือช่างแกะ ช่าง ปั้น ช่างหล่อ ช่างปูน ทั้งนี้ เพราะว่าพระภิภษุมีส่วนร่วมในการสร้างและดูแลรักษาวัดเนื่องจากได้ ศึกษาวิชาช่างที่เรียกว่า “นวกกรรมโกศล” ตามธรรมเนียมการศึกษาของสงฆ์ที่สืบทอดมาจาก ประเทศอินเดีย วิธีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในวัดนั้น เริ่มต้นด้วยการนำเครื่องสักการะไปไหว้พระ อาจารย์แล้วจึงเรียนวิชาหนังสือก่อนเมื่อเป็นสามเณรจึงเรียนพระธรรมวินัยหรือวิชาซีฟ โดยนักเรียน ต้องสืบหาพระอาจารย์ที่สอนวิชาช่างสิบหมู่ในวัดที่ลูกศิษย์เรียนหนังสืออยู่ หรือ วัดอื่น ๆ โดยมี หลักการศึกษา จากการช่วยพระอาจารย์ทำงานต่าง ๆ ทั้งงานช่างและงานส่วนตัว พระอาจารย์ แนะนำการทำงานตามลำดับขั้นตอนเมื่อมีเวลาว่าง ลูกศิษย์ที่เอาใจใส่ ช่างสังเกต ปัญญาดีก็จะรับ ความรู้และรับการถ่ายทอดวิชาช่างสิบหมู่ได้มาก นอกจากนี้นักเรียนสามารถศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ จากศิลปวัตถุในวัดก็ได้เช่นกันเพราะว่าสมัยโบราณมีการก่อสร้างวัดและศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง กับวัดมากมาย อาทิ บานประตูมุก ภาพเขียนฝาผนัง พระพุทธรูป หน้าบันโบสถ์ วิหารต่างๆ สถูป เจดีย์ ตู้พระไตรปิฎก ธรรมาสน์ ประตุน้ำต่าง ฯลฯ

3.) การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในบ้าน สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในท้องถิ่นที่เจริญมีการ ทำงานช่างมากจึงทำให้เกิดหมู่บ้านช่างวิชาช่างสิบหมู่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ เช่น บ้านนุ บ้านช่างหล่อ บ้านบาตร บ้านพานถม บ้านหล่อ บ้านหม้อ ถนนตีทอง มีความเจริญของการประกอบอาชีพวิชา ช่างสิบหมู่ที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านจึงทำให้กลายเป็นอาชีพช่าง วิชาช่างสิบหมู่ที่มีบทบาทในสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 1 - 5 อันเป็นผลให้ชาวบ้านต้องการศึกษา วิชาช่างสิบหมู่ที่ครอบครัวได้ศึกษาสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในครอบครัว วงศ์ตระกูลของช่างสิบหมู่นั้นมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ตามระบบครอบครัวขยาย ระบบเครือญาติซึ่งอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน ในแต่ละบ้านแต่ละครอบครัวจึงเกิดความต้องการแรงงาน เพื่อช่วยกันประกอบอาชีพผลิตผลงานวิชาช่างสิบหมู่ให้เร็วขึ้น และเพิ่มจำนวนมากขึ้น ช่างพื้นบ้าน ช่างพื้นเมืองจึงต้องฝึกฝนลูกหลานให้เป็นลูกมืออันมีผลทำให้เกิดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในบ้าน โดยพ่อแม่เป็นครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ให้แก่ลูก ลูกจะฝึกปฏิบัติงานช่างต่างๆตามที่พ่อแม่สั่งและ แนะนำทีละอย่างจนมีฝีมือและความชำนาญในการทำสิ่งนั้นๆ ในที่สุดก็เป็นช่างผู้หนึ่งในครอบครัว

นอกจากนี้ลูกศิษย์ที่มาศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในครอบครัวช่าง ก็จะไปเรียนวิชาช่างสิบหมู่ด้วยการปฏิบัติตน ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับครูเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อญาติผู้ใหญ่ อยู่ในบ้านของครู ปรนนิบัติครูทั้งงานช่างและงานส่วนตัวเพื่อทดแทนบุญคุณเนื่องจากไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน จนในที่สุดลูกศิษย์ก็มีฝีมือและความชำนาญทำงานวิชาช่างสิบหมู่ได้ดี ครูก็ถือว่าลูกศิษย์ได้ศึกษาสำเร็จแล้ว อีกทั้งอาจประกอบอาชีพร่วมกันกับครูในฐานะลูกเขยหรือหลานเขยของครูต่อไปในหมู่บ้านช่าง

สมัยที่ 2 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ด้วยสาเหตุแห่งความเจริญจากการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่แผนโบราณที่มีวัง วัดและบ้านเป็นสถานศึกษาหรือเป็นโรงเรียนตามลักษณะการศึกษาของไทยสมัยโบราณ ตลอดจนการมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่เจริญอย่างยิ่งด้วยความเป็นชาติที่มีเอกราชและวัฒนธรรมที่สูงส่ง กอปรด้วยบ้านเมืองสงบ ราษฎรมีความเป็นอยู่สมบูรณ์ มีการประกอบอาชีพอย่างอิสระและหลากหลาย โดยเฉพาะการประกอบอาชีพวิชาช่างสิบหมู่ ทั้งการนำวิชาช่างสิบหมู่มาสร้างศิลปวัตถุ โบราณสถาน เครื่องใช้ต่างๆ ให้สมาชิกในสังคมได้ใช้ชื่นชมความงาม ครั้นถึงสมัยปรับปรุงประเทศสยามทุกด้านในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศให้เจริญตามชาติตะวันตก ทั้งระบบการปกครอง ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบวัฒนธรรมทำให้สยามเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆ จากสังคมสมัยโบราณมาสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีความเป็นสากลมากขึ้น การศึกษาก็ต้องปรับเปลี่ยนตามสภาพพื้นฐานของประเทศสยามในยุคการปรับปรุงประเทศด้วยเช่นเดียวกัน ฉะนั้น การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่แผนโบราณจึงพัฒนามาเป็นการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ณ สถานศึกษาต่างๆ กล่าวคือ

1.) สโมสรช่างของสามัคยาจารย์สมาคม ในช่วงปี พ.ศ. 2450 - 2454 นับได้ว่าเป็นช่วงการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน กล่าวคือ สโมสรช่างของสามัคยาจารย์สมาคมในสังกัดกรมศึกษาธิการที่เป็นโรงเรียนวิสามันต์ในระดับประถมวิสามันต์ศึกษา (3 ปี) เทียบเท่าระดับมัธยม (3 ปี) ณ โรงเรียนมัธยมราชบูรณ เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพวิชาช่างสิบหมู่ให้เจริญทันสมัยตามการปฏิรูปสังคมและการปฏิรูปการศึกษาในระบบโรงเรียนประเภทวิชาอาชีพเมื่อปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิชาช่างสิบหมู่ที่มีสอนในสโมสรช่างนั้นมีรวม 8 วิชา ได้แก่ วิชาช่างเขียน วิชาช่างแกะ วิชาช่างกลึง วิชาช่างปั้น วิชาช่างสลัก วิชาช่างประดับมุก วิชาช่างประดับกระจก และวิชาช่างถม ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบอาชีพ มีครูช่างพื้นเมืองสอนทักษะทางการช่าง โดยฝึกหัดนักเรียนให้เป็นลูกมือของช่างในขณะเดียวกันก็ให้มีการรับจ้างทำงาน

ให้สโมสรช่างด้วย นักเรียนที่จบการศึกษาแล้วส่วนหนึ่งให้เป็นครูในสโมสรช่างและรับราชการในกระทรวงต่าง ๆ ต่อไป

2.) โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะ จากความสำเร็จในการทดลองจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ สโมสรช่างทำให้กรมศึกษาธิการส่งเสริมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนต่อไป ณ โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะในปี พ.ศ. 2455 ตามแนวคิดของการหัตถกรรมประเภทช่างฝีมือไทย หลักสูตรหัตถกรรมในระดับประถมศึกษา โดยกำหนดหลักสูตรการหัตถกรรมในระดับประถมศึกษา 3 ปี เรียนวิชาช่างต่างๆ ซึ่งมีผลการจัดการศึกษาว่านักเรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานวิชาช่างสิบหมู่ให้เป็นสินค้าจำหน่ายได้ราคาดี อันเป็นแนวทางให้ราษฎรเชื่อมั่นว่าผู้จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนนั้นสามารถประกอบอาชีพการช่างได้ดี

3.) โรงเรียนเพาะช่าง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นปีแห่งกำเนิดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนคือ โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะ ครั้นปี พ.ศ. 2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชทานนามโรงเรียนนี้ให้ใหม่ว่าโรงเรียนเพาะช่าง เพื่อเพาะช่างไทยให้เจริญในประเทศไทย อันเป็นแนวพระราชดำริในรัชกาลที่ 6 เกี่ยวกับการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...วิชาช่างสิบหมู่ของไทยเรานั้น มีกันมาตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบดีว่าเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งสำหรับบ้านเมือง และถ้าไม่หาทางป้องกันไว้ต่อไปช่างเหล่านี้จะหมดลงไปทุกที จนผลสุดท้ายจะหาช่างฝีมือไม่ได้จนคนเดียว...แม้จะได้มีการถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกหลานกันอยู่บ้าง แต่ก็ทำมาหาเลี้ยงกันได้ยาก...มีอยู่ทางเดียวคือ พระเจ้าแผ่นดินทรงเลี้ยงไว้เท่านั้น... ให้เป็นข้าราชการและมีเงินเดือนเป็นค่าเลี้ยงชีพ..”

โรงเรียนเพาะช่างหรือวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเพาะช่าง หรือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่างในปัจจุบันเป็นโรงเรียนที่มีพัฒนาการการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในช่วงปี พ.ศ. 2456 - 2474 โดยมีการสอนวิชาช่างสิบหมู่ อันได้แก่ วิชาช่างเขียน วิชาช่างแกะ วิชาช่างไม้ วิชาช่างถม วิชาช่างกลึง วิชาช่างสลัก วิชาช่างขึ้นรูป วิชาช่างเงิน วิชาช่างลงยา วิชาช่างทอง และวิชาช่างชุบ มีจุดมุ่งหมายการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพวิชาช่างสิบหมู่ตามท้องถิ่นและรับราชการครูในโรงเรียนต่าง ๆ มีการสอนโดยปฏิบัติงานร่วมกันกับช่างในแผนกโรงงานรวม 6 แผนกคือ แผนกช่างเขียน แผนกช่างปั้น แผนกช่างแกะ แผนกช่างถม แผนกช่างกลึง และแผนกช่างไม้ โดยใช้หลักสูตรต่าง ๆ เช่น หลักสูตรหัตถกรรม พ.ศ. 2455 ของโรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะ ที่นับได้ว่าเป็นหลักสูตรวิชาช่างสิบหมู่ฉบับแรกของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน หลักสูตร

วิชาครูช่างเขียน พ.ศ. 2460 ครั้นหลังเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ก็ได้รับการปรับปรุงโดยใช้หลักสูตรต่าง ๆ ได้แก่ หลักสูตรมัธยมวิสามัญเพาะช่าง พ.ศ. 2477 หลักสูตรฝึกหัดครูประถมเพาะช่าง พ.ศ. 2481 หลักสูตรเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2486 หลักสูตรอาชีวศึกษา พ.ศ. 2490 หลักสูตรประเภทวิชาศิลปกรรม พ.ศ. 2503 หลักสูตรประโยควิชาศิลปศึกษา (ปวช.) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชั้นสูง (ปวส.) สาขาวิชาศิลปะประจำชาติ สาขาวิชาทัศนกรรม พ.ศ. 2515 และหลักสูตรระดับปริญญาตรี (2 ปี) ของคณะศิลปกรรม สาขาวิชาศิลปศาสตร์และสาขาวิชาศิลปกรรมในปัจจุบัน

2.4 โรงเรียนศิลปศึกษา โรงเรียนศิลปศึกษาหรือโรงเรียนช่างศิลป์หรือวิทยาลัยช่างศิลป์ในปัจจุบัน มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนเมื่อปี พ.ศ. 2496 – 2498 คือแผนกช่างสิบหมู่ซึ่งรับนักเรียนที่จบการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 เรียนเป็นเวลา 3 ปี คือหลักสูตรประกาศนียบัตรศิลปศึกษาที่มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่เพียง 4 วิชา ได้แก่ วิชาศิลปะไทย วิชาภาพลายไทย วิชาแกะสลักและวิชาคัดลอกภาพไทยโบราณ นักเรียนส่วนใหญ่มิได้จบหลักสูตรนี้เนื่องจากเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งนี้เพราะโรงเรียนศิลปศึกษาเป็นโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อโรงเรียนศิลปศึกษาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนช่างศิลป์ หรือ วิทยาลัยช่างศิลป์ในปัจจุบันก็ยังคงมีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่เป็นรายวิชา เช่น วิชาภาพลายไทย วิชาสถาปัตยกรรมไทย วิชาลายรดน้ำ เป็นต้นตามหลักสูตรประกาศนียบัตรศิลปศึกษาชั้นกลางและหลักสูตรประกาศนียบัตรศิลปศึกษาชั้นสูง

สมัยที่ 3 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่นอกระบบโรงเรียน การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่นอกระบบโรงเรียนมีกำเนิดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ

1.) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร แบ่งการจัดแสดงออกเป็น ๓ หมวดคือ ประวัติศาสตร์ชาติไทย ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย ประณีตศิลป์และชาติพันธุ์วิทยา ผลงานวิชาช่างสิบหมู่นั้นจัดแสดงอยู่ในหมวดประณีตศิลป์ ได้แก่ จิตรกรรมในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ราชยาน คานหาม หนึ่งใหญ่และการเล่นบางอย่าง เครื่องมุก เครื่องทอง ไม้จำหลัก เครื่องใช้ในพระพุทธศาสนา ราชรถ และเครื่องประณีตศิลป์อื่น ๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์กล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เป็นสถานศึกษาที่เผยแพร่การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่นอกระบบโรงเรียนให้แก่ประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพราะว่ากรมศิลปากรกำหนดให้พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่ทำนุบำรุงรักษาและจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ ซึ่งมีผลงานวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธีที่มีการจัดแสดงเรือพระราชพิธีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีผลงานวิชาช่างสิบหมู่ด้วย

2.) ศูนย์ฝึกอบบรมช่างสิบหมู่ ณ จังหวัดสุพรรณบุรี ในรัชสมัยปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ กระทรวงศึกษาธิการประกาศจัดตั้งศูนย์ฝึกอบบรมช่างสิบหมู่สุพรรณบุรีเพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์ บริการ ส่งเสริม พัฒนาและเผยแพร่ทางด้านศิลปะซึ่งปัจจุบันคือวิทยาลัยช่างศิลป์ จังหวัดสุพรรณบุรี (สถานที่นี้มีได้อยู่ในขอบเขตการวิจัยของกรุงเทพมหานคร)

3.) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าถนนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชประสงค์ให้จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าถนนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง) สังกัดกรมศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันเพื่อฝึกทักษะวิชาชีพในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ วิชาอาหารและขนม ช่างดอกไม้สด และช่างปักสด การศึกษาวิชาอาหารนั้นมีการศึกษาวิชาช่างแกะสลักผักและผลไม้ที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิชาช่างสลัก ซึ่งเป็นวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนด้วย

4.) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าถนนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย) ในรัชกาลปัจจุบันมีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าถนนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย) ในพระบรมมหาราชวังซึ่งสังกัดกรมศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนนี้มีนักเรียนจบหลักสูตรแรกในปีการศึกษา 2532 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ตามแนวพระดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงจัดการศึกษาเพื่อสืบต่อและฟื้นฟูวิชาช่างฝีมือไทย

สรุป ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชสมัยปัจจุบันนั้น มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่จากวัง วัด บ้านมาสู่ระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนในปัจจุบันเพื่อการสืบสานและสร้างสรรค์ กล่าวคือ วัฒนธรรมด้านทรัพยากรมนุษย์ (ช่าง) ถิ่นที่อยู่อาศัย สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ศาสนาและประเพณี อันเนื่องด้วยวิชาช่างสิบหมู่ที่ปรากฏหลักฐานทางศิลปวัตถุและโบราณสถานในกรุงเทพมหานคร อันเป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นวัฒนธรรมหลวงเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะว่าวิชาช่างสิบหมู่มีกำเนิดมาจากกรมช่างสิบหมู่ที่เป็นส่วนราชการ วิชาช่างสิบหมู่ดังกล่าวจึงเป็นองค์ความรู้ตอบสนองของวัฒนธรรมหลวงได้อย่างดีเยี่ยมแล้ววัฒนธรรมหลวงก็ได้ผสมผสานเผยแพร่มายังวัฒนธรรมราษฎร์ในกรุงเทพมหานครต่อไป ทำให้วัฒนธรรมเกี่ยวกับวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังคงดำรงอยู่และมีวิถีชีวิต

2.2 ภูมิปัญญาการถ่ายทอดของช่างไทย

ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าสูง เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ความสำเร็จของชนในชาติในสังคม ดังนี้ ศิลปวัฒนธรรมจะยั่งยืนคงอยู่ตลอดจนได้รับการสืบทอดให้อยู่ในสังคม ในความเจริญงอกงามไม่ได้หากไม่มีการถ่ายทอดและการสืบทอด ตลอดจนกระทั่งการส่งเสริมเผยแพร่

การถ่ายทอด สืบทอด หรือการที่ส่งเสริมและเผยแพร่จะกระทำได้นั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาของเยาวชนทุกระดับชั้นทุกเพศทุกวัย การให้ความรู้ความคิดทางศิลปวัฒนธรรมนั้นเราอาจแยกออกได้เป็น 2 แบบ คือการให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมกับการสร้างทัศนคติให้มีความคิดเรื่องความนิยมทางศิลปวัฒนธรรม (สุจิต บัวพิมพ์, 2527) โดยแท้จริงแล้ว การถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมก็คือการให้การศึกษา ฝึกอบรม ในสังคมสมัยโบราณ พ่อแม่ก็จะถ่ายทอด อบรมสั่งสอนลูกหลานเกี่ยวกับการทำมาหากินของตนในสังคมนั้น ๆ ส่วนในลักษณะสังคมสมัยใหม่ก็อาจจัดอยู่ในรูปของโรงเรียน มหาวิทยาลัยอาชีวะ เป็นต้น ในทั้งสองสังคมที่กล่าวมานั้นก็ย่อมทำหน้าที่ให้การศึกษา อบรม ฝึกฝนผู้เรียนให้มี ความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญ ตระหนักถึงคุณค่าของผลงานเพื่อที่จะช่วยให้ตัวผู้เรียนมีความสามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสังคม (วรรณิ มณฑารักษ์, 2534)

วิทย์ พิณคันเงิน (2547) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาการถ่ายทอดวิชาช่างศิลปะไว้ดังนี้ ความเป็นช่างของคนไทยมีที่มาจากการใช้ภูมิปัญญาคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ในแวดวงของการดำรงชีวิตประจำวันส่วนหนึ่งและสร้างสิ่งสนองประโยชน์ใช้สอยส่วนหนึ่ง ตลอดจนสร้างสรรค์เพื่อจรรโลงสิ่งที่มีความเชื่อถือเลื่อมใสศรัทธา อีกส่วนหนึ่งประกอบกับคนไทยมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมากตามวิสัยของชาวเกษตรกรรมที่ได้สัมผัสกับผลผลิตของธรรมชาติและโดยธรรมชาติของการสร้างสรรค์ย่อมมีความจำกัดในตัวเองในการใช้ความคิดและมีมือให้เหมาะสมกับวัสดุอุปกรณ์นั้น ๆ เช่น ไม้ไผ่ นำมาใช้จักสานทำที่อยู่อาศัย ดินที่ขุดขึ้นมาปั้นหม้อ ไห อ่าง ตุ่ม ถ้วยชาม เส้นใยของพืชและสัตว์ (ไหม) นำมาทอเป็นผืนผ้า ฯลฯ โดยจะทำงานตามความถนัดที่ได้รับถ่ายทอดมาจากชนรุ่นก่อน ๆ

เมื่อครอบครัวใดมีฝีมือช่างเด่นกว่าครอบครัวอื่น ๆ ก็อาจจะกลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหมู่บ้านไป แล้วบางทีก็พลอยให้ครอบครัวอื่น ๆ หันเหเข้าร่วมอาชีพอย่างเป็นลำดับสืบตามไปด้วย ความมีชื่อเสียงของหมู่บ้านเฉพาะงานช่างฝีมืออย่างใดอย่างหนึ่งก็กระพือลือกระฉ่อนไปไกล เช่น ผ้าบ้านไร่ ผ้าอ่างหิน หรือผ้าหาดเสี้ยว ครั้นกาลเวลาผ่านไปผู้คนรุ่นเก่าล้มหายตายจากไปเหลือแต่คนรุ่นใหม่ การสืบทอดในอาชีพที่เคยกระทำกันมากก็อาจจะค่อย ๆ สลายตัวไปตามอายุขัย ใน

ปัจจุบันจึงปรากฏอยู่เพียงบางแห่ง ซึ่งหลายแห่งมีแต่ชื่อของหมู่บ้านไม่มีงานช่างฝีมือเหลือให้ชมกันอีกต่อไป ถ้าพิจารณาแต่เพียงผิวเผินแล้วก็ไม่น่าจะต้องร้อนใจ เพราะเป็นธรรมดาที่เมื่อมีเกิดก็มีดับ ความจริงที่ต้องดับอับแสงไปนั้นหาใช่เพราะความอริจัจอย่างเดียวไม่ แต่เนื่องจากมีผลิตภัณฑ์จากวัสดุอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ผสมโรงด้วย ทำให้ความสูญสลายเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งก็คือความนิยมชมชื่นในหัตถกรรมพื้นเมืองคลี่คลายไปสู่ผลิตภัณฑ์สมัยใหม่เสียแล้ว สิ่งของผลิตขึ้นจากช่างฝีมือพื้นบ้านพื้นเมืองจึงซบเซาลงมาก แต่แม้กระนั้นก็ตามผลิตภัณฑ์หัตถกรรมก็ยังมีอยู่พอให้ใช้ให้ชมและศึกษากันได้บ้าง

ดังกล่าวแล้วว่าความเป็นช่างของคนไทยนั้น มีพื้นฐานมาจากการจัดทำสิ่งของเครื่องใช้ขึ้นในครัวเรือน จึงไม่น่าประหลาดที่สมัยก่อน ๆ นั้น ยังคงมีครอบครัวที่ขยายตัวออกเป็น “สกุลช่าง” โดยมีคนในครอบครัวอื่นเข้ามาร่วมงานด้วย ดังปรากฏในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ระยะต้น ๆ เคยมีมาแล้วและได้ฝากฝีมือขึ้นครุเหลือไว้พอให้ศึกษากันได้บ้างไม่เฉพาะแต่ในเมืองหลวง หรือภาคหลวงเท่านั้น ผลดีจากการมีสกุลช่างก็คือต่างฝ่ายต่างก็แข่งขันในการสร้างสรรค์ศิลปะและต่างฝ่ายต่างก็คอยปรับปรุงความคิดและฝีมือกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้การสร้างสรรค์ศิลปะดำเนินไปอย่างกว้างขวางขึ้นและเมื่อบุคคลในสกุลช่างฝีมือจนสามารถแยกออกไป ตั้งสกุลช่างของตนเองได้ ก็เกิดมีสกุลช่างผลัดเปลี่ยนกันอยู่ตลอดมาไม่ขาดสาย ตัวหัวหน้าสกุลช่างซึ่งอยู่ในฐานะครู-อาจารย์นั่นเอง จะเป็นเสมือนนายช่างใหญ่ที่จะคอยแจกงานให้ตรงกับความถนัดของคนในวงงาน พร้อมกันนั้นก็คอยสอดส่องดูแลตักเตือนให้ได้งานดีขึ้น

แต่สกุลช่างศิลปะไทยก็หาได้มีฝีมือในงานช่างเพียงด้านเดียวหรืออย่างเดียว เพราะผู้ที่ได้ชื่อว่าช่างฝีมือชั้นครูนั้นท่านมักจะเป็นงานหลายด้าน ถ้าจะปรับเรียกผลงานที่ท่านแสดงออกดังเช่น การแยกออกเป็นวิจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์ ท่านก็ทำได้ทั้ง 2 ประเภท หาได้จำกัดอยู่ประเภทเดียวไม่ เพราะสมัยก่อนไม่มีคำว่า “ศิลปิน” ดังนั้น ถ้าเป็นช่างปั้นก็ยังเลยไปถึงงานแกะสลักงานกลึงและงานอื่น ๆ ด้วยเพื่อให้หันเหไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้างได้อย่างคล่องตัว หรือถ้าเป็นช่างเขียนก็เลยไปถึงงานลงรักปิดทองประดับกระจกอีกด้วย เพราะงานศิลปะไทยนั้นส่วนใหญ่จะสำเร็จลงด้วยส่วนประกอบที่ทำให้เกิดสภาพสมบูรณ์ เช่น พระพุทธรูปที่ต้องปั้น ต้องหล่อ แล้วยังต้องรัก ปิดทอง แม้จะใช้ช่างหล่อเป็นหลัก แต่ก็มีช่างรักช่างปิดทองเป็นส่วนประกอบหรืองานทำตะลุมมุ๊กก็มีช่างทำหุ่น ช่างเลื่อยตัวมุ๊ก ช่างรักประกอบกัน ดังนั้น ท่านที่เป็นช่างฝีมือในสมัยก่อนจึงมีความรอบรู้งานหลายสาขา อันถือว่าเป็นลักษณะพิเศษของช่างศิลปะไทยที่สามารถใช้ภูมิปัญญาแก้ไขปัญหาทางงานศิลป์ได้อย่างไม่มีอุปสรรค

เมื่อกล่าวถึงธรรมเนียมของช่างศิลป์ไทยแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นไปตามครรลองแบบระบบของขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมไทยนั่นเอง จะมีพิเศษออกไปบ้างก็ตรงที่ว่า มีสิ่งแสดงให้เห็นลักษณะของความเป็นช่างศิลป์ โดยมีพิธีการเฉพาะตามธรรมเนียมของช่าง เช่น การไหว้ครู การครอบ ตลอดจนธรรมเนียมการฝากตัวเข้าเป็นศิษย์และธรรมเนียมการถ่ายทอดวิชาความรู้ เป็นต้น

ชาวไทยยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีอันมีมาแต่โบราณกาลสืบทอดกันมาตามความเชื่อถือ และนอกจากจะถือว่าเป็นมงคลต่อชีวิตแล้วยังมีความศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย เช่น การแสดงความเคารพบูชาคุณครู-อาจารย์ เป็นต้น เพราะเนื่องจากศิลป์ไทยมีแบบอย่างพื้นฐานที่สำคัญที่สืบต่อกันมาหลายชั่วคน จึงถือว่ามีแบบอย่างต่าง ๆ ที่ครู-อาจารย์รุ่นเก๋าก่อนได้สร้างสรรค์ไว้เป็นสิ่งควรเคารพนับถือแทนตัวบุคคลได้ ถ้าไม่มีสิ่งที่ยอมรับบูชาสร้างสมไว้เป็นเชื้อให้สืบต่อ ก็คงไม่อาจสร้างสรรค์ต่อไปให้วิจิตรพิสดารได้หรืออาจไม่มีการสร้างสรรค์เลยก็ว่าได้ ดังนั้น ประการแรกของธรรมเนียมช่างจึงต้องรำลึกถึงคุณครู-อาจารย์ ที่ท่านให้แบบอย่างและแนะนำสั่งสอนมาทุกขณะจิต ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่ว่า การรำลึกและบูชาท่านผู้มีพระคุณเป็นมงคลอันประเสริฐของผู้ปฏิบัติ ธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งคือ การนับถือผู้มีอาวุโส ช่างรุ่นใหม่จะเคารพช่างรุ่นเก๋แม้มิได้เป็นครู-อาจารย์ก็ตาม ถ้าไม่ปรารถนาจะแสดงความเคารพเพียงแต่ไม่ปรารถนาดูแคลนก็ยังมีดี เพราะธรรมเนียมไทยที่ว่า “อิงผู้ใหญ่ไว้” นั้น เป็นที่ยอมรับเพราะเป็นการแผ่เมตตาสู่กัน แม้ผู้ใหญ่คนไทยก็รักที่จะให้เด็กได้ “อิง” ท่านด้วยเท่ากับเป็นการแสดงความเคารพนับถืออยู่ในที่ที่ท่านแล้วยังมีค่าที่ใช้ค่อนขอครู-อาจารย์รุ่นเก๋ว่า “ปิดบังวิชาความรู้” ความจริงนั้นเรื่องของช่างไทยหาได้มีสิ่งพิสดารที่จะต้องปิดบังเลย ผลงานของช่างรุ่นเก๋จะเปิดเผยอยู่ในตัวโดยปราศจากสิ่งซ่อนเร้น นอกจากว่าจะแสวงหาไม่พบหรือขาดความอดทนที่จะค้นหาด้วยตนเอง ช่างรุ่นเก๋จะเปิดเผยกับเฉพาะผู้ที่สมควรเปิดเผย ซึ่งแสดงออกให้เห็นว่ามีความเคารพและศรัทธาเชื่อถือ เคล็ดลับในการหาความรู้จากช่างรุ่นเก๋ก็อยู่ตรงนี้เอง ความรู้สึกเช่นนี้มีอยู่ประจำในคนไทยไม่เฉพาะแต่ช่างเท่านั้น ส่วนธรรมเนียมในการถ่ายทอดวิชาความรู้จะเริ่มจากการเข้าฝากตัวเป็นศิษย์ เพราะในสมัยโบราณนั้น ถือเอาตัวบุคคลเป็นเกณฑ์พิจารณาความนับถือเลื่อมใส ครู-อาจารย์ ผู้ได้มีชื่อเสียงทางฝีมือเป็นที่รำลือกันก็จะมีผู้เข้าฝากตัวเป็นศิษย์มาก โดยมีดอกไม้ธูปเทียนและผู้นำตัวมาฝาก แต่ก็มิได้อยู่ไม่น้อยที่คอยด้อม ๆ มอง ๆ ติดตามอยู่แต่ยังเล็ก ๆ ครู-อาจารย์ได้สังเกตเห็นแววของความมีใจรักก็รับมาเป็นศิษย์ในลักษณะอย่างนี้ดูจะมีมานะอดทนมากกว่า เพราะเป็นเสมือน ลูกหรือคนในครอบครัว (วิทย์ พิณคันเงิน, 2547)

เลิศ พวงพระเดช (2542) ได้บันทึก คำถวายเครื่องพลีกรรมสังเวद्यแต่บูรพาจารย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง การรำลึกและบูชาท่านผู้มีพระคุณ ทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและศรัทธาของผู้เรียน หรือ ผู้ทำงานช่าง

คำถวายเครื่องพลีกรรมสังเวद्यแต่บูรพาจารย์

“...บูชาดอกไม้ธูปเทียนว่า วันทีตี่วาทิระสาปาเทออาจารย์เอสธิเมอั้ง
วันทีตี่วาลอเกนากังอะหังวันทามิ สัพพะโสอะภิปุชยามิ แล้วว่าสัคเคจนจบ
ชุนนุเมเทวดา แล้วจึงกล่าวคำอัญเชิญครูรับเครื่องสังเวद्य

ข้าขอไหว้พระพุทธรูปพระธรรมล้ำโลกา พระสงฆ์ทรงศีลว่าโดยจง พระคอง
คายนมาเป็นเกณท์ พระสุเมรุหลักโลกาสูงระหงษ์ ดินน้ำลมไฟอันมั่นคง จึงดำรง
ได้รอดเป็นกายา ไหว้คุณบิดรและมารดา ครูพักอักษรสิ้นทั้งหลาย ไหว้วงศ์พระ
สยามภูมัญญาณ องค์บรมพรหมมานนาถา พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงศักดิ์ดา
พระคองคาพระเพลิงเอภิงฤทธิ์ พระคะณศวรรพระขันธกุมาร ทำวามัฆวาพัพพิง
พระพายกายสิทธิ์ ทำวโลกบาลบริหารทั้งสี่ทิศ ขออัญเชิญมาสถิตทัตสนา ทั้ง
เทวารักษากำภูฉัตรปฏิบัติบำรุงพระศาสนา พระเสื่อเมืองทรงเมืองเรื่องฤทธา
เป็นหลักเมืองอยู่ทวยาวะราฤทธิ ไหว้ฤาษีสีลธิ์และคนธรรพ พระวิษณุกรรม
เรื่องศรี ผู้เนรมิตจิตรกรรมสถาปัตยกรรม ไว้ในพระธรณีจึงได้มีปรากฏสืบมา
ข้าขออัญเชิญมารับเครื่องพลีกรรมสังเวद्य มีบายศรีหัวหมูเปิดไถ่ไขข้าว ขนมต้ม
แดงขนมขาวมะพร้าวอ่อน กลั้วย่น้ำละว้าสุราบาล ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียน
น้อมบูชา ขอทวยเทพจงมาอวยพรให้แก่ข้า ผู้ประกอบกิจการช่างจิตรกรรม
สถาปัตยกรรม จงปราศจากสรรพอุปัทวันตรายทั้งปวง ขอความสุขสิริสวัสดิ
พิพัฒมงคลสมบูรณพุลผล จงมีแก่ข้าพเจ้าชั่วกาลนานเทอญ...”

นอกจากนี้ยังมี คาถาทำนํ้ามนต์ธรณีศาล ที่ครู อาจารย์ มอบให้ผู้ศึกษา หรือศิษย์
หลังจากทำพิธีครอบแล้ว เพื่อเป็นสิริมงคล กับตัวผู้ทำงานช่าง ดังนี้

“...คาถาทำนํ้ามนต์ธรณีศาลว่าดังนี้ สีโรเมพทระเทวันจะละลาเต พรหม
เทวะตานุระจาจะหัตถะอะปะระเมวะ วิศณุกันจะวะ สิทธิกัมมาประสิทธิเมสิทธิ

พุทธโศทธิธรรมโมสทธิสังโฆ สทธิฤาษีมุณีเทโวสทธิมันตัง นะมามิหัง สทธิลา
ภังกะวันตุเม สทธิกัจจสทธิกัมมังตะถาคะโต สทธิลาภะวันตุเม ถ้าทำน้ำมนต์
ให้คนอื่นต้องเปลี่ยนคำเป็นเต การศึกษาศิลปะไทยเช่นช่างเขียนสถาปัตยกรรม
ปั้น ช่างแกะสลัก นาฏศิลป์ดุริยางค์ศิลป์ วิชาเหล่านี้โบราณจารย์ถือว่ามิไภยทิ
บาทวิ ผู้ศึกษาต้องได้รับอนุญาตจากผู้ทรงคุณวุฒิทำการบูชาครู ประสทธิ
ประสาทอนุญาตให้ทำการได้ เรียกว่าครอบ เป็นการป้องกันสะเนียดัจญโร
ไภยทิบาทวิ ผู้ได้รับครอบแล้วอาจารย์จะมอบคาถาทำน้ำมนต์ให้ เมื่อจะ
ทำงานสิ่งใดก็ทำน้ำมนต์ประพรมศีรษะและสิ่งของเพื่อเป็นการศิริมงคลกับตัวผู้
ทำงานช่าง”

ภูมิปัญญาการถ่ายทอดงานศิลปะไทย นอกจากแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแสดง
ความเคารพและรำลึกถึงคุณ ครู-อาจารย์ แล้ว การถ่ายทอดความรู้งานช่างศิลปะไทยทางด้านต่าง ๆ
ก็ยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการนำรูปทรงจากธรรมชาติประยุกต์ใช้ ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้อง
เรียนรู้ที่มาที่ไปของงานช่างศิลปะไทย เพื่อที่จะได้พัฒนาผลงานได้ตามหลัก แบบแผน ไม่หลงทาง
ดังที่ เลิศ พวงพระเดช (2542) ได้กล่าวไว้ถึงที่มาของงานศิลปะไทย ที่ว่า

“...งานสถาปัตยกรรมไทย เนรมิตมาจากรูปดอกบัวซึ่งเป็นดอกไม้ที่มีรูปร่างที่
สวยงาม รูปดอกบัวตูม ดอกบัวจวนจะบาน ดอกบัวบานและกลีบบัวเป็นรูป
ที่สวยงาม โบราณจารย์ท่านจึงได้คิดประดิษฐ์สถาปัตยกรรมไทยในทรวดทรง
ภายในรูปดอกบัวหลวง ตลอดถึงประดิษฐ์คิดเขียนลวดลายไทย ท่านก็
ประดิษฐ์มาจากรูปดอกบัวเป็นต้นคิด การเป็นช่างจิตรกรรมสถาปัตยกรรม
ไทย จำเป็นต้องเรียนรู้ถึงที่เกิดของศิลปะว่ามาจากอะไร เมื่อเรารู้เหตุที่เกิดของ
ศิลปะแล้ว เราก็สามารถประดิษฐ์คิดทำตามหลักวิชาการตามแบบโบราณ
เรียกว่าทำตามอย่างว่วงพันหลัก ถ้าไม่รู้เราทำไปด้วยความคิดของตนเอง ก็
เป็นศิลปะเข้าป่าเข้าดงไปทำแล้วไม่มีผู้ชมเชย มีแต่คนติเราได้ยินเราก็โกรธเรา
เป็นคนบ้าไป ผู้ที่เป็นช่างที่ดีจึงพยายามหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ จะได้รับ
ความนิยมชมชอบจากมหาชนทั่วไป ทั้งจะได้รับเกียรติว่าเป็นผู้มุงศิลปะของ
ชาติให้ดำรงคงอยู่สืบต่อไป สวัสดิ์...”

2.3 รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดศิลปะไทย

รูปแบบและวิธีการสอนในอดีตจะใช้การสอนแบบปากเปล่า เน้นฝึกปฏิบัติชนิดตัวต่อตัว และศึกษาไปตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดตามแบบอย่างครู แม้แต่เครื่องมือช่างจะผลิตขึ้นเอง จึงทำให้ช่างมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการช่างอย่างลึกซึ้ง (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2531) โดยเฉพาะเครื่องมือการเขียนภาพ นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ช่างโบราณรักและหวงแหนมาก ใครจะหยิบยืมไปใช้ไม่ได้ ถ้าเปลี่ยนมือจะทำให้ใช้ไม่คล่องตัว เพราะเครื่องมือที่สร้างขึ้นมีลักษณะเฉพาะตัวคนใดคนหนึ่ง (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ ,2510) ทางด้านพื้นฐานการศึกษาวิชาช่างในอดีต จะตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ ด้วยการสาบานว่าจะไม่นำไปบอกใครให้รู้ ครูช่างบางท่านได้สั่งบุตรหลานให้นำตำราวิชาการช่างต่าง ๆ ไปฝังรวมกับศพของท่านเพื่อจะได้ไม่ตกเป็นของใคร การครอบครูเป็นอีกเหตุผลหนึ่ง ที่ทำให้ศิษย์กับครูมีความผูกพันใกล้ชิดกันมากและถือว่าได้มอบตัวเป็นศิษย์ จึงมีความเคารพบูชาและเปรียบครูเป็นเหมือนดังบุพชนียบุคคล ที่ศิษย์จะต้องกราบไหว้ตลอดจนมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้และทำตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด เนื่องด้วยระบบสังคมในอดีตเป็นไปแบบเครือญาติ คนในหมู่บ้านจะรู้จักกันไปทั่ว ช่างที่มีชื่อเสียงก็จะเป็นครูของช่างทั้งเมือง

ช่างเขียนจัดเป็นแม่บทของกระบวนการช่างทั้งหมด เพราะทุกงานช่างมักจะต้องอาศัยการเขียนการวาดเพื่อวางแบบกะเกณฑ์กันก่อนเสมอ ซึ่งเรียกว่ากะแผน วาดแบบ ให้แบบ ฯลฯ โดยถือเอาเกณฑ์พอเหมาะเป็นสำคัญว่าส่วนการฝึกหัดช่างเขียนในสมัยโบราณคือความชำนาญ ซึ่งได้จากการฝึกฝนอย่างหนักหน่วงเป็นเวลานานเป็นสิ่งสำคัญที่สุด โดยเฉพาะการเขียนภาพจิตรกรรมแบบประเพณีของไทย

สำหรับการถ่ายทอดวิชาช่างเขียนนั้น ๆ การฝึกหัดครั้งแรก ๆ ได้แก่ การขีดขีด ๆ เขียน ๆ โดยการ “กระทบเส้น” คือการแตะดินสอลงบนกระดาษเป็นแนวต่อเนื่องกันไปในลักษณะของเส้นตรง เส้นเฉียง เส้นคดโค้ง เส้นก้นหอย (เส้นวน) ถ้าการฝึกหัดกระทบเส้นได้ที่ทำอย่างรวดเร็วก็สามารถฝึกหัดอย่างอื่นต่อไปได้ แต่ถ้ายังไม่แสดงแนวช่างเขียนให้เห็นก็คั่งนั่งกระทบเส้นอยู่อีกนานตอนนี้อาจบังเกิดความเบื่อหน่ายเพราะครู-อาจารย์เริ่มจะเฉื่อยเฉื่อย ถ้าทนไม่ได้ก็เป็นอันแผ่นหนีไปเสียก่อน ต่อจากนั้นก็มาถึงการขีดเป็นเส้นหนักโดยคำนึงคำว่า “คดให้ได้วง ตรงให้ได้เส้น” ทับลงบนแนวที่กระทบเส้นไว้ พอได้ผ่านพ้นขั้นตอนนี้ไปแล้วจึงขึ้นลายขึ้นภาพ ถือกันว่าถ้าขึ้นลายดูซึ่งขังดีจึงจะขึ้นภาพได้ การขึ้นลายขึ้นภาพนั้นท่านก็วาดให้ดูเป็นแบบเสียก่อน มีตัวกระหนกและหน้าภาพ เป็นต้น การวาดของท่านก็จะเห็นได้จากความชำนาญที่มีการ “กระทบเส้น” เป็นพื้นฐานนั่นเอง การร่างพอเป็นเค้า ๆ ด้วยเส้นแผ่นเบา แล้วลงเส้นหนักเพื่อเน้นตัวลายตัวภาพเป็นสิ่งที่ศิษย์

จะต้องจับตามดูและจดจำให้ได้ว่าเริ่มจากไหน... แล้วไปเสร็จเป็นตัวลายตัวภาพตรงไหน การลอกเลียนให้เหมือนแบบครูจะดำเนินไปซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากหน้าภาพเป็นตัวภาพ จากตัวกระหนกเป็นการผูกลายจนมาถึงการลงสีและปิดทองตัดเส้น ความอิมตัวของศิษย์ในฝีมือที่ปรากฏก็เป็นทีพอใจของครู แล้วท่านก็ให้เป็นลูกมือเปิดเผยเทคนิคพิเศษ ๆ ที่ละเอียดที่ละน้อยจนศิษย์สามารถยื่นหยัดได้ด้วยความสามารถของตนเองในที่สุด แต่ก็น่าประหลาดอยู่ว่าแม้ศิษย์จะลอกเลียนแบบจากฝีมือครูจนคล่องแคล่วแล้วก็ตาม ก็ยังสามารถแสดงลักษณะเฉพาะของตนเองออกมาได้ ครู-อาจารย์รุ่นเก่า ๆ ท่านเคยกล่าวว่าการวาดลาย วาดภาพก็เหมือนการเขียนลายมือ เพราะมันเข้าไปอัดจนแน่นอยู่ในความทรงจำและความคล่องแคล่ว แล้วก็จะสำรอกออกมาเป็นผลงานของคน ๆ นั้น เช่นเดียวกับการเขียนลายมือใครก็ลายมือมันแต่คนจะไม่เหมือนกันเพราะแต่ละคนมีความคิดเป็นของตนเอง มีใช้ฝีมืออย่างเดียว เมื่อความคิดเดินนำหน้าฝีมือ ก็จะมีพัฒนาการจากพื้นฐานที่เคยฝึกปฏิบัติมาแล้วขยายผลขึ้น ลักษณะแบบอย่างที่เป็นของตนเองก็จะยิ่งเพิ่มพูนขึ้นเมื่อได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดความชำนาญ เพราะลักษณะของศิลปะไทยเป็นลักษณะที่เกิดจากจินตนาการ แม้มีแบบแผนอยู่เดิมแล้วก็สามารถจินตนาการออกไปได้อีกไม่สิ้นสุด จึงขึ้นอยู่กับความคิดของแต่ละคน พฤติกรรมเชกเช่นนี้ว่ามีอยู่ในศิลปะไทยเป็นอันมาก

ในสมัยต่อมา เมื่อสังคมไทยเราติดเส้นที่ศิลปะตะวันตกจนกลายเป็นสากลอย่างนานาอารยประเทศ การศึกษาเล่าเรียนศิลปะตามแบบตะวันตกก็เพิ่มพูนขึ้น เช่น การเรียนศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่างอันเป็นสถาบันศิลปะแห่งแรกของเมืองไทย โดยแจกแจงวิชาที่เรียนหลัก ๆ ไว้ 5 แขนง คือ วาดหุ่น ภาพร่าง ลายเครือเถา ลายไทย วาดเส้น ในวิชาลายไทยอาจแทรกภาพไทยไว้ด้วยผู้สอน หรือ บางแผนกเขาก็มีทั้งวิชาภาพไทย ลายไทยและเครื่องไทยครบตามกระบวนการเรียนศิลปะไทย แต่ก็มีวาดอย่างอื่นแทรกอยู่ด้วย จึงเห็นได้ว่า แม้การเรียนศิลปะที่เป็นล่ำเป็นสันเป็นสถาบันอย่างโรงเรียนเพาะช่าง ก็ให้เวลาเรียนศิลปะไทยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่เหมือนการเรียนศิลปะไทยอย่างเดียวตลอดวันอย่างในสกุลช่างสมัยโบราณ แต่กระนั้นนักเรียนรุ่นหลังก็ยังพอมีตัวตนสืบทอดงานศิลปะไทยอยู่บ้างไม่สิ้นสูญไปเสียทีเดียว

สำหรับกระบวนการทางด้านช่างที่ถือว่าเป็นแม่บทหลักสำคัญ ควรแก่การศึกษา ก่อนเป็นอันดับแรก ดังที่ วิทย์ พิณคันเงิน (ม.ป.ป.) ได้กล่าวไว้ในหนังสือช่างสิบหมู่ว่า ในกระบวนการช่างทั้งหลาย ช่างเขียนนับได้ว่าเป็นแม่บทของงานช่างทุกแขนงและเป็นที่ยอมรับกันในกระบวนการช่างของไทย ไม่ว่าจะป็นงานช่างใดก็ตาม จะต้องอาศัยช่างเขียน ในการวางแบบ กะแบบ การฝึกหัดเป็นช่างเขียนเป็นเรื่องยาก ผู้ฝึกหัดจะต้องมีใจรัก อดทนฝึกฝนอย่างหนักเพื่อให้เกิดความชำนาญ

วิทย์ พิณคันเงิน (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่าแนวทางการศึกษาวิชาช่างเขียนไทยในอดีต ท่านได้วางหมวดการศึกษาไว้ 4 หมวด คือ กนก นารี กระบี่ คชชะ วิธีการศึกษาศิษย์จะต้องเขียนได้ทั้งตัวลายและภาพดังนี้

หมวดกนก คือ การเขียนแม่ลายต่าง ๆ เช่น กนกสามตัว กนกไบเทศ กนกเปลว ฯลฯ จนสามารถเขียนลายได้ ทุกขนาด ทุกทิศทาง ไม่ว่ายอดกนกจะหันไปทางใด

หมวดนารี มีใช้เฉพาะภาพนารีเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงภาพคน เทวดา นางฟ้า ซึ่งอยู่ในรูปมนุษย์ การฝึกหัดจะเริ่มจากการเขียนใบหน้า ด้านตรง ด้านข้างและด้านเฉียง ให้เกิดความชำนาญ จึงมาเขียนภาพทั้งตัวตามแบบอย่างนาฏศิลป์ เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับจะช่วยกำหนดฐานะ ส่วนภาพที่มีลักษณะเหมือนคนจริงมากเรียก "ภาพกาก"

หมวดกระบี่ ไม่ได้หมายถึงวานรแต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงพวกอมนุษย์ ทั้งที่เป็นพวกยักษ์และพวกลิง การฝึกหัดจะเริ่มที่ใบหน้า ยักษ์และลิงแต่ละตนจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะ จึงมาฝึกเขียนภาพทั้งตัวที่มีท่าทางแตกต่างจากภาพมนุษย์ สีและลักษณะรูปร่างของอาวุธ มงกุฎ และเครื่องประดับ จะเป็นตัวกำหนดฐานะของแต่ละตน

หมวดคชชะ หมายถึงสัตว์ต่าง ๆ ส่วนมากเป็นสัตว์หิมพานต์ แสดงภาพช้างเสมอ การประดิษฐ์สัตว์หิมพานต์จะเป็นไปอย่างเทพนิยาย ให้ผิดแผกไปจากความเป็นจริงตามธรรมชาติ

จากข้อมูลวิธีการศึกษาของช่างไทยในอดีต จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนนั้นเป็นไปอย่างเคร่งครัด ศิษย์มีหน้าที่ปรนนิบัติ รับผิดชอบ เชื้อพียง ทำตามคำสั่งครู การเรียนรู้จะเกิดขึ้นไปพร้อมกันกับการเป็นลูกมือช่าง ศิษย์คนใดทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจ ครูจะถ่ายทอดความรู้ที่มีทั้งหมด การเขียนภาพฝาผนังในอดีตจะค่อยเป็นค่อยไปไม่รีบร้อน เพื่อให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพ ซึ่งเกิดจากใจรักและความศรัทธาและศึกษาตามแบบหมวดต่าง ๆ 4 หมวด คือ กนก นารี กระบี่ คชชะ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการจัดบันทึกวิชาการทางด้านนี้มีน้อยมาก ครูช่างโบราณมักจะปกปิดวิชาการที่ตนค้นคิดได้ และถ้าไม่มีผู้สืบทอดก็มักจะสั่งให้นำวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ ไปฝังรวมกับศพของตนด้วย จึงเป็นเหตุให้วิชาการทางด้านนี้เสื่อมสูญไป

การศึกษาศิลปะทางเชิงช่างของไทยนับได้ว่ามีความสำคัญต่อศิลปกรรมไทยเป็นอย่างมาก จากการศึกษาข้อมูล การเรียนการสอนศิลปะทางเชิงช่างของไทย อาจารย์เลิศ พวงพระเดช (อ้างถึงใน วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ,2531) ได้เขียนบันทึกการเรียนและการฝึกฝนวิชาช่างตามแบบแผนโบราณด้วยสำนวนการเขียนแบบโบราณไว้อย่างน่าศึกษาและน่าสนใจ ดังนี้

การศึกษาศิลปะภาพลายไทย

“...เบื้องต้นต้องหัดเขียนหน้าพระราม หน้านางสีดา หน้ายักษ์ หัดเขียนทั้งหน้าอ็ดหน้าเสี้ยว เขียนเฉพาะหน้าฝักหัดเขียนจนจำได้ เมื่อเขียนได้คล้ายคลึงกับแบบครูแล้วก็ฝึกหัดเขียนภาพทั้งตัวตลอดลายประดับภาพ ต่อไปก็หัดลงสีตามภาพเรื่องรามเกียรติ์ มีภาพแสดงท่ารบกันและท่าภาพต่าง ๆ เพราะความนิยมต่อผู้ศึกษา ส่วนลายก็หัดเขียนรูปดอกบัวหลวง ซึ่งเป็นดอกไม้รูปร่างทรงตรงสวยงาม รูปทรงดอกบัวมาประดิษฐ์เป็นรูปตาอ้อยแล้วเอาตาอ้อยมาประดิษฐ์เป็นดอกประจำยาม รูปดอกบัวมาเขียนเป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ รูปกระจังปฏิกานกก็เขียนอย่างรูปทรงดอกบัว รูปนกกินรีก็เอานกกินรีมาจากกระจังมาเป็นนกกินรี 1 ตัว แล้วมาเขียนเป็น 2 ตัว และ 3 ตัว 5 ตัว ก็ประดิษฐ์มาจากทรงนกกินรีตัวเดียวนั่นเอง ต่อไปก็หัดเขียนลายกนกเปลวเพลิง และหัดเขียนลายกนกกำนด กนกกินรีเครือเถา บรรจุลงในรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว และรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อให้มีความชำนาญในการผูกลาย ช่องไฟควรระวังดูให้เสมอกัน ถ้าช่องไฟไม่เสมอกัน เล็กบ้างใหญ่บ้างอย่างนี้ถึงเขียนดีก็ใช้ไม่ได้ ผู้หัดเขียนลายควรสังวรให้มาก การประดิษฐ์เขียนลายคือถือนิมิตมาจากเถาวัลย์ เขียนต้องมีต้น กอ กาบ กิ่ง ก้าน ดอก ใบ เขียนลายต้องออกไปตามกิ่งก้าน จะเขียนลายประให้เต็มช่องไฟไม่ได้โบราณท่านถือนักว่าผู้เขียนจนความคิด ไม่สามารถเขียนลายออกตามกิ่งก้านลายได้ หลักสูตรการศึกษาวชิราวุธวิทยาลัยไทยบูรณาจารย์ท่านได้ตั้งวิชาที่ต้องศึกษามีไว้ 9 หมวด

- หมวดที่ 1 ชื่อพืชโกศล คือต้องหัดเขียนต้นไม้ ลูกไม้ ดอกไม้
- หมวดที่ 2 ชื่อกนกโกศล คือหัดเขียนกนกกินรีและลายต่าง ๆ
- หมวดที่ 3 ชื่อภูมิโกศล คือหัดเขียนวิวทิวทัศน์ป่าเขาลำเนาไพร
- หมวดที่ 4 ชื่อนาวิโกศล คือหัดเขียนเรือแพนาวาท้องฟ้าอากาศ
- หมวดที่ 5 ชื่อปานโกศล คือหัดเขียนสัตว์จัตุบาท ทวิบาท เงือก งู ภูปลา
- หมวดที่ 6 ชื่อมนุษย์โกศล คือหัดเขียนรูปคนให้ต้องตามส่วนสัดส่วนของคน
- หมวดที่ 7 ชื่อจิตรกรรมโกศล คือหัดเขียนหน้าพระราม นางสีดา หน้าลิง หน้ายักษ์ ตามเรื่องรามเกียรติ์และเขียนภาพเต็มตัวให้ชำนาญ

หมวดที่ 8 ชื่อทัศนศึกษา คือหัดทำช่างไม้ ทำเรือนไทย เข้าเดี่ยว ตัดปากไม้ งานแกะสลักไม้เป็นลวดลายต่าง ๆ

หมวดที่ 9 นวัตกรรมทัศนศึกษา คือหัดเขียนแบบแปลนแผนผังสถาปัตยกรรมไทย เช่น ทำช่องฟ้าใบระกา ปราสาท ออกमुख 4 ด้าน ยอดนาคสูง ยอดปราสาท ธรรมมาสน์ ยอดนุชบกให้ถูกต้องตามทรวดทรงลักษณะของไทย

รวมทั้ง 9 หมวด เรียก นวัตกรรมทัศนศึกษา ผู้ใดศึกษาทั้งหมด 9 หมวด จึงนับผู้นั้นเรียนจบหลักสูตรการช่างของไทยบริบูรณ์ ถ้าเป็นภาษาฝรั่งเรียกว่า โพรเฟสเซอร์ ของไทยเรียกว่าอะไรข้าพเจ้าไม่ทราบ วิชาทั้ง 9 หมวดนี้ ข้าพเจ้าได้ศึกษาทั้งหมด 9 หมวดด้วยความชำนาญชำนาญในงานทุกประเภทได้ทำมาแล้ว ถ้าจะเรียนเป็นสถาปัตย์ไทยอย่างเดียวก็ต้องเรียนวิชาหมวดที่ 2 และหมวดที่ 7 หมวดที่ 8 หมวดที่ 9 รวม 4 หมวด ให้ชำนาญชำนาญ ตามที่เขียนมานี้ หวังให้ผู้อ่านได้ทราบว่า การเรียนจิตรกรรมของไทยก็มีหลักการศึกษาดังที่กล่าวมานี้ ทั้งยังมีวิชาพิเศษเพิ่มอีกเช่น ต้องรู้เรื่องชาติต่าง ๆ และชนบประเพณีของไทย วิชานาฏศิลป์ก็ต้องรู้ในท่ารำ ทำบทบาทด้วยเพื่อเอาไปใช้ในการเขียนภาพ การเป็นช่างเขียนที่ดีก็ต้องเป็นผู้ที่ศึกษามาก บางท่านศึกษาพอเขียนได้บ้างก็ไปแสดงตนว่าฉันก็เขียนได้ เมื่อเขียนไปแล้วรูปภาพที่เขียนมันเป็นภาพใบภาพบ้า เป็นภาพไม่มีวิญญูณ ดังนี้ เป็นต้น

นอกจากวิธีการศึกษา ศิลปะภาพลายไทยตามแบบแผนโบราณแล้ว เลิศ พงษ์พระเดช (2542) ได้เขียนบันทึก วิธีการศึกษาและฝึกฝนวิชาช่าง ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านต่าง ๆ ของงานศิลปะไทยตามแบบแผนโบราณ ดังนี้

ด้านประติมากรรม

“...วิธีผสมปูนปั้นภาพและลาย เอาทรายร่อนละเอียด 1 ส่วนปูนขาวร่อน 4 ส่วน กระดาษไฟผงหรือกระดาษที่มีหย้าบคล้ายไฟ แขน้ำให้เปลือยใส่เป็นเชื้อเหนียวเอากระดาษกับทรายใส่ตำ ให้ทรายกัดกระดาษ แล้วเอาปูนขาวใส่ตำให้เหนียวพอปั้นได้ เอาน้ำตาลตะเอนใส่พอควรทำให้ปูนแข็งขึ้นตำปูนให้เหนียวคล้ายดินเหนียวพอปั้นได้ ใส่กระป๋องไว้ปั้นภาพและลาย เวลาปั้นลายติดเอาปูนปั้นละลายน้ำเหลวๆ ทาเป็นเทือกเอาไปทาที่พื้นจะติดลายเพื่อให้ลายติดแน่น เมื่อเลิกปั้นต้องเอาน้ำใส่ในกระป๋องปูนให้ท่วมกับปูนแห้ง เมื่อจะใช้กรินน้ำทิ้งให้เหลือแต่ปูนถ้าปูนแห้งไปก็เอาไปใส่ครกตำอีกจนเหนียวพอปั้นได้ ถ้าอ่อนปูนก็เติมปูนอีกได้ ถ้าปั้นลายละเอียดต้องใส่ปูนขาวมากหน่อย

จึงจะปั้นดี ครกตำต้องใช้ครกข้อมเข้าตำให้ปูนทรายเข้ากันดีจึงจะเหนียวคล้ายดินเหนียว เขียนไว้เพื่อความรู้ทำปูนปั้นของไทยแต่โบราณ”

ด้านสถาปัตยกรรม

“...การร่างแปลนอุโบสถให้ร่าง ใหญ่ภายในรูปสามเหลี่ยมด้านเท่ากัน แล้วจึงวาดเส้นจอมแหภายในรูปสามเหลี่ยม แล้วก็คิดแบ่งเป็นหน้าจั่วเป็นหลังคาปีกนก หลังคาชั้นสาดภายในรูปสามเหลี่ยม ซึ่งโบราณจารย์กำหนดเป็นทรงมารตฐาน เมื่อผู้ทำชอบทรงสูงก็ไขขึ้นเมื่อชอบทรงเตี้ยก็ไขลง ถ้าจะทำพองามตาควรลดส่วนสูงลงคือเส้นศูนย์กลางลดลง 10 นิ้ว วาดเส้นจอมแหภายในรูป แบ่งเป็นจั่วเป็นปีกนกชั้นสาด ตัวอย่างเช่น ซี่ยาว 11 สอกเอาจันทน์ยาว 10 สอกคืบ ใบบัดสูง 8 สอกคืบ จันทน์ปีกนกยาว 4 สอกคืบจันทน์ชั้นสาดยาว 3 สอกคืบดังนี้ หลวงพ่อฤทธิซึ่งเป็นอาจารย์ข้าพเจ้าท่านได้ให้ความคิดทำทรวดทรงว่าให้ทำอยู่ในทรงผู้เมีย ซึ่งเป็นทรงที่ไม่สูงไม่เตี้ย เป็นทรงที่ดูพองามตาแก่ประชาชนโดยมาก อุโบสถกว้าง 4 วาส่วนยาวเป็น 5 ห้องแบ่งเป็นห้องละ 6 สอกคืบ ถ้ามีมุขโถงข้างหน้าข้างหลังก็รวมเป็น 7 ห้อง ส่วนมุขโถงต้องขยายห้องกว้างเป็น 7 สอกคืบ ส่วนด้านยาวก็คิดรวมห้องก็จะได้ความยาวของอุโบสถ วิธีเขียนแปลนอุโบสถอีกแบบหนึ่ง เขียนเป็นรูป 3 เหลี่ยมด้านเท่ากันแล้วลดส่วนสูงเส้นใบบัดลง 6 นิ้ว แล้ววาดเส้นจอมแหภายในรูป 3 เหลี่ยม แล้วขีดเส้นแบ่งกลางเส้นจันทน์ ตอนบนเป็นเส้นรูปจั่วตอนล่างเป็นปีกนกและชั้นสาด จันทน์ปีกนกเอาครึ่งจันทน์จั่ว จันทน์ชั้นสาดคิดเอา 2 ใน 3 ของจันทน์ปีกนก เป็นมาตรฐานที่โบราณจารย์ท่านกำหนดไว้ ส่วนจันทน์ปีกนกและจันทน์ชั้นสาด อาจขยายให้ยาวได้บ้างตามผู้ทำจะเห็นว่างาม ส่วนลัดข้อฟ้าใบระกาหางหงษ์มีดังนี้ สมุติหน้าจั่ว 10 สอกตัวข้อฟ้าต้องยาว 5 สอกคือครึ่งชื่อของจั่ว เมื่อรู้ความยาวข้อฟ้าแล้วก็วาดรูปข้อฟ้าภายใน 5 สอก แบ่งเป็นสองระยะช่วงคองอได้ปากครุฑหรือปากหงษ์ กับตอนปลายข้อฟ้าต้องยาวกว่าตอนใต้คองอีกเท่าหน้ากว้างของกันชนข้อฟ้า เช่นกันชนกว้าง 20 นิ้ว ตอนปลายข้อฟ้าก็ต้องยาวกว่าช่วงใต้คองอีก 20 นิ้ว ส่วนหน้าผากข้อฟ้าก็คิดเอาครึ่งหนึ่งของกันชน คือหน้าผากกว้าง 10 นิ้ว ส่วนคองข้อฟ้าก็คิดเอาครึ่งหนึ่งของหน้าผาก คือ 5 นิ้ว ไม้สตั้งใบระกาคิดเอาตามซี่ยาว ซี่ยาว 10 สอกก็เอาไม้สตั้ง 10 นิ้ว ใบระกา 10 นิ้ว รวมเป็นไม้หน้ากว้าง 20 นิ้ว ส่วนไม้หางหงษ์ก็คิดเอาจากความยาวของข้อฟ้า

เช่น ซ้อฟ้ายาว 5 สอกหางหงส์ชั้นต้นจั่วเอายาว 3 สอก หางหงษ์ปีกนกยาว 2 สอกคืบ หางหงษ์กันสาด 2 สอกแล้วก็วาดรูปหางหงส์ภายในกำหนดส่วนสูง เอาไว้เป็นแบบกระสวนทำ ขนาดตัวไม้ที่ใช้ทำโบสถ์ ซ้ออ้ายหน้ากว้าง 35 ซม. หน้า 28 ซม. ซ้อยี่หน้า 22 ซม. สีเหลี่ยมใบตั้งหน้า 35 ซม. หน้า 8 ซม. ไม้จันทน์ หน้า 30 ซม. หน้า 8 ซม. ไม้จันทน์ปีกนกหน้า 30 ซม. หน้า 8 ซม. เสาดอ หน้า 16 ซม. สีเหลี่ยม ตัวหน้า 15 ซม. สีเหลี่ยม ไม้เชิงกลอนหน้า 30 ซม. หน้า 5 ซม. ไม้แปกโก่หน้า 17 ซม. หน้า 15 ซม. ไม้แปลนหน้า 15 ซม. หน้า 6 ซม. ส่วนยาวแล้วแต่ส่วนของโบสถ์ไม้ทำซ้อฟ้าหน้า 45 ซม. หน้า 22 ซม. ต้องใช้ไม้ปะกระพุงซ้อฟ้าทั้ง 2 ข้าง ไม้หางหงษ์หน้ากว้าง 45 ซม. ไม้สดุ้ง ใบระกาหน้ากว้าง 45 ซม. หน้า 10 ซม. เป็นตัวสดุ้ง 25 ซม. ใบระกา 10 ซม. ลดมุขชั้นละ 40 ซม. ไชราหน้าบรรณ 75 ซม. ตามที่กล่าวมานี้เป็นมารตถาน การใช้ไม้ขนาดโบสถ์กว้าง 4 วาเพื่อเป็นบรรทัดฐาน..."

“...วิธีการเขียนแปลนยอดคนพสุลย์ คือถือเอารูปดอกบัวเป็นหลักการ ประดิษฐ์ทรวดทรงนพสุลย์ และรูปหัวเม็ดทรงมันการหาทรงยอดคนพสุลย์ต้อง เขียนเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่ากัน แล้วขีดเส้นมุมแหลมเรียกเส้นจอมประสาท เป็นเส้นหลังลูกกระซัง แล้วจึงขีดเส้นศูนย์กลางภายในรูปสามเหลี่ยมขึ้นไปตลอดยอด แล้ววาดเส้นจอมแหภายในรูปสามเหลี่ยมขึ้นไปตลอด แล้วขีดเส้นมุมแหลมเป็น เส้นหลังระซังได้ลูกกระซังเป็นเชิงกลอน จะทำเป็นสามชั้นหรือสี่ชั้นก็คิดแบ่งเป็น ชั้น ๆ ชั้นล่างต้องเตี้ยชั้นที่ 1 ที่ 2 ที่ 3 ต้องไขสูงกว่ากันทุกชั้นจนถึงชั้นปาก ระซัง ส่วนหน้าบรรณชั้นล่างมีหน้าบรรณใหญ่ 3 บานมีหน้าบรรณแทรกข้าง ชั้นที่ 2 มี หน้าบรรณใหญ่ 2 บาน มีหน้าบรรณเล็กแทรกข้าง ชั้นที่ 3 มีหน้าบรรณใหญ่ 1 บาน มี หน้าบรรณเล็กแทรกข้าง ชั้นปากกระซังมี 1 บาน ส่วนยอดสูงตั้งแต่หลังลูกกระซัง คิดเอาเท่าเชิงกลอน ๆ ยาว 4 สอกเอายอดสูง 4 สอก แบ่งเป็นเชิงบาตรและ กลีบขนุน 3 ชั้น บังกลุ่ม 3 ชั้นและปลียอดภายใน 4 สอก ส่วนภาพสูงจากพื้น ที่ถึงที่นั่งพระเทศน์สูง 3 สอก ถ้าทำเมรุเสาสูง 1 เท่าความยาวของเชิงกลอน ต้อง เพิ่มอีกครั้งหนึ่งของเชิงกลอน เรียกว่า 1 ส่วนครึ่งของเชิงกลอน ส่วนถานก็ดูพอ เหมาะสมแล้วช่างผู้ทำเห็นงาม ส่วนมุมต้องย่อมุม 3 มุมทุกชั้นเรียกว่าย่อไม้ 12 เพราะชั้นหนึ่งมี 4 มุม ย่อมุมละ 3 มุม 4 มุมก็เป็น 12 มุม คำเรียกชื่อว่ายอด นพสุลย์มาจากวิธีทำแปลนยอด ต้องทำแผงผังเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่ากัน แล้วตัด

มุมสำหรับย่อ 3 มุม แฉงฝั่งเป็น 8 มุม แล้วจุดที่มุมทั้ง 8 มุมก็ได้ 8 สูญชืดเส้นไปหากันทุกจุด เส้นตัดกันตรงกลางก็เป็นจุดสูญอีกจุดหนึ่งจึงเรียกว่าเส้นนพสูญ เพราะมีจุดสูญ 9 สูญ ขอผู้ศึกษาจงทราบดังกล่าวนี้นี้ การเขียนรูปคันทวยให้ชืดเป็นเส้นฉาก เช่นตัวยาว 1 สอก ส่วนสูงของคันทวยสูง 1 สอก 1 คีบชืดเส้นล่างไปถึงเส้นริมเชิงกลอนหัวตัว แล้วจึงวาดรูปคันทวยภายในเส้นก็จะได้รูปคันทวยกว้างยาวตามมาตรฐานตามโบราณจารย์ท่านกำหนดไว้...”

ด้านหัตถศิลป์

“...วิธีทำลักสมุกประดับกระจกช่อฟ้าโบราณให้คงทนยาวนาน โบราณท่านทำดังกล่าวดังต่อไปนี้ คือเอาเขาวัวหรือเขาควายมาตากเป็นท่อนเล็ก ๆ ใส่หม้อสุ่มไฟให้ละลายเป็นถ่าน แล้วเอาไปบดให้ละเอียดผสมกับน้ำลัก ใช้ไม้กระดานหน้ากว้าง 20 นิ้ว หนา 4 นิ้ว ชูดตรงให้เป็นร่องรีเป็นลูกไข่สำหรับเป็นที่ตำลักสมุกให้เข้ากัน และไล่น้ำที่มีอยู่ในลักออกให้หมดโดยใช้วิธีตำลักสมุกให้น้ำกระเซ็นออกให้หมด จึงลักสมุกไปเกลี่ยที่ช่อฟ้าประดับจกจึงจะจับแน่นดี สมุกถ้าหาเขาวัวใช้ทั้งหมดไม่ได้ ก็ใช้ใบหญ้าคาสุ่มไฟเป็นถ่านปนกับเขาวัวหย่างละครึ่งก็ได้ ถ้าหาเขาวัวไม่ได้ใช้หญ้ากับใบตองแห้งเป็นสมุก แต่ต้องเอาน้ำกาวยืดข้น ๆ ผสมกับลักสมุกเป็นเชื้อเหนียวแทนเขาวัว ถ้าใช้เขาวัวไม่ ต้องใส่น้ำกาวยืด การเอาลักสมุกผสมแล้วเอาไปตั้งไฟเคี่ยวเพื่อไล่น้ำที่มีอยู่ในลักให้หมดไปเป็นวิธีมักง่ายของผู้ทำให้เร็วขึ้น ทำให้คุณภาพความแข็งของลักเสื่อมความคงทน ลักสมุกไม่ได้ตั้งไฟจะแห้งเร็ว ถ้าเอาไปตั้งไฟลักสมุกจะแห้งช้าลงไปอีกหลายวัน การประดับกระจกบนลักสมุกควรกระระยะห่างกันชั่วอันไม่ชิดไฟ เวลาประดับกระจกต้องลบกระจกให้สมุก ปูดขึ้นมายึดริมกระจกทั้งสี่ด้านกันกระจกหลุด ช่อฟ้าโบราณต้องเอาปูนให้ป็นรอยปุ่น แล้วลงมือทาลักลักสองครั้งเป็นพื้นให้ลักสมุกจับ แล้วจึงลงสมุกประดับกระจกตามวิธีที่กล่าวมานี้ ข้าพเจ้าได้ทำมาสามารถกระจกและสมุกหยุดทนได้ถึง 30 กว่าปีเดี่ยวก็ยังดีอยู่ มีแต่กระจกหลุดบ้างเป็นแห่งไม่ถึงกับลักสมุกหลุดถอนจากเนื้อไม้ จึงได้เขียนวิธีทำลักสมุกไว้เพื่อที่ท่านจะทำการประดับกระจกช่อฟ้า จะได้ทราบวิธีทำซึ่งช่างสมัยก่อนท่านทำกันคงทนหยุดได้เป็นสิบ ๆ ปี ตามที่ข้าพเจ้าเคยเห็นพวกช่างประดับกระจกทำ บางช่างเอาถ่านใบตองหรือถ่านใบหญ้าผสมกับลักเอาขึ้นตั้งไฟเคี่ยวไล่น้ำ ถ้าใช้ถ่านใบตอง ๆ ดูดลักมากสมุกแห้งแล้วไม่

มีมัน บางช่วงเอาถ่านที่หุงข้างบดให้ละเอียด เอาไปแช่น้ำสัก 2-3 วันเพื่อไล่ความเค็มออกเอาไปผสมกับลักชั้นตั้งไฟไฉ่น้ำ การเอาลักสมุกไปตั้งเคี่ยวไฟไม่ดี ทำให้ลักแปรสภาพให้แห้งข้างลง ความแข็งก็อ่อนลง การลงลักที่ซ้อฟ้าก็ลงเพียงหนเดียว ตัวไม้ก็ดูดกแห้งเหลือเล็กน้อย เวลาลงลักสมุกก็ไม่จับทำให้สมุกล่อนหลุดไว ทำหุญได้สัก 2-3 ปี สมุกกระจกก็จะหลุดเหลือแต่เนื้อไม้หน้าเสียดายเงินที่ซื้อลักซื้อกระจกและค่าจ้าง เป็นเงินจำนวนมากที่เสียไป ได้ผลไม่คุ้มค่าของผู้ที่จะคิดทำต่อไปจงระวังถึงให้มาก ๆ จะไดงานที่ดี...”

“...วิธีผสมลักสมุกพิมพ์ลายประดับชฎาหรือหัวโชน เอาใบตองแห้งใบหญ้าคาสับใส่หม้อสุ่มไฟให้เป็นถ่านบดให้ละเอียด เอาผสมกับลักเอาหัวขวานทุบ ให้ลักกลับสมุกเข้ากันเหมือนดินเหนียวเอาไปพิมพ์ที่ลายแบบหินสำหรับทำหัวโชน วิธีทำปูนน้ำมันเอาปูนขาวกับน้ำมันตั้งอ้วผสมกัน เอาหัวขวานทุบให้ปูนกับน้ำมันเข้ากันให้ขึ้น ๆ เหมือนดินเหนียวพอบั่นได้ใช้ปั้นภาพหรือกดพิมพ์ลายได้...”

“...วิธีผสมน้ำยาเขียนลายรดน้ำเอาหรดานหินที่เป็นก้อนพอจับฝนได้เอาไปฝนกับหินลับมีดเนื้อละเอียด ฝนหรดานได้พอตามต้องการแล้วเอาใส่ชามแช่ไว้ค้างคืนให้หรดานนอนกันแล้วรินน้ำใส ๆ ออกทิ้ง เอาหรดานใส่โกรงเอายางมะขวิดผสมใส่พอยึดหรดาน ลองเขียนดูพอหรดานแห้งเอานิ้วลูบดูไม่ติดมือเป็นไซ้ได้ แล้วเอาฝักส้มป่อยบั้งไฟพอสุกใส่โหลเอาน้ำสุกแช่ ไว้หนึ่งคืนน้ำฝักส้มป่อยจะออกเป็นสีน้ำชาแก่ เอาไปผสมกับหรดานใส่โกรงกวนให้เข้ากันจพยายามกวนให้หรดานละเอียดเข้าลายมือ กวนแล้วตากแดดให้น้ำส้มป่อยงวด แล้วเติมน้ำฝักส้มป่อยอีกให้แก่ น้ำส้มป่อยมาก ๆ รดน้ำออกเร็วดี เมื่อผสมหรดานเห็นว่าได้ที่แล้วลองเอาหรดานเขียนดู แต่พอเล็กน้อยเอาลักขีดเอาทองปิดเอากระดาษชุบน้ำปิดดู ถ้าหรดานหลุดออกดีเป็นการใช้ได้ถ้าออกไม่ดีก็ต้องพิเคราะห์ดูว่าจะอ่อนอย่างมะขวิดหรือน้ำฝักส้มป่อย ก็จพยายามแก้ไขและทดลองจนเป็นที่เชื่อถือได้ จึงจะนำไปเขียนลายรดน้ำได้สิ่งของที่เขียน เช่น เขียนลงกับไม้ต้องลงลักน้ำเกลี้ยงสักสองครั้งทิ้งไว้จนลักแห้งเอาใบตองแห้งหรือใบหญ้าคาสับใส่หม้อ สุ่มไฟให้เป็นถ่าน บดให้ละเอียดผสมกับลักชั้นนำไปเกลี่ยบนลักที่ลงไว้เพื่อทำพื้นให้เรียบเสมอกัน พอสมุก

แห้งดีแล้ว เอากระดาษทรายน้ำฉูให้เรียบแล้ว จึงลงลักน้ำเกลี้ยงให้เป็นเงางาม จึงลงมือเขียนได้ การเขียนลายรดน้ำต้องระวังความเค็มเกิดจากเชื้อ ต้องเอาไม้ลองมือหย่าให้มือถูกพื้นลัก ไม้ที่ลงลักแห้งแล้วต้องเอาดินสอพองละลาย น้ำทาให้ทั่ว เพื่อถอนความเค็มแล้วเอาน้ำดินสอพองออก จึงลงมือเขียนทรดาน ได้ ลายที่จะทำแบบต้องปรูด้วยเข็มตามลายให้ชัดเจน แล้วเอาดินสอพองเผาไฟให้สุกบนให้ละเอียด ใส่ผ้าขาวเนื้อละเอียดทำเป็นลูกประคบ ไว้โรยแบบลายที่จะเขียนลงบนพื้นลัก เมื่อเขียนลายเสร็จแล้ว ลักที่จะขีดต้องเอากวานตากแดด น้ำที่ปนอยู่ในลักจะได้ระเหยไปจึงจะทำลักขีดได้ เวลาจะขีดลักเอาผ้าเนื้อละเอียดกว้างลัก 8 ซม. ยาว 15 ซม. ม้วนกลมคล้องกับลักแล้วเอาไปคลึงตามลายที่เขียนไว้จนทั่ว แล้วเอาสำลีถูถอนลักออกให้เหลือพอมือเขี่ยพอบปิดทองจึงลงมือปิดทองตามลายที่เขียนจนทั่ว แล้วเอากระดาษเปล่าชุบน้ำปิดให้ทั่วสัก 2 ชั้น ทิ้งไว้สัก 5 นาที จึงดูบเอากระดาษออกจะเห็นลายผุด จึงเอาสำลีชุบน้ำช่วยแตะให้ทรดานหลุดเอาน้ำล้างให้สะอาดเป็นเสร็จพิธีการเขียนลายรดน้ำ วิธีเขียนลายรดน้ำหน้าสรรเสริญโบราณจารย์ ท่านได้ประดิษฐ์คิดทำไว้เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ผู้มีอาชีพวิชานี้ปิดบังหวงวิชาไม่ใคร่เปิดเผย ข้าพเจ้าจึงได้เขียนวิธีผสมน้ำยาและวิธีเขียนโดยไม่มี การปิดบัง เพื่อเป็นวิทยาทานเผยแพร่แก่ผู้ใคร่ศึกษา ขออุทิศผลอาานิสงค์ถวายแด่องค์พระอาจารย์ ของข้าพเจ้าคือท่านพระอาจารย์อินทร์ (หรือขลัวอินทรโข่ง) วัดราชบูรณวัดเลียบ, พระนคร กับหลวงพ่อกุทธิ. เจ้าอาวาสวัดพลับพลาไชย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งท่านสถิตอยู่ณะสุคติภพสถานใด ขอจงได้รับผลกุศลแห่งวิทยาทานนี้ มีความประสงค์จำนงค์หมายสิ่งใด จงสำเร็จตามมโนรสถ ความปรารถนาทุกประการเทอญ เลิศ. พ่วงพระเดช, ศิษย์อดีตเป็นอาจารย์สอนศิลปะไทยโรงเรียนช่วงศิลป์ กรมศิลปากร...”

3. การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในขั้นแรกควรทำการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอน ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนการสอนและองค์ประกอบเบื้องต้นของการเรียนการสอน เป็นอันดับแรก

3.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนการสอน

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544) กล่าวถึงการสอนว่า เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิดและจัดประสบการณ์โดยรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาได้พัฒนาสมอง ทักษะคิด อารมณ์ จิตใจ สังคม เตรียมที่จะเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพของชาติสืบไป นอกจากนี้ การสอน ยังหมายถึง การทำให้คนมีความรู้และฝึกอบรมให้คนเป็นคนดีอีกด้วย

เสริมศรี ไชยศร (2528) ได้กล่าวว่า การสอนอาจเป็นการนำแผนมาปฏิบัติหรืออาจเกิดขึ้น โดยไม่มีแผนใดก็ได้ บางครั้งการสอนสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็อาจเกิดจากสถานการณ์พาไป อย่างไรก็ตาม การสอนที่เป็นระบบหรือน่าจะมีประสิทธิผลง่ายต่อการประเมินเพื่อปรับปรุง น่าจะเป็นการสอนที่มี แผน คือ นำแผนมาปฏิบัติ

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) กล่าวไว้ว่า การสอนและการเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การสอน คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเนื่องมาจากประสบการณ์ เป้าหมายของการสอนคือ การมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

สุมน อมรวิวัฒน์ (2533) อธิบายความหมายของการสอนไว้ว่า การสอนคือ สถานการณ์ อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้เกิดขึ้นได้แก่

1. มีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับสิ่งแวดล้อมและครูกับนักเรียนกับสิ่งแวดล้อม
2. ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่
3. ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2545) ได้กล่าวถึงการสอนว่า การสอนเป็นพฤติกรรมธรรมชาติของ มนุษย์ในการที่จะช่วยเหลือกันและกันในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว เพื่อประโยชน์ในการ ดำรงชีวิต โดยการถ่ายทอดความรู้ทักษะและเจตคติต่าง ๆ โดยที่ผู้สอนและผู้รับ หรือครูและศิษย์มี ปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

กู๊ด (Good, 1975 อ้างถึงใน อภรณ์ ใจเที่ยง, 2537) อธิบายความหมายของการสอนในแนวแคบและแนวกว้างว่า ในความหมายแคบ การสอนหมายถึง การกระทำอันเป็นการอบรมสั่งสอนนักเรียนในสถาบันการศึกษา ในความหมายกว้าง การสอน คือ การจัดสถานการณ์การเรียนการสอนซึ่งรวมถึง

1. การปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างครูกับนักเรียน
2. กระบวนการตัดสินใจการวางแผน การออกแบบการสอน การเตรียมอุปกรณ์สำหรับสถานการณ์การสอนและการเรียนรู้ นั้น ๆ
3. การประเมินผล การออกแบบการเรียนการสอนใหม่และเผยแพร่

สุพิน บุญชูวงศ์ (2538) กล่าวว่า “การเรียนการสอน” ทั้งสองคำนี้สมควรเป็นกระบวนการ (Process) ที่เกี่ยวเนื่องกัน การเรียนหรือการเรียนรู้ (Learning) เป็นกระบวนการที่บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ (Experience) การสอนจึงเป็นการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้นักเรียนได้ปะทะ เพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น การสอนจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม กล่าวได้ว่าที่สอนนั้นเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คนได้มีประสบการณ์ที่ดีมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จนสามารถดำรงชีพได้อย่างราบรื่น เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2524) กล่าวว่า การดำเนินการสอนมีสิ่งที่จะต้องกล่าวถึง 4 ประการ คือ

1. การวางแผนการสอน เป็นการกำหนดรายละเอียดและเตรียมการสอนก่อนดำเนินการสอนจริง เป็นกิจกรรมในการคิดและทำของผู้สอน ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยทั่วไปประกอบด้วย 1.) การกำหนดจุดมุ่งหมาย 2.) การคัดเลือกเนื้อหา 3.) การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน 4.) การเลือกตำรา เอกสาร อุปกรณ์ 5.) การประเมินผลการเรียนของนิสิต 6.) การจัดพิมพ์เอกสารประมวลการสอนรายวิชา

2. การเริ่มต้นชั่วโมงแรกและชั่วโมงต่อ ๆ ไป ชั่วโมงแรกเป็นชั่วโมงที่สำคัญ เพราะผู้เรียนมีความตั้งใจและสนใจ ผู้สอนควรทำความรู้จัก ทำความเข้าใจและให้รายละเอียดแก่ผู้เรียนด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับวิชาอย่างเพียงพอ ชั่วโมงต่อ ๆ ไป การเริ่มต้นการสอนแต่ละชั่วโมง ควรทบทวนความรู้ที่เรียนมาในครั้งก่อนเพื่อความต่อเนื่องและดำเนินการสอนในแต่ละครั้งให้น่าสนใจ ควบคุมระเบียบในห้องเรียนอย่างเหมาะสมเปิดโอกาสให้ซักถามและจับทบทวนในแต่ละครั้งอย่างมีข้อคิด ข้อสรุปที่ดีพอ

3. การประเมินผลการสอน เพื่อปรับปรุงการสอนในครั้งต่อ ๆ ไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะจะทำให้ผู้สอนรู้ข้อดี ข้อเสียแล้วนำมาปรับปรุง การประเมินผลการสอนที่ดีมาจากการวางแผนการดำเนินการประเมินอย่างดี เหมาะสมและตีความข้อมูลอย่างรอบคอบ

4. การพัฒนาการสอน การสอนระดับอุดมศึกษาควรมีการพัฒนา ปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการใหม่ ๆ ของผู้เรียน ขอบเขตการพัฒนาควรเริ่มจากการสอนแล้วจึงขยายต่อมาที่การวิจัย การเขียนตำรา และการบริหารงาน ด้านอื่น ๆ ซึ่งทุกเรื่องสนับสนุนการเรียนการสอนไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่งเสมอ ซึ่งการพัฒนาควรครอบคลุมทั้งการเตรียมอาจารย์ผู้สอน การพัฒนาระหว่างการสอน จนถึงการสร้างบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมเพื่อการสอน

อุทุมพร จามรมาน (2530) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนกับการสอนที่เกิดจากองค์ประกอบที่เชื่อมกัน 5 อย่างคือ ระหว่างสภาพของผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างบุคลิกภาพ และภูมิหลังของผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างความรู้ของผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างการตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนของอาจารย์ กับการตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนของนักศึกษา ระหว่างพฤติกรรมของผู้สอนกับผู้เรียน และสภาพแวดล้อมในการเรียนและการสอน

3.2 ระบบการเรียนการสอน

เค็มพ์ (Kemp, 1985) กล่าวถึง ระบบของการเรียนการสอน (Systematic Instructional) ว่าเป็นการวางแผนของกระบวนการเรียนการสอน เพื่อที่จะตอบคำถามขั้นพื้นฐาน 4 คำถามที่ว่า การเรียนการสอนนั้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนในระดับใด อะไรคือสิ่งที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ผู้สอนจะต้องใช้วิธีการสอนอย่างไร เพื่อที่ผู้เรียนจะมีทักษะทางการเรียนที่ดีที่สุดและผู้สอนสามารถจะประเมินผลการเรียนของผู้เรียนได้อย่างไร คำถามทั้ง 4 คำถามมีความเกี่ยวข้องกับส่วนประกอบสำคัญของการเรียนการสอน คือ ผู้เรียน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน วิธีการสอนและการวัด และการประเมินผล ซึ่งเค็มพ์ กล่าวว่าส่วนประกอบทั้ง 4 ส่วนนี้ จัดเป็นส่วนประกอบสำคัญขั้นพื้นฐานของการจัดระบบการเรียนการสอน ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

ระบบการเรียนการสอนของ เจอร์โรลด์ อี เค็มพ์ (Jerrold E. Kemp, 1971) ได้กำหนดระบบการเรียนการสอนในด้านต่างๆไว้ 9 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. กำหนดหัวข้อ ที่จะสอน และเขียนจุดประสงค์ทั่วไป
2. ศึกษาคุณลักษณะของผู้เรียน

3. ระบุจุดประสงค์ของการสอนในเชิงพฤติกรรม
4. กำหนดเนื้อหาวิชาที่สนับสนุนจุดประสงค์ในแต่ละข้อ
5. ทดสอบความรู้ความสามารถก่อนทำการสอน
6. เลือกกิจกรรมและแหล่งวิชาการสำหรับการเรียนการสอนเพื่อจะนำเนื้อหาไปสู่จุดหมายปลายทางที่วางไว้
7. ประสานงานในเรื่องต่างๆ เช่น การเงิน บุคลากร สถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ
8. ดำเนินการตามแผนที่วางไว้
9. ประเมินผลการเรียนของผู้เรียนว่าบรรลุจุดประสงค์แค่ไหนอย่างไร

ในรูปแบบการเรียนการสอนของเคมพ์ ได้เน้นการกำหนด จุดประสงค์ของการสอน ว่า จะต้องเขียนออกมา ในลักษณะของจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญแก่การบริการสนับสนุนการเรียนการสอนอีกด้วย

ทาบา (Taba, 1962) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนคือแผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมายของการเรียนรู้และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง เป้าหมายและจุดประสงค์เหล่านี้จะเป็นเครื่องชี้แนวในการเลือกเนื้อหาและจะบ่งถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการประเมินผลด้วย

ทิตนา แชมมณี (2545) กล่าวว่า ผู้ที่มีระบบในการเรียนหรือการทำงานจะรู้จักการวางแผนจัดระเบียบในสิ่งต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่จะช่วยให้ตนสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

บานาธิ (Banathy, 1968) ได้ให้ความหมายของระบบไว้ว่า เป็นการรวบรวมของส่วนประกอบซึ่งมีความสัมพันธ์และส่งเสริมต่อกันเพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ระบบการเรียนการสอนนั้น มีองค์ประกอบพื้นฐาน มีอย่างน้อย 4 ส่วนด้วยกันคือ

- 1) ข้อมูลนำเข้า (Input)
- 2) กระบวนการดำเนินงาน (Process)
- 3) ผลผลิต (Output)
- 4) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)

บลูม, มาดาส และ แฮสติง (Bloom, Madaus and Hasting, 1981) กล่าวถึงการจัดระบบของการเรียนการสอนให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพไว้ว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ

1. ตัวป้อน (Input) ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาวิชา และสิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน เช่น การจัดเวลาเรียน การจัดห้องเรียน ห้องสมุด
2. กระบวนการดำเนินงาน (Process) ได้แก่ วิธีการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมทักษะ
3. การควบคุม (Control) ได้แก่ การเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ เช่น การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนขณะเรียน การใช้คำถาม การให้กำลังใจ
4. การผลิต (Output) ได้แก่ การพิจารณาความรู้ความสามารถของผู้เรียนภายหลังการเรียนในวิชานั้น ๆ
5. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ได้แก่ การวิเคราะห์ผลผลิตจากการวัดผล ทั้งในด้านผู้เรียนและผู้สอน เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

บุญชม ศรีสะอาด (2537) ได้กล่าวถึง ระบบการเรียนการสอน (Systematic instructional) คือ การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์ กันเป็นระบบเพื่อความสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอน ที่ได้กำหนดไว้

ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนในวิชาใด ๆ ก็ตามต้องอาศัยหลักการเรียนการสอนทั่วไปเป็นหลัก สิ่งที่ผู้สอนต้องคำนึงถึงเพื่อให้การเรียนการสอนวัตถุประสงค์และสามารถตรวจสอบได้ ทุกขั้นตอนจึงต้องอาศัยการจัดระบบ (System Approach) มาใช้ในระบบการเรียนการสอน ประกอบด้วยนักเรียนและทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ป้อนเข้าไป (input) เพื่อผ่านกระบวนการเรียนการสอน (process) ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หลังจากทีผู้เรียน เรียนรู้ผ่านกระบวนการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่ เพียงใด นั่นคือ ผลที่ได้ออกมา (output) ที่ผู้สอนจะต้องนำมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุง โดยอาศัยข้อมูลย้อนกลับ (feedback) จากการวัดและการประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลนำเข้า (input) ปัจจัยนำเข้าสู่ระบบ คือ ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่นำเข้าสู่ระบบ ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร สิ่งอำนวยความสะดวก

1.) ผู้สอน หรือ ครู เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ เช่น ความรู้ความสามารถ ความรู้ตามเนื้อหา

ที่สาระที่สอน ความรู้ในเทคนิคการสอนต่าง ๆ ความรู้ในสภาวะแวดล้อม อื่น ๆ ขึ้นอยู่กับ
คุณลักษณะด้านจิตพิสัย เช่นความตั้งใจในการสอน ฯลฯ

2.) ผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในระบบการเรียนการสอน ซึ่งจะบรรลุผลสำเร็จ
ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียนหลายประการ เช่น ความถนัด ความรู้พื้นฐานเดิม ความพร้อม ความ
สนใจและความพากเพียรในการเรียน ทักษะในการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจสิ่งที่เรียน

3.) หลักสูตร เป็นองค์ประกอบหลักที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ หลักสูตรประกอบด้วย
องค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ คือ วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เนื้อหาสาระที่เรียน กิจกรรมการ
เรียนการสอน และการประเมินผล

4.) สิ่งอำนวยความสะดวก อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสิ่งแวดล้อมทางการเรียน เช่น
ห้องเรียน หรือ สถานที่เรียน ประกอบด้วย โต๊ะ เก้าอี้ แสงสว่าง อุณหภูมิ อุปกรณ์ ฯลฯ

2.กระบวนการดำเนินงาน (Process) กระบวนการในระบบการเรียนการสอน คือ
การดำเนินการสอน ซึ่งเป็นการนำเอาตัวป้อน ซึ่งเป็นวัตถุดิบในระบบมาดำเนินการเพื่อให้เกิดผลผลิต
ตามที่ต้องการ ในการดำเนินการสอนอาจมีกิจกรรมต่าง ๆ หลายกิจกรรม ได้แก่ การตรวจสอบและ
เสริมพื้นฐาน การสร้างความพร้อมในการเรียน การใช้เทคนิคการสอนต่าง ๆ และการใช้กิจกรรมเสริม

การตรวจสอบและเสริมพื้นฐานเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้สอนรู้จักผู้เรียน และได้ข้อสนเทศ
ที่นำมาใช้ช่วยเหลือผู้เรียนที่ยังขาดพื้นฐานที่จำเป็นก่อนเรียนให้ได้มีพื้นฐานที่พร้อมจะเรียน โดยไม่มี
ปัญหาใด ๆ ซึ่งถ้าหากไม่ได้รับการช่วยเหลือดังกล่าว ผู้เรียนอาจเรียนไม่รู้เรื่อง ทำให้ขาดความสนใจ
ในการเรียนเรื่องนั้น และประสบความล้มเหลวในการเรียนส่งผลให้การเรียนเรื่องต่อมามีปัญหา
โดยตลอด การตรวจสอบพื้นฐานอาจทำได้โดยการซักถามให้ผู้เรียนคิดตอบ คำถามที่ใช้ถามจะ
เป็นเรื่องที่เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเรียน ในเรื่องที่จะดำเนินการสอน แต่วิธีที่ดีกว่านี้ก็คือใช้
แบบทดสอบวัดความรู้พื้นฐานของผู้เรียนทุกคน แล้วทำกิจกรรมเสริมพื้นฐานสำหรับผู้ที่ปัญหา
ซึ่งมีหลายวิธี วิธีที่ง่ายและใช้เวลาไม่มากนักก็คือการเฉลยคำตอบของข้อสอบทุกข้อ โดยใช้วิธีอภิปราย
และใช้ข้อซักถามจากผู้เรียน การตรวจสอบและเสริมพื้นฐานจะทำครั้งเดียวในช่วงแรกที่พบผู้เรียน
การสร้างความพร้อมในการเรียนเมื่อเริ่มชั่วโมงเรียน โดยทั่วไปแล้วผู้เรียนยังไม่พร้อมที่จะเรียน เช่น
พูดคุยกัน คิดถึงเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียน ถ้าผู้สอนเริ่มบรรยายไปเรื่อย ๆ อาจไม่ได้

ผลตามที่ต้องการ โดยเฉพาะในช่วงต้นชั่วโมงนั้นควรดึงความสนใจของผู้เรียนให้เข้าสู่การเรียนรู้โดยเร็ว ซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น

- 1.) ใช้คำถาม ถามนำให้ผู้เรียนคิดตอบ โดยถามในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียนเรื่องนั้น เช่น ถามเหตุการณ์ปัจจุบัน ชาว ถามให้ระลึกถึงสิ่งที่เรียนไปแล้วในชั่วโมงก่อน ฯลฯ
- 2.) ใช้สื่อทัศนูปกรณ์ช่วยเร้าความสนใจ
- 3.) ยกเรื่องที่เกี่ยวข้องที่น่าสนใจ มาเล่า นำเข้าสู่บทเรียน

ในการสร้างความพร้อมไม่ควรใช้เวลามากเกินไป น่าจะใช้เวลาไม่เกิน 5 นาที และทำทุกครั้ง ที่สอนเมื่อพบว่าผู้เรียนยังไม่พร้อม หรือว่าทำแล้วจะบังเกิดผลดีขึ้น การใช้เทคนิคการสอนต่าง ๆ เมื่อผู้เรียนมีความพร้อมแล้วก็จะทำการสอนโดยใช้เทคนิค วิธีการ และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีให้เลือกหลายวิธี

3. ผลผลิต (Output) คือ ผลที่เกิดขึ้นในระบบการเรียนการสอนผลผลิตที่ต้องการก็คือ การเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนในทางที่พึงประสงค์ เป็นการพัฒนาที่ดีในด้าน พุทธิพิสัย (Cognitive) จิตพิสัย (Affective) และทักษะพิสัย (Psychomotor)

1.) ผลด้านพุทธิพิสัย คือ ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียนสามารถคิด เปรียบเทียบ โยงความสัมพันธ์ หรือ ที่เรียกว่า คิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ สามารถใช้วิจารณญาณ ตัดสิน ลงสรุป ชี้ขาด ประเมินค่าได้ สามารถคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นได้

2.) ผลด้านจิตพิสัย คือ ผู้เรียนผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดี ที่เหมาะสม เช่น มีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ต่อวิชาที่เรียน , เพื่อน ๆ , ชุมชน และประเทศชาติ เป็นต้น มีความสนใจในสิ่งที่เรียน มีค่านิยมที่เหมาะสม เป็นต้น

3.) ผลด้านทักษะพิสัย คือ ผู้เรียนมีความคล่องตัวชำนาญในทางการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การใช้มือ ใช้สายตา ฯลฯ ทักษะในการสร้างผลผลิต ด้านศิลปะ หัตถกรรม การช่าง เป็นต้น

4. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมดในระบบ โดยพิจารณาผลผลิตว่าได้ผลเป็นไปตามที่มุ่งหวังไว้หรือไม่ มีจุดบกพร่องในส่วนใดที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงของผู้เรียนก่อนสอน เป็นการตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะเรียนสิ่งใหม่ที่กำลังจะสอนหรือไม่ หากพบว่าผู้เรียนยังมีพื้นฐานไม่เพียงพอ ก็จำเป็นจะต้องให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้เรียนเสียก่อน

ระบบการเรียนการสอนของ โรเบิร์ต กลาสเวอร์ (Robert Glasser, 1962 อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี, 2545) ได้เสนอรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนอย่างง่าย ๆ ประกอบด้วย องค์ประกอบ 5 ส่วนคือ

1. จุดประสงค์การสอน ในการสอนทุกครั้งต้องกำหนดจุดมุ่งหมายไว้อย่างชัดเจน
2. การประเมินสถานะของผู้เรียนก่อนสอน เป็นการตรวจสอบดูว่า ผู้เรียนมีความรู้ที่จะเรียนสิ่งใหม่ ๆ หรือไม่ ถ้าผู้เรียนยังไม่มีพื้นฐานเพียงพอ ต้องให้ความรู้แก่ผู้เรียนเสียก่อน
3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนต้องตัดสินใจเลือก
4. การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ต่อจากการเรียนการสอนเพื่อให้ทราบว่า ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้หรือไม่อย่างไร
5. ข้อมูลป้อนกลับ เป็นการเอาผลที่ได้จากการประเมินไปพิจารณาแก้ไข การดำเนินงานในส่วนที่ 1, 2 และ 3 หากพบว่าส่วนใดบกพร่องต้องทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

ระบบการเรียนการสอนของ เกอร์ลัคและอีลาย (Gerlach and Ely, 1971) ได้จัดขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอน ไว้ 6 ส่วนด้วยกันคือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. การเลือกเนื้อหาวิชา
3. การประเมินพฤติกรรมก่อนการเรียน
4. การดำเนินการสอนซึ่งครอบคลุม การพิจารณากลวิธีการสอน การจัดกลุ่มผู้เรียน การจัดห้องเรียน การจัดเวลาเรียน และการเลือกแหล่งวิทยาการ
5. การประเมินผลการเรียน
6. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อไปปรับปรุงส่วนต่างๆของระบบ

ระบบการเรียนการสอนของ คลอสเมียร์ และริปเปิล (Klausmier and Ripple,1971) ได้กำหนดองค์ประกอบของคารเรียนการสอน ไว้ 7 ส่วนคือ

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน
2. การพิจารณาความพร้อมของผู้เรียน
3. การจัดเนื้อหาวิชา วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือ
4. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
5. การดำเนินการสอน
6. การวัดและการประเมินผลการเรียนการสอน
7. สัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน

สังัด อุทรานันท์ (2526) ได้กล่าวไว้ว่า การทำงานอย่างเป็นระบบเป็นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะ 1.) การทำงานอย่างเป็นระบบนั้น สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบ จะจัดอยู่ด้วยกันอย่างเป็นระเบียบไม่มีความสับสนและขัดแย้งกันระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น 2.) การทำงานอย่างเป็นระบบจะเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดแรงงาน เวลาและค่าใช้จ่าย 3) งานทุกอย่างจะสำเร็จตามเป้าหมายและได้ผลอย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า การจัดระบบการเรียนการสอนคือ การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนผู้นำไปใช้ให้บรรลุผลเป้าหมายปลายทางของการสอน เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานั้น มีความแตกต่างไปจากระดับการศึกษาอื่น ๆ เพราะเป็นการศึกษาที่เน้นการเสาะแสวงหาความรู้ตามความจริง เพื่อพัฒนาให้เกิดความรู้เกิดความรัก มีทัศนคติที่ดีและมีคุณธรรมในอาชีพ

3.3 องค์ประกอบของการเรียนการสอน

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2530) กล่าวถึง องค์ประกอบของการเรียนการสอนว่าเป็น ปฏิสัมพันธ์ที่สอดคล้องกัน ในส่วนประกอบสำคัญ 4 ส่วนคือ ผู้สอน ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอน

สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการสอน ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ครู เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะขาดไม่ได้ในการสอน ครูควรเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและบุคลิกภาพที่ดี

2. นักเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเท่ากับครูผู้สอน ทั้งครูและนักเรียนต้องร่วมมือกัน เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ

3. สิ่งที่จะสอน ได้แก่ เนื้อหาวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครูจะต้องจัดเนื้อหาวิชาให้มีความสัมพันธ์กัน มีความน่าสนใจเหมาะสมกับวัย ระดับชั้นรวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมของการเรียนการสอน องค์ประกอบทั้งสามประการดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะเป็นกระบวนการที่แยกออกจากกันไม่ได้ จะต้องดำเนินการควบคู่กันไปตลอดเวลา

สังัด อุทรานันท์ (2532) ได้เสนอแนะองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ในการจัดการเรียนการสอน ได้ 10 ประการด้วยกันคือ

1. ลักษณะของผู้เรียน
2. จุดมุ่งหมายของการสอน
3. เนื้อหาสาระที่จะสอน
4. การเตรียมความพร้อม
5. การดำเนินการสอน
6. การสร้างเสริมทักษะ
7. กิจกรรมสนับสนุน
8. การควบคุมและตรวจสอบ
9. สัมฤทธิ์ผลของการสอน
10. การปรับปรุงแก้ไข

สไตเนอร์ (Steiner, 1983 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออนันท์, 2542) กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนว่า แบ่งออกเป็น 4 หน่วย คือ ครู (Teacher) นักเรียน (Student) เนื้อหาวิชา (Content) และสิ่งแวดล้อมทางการเรียน (Setting) โดยให้คำจำกัดความของทั้ง 4 หน่วยนี้ว่า ครู (Teacher) คือบุคคลที่พยายามแนะนำบุคคลอื่นให้เกิดความรู้ นักเรียน (Student) คือบุคคลที่พยายามเรียนรู้ภายใต้การแนะนำของบุคคลอื่น หลักสูตรหรือเนื้อหาวิชาเรียน (Content) คือสิ่งที่โครงสร้างของจิต จะต้องเกิดสำนึกในด้านของการรู้คิด ความมุ่งมั่นหรือความรู้สึก สิ่งแวดล้อมทางการเรียน (Setting) คือ สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ นอกเหนือจากครูและนักเรียน ซึ่งอาจจะหมายถึงบุคคลอื่น ๆ เช่น ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ เจ้าหน้าที่ นักการภารโรง ชนิดของสถานที่ที่ศึกษา เช่น

สถานศึกษาของรัฐบาลและเอกชน มหาวิทยาลัยเปิดหรือมหาวิทยาลัยเปิด ระดับชั้นของการศึกษา เช่น ประถม มัธยม อุดมศึกษา การศึกษานอกระบบ เช่น การศึกษาผู้ใหญ่และสถานที่บริเวณที่ใช้ในการเรียนการสอน เช่น บริเวณที่ใช้เรียน ขนาดของห้องเรียนหรือ ห้องปฏิบัติการ เป็นต้น

กิจจา เวสประชุม (2540) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการเรียนการสอน ไว้หลายอย่าง คือ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล สถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอน

ลำพอง บุญช่วย (2524) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดกระบวนการจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนที่มีความสัมพันธ์กัน 7 อย่าง คือ ครูผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร วิธีสอน วัตถุประสงค์ของการสอน สื่อการสอนและการประเมินผล

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533) ได้ให้ข้อเสนอว่า การสอนควรพิจารณาองค์ประกอบเบื้องต้น 4 ประการดังต่อไปนี้ 1.) ผู้เรียน เป็นการพิจารณาคุณลักษณะของผู้เรียน 2.) จุดมุ่งหมาย เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียน 3.) วิธีสอน เป็นการกำหนดวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน 4.) การประเมิน เป็นกระบวนการประเมินผลการเรียน

องค์ประกอบที่ควรพิจารณาในการเรียนการสอน คือ ผู้เรียน ผู้สอน อุปกรณ์ สิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขอื่น ๆ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2530) และไพฑูรย์ สิ้นลารัตน์ (2527) กล่าวว่าในการพิจารณาถึงกระบวนการเรียนการสอนโดยเฉพาะในสถาบันการฝึกหัดครูนั้น มี 3 ข้อที่ควรนำมาพิจารณา คือ ผู้เรียน ผู้สอน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนผู้สอน ซึ่งสอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537) กล่าวว่า การสอนกิจกรรมส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่ผู้สอน ส่วนการเรียนกิจกรรมจะมุ่งไปที่ผู้เรียน ทำให้เกิดสภาพของการเรียนการสอนมี 3 ส่วน คือ

1. ผู้สอน เมื่อทำการสอนในระดับใดก็ตามพื้นฐานของผู้สอนจะต้องมี คือ พื้นฐานทางความรู้ด้านวิชาการ มีความสามารถเชี่ยวชาญในวิชาชีพที่จะทำการสอนและมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการสอน พื้นฐานทางด้านส่วนตัว ทรรศนะคติที่ดีต่อการสอน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณภาพการสอน ดังที่ Gagne (1974) กล่าวว่า การสอนเป็นบทบาทของครูในลักษณะของวิธีการสอนจึงเป็นแต่เพียงการแนะแนววิธีการให้แก่ผู้เรียน อย่างมีวิธีการที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน และการเรียนของบุคคลแต่ละบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการสอนทั้งสิ้นของวิธีการสอน

จึงเป็นแต่เพียงการแนะแนววิธีการให้แก่ผู้เรียน อย่างมีวิธีการที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียนและการเรียนของบุคคล แต่แต่ละบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการสอนทั้งสิ้น

2. ผู้เรียน ข้อมูลส่วนตัวและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนจะต้องศึกษาอย่างละเอียด อาจศึกษาข้อมูลด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ เช่น

- 2.1. ความสามารถในการรับรู้
- 2.2. วิธีการแสวงหาความรู้
- 2.3. การสร้างความเข้าใจ
- 2.4. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
- 2.5. การยอมรับผู้เรียนในสภาพที่เขาเป็นอยู่

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอให้และเป็นผู้สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ในรูปแบบใดก็ได้ เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัยของการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไขและสถานการณ์ในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

จากการศึกษาส่วนประกอบสำคัญของการเรียนการสอนจากทัศนะของนักการศึกษา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับส่วนประกอบที่สำคัญในการเรียนการสอนนั้นคือ ผู้เรียน ผู้สอน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน เนื้อหา สิ่งแวดล้อมทางการเรียน การดำเนินการสอน การวัดและประเมินผล ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.3.1 ด้านผู้เรียน

องค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอน คือ ตัวผู้เรียน เพราะถ้าผู้เรียนไม่มาเรียน หรือ ไม่มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน การถ่ายทอดหรือการเรียนรู้ย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องรู้จักและเข้าใจลักษณะและธรรมชาติของผู้เรียนเป็นอย่างดี จึงจะดำเนินการสอนได้ดี และมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ไพฑูริย์ สินลาร์ตน์ (2524) ได้ให้คำอธิบายไว้ ดังนี้ ผู้เรียนระดับอุดมศึกษามีความสามารถทางพุทธิปัญญาในระดับสูงกว่าบุคคลในวัยเดียวกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะมีความกระตือรือร้นและอุดมการณ์สูง ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาจะมีอายุอยู่ประมาณ 18-22 ปี คนในวัยนี้ตามทฤษฎีของ เปียเจต์ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน ไพฑูริย์ สินลาร์ตน์, 2524) ถือว่าเป็นวัยที่มีความเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ เพราะได้ผ่านขั้น Formal Operations ซึ่งเป็นขั้นของการมีเหตุผล เป็นวัยที่มีความสามารถ มีความเข้าใจและอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็น

นามธรรมได้อย่างดี ผู้เรียนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา จะมีอายุเกิน 16-17 ปีไปแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าความสามารถทางพุทธิปัญญาพัฒนาเต็มที่ และสูงพอที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจกับของยากได้เป็นอย่างดี ถ้าไม่มีผู้เรียนหรือนิสิตนักศึกษา ผู้สอนหรืออาจารย์คงไม่มีงานทำ หรือ เมื่อผลิตบัณฑิตออกไปเป็นผู้ไม่มีความรู้ ขาดคุณธรรม ไม่มีใครต้องการในสังคม คงไม่มีสถานที่ใดต้องการรับเข้าทำงานและคงเป็นผลให้สถาบันการศึกษานั้น ๆ ไม่เป็นที่ต้องการของผู้เรียนด้วย

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544) กล่าวว่า ผู้เรียนระดับอุดมศึกษา เป็นผู้ที่อยู่ ในระยะผู้ใหญ่วัยรุ่น จึงเป็นผู้ที่มีอารมณ์ผันแปรที่ต้องการคำแนะนำให้ปรับพฤติกรรมให้ถูกทางในด้านการเรียนมีความกระตือรือร้น สนใจบทเรียนที่แปลกใหม่ สนใจความคิดที่มีอุดมการณ์สนใจเรื่องที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและนำไปช่วยสังคมได้ ผู้เรียนระดับอุดมศึกษามาจากทุกสารทิศมาจากสิ่งแวดล้อม ทัศนคติและวิถีชีวิตจากครอบครัวที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะพื้นฐานทางด้านวิชาการที่ได้รับมาจากโรงเรียนต่าง ๆ มีความแตกต่างกันมาก สถิติปัญญาส่วนใหญ่ก็อยู่ในระดับปานกลาง

ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษา ที่จัดให้กับคนวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ หรือ เป็นผู้ใหญ่แล้ว จึงเป็นการศึกษาเพื่อสร้างคน ความรู้เป็นเรื่องที่จะมาเสริมตัวตน หรือสนองความต้องการ และความอยากรู้อยากเห็นของคน ในขณะที่เดียวกันควรใช้ความรู้เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง สภาพแวดล้อมทั้งภายนอก และภายในของผู้เรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนมากเช่นเดียวกับผู้สอน เช่น ความสนใจ ความต้องการและความถนัดในการเรียน วิธีการเรียนรู้ แรงจูงใจในการเรียน ความพร้อมในการเรียน สุขภาพของผู้เรียน เจตคติต่อการเรียนการสอน ความรู้สึกต่อผู้สอน ความสามารถของผู้เรียน ปัญหาของผู้เรียน เหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนของครูและการเรียนรู้ของผู้เรียน (ทิตนา แคมมณี, 2545)

ผดุง พรหมมูล(2538) กล่าวถึงคุณสมบัติของการเป็นผู้เรียนศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านทัศนศิลป์ว่าจะต้องเป็นผู้ที่พร้อมที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ในหลายรูปแบบ และมีทัศนคติของคนยุคใหม่ที่ว่า “ชีวิต คือการเรียนรู้” สามารถเชื่อมโยงศิลปะศาสตร์ด้านอื่น ๆ ได้ อย่างประสานกลมกลืน มีความสามารถที่จะถ่ายทอดพลังความคิด สร้างสรรค์ออกมาได้อย่างมีเป้าหมาย สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง กระบวนการเรียนต้องมีความสามารถที่จะบูรณาการรายวิชาต่าง ๆ ในเชิงความคิดรวบยอดมากกว่ารายละเอียดและรู้จักเลือกสาระสำคัญ

มาเป็นสิ่งเรียนรู้ เป็นนักปฏิบัติที่สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีมาสู่การปฏิบัติได้ มีความสามารถในการแสวงหาเครื่องมือทางศิลปะ ที่จะช่วยพัฒนาการเรียนรู้และดำเนินชีวิตตามความจำเป็น

บุญเรือง เนียมหอม (2540) กล่าวถึงสถาบันอุดมศึกษาว่า มีจุดมุ่งหมายที่เป็นหลักสากล คือ การสอน การวิจัย และการบริการชุมชน นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งอาจกำหนดจุดมุ่งหมายให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติ หรือสนองความต้องการของสังคม เช่น จุดมุ่งหมายในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ในขณะเดียวกัน สถาบันอุดมศึกษายังกำหนดบทบาทภาระหน้าที่อันเป็นแนวทางใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น การอุดมศึกษาเป็นเรื่องของการจัดโอกาส และสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามแนวทาง ตามความถนัดของตน ส่งเสริมสมรรถภาพให้ผู้เรียนมีความรู้ใหม่ ความคิดใหม่และทักษะใหม่เพิ่มมากขึ้น การจัดการเรียนการสอนจึงควรมีหลายรูปแบบ ตอบสนองวิธีเรียนของผู้เรียนซึ่งแตกต่างกันไป

จอห์น เอ ไมเคิล (1983) กล่าวถึงผู้เรียนศิลปะ โดยจำแนกตามลักษณะ ของการถ่ายทอดทักษะ ทางการทำงานศิลปะ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะคือ

1. ผู้เรียนแบบปฏิบัติเชิงกล (Mechanical orientation) มีลักษณะของการทำงานแบบใช้มือมากกว่าความคิด มักจะทำงานศิลปะแบบเป็นขั้นตอนด้วยเครื่องมือทางศิลปะที่จำกัดการทำงานอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเป็นระบบ ทำให้ผลงานที่ออกมาขาดความงามทางสุนทรียภาพ เป็นเพียงผลงานที่แสดงออกทางเทคนิคมากกว่า
2. ผู้เรียนแบบปฏิบัติอย่างอิสระ (Primitive orientation) เป็นลักษณะของผู้เรียนที่แสดงออกในงานด้วยรูปทรงที่ดูเรียบง่าย โดยไม่คำนึงถึงสัดส่วนที่ถูกต้อง ต้องการที่จะแสดงออกแบบลองผิดลองถูกมากกว่าจะคำนึงความถูกต้องตามกฎเกณฑ์
3. ผู้เรียนแบบปฏิบัติด้วยปัญญา (Intellectual orientation) การทำงานของผู้เรียนในลักษณะนี้ จะคำนึงถึงความสมบูรณ์ของรูปแบบวิธีคิดและทักษะ แสดงออกให้เห็นถึงความสามารถ ในเชิงทักษะจนขาดการแสดงออกทางด้านความรู้สึก
4. ผู้เรียนแบบปฏิบัติตามสัญชาตญาณและอารมณ์ (Intuitive - emotion orientation) ผู้เรียนในลักษณะนี้ผู้มีความสามารถ ในการทำงาน ความเชื่อมั่นในตนเองสูง สามารถสร้างผลงานให้เกิดความเคลื่อนไหวตามความรู้สึก ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยคำแนะนำจากอาจารย์ผู้สอนมากนัก

3.3.2 ด้านผู้สอน

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน ก็คือ ผู้สอน เพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปถึงจุดหมายปลายทางอย่างมีคุณภาพมากที่สุด (กิจจา เวสประชุม, 2540)

คิลโก้ (Kilgo ,1970) กล่าวถึง ลักษณะและบทบาทของอาจารย์ผู้สอนที่ดีไว้ว่า ควรเป็นผู้ที่สามารถใช้กระบวนการกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการพยายามทำความเข้าใจกับผู้เรียนเป็นรายบุคคลและจะต้องพยายามทำให้ผู้เรียนรู้จักกันด้วย มีการวางแผนการสอนร่วมกับผู้เรียน มีความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคลและช่วยเหลือผู้เรียนได้ โดยการจัดการเรียนการสอนที่สามารถยืดหยุ่นได้ตามความสามารถของผู้เรียน พร้อมทั้งใช้สื่อการเรียนการสอนและวิธีการสอนหลาย ๆ วิธี ทำในสิ่งที่เป็นไปได้จริง ๆ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบด้านเวลา ขนาดของชั้นเรียน และความสามารถที่แตกต่างกันมีความสุขกับการสอนและสนใจที่จะศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ คำนึงถึงการแสดงออกทางสีหน้าท่าทางและน้ำเสียง รวมถึงบรรยากาศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียน เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการสอน และมีความพยายามให้ผู้เรียนเกิดทักษะ การแสวงหาความรู้และมีความสนใจที่จะศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ

จอห์น เอ ไมเคิล (John. A Michael, 1983) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้สอนศิลปะ ต้องมีความเข้าใจในปัญหาการทำงานของผู้เรียนศิลปะ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาทางด้านการถ่ายทอด การแสดงออกทางความคิด การสื่อความหมายที่ผู้เรียนพยายามจะแสดงออก ผู้สอนจึงมีหน้าที่สำคัญ ที่จะต้องศึกษาหาความรู้ทั้งทางภาคทฤษฎี และทางภาคปฏิบัติ เพื่อจะสามารถสร้างความเข้าใจที่กระจ่างชัดให้แก่ผู้เรียนได้ เมื่อผู้เรียนประสบปัญหาหระหว่างปฏิบัติงานและสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานศิลปะ

สุลักษณ์ ศรีบุรี (2530) กล่าวถึง คุณสมบัติในด้านต่าง ๆ ของผู้สอนศิลปศึกษาไว้ว่า ควรมีบุคลิกภาพที่ดี เสียงดังฟังชัด สุขภาพพลานามัยดี สุภาพ มีอารมณ์ขัน ชอบความเป็นระเบียบ เข้าใจผู้อื่น มีความปรารถนา มีความละเอียดลออ มีความยุติธรรม มีสติปัญญา ไหวพริบดี รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เข้าใจในตัวผู้เรียน สามารถแยกแยะความสามารถของนักเรียนแต่ละคนได้

ใช้ไฮโดรทศนุปรกรณ์อย่างสม่ำเสมอ รู้จักกระตุ้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ รู้จักสอนให้ผู้เรียนประเมินผลตนเองเพื่อพัฒนาการด้านความคิด อารมณ์ความรู้สึก และการแสดงออก

อุบล ตู้อินดา (2532) กล่าวถึงคุณลักษณะของครูศิลปะ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการสอนที่ดีว่า ควรมีพื้นฐานทางด้านวิชาศิลปะอย่างดี มีความชำนาญในวิชาศิลปะ รวมทั้งมีความรู้ในวิธีการเทคนิคการสอน มีประสบการณ์ในการทำงาน มีสถานภาพทางสังคมที่ดี มีความรักในผู้เรียนวิชาศิลปะและรักในการสอนศิลปะ ซึ่งพอจะแบ่งประเด็นหลัก ๆ คือ

1. มีความรู้ความสามารถความถนัดทางศิลปศึกษาโดยตรง
2. มีอารมณ์ คือ มีการผ่อนคลาย รู้จักใช้อารมณ์ที่เหมาะสม
3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
4. มีความสามารถในการปรับปรุงพฤติกรรม

เกษร ธิตะจारी (2543) ได้ให้ความหมายของผู้สอนไว้ว่า ผู้สอน หรือ ผู้ให้ อาจจะมีชีวิตหรือไม่ก็ได้ ใครหรืออะไรที่ให้ความรู้ สามารถเรียกได้ว่า "ครู" เช่น ครูที่สอนตามโรงเรียน วิทยากร วิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร หนังสือ เป็นต้น ถ้าเราฟัง ดู หรืออ่านแล้ว ทำให้เปลี่ยนแปลงจากไม่รู้ให้มีความรู้ตามที่ได้รับมา ก่อให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ก็ถือว่าเขาหรือสิ่งเหล่านั้นเป็นครู แต่โดยส่วนใหญ่ของคนทั่วไป เวลาพูดว่าครู คือ ผู้ที่สอนหนังสือ อยู่ในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ผู้ที่อุทิศร่างที่ตายแล้วให้กับโรงพยาบาลเพื่อให้นักศึกษาแพทย์ได้ทำการศึกษาร่างที่ไร้วิญญาณนั้นคือครูของนักเรียนแพทย์ เพราะทำให้เขาเหล่านั้นเกิดความรู้ ดังนั้นจึงสามารถหมายรวมถึงชาวบ้านหรือ วิทยากรผู้ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือศิลปป็นก็ย่อมได้ และได้กล่าวถึงกิจกรรมสำคัญของครูศิลปศึกษา อันจะเป็นส่วนช่วยในการพัฒนาตัวผู้สอนเองไว้ดังนี้ คือ

1. ต้องเฝ้าหาความรู้ทางศิลปะอยู่เสมอ
2. ต้องศึกษาในเรื่องที่จะสอนและสามารถปฏิบัติกิจกรรมตามเนื้อหาได้
3. ต้องศึกษาหลักสูตรเพื่อจะได้รู้ขอบข่ายของเนื้อหาที่จะสอน
4. ต้องทำแผนการสอนและบันทึกการสอนทุกครั้งก่อนสอน
5. ต้องมีสื่อการสอนที่ใช้ประกอบการสอนอย่างมีคุณภาพและน่าสนใจ
6. ต้องมีเทคนิคการสอนที่ไม่น่าเบื่อหน่าย
7. ต้องมีการประเมินผลที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ

3.3.3 ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2537) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน คือ ความคาดหวังของการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น จุดประสงค์การเรียนจึงมีความชัดเจนกว่าจุดประสงค์ของหลักสูตร และในรายวิชา จุดประสงค์จะระบุว่า จะให้ผู้เรียนได้บรรลุถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ในระดับใด เพื่อที่จะสามารถทำการประเมินตรวจสอบได้ว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น เป็นไปตามเป้าหมายจริงหรือไม่ ถ้าไม่เป็นไปตามเป้าหมาย จะมีวิธีตรวจสอบปรับแก้กระบวนการเรียนการสอนที่ตรงจุดใดจุดหนึ่ง การเขียนจุดประสงค์การเรียนนั้น จะต้องมุ่งเน้นพฤติกรรมผู้เรียน ถ้าการกำหนดจุดประสงค์ระบุเป็นพฤติกรรมของผู้สอนก็จะไม่ใช่เป็นจุดประสงค์การเรียนการสอนอย่างแท้จริง การตั้งหรือ กำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนนั้นเพื่อ

1. ผู้สอนจะได้ทราบว่า การเรียนการสอนนั้น มีวัตถุประสงค์อะไร เพื่อสะดวกในการเลือกสื่อและวิธีการให้ถูกต้อง วัตถุประสงค์นี้จะช่วยผู้สอนในการจัดลำดับเลือกกิจกรรมการเรียนและสร้างสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น
2. ช่วยในการประเมินผลผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง เพราะผู้สอนจะไม่ทราบเลยว่าผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้าไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ก่อน
3. ช่วยให้ผู้เรียนทราบว่า เมื่อเรียนบทเรียนนั้นแล้วจะสามารถเรียนรู้หรือ กระทำอะไรมั่งบ้าง การกำหนดวัตถุประสงค์ควรประกอบด้วย 1.) การกระทำ 2.) เงื่อนไข 3.) เกณฑ์

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2524) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติไว้ว่า

1. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักและคุ้นเคยกับเครื่องมือและอุปกรณ์ที่สำคัญ
2. เพื่อให้ผู้เรียนได้คุ้นเคยกับการวางแผน เตรียมการทดลอง ใช้เครื่องมือปฏิบัติการและการฝึกปฏิบัติต่าง ๆ
3. เพื่อฝึกฝน และพัฒนาความสามารถในการสังเกต รวบรวม และตีความข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากห้องปฏิบัติการ หรือฝึกปฏิบัติต่าง ๆ
4. เพื่อฝึกฝนและพัฒนาความสามารถในการรายงานผลการฝึกปฏิบัติที่ดี และมีความเหมาะสม
5. เพื่อพัฒนาความสามารถของผู้เรียน ในการที่จะรวบรวมและสัมพันธ์แนวความคิดหลักการและความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อมองเห็นภาพรวมของวิชานั้น ๆ

6. เพื่อประยุกต์หลักการทั่วไปเข้ากับสถานการณ์จริงในห้องทดลองในการปฏิบัติภาคสนามอื่น ๆ
7. เพื่อให้เห็นถึงปัญหาและพิจารณาถึงทางเลือกในการดำเนินงานปฏิบัติ
8. เพื่อให้รู้จักวิเคราะห์ผลของการฝึกฝนต่อสมมุติฐานที่ตั้งไว้และวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน
9. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทัศนคติที่ดีและก่อให้เกิดความภูมิใจในงานอาชีพต่าง ๆ

จุดประสงค์การสอน เป็นข้อความระบุพฤติกรรมที่ผู้สอนคาดหวังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน หลังจากผ่านการเรียนการสอนแล้ว จุดประสงค์จึงเปรียบเสมือนหลักชัยที่ผู้สอนต้องไปให้ถึงและเป็นหลักกำหนดทิศทางการสอนของคุณ ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องกำหนดจุดประสงค์การสอนทั้งจุดประสงค์ทั่วไปและจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยครอบคลุมพฤติกรรม ทั้ง 3 ด้าน อันได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย (Benjamin S. Bloom, 1956)

ความรู้หรือ พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นด้านที่มุ่งเน้นไปที่ความรู้ความสามารถ ทางสติปัญญา กล่าวคือ ให้มีความรู้ความชำนาญในกฎ ระเบียบวิธี ความจริง ทฤษฎี หลักการ การคิดหาเหตุผล การนำความรู้ไปใช้ ระดับของพุทธิพิสัย แบ่งออกได้ดังนี้

1. ความรู้หรือ ความจำ (Knowledge or Recall) คือความสามารถในการจดจำในสิ่งที่ได้เรียนมาแล้ว หรือ จำได้ ระลึกได้โดยการมองเห็น ได้ยิน จากความรู้ที่ง่ายจนถึงความรู้ที่ยาก ความรู้หรือ ความจำในระดับนี้คือ หลักการ หลักของทฤษฎี หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ
2. ความเข้าใจ (Comprehension) คือ ความสามารถที่ผู้เรียนได้เข้าใจ และจับใจความหรือเนื้อหาของงานที่กำลังศึกษาและแสดงความสามารถออกมาได้
3. การนำความรู้ไปใช้ (Application) คือสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาไปใช้ ซึ่งมีความเข้าใจเป็นพื้นฐานในการที่จะแก้ไขปัญหา เมื่อผู้เรียนพบกับปัญหา ก็ต้องพยายามศึกษาปัญหาให้เข้าใจ แล้วรวบรวม จัดความคิดเป็นหมวดหมู่หาวิธีการ กฎ ระเบียบ วิธี หลักการ ทฤษฎีต่าง ๆ อันเป็นทางที่จะนำไปสู่การเข้าใจได้อย่างชัดเจน การศึกษาปัญหาอย่างมีวิจารณญาณและการคิดแก้ปัญหาเป็นความสามารถที่จะจำแนกถึงรายละเอียดต่าง ๆ ได้ ระดับการนำความรู้ไปใช้นี้ เป็นระดับปัญญาที่สูงขึ้นจาก ความเข้าใจ
4. การวิเคราะห์ (Analysis) คือ มีความสามารถในการแยกสิ่งต่าง ๆ ที่ซับซ้อนออกมา เป็นส่วนย่อยได้อย่างชัดเจน เพื่อให้เห็นโครงสร้างของส่วนรายละเอียดที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจทั้งหมดได้อย่างชัดเจน ระดับการวิเคราะห์ขั้นนี้จะนำไปสู่ความคิดของการสร้างสรรค์ซึ่งนำไปสู่การสังเคราะห์

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) คือ ผู้เรียนสามารถนำส่วนย่อยที่ได้แยกออกมาหลาย ๆ ส่วนมาวางแผนปฏิบัติการใหม่ให้ผสมผสานกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้ ทั้งนี้ต้องมีทั้งแผนและระบบ จะเป็นการส่งเสริมความคิดริเริ่มให้ผู้เรียนได้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ระดับการสังเคราะห์นี้ จะต้องอาศัยความรู้ระดับต่าง ๆ ดังกล่าวมาเป็นมาตรฐาน

6. การประเมินผล (Evaluation) คือผู้เรียนสามารถประเมินผลโดยมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน อาศัยข้อมูลหลาย ๆ อย่างมากำหนดในการประเมินผล หรือผู้เรียนมีหลักเกณฑ์เป็นของตนเองได้ ความสามารถในการประเมินผลนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งให้เกิดความสามารถในระดับทักษะต่อไป การประเมินผลนอกจากจะวัดผลทางด้านความสามารถทางปัญญา ทักษะแล้ว ยังสามารถวัดผลทางด้านทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับสังคมและด้านการพัฒนาของผู้เรียนอีกด้วย

ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นการเน้นระดับจิตใจ (Psycho) ซึ่งมีผลออกมาเป็นการกระทำ (Motor) เป็นความมุ่งหมายเพื่อการพัฒนากล้ามเนื้อหรือ การใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการปฏิบัติ ในเรื่องที่มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดทักษะจนมีความชำนาญจนถึงขั้นทำได้เป็นอัตโนมัติ

1. การรับรู้ (Perception) คือ การที่ผู้เรียนรู้ถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งผู้สอนสามารถสังเกตได้จาก การที่ผู้เรียนแสดงความรู้สึกและปฏิบัติงานของตนได้ตามที่ผู้สอนได้มอบหมายงานได้

2. การเตรียมพร้อม (Set) คือการที่ผู้เรียนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับงานที่จะทำตามที่ได้รับมอบหมาย ระดับทักษะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามนี้ จะอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมมากกว่าการสังเกต

3. การยอมรับคำแนะนำ (Guided Response) คือการที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการได้ ภายหลังจากที่ผู้สอนให้คำแนะนำ อธิบายอย่างถูกต้องแม่นยำ คล่องแคล่ว รวดเร็ว โดยไม่ต้องควบคุม

4. ทำเองตามธรรมชาติ (Mechanism) คือ การที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานได้เอง โดยง่ายและสมบูรณ์ โดยให้ผู้สอนให้คำแนะนำและอธิบายเพียงเล็กน้อย

5. ปฏิบัติต่อสิ่งยุ่งยากได้ (Complex over Response) คือ การที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานต่อสิ่งยุ่งยาก สลับซับซ้อนได้อย่างดีและรวดเร็ว ปราศจากความสับสนวุ่นวาย โดยที่ผู้สอนไม่ต้องให้คำแนะนำใด ๆ ทั้งสิ้น

จิตพิสัย (Affective Domain) เป็นพฤติกรรมที่เน้นการสอนที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพ คือ การแสดงความรู้สึก อารมณ์ ความประทับใจ ความซาบซึ้ง เป็นการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนให้เกิดลักษณะนิสัย เป็นความมุ่งหมายที่ต้องการพัฒนาทางด้านความรู้สึก อารมณ์โดยทั่วไป ซึ่งระดับของจิตพิสัยนั้นเรียงลำดับได้ดังนี้

1. การรับรู้ (Receiving or Attending) หมายถึงการเต็มใจของผู้เรียนที่จะศึกษาจากตำรา ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตั้งใจและการตื่นตัว
2. การสนองตอบ (Responding) หมายความว่าแสดงปฏิกิริยาของผู้เรียนที่อาสาจะทำงานอย่างขยันขันแข็งด้วยความเต็มใจเพลิดเพลิน สนุกสนาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของการสนองตอบ
3. ความรู้สึกในค่านิยม (Valuing) หมายความว่า ค่านิยมที่ผู้เรียนรู้สึกในความต้องการที่จะปรับปรุงการเรียนและสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งคุณค่าในการเสียสละ ความรู้สึกในคุณค่านี้จะเน้นในเรื่องทัศนคติและความซาบซึ้งประทับใจ
4. การจัดระบบ (Organization) เมื่อมีความรู้สึกทางค่านิยมแล้วจะต้องรวบรวมการมีคุณค่านั้น ๆ ให้มีระบบโดยการปรับปรุงให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือการจัดระเบียบของระบบที่คุณค่าที่เด่นและสำคัญ
5. ลักษณะเฉพาะตน (Characterization) หมายความว่าค่านิยมที่อยู่เป็นลักษณะที่มั่นคง แน่นนอน ค่านิยมที่จัดระบบไว้แล้วนี้จะเป็นลักษณะเฉพาะตนในแต่ละบุคคล เป็นการปรับปรุงตัวเองให้เกิดค่านิยมของความเชื่อ ความคิดในการสร้างสรรค์อันเป็นนิสัยประจำตัวของแต่ละบุคคล ค่านิยมนี้จะเกิดขึ้นจากลำดับที่ดีที่สุดถึงดีน้อยที่สุด

3.3.4 ด้านเนื้อหาวิชา

ธำรง บัวศรี (2532) ได้ให้ความหมายของเนื้อหาวิชาว่า หมายถึง ข้อมูล ความรู้ หรือสิ่งอันเป็นสาระ ซึ่งได้ถูกเลือกสรรจากวิชาต่าง ๆ ซึ่งเมื่อนำมาให้ผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

สุมิตร คุณานุภกร (2523) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาไว้ดังนี้

1. มีความเชื่อถือได้และเป็นแก่นสารของความรู้ในแต่ละสาขาวิชา ความเชื่อถือได้ของเนื้อหาวิชา หมายถึง ความทันสมัยและความถูกต้อง ส่วนแก่นสารความรู้ หมายถึง เนื้อหาที่เป็นความคิดรวบยอด ไม่ใช่เป็นข้อมูลให้เลือกเฉพาะเนื้อหาสาระสำคัญ ส่วนเนื้อหาอื่นต้องยอมทิ้ง เพราะหลักสูตรมีเวลาจำกัด

2. ความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม อย่าให้หลักสูตรเต็มไปด้วยสาระที่เต็มไปด้วยความรู้ทางวิชาการ หลักสูตรควรส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจปัญหาสังคม เน้นการแก้ปัญหาทางสังคม นำปัญหาสังคมมาบรรจุไว้ไม่ว่าด้วยวิธีใดก็ตาม

3. ความสมดุลระหว่างความกว้างและความลึกซึ้ง เนื้อหาวิชาใดก็ตามควรจะมีสัดส่วนพอดีระหว่างความกว้างครอบคลุมและความลึกซึ้ง ความกว้างและความครอบคลุม หมายถึง การให้ข้อมูลกระบวนการและความคิดต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงหลักการและความคิดรวบยอดได้อย่างลึกซึ้ง

4. สามารถสนองความมุ่งหมายได้หลาย ๆ ประการ เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ที่เลือกมาบรรจุในหลักสูตร ควรมีลักษณะที่สนองจุดประสงค์ในการสอนได้หลาย ๆ ด้าน แทนที่นักเรียนจะได้เพียงความรู้อย่างเดียวเท่านั้น

5. สอดคล้องกับวุฒิภาวะในการเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้เรียน ผู้เลือกเนื้อหาต้องคำนึงถึงความพร้อมทางด้านสมอง ความคิดและสภาพร่างกายของผู้เรียน นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงพื้นฐานเดิมของผู้เรียนด้วย

6. สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเพื่อเป็นแรงดลใจในการเรียนรู้ การเรียนรู้จะมีผลสัมฤทธิ์สูง ความต้องการของผู้เรียนที่ควรคำนึงถึงก็มี ความต้องการทางด้านจิตใจ ด้านสังคมในการสัมพันธ์กับผู้อื่น ความต้องการตามสภาพของแต่ละบุคคล ความต้องการที่เกิดจากสังคม ความต้องการทางการศึกษา

โพสเนอร์และรูดนิทสกี (George J. Posner and N. Rudnitsky, 1978) ได้เสนอหลักการว่า การจัดเตรียมเนื้อหาวิชาจะต้องสอดคล้องกับสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ

1. ผู้เรียน (Learner) เป็นสิ่งสำคัญประการแรก ควรคำนึงถึงทัศนคติของผู้เรียนว่าอะไรคือสิ่งที่ผู้เรียนชอบและอะไรเป็นสิ่งที่จำเป็น

2. เนื้อหาวิชา (Subject) คือการกำหนดข้อสำคัญที่จะต้องศึกษาเป็นพิเศษ การกำหนดหัวข้อของการฝึกปฏิบัติที่จำเป็น เพื่อให้ได้เนื้อหาวิชาอันเหมาะสมที่สามารถทำให้ผู้เรียนบรรลุถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ต้องการ ซึ่งหมายถึงผู้สอนควรคำนึงถึงคุณค่าของเนื้อหาวิชาเป็นสิ่งสำคัญ และสอดคล้องกับ วิชัช วงษ์ใหญ่ (2537) ที่ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือ

1.) ถ้าจะให้การสอนดำเนินไปด้วยดี เนื้อหาสาระที่จะให้เด็กได้เรียนจะต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน

2.) เนื้อหาสาระที่ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดไปสู่เด็กจะต้องได้รับการปรับปรุงอยู่เสมอ เป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ใช่เป็นความรู้แบบรู้ไว้เพื่อว่าและไม่สามารถ นำเอาไปใช้จริงในชีวิตและสังคม

3. สังคม (Society) การศึกษาจะทำหน้าที่ในการจัดเตรียมกำลังคนให้เป็นผู้มี ทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับสังคมและผู้เรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้อย่างประสบ ความสำเร็จ อีกทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคม สภาพแวดล้อม เนื้อหาวิชาในสายวิชาชีพที่ต้องพิจารณาถึงงานและอาชีพให้ตรงกับความต้องการ

กาเย่ (Robert Gagne, 1974) ให้ความสำคัญเห็นในการเลือกเนื้อหาวิชาไว้ 4 ข้อคือ

1. เกณฑ์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง การเลือกเนื้อหาวิชาได้นั้นควร พิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นเป็นสำคัญ

2. เกณฑ์ความรู้ที่เป็นหัวใจสาระ (Representative) หมายความว่า การเลือก เนื้อหาวิชาได้นั้น ควรเลือกหัวใจของสาระนั้นมาก่อน ซึ่งหัวใจของสาระนั้นเป็นตัวแทนของ ความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ทั้งหมด

3. เกณฑ์ความรู้ที่ช่วยกระตุ้นจินตนาการ (Arouse Imagination) หมายถึง การ เลือกเนื้อหาวิชาที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างและกระตุ้นจินตนาการของผู้เรียน ซึ่งก่อให้เกิดความคิด สร้างสรรค์

4. เกณฑ์ความรู้ที่เป็นกระบวนการสืบสวน (Method of Inquiry) หมายถึง การ เลือกเนื้อหาวิชา ที่มีส่วนช่วยส่งเสริมผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิดแบบสืบสวน

การสอนในระดับอุดมศึกษานั้น เนื้อหาที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะสถาบัน อุดมศึกษาเป็นแหล่งของความรู้ เป็นสถานที่ที่กระแสน้ำแห่งความรู้ไม่มีวันหยุดนิ่ง ในการวางแผน และการเตรียมการสอนนั้นผู้สอนควรมุ่งคำนึงถึงลักษณะของเนื้อหา แหล่งของเนื้อหาและการคัด และการจัดลำดับเนื้อหา

หลักการในการพิจารณาเนื้อหาสาระรายวิชาที่มีประเด็นสำคัญคือ การกำหนด จุดมุ่งหมายให้ชัดเจนและการเก็บรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูลจากสังคม โดยอาจจะถามความเห็น จากศิษย์เก่า จากบุคคลที่ใกล้ชิด จากประชาชนทั่วไปและการวิเคราะห์งานในตลาด รวมไปถึง ทักษะของอาจารย์แต่ละท่านด้วย (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2526)

3.3.5 ด้านสิ่งแวดล้อมทางการเรียน

ละเอียต ลิ้มอักษร (2519) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมทางการศึกษาว่ามีความสำคัญต่อระบบการเรียนการสอนในสถาบันเพื่อใช้ในการจัดสภาพแวดล้อม ให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และสนองต่อความต้องการของนักศึกษาได้เพียงพอ สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเหนือชีวิตจิตใจของเด็ก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัว เรียกว่าการเรียนรู้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2521) กล่าวว่า การแสดงออกทางศิลปะนั้น ประสบการณ์นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมาก เพราะประสบการณ์จะช่วยให้การแสดงออกเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมที่มีมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น การที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์มาก ได้รู้มากและเห็นมาก ก็ย่อมเปิดโอกาสให้เขามีความคิดมากขึ้น ตามมาด้วย ประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมทั้งในแง่รูปแบบและความคิด ย่อมเป็นความพร้อมที่จะมีความหมายต่อการเรียนรู้และแสดงออกทางศิลปะ

ในการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น “สภาพแวดล้อมวิทยาลัย” (College Environment) มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาการทุกด้านของมวลสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาในสังคมวิทยาลัยนั้น เช่น นักศึกษาคณะหนึ่งอาจจะเรียนไม่ได้เลยในสภาพแวดล้อมวิทยาลัยแบบหนึ่ง แต่กลับประสบผลสำเร็จในการเรียนยอดเยี่ยม และเป็นผู้หน้าที่ดีเด่นในสภาพแวดล้อมวิทยาลัยอีกแบบหนึ่ง ดังนั้นนักอุดมศึกษาจึงได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับการศึกษาสภาพแวดล้อมวิทยาลัย เพราะความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมวิทยาลัย ช่วยทำให้นักศึกษาเข้าใจธรรมชาติของวิทยาลัยนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องสมเหตุสมผล อีกทั้งใช้เป็นข้อมูลสำคัญเพื่อวางแผนพัฒนาวิทยาลัยให้มีสภาพแวดล้อมเหมาะสม เอื้ออำนวยต่อสัมฤทธิ์ผลของมวลสมาชิก และเพื่อการแนะแนวการศึกษาให้กับนิสิตนักศึกษาอีก (วิไลวรรณ พิธิยานุวัฒน์และสมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2519)

ในด้านของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของ การเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะ สภาพแวดล้อมสภาพแวดล้อมภายในห้องปฏิบัติงานศิลปะ ชลช พงษ์สามารถ (2523) กล่าวว่า ห้องเรียนศิลปะควรเป็นห้องเรียนที่แยกเป็นเอกเทศ ต้องกว้างขวางเพื่อการเคลื่อนไหวอย่างคล่องตัว ของผู้เรียนและมีความแตกต่างจากห้องเรียนธรรมดา

ผดุง พรหมมูล (2538) ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของการเรียนศิลปะภาคปฏิบัติ ไว้ว่า

1. ต้องจัดเตรียมห้องปฏิบัติการให้เพียงพอและมีความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาของการปฏิบัติในแต่ละครั้ง
2. เป็นห้องปฏิบัติงานที่มีบรรยากาศกระตุ้นและช่วยการทำงานสร้างสรรค์
3. ห้องปฏิบัติงานไม่จำเป็นต้องอยู่ภายในสถาบันเท่านั้น แต่อาจรวมไปถึงชุมชนหมู่บ้าน หรือแหล่งโบราณคดีก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง

การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษา อาจหมายถึง วัตถุประสงค์ของ หรือ แม้กระทั่ง อาคารเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติงานที่สามารถถ่ายทอดและเป็นแหล่งให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้ (ชานานญ ภูมิลี, 2542) ซึ่งสำหรับการเรียนการสอนในด้านทัศนศิลป์แล้ว สถานที่ที่สามารถให้ความรู้ได้อย่างชัดเจน คือ พิพิธภัณฑ์และหอศิลป์

พิพิธภัณฑ์และหอศิลป์มีจุดมุ่งหมายพื้นฐานอยู่ที่เรื่องของการศึกษาอันถือได้ว่าเป็นการเชื้อโอกาสให้กับสาธารณชนทั่วไปได้เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ นักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานไว้มากมายซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

พิพิธภัณฑ์สถาน (Museum) หมายถึง สถานที่รวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย และจัดแสดงสิ่งซึ่งเป็นหลักฐานมีความสำคัญแก่มนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้า การศึกษาและความเพลิดเพลิน สิ่งซึ่งสงวนรักษาและจัดแสดงนั้นไม่ใช่เพียงแค่วัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งมีชีวิตด้วย จึงกินความไปได้ถึง สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วนอุทยาน สถานที่สงวนสัตว์น้ำ รวมถึงโบราณสถานและอนุสรณ์สถาน (จิรา จงกล, 2532) ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะ (Museum of Art) ที่เป็นพิพิธภัณฑ์สถานจัดแสดงศิลปวัตถุทุกประเภท คือ ประณีตศิลป์ ศิลปะตกแต่งและศิลปะประยุกต์เข้าไว้ด้วยกันสามารถแบ่งออกได้ดังนี้ (จิรา จงกล, 2532)

1. พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะประยุกต์ (Applied Art) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงงานฝีมือ เครื่องใช้ เครื่องเรือน ถ้วยชาม เครื่องประดับ
2. หอศิลป์ (Art Gallery) เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแสดงจิตรกรรมหรือภาพเขียนและประติมากรรม เป็นที่นิยมจัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานต่างหากจากประเภทอื่น เรียก Art Gallery

หรือ Picture Gallery หรือ Nation Gallery จัดแสดงเฉพาะจิตรกรรมและประติมากรรมของศิลปินที่มีชื่อเสียงตั้งแต่โบราณเรื่อยมาถึงร่วมสมัย

3. ศิลปสมัยใหม่ (Museum of Modern Art) จัดแสดงผลงานศิลปะ ของศิลปินร่วมสมัย

4. พิพิธภัณฑสถานประเภทศิลปะการแสดง(Performing Art) จัดการแสดงละคร ภาพยนตร์ ภาพยนตร์ นาฏศิลป์ การดนตรี ซึ่งอาจแยกเป็นพิพิธภัณฑสถานเฉพาะอย่าง

5. พิพิธภัณฑสถานศิลปะแรกเริ่ม(Primitive Art) แสดงยุคแรกเริ่มของมนุษย์ยุคที่ยังไม่มีอารยธรรม

ประโยชน์การจัดการศึกษาในพิพิธภัณฑสถาน

1. เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจกระตุ้นให้รู้จักคิด วิเคราะห์เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง หรือ ให้ผลทางด้านสติปัญญาแก่ผู้เข้าชมหรือผู้ใช้บริการ

2. เพื่อให้เห็นคุณค่าความงาม ความสำคัญ ความซาบซึ้งและความประทับใจ มีทัศนคติที่ดีในวัตถุที่จัดแสดง หรือ ให้ผลทางอารมณ์และจิตใจแก่ผู้เข้าชม หรือผู้ใช้บริการ

3. เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง

การที่จะจัดการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ต้องมีการดำเนินงานและมีความร่วมมือจากหลายฝ่ายดังนี้ (ชำนาญ ภูมิลี, 2542)

1. มีการจัดแสดงที่ดีและทันสมัย ดึงดูดความสนใจ เป็นการจัดแสดงที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ ทำให้เห็นคุณค่า ความงาม ผู้เข้าชมเกิดความซาบซึ้ง ประทับใจต่อวัตถุที่จัดแสดง

2. บริการความสะดวกสบายแก่ผู้เข้าชม

3. มีความร่วมมือของบุคคลภายในที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ภัณฑารักษ์ มัณฑนากร นักจัดแสดง นักการศึกษา

4. ความร่วมมือกับสถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเพราะ นักเรียน นักศึกษา คือกลุ่มเป้าหมายใหญ่ ที่มีปริมาณแน่นหนาในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนที่พิพิธภัณฑสถานแห่งนั้น ๆ ตั้งอยู่ นักการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานจะต้องร่วมมือกับครู อาจารย์ในการจัดทำหลักสูตรให้มีการใช้พิพิธภัณฑสถานในการจัดการเรียนการสอน มีการกำหนดรูปแบบของ

หลักสูตรที่หลากหลายให้เหมาะสมในแต่ละกลุ่มอายุ ระดับการศึกษา มีสื่อการเรียนการสอน กิจกรรมและการวัดผลร่วมกัน

ในแง่ของการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้น พิพิธภัณฑที่มีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ตั้งแต่พิพิธภัณฑที่เป็นสถานที่จัดเก็บผลงานศิลปะที่มีคุณค่าในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าไปศึกษาและสร้างประสบการณ์สุนทรีย์ในการดูผลงานจริง พิพิธภัณฑศึกษาเป็นอีกแนวนโยบายหนึ่งที่น่าจะยังประโยชน์ ต่อวงการการศึกษาทั่วไปและศิลปศึกษา ด้วยเหตุผลที่ว่า พิพิธภัณฑเป็นแหล่งที่มีสื่อ "ของจริง" ทางศิลปะ (และสาขาอื่น ๆ) ให้ได้ศึกษากันอย่างใกล้ชิด (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2543) และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในนิทรรศการก็มีส่วนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทางด้านศิลปะได้ เช่น นิทรรศการ หรือการจัดแสดงผลงานของศิลปิน ที่อาจเชิญศิลปินเจ้าของผลงาน มาให้ความรู้ในการปฏิบัติงาน หรือ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งศิลปินเหล่านั้นอาจเป็น จิตรกร ประติมากร หรือช่างปั้นบ้านที่มีฝีมือ มีผลงานที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ (ชานาญ ภูมิลี, 2542)

ส่วนในด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นสภาพแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องกับการบรรยายภาคีในการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ พฤติกรรมของอาจารย์เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน บรรยากาศของการบริหารและวินัยของผู้เรียน การจัดกิจกรรมสันทนาการ เช่น การเล่นเกม ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้สอน ทั้งนี้การสอนศิลปะนอกจากส่วนประกอบด้านผู้เรียน เนื้อหาวิชา ผู้สอนและส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น วิธีการสอน เนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะแล้ว อุปกรณ์การเรียนและสภาพห้องเรียน รวมถึงบรรยากาศทางการเรียนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการศึกษาระดับอุดมศึกษา

จากงานวิจัยของ พรพรรณ ดวงรัตน์ (2541) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมทางการศึกษา โดยแบ่งสภาพแวดล้อม ทางการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยไว้ 2 ด้านคือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ อันได้แก่สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน เช่น ขนาดและรูปร่างของห้องเรียน ห้องปฏิบัติงาน อากาศภายในห้องเรียน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมภายในสถาบัน ได้แก่การใช้พื้นที่ภายในสถาบันที่นอกเหนือจากห้องเรียนมา

ดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา เช่นการจัดพื้นที่สำหรับแสดงผลงานนักศึกษา จัดที่นั่งพักผ่อน หรือ ที่สำหรับรอชั่วโมงเรียน และทำงานเป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ บรรยากาศทางการเรียนการสอน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับเพื่อนร่วมชั้น ผู้เรียนกับผู้สอนและผู้สอนกับเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนรวมถึงบรรยากาศทางการจัดการบริหาร

ผดุง พรหมมูล (2538) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของการเรียนศิลปะภาคปฏิบัติดังนี้

1. ต้องจัดเตรียมห้องปฏิบัติการให้เพียงพอและมีความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาของการปฏิบัติในแต่ละครั้ง
2. เป็นห้องปฏิบัติงานที่มีบรรยากาศกระตุ้นและช่วยการทำงานสร้างสรรค์
3. ห้องปฏิบัติงานไม่จำเป็นต้องอยู่แต่ในสถาบันเท่านั้น แต่อาจรวมไปถึงชุมชน หมู่บ้าน หรือแหล่งโบราณคดีก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์การปฏิบัติงานแต่ละครั้ง

ส่วนสภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นสภาพแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องกับบรรยากาศในการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ พฤติกรรมของอาจารย์เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน บรรยากาศของการบริหารและวินัยของผู้เรียน การจัดกิจกรรมสัมมนา การความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอน ทั้งนี้การสอนศิลปะนอกจากส่วนประกอบด้านผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาวิชา และส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น วิธีสอน เนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะ อุปกรณ์การเรียนและสภาพห้องเรียน รวมถึงบรรยากาศทางการเรียนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ก็มีความสำคัญอย่างมากในการศึกษาระดับอุดมศึกษา

3.3.6 การดำเนินการสอน คือ ขั้นตอนในการดำเนินการสอนให้สำเร็จด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นสถานะเฉพาะ หรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น (ทีศนา เขมมณี, 2544) การสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงพฤติกรรมที่ครูกระทำหรือแสดงเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลง การสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ได้มีคุณสมบัติ เช่น ทักษะคิดตามที่ผู้สร้างหลักสูตรมุ่งหวังไว้ (สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์, 2538)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537) กล่าวว่า วิธีสอนในระดับอุดมศึกษามี 4 แบบ คือ การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบอภิปราย การสอนแบบกลุ่มย่อยและการเรียนรู้เป็นรายบุคคล

มีรายละเอียดดังนี้

การสอนแบบบรรยาย เป็นการเตรียมข้อความหรือสาระที่จะเสนอในการพูดเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใด โดยผู้ชำนาญในด้านนั้น ๆ ส่วนใหญ่ค่อนข้างจะเป็นทางการ สิ่งที่ผู้บรรยายควรคำนึงถึงคือ การใช้ภาษาพูดจะต้องประสานสัมพันธ์กันและแฝงไว้ซึ่งความสามารถที่จะกระตุ้นให้ผู้ฟังคิด ติดตามในขณะที่บรรยาย

การสอนแบบอภิปราย เป็นกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีความรับผิดชอบและกลวิธีที่ใช้ประกอบการสอนนี้มีหลายรูปแบบ เช่น ผู้สอนมอบหมายงานให้ผู้เรียนเป็นรายงานที่ทำเป็นกลุ่มเมื่อเสร็จแล้วมีการจัดอภิปรายปัญหาาร่วมกัน

การสอนแบบกลุ่มย่อย ผู้สอนจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ แนะนำและอธิบายซึ่งจะเป็นโอกาสที่ผู้สอนได้มีการสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากขึ้น ผู้สอนผู้เรียนมีการโต้ตอบกัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นผู้เรียนจึงมีความสำคัญมาก

การเรียนรู้เป็นรายบุคคล การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดถ้าผู้เรียนได้ทำกิจกรรม ดังนั้น ในการสอนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งอาจทำได้ดังนี้

1. การมีปฏิริยาโต้ตอบกับผู้สอน
2. ผู้เรียนทำงานตามลำพัง
3. การร่วมมืออื่น ๆ

วิธีสอนมีอยู่มากมายหลายวิธีแต่ละวิธีย่อมเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาอย่างน้อยต่างกัน ครูจึงจำเป็นที่จะต้องมีความสามารถพิจารณาวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับวิชาที่สอนหรือเหมาะสมกับผู้เรียน การเรียนการสอนจึงเกิดประสิทธิภาพ ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน(2524) ได้กล่าวว่า การสอนวิธีใดก็ตามครูเป็นผู้เลือกใช้อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ต่อไปนี้

- 1.) วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับตัวครูอย่างน้อยเพียงใด
- 2.) วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับเนื้อหาในการสอน
- 3.) วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายในการสอน
- 4.) วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับจำนวนและลักษณะของผู้เรียน
- 5.) วิธีสอนนั้นเหมาะสมกับบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้สอนกับผู้เรียน

นอกจากนี้ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน (2524) ได้แบ่งวิธีสอนหลักในระดับอุดมศึกษา ไว้ดังนี้

1.การสอนแบบบรรยาย เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนในมหาวิทยาลัยยึดถือและปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง โดยผู้สอนเป็นผู้จัดกระบวนการและกิจกรรม แล้วดำเนินการให้ผู้เรียนเรียนรู้และเข้าใจ

มีความกระจ่างในเนื้อหาใดเนื้อหาหนึ่ง โดยผู้เรียนจะมีส่วนอภิปรายซักถามบ้างเล็กน้อยและผู้สอนอาจใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการบรรยายมากขึ้นและในบางครั้งมีการทดสอบทำข้อเป็นต้น

2. การสอนแบบอภิปราย การที่ผู้เรียนได้มีส่วนในการคิด พิจารณา วิเคราะห์ วิจัยสิ่งที่เรียนนั้น แล้วเสนอสิ่งที่พิจารณานั้นต่อผู้สอนหรือผู้เรียนด้วยกันเอง แล้วผู้สอนหรือผู้เรียนก็ช่วยกันให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมแลกเปลี่ยนกัน หลักสำคัญของการอภิปรายคือการเสนอความคิดเห็นของตนเองให้ผู้อื่นรับทราบ ฉะนั้นการเสนอความคิดเห็นไม่มีถูกผิด แต่ควรจะต้องเป็นการเสนอความคิดเห็นที่มีเหตุผลอธิบาย มีคำชี้แจงประกอบ มีหลักฐานที่ชี้แจงได้

3. การสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดสอบความรู้หรือเนื้อหาที่เรียนไป ได้ค้นคว้าความรู้ใหม่ด้วยตัวเอง ได้ประยุกต์เนื้อหากับสภาพจริง ได้ฝึกฝนและลงมือทำตามความรู้ที่เรียนไปนั้น

4. การสอนให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้กำหนดจุดมุ่งหมายของตัวเอง วางแผนการศึกษาด้วยตัวเองและก้าวหน้าไปเต็มทีด้วยตัวเอง โดยมีอาจารย์เป็นผู้ช่วยแนะนำ เตรียมจัดและดูแลช่วยเหลือเมื่อจำเป็น

5. การสอนแบบสัมมนา วิธีสอนแบบนี้มักใช้กับนิสิตนักศึกษาที่มีพื้นฐานความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ มามากแล้ว ซึ่งเป็นการรวบรวมความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามาตั้งแต่ต้นหรือไปค้นคว้าเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ลึกซึ้ง แล้วนำมาแลกเปลี่ยนอภิปรายแสดงความเห็นกัน

6. การสอนแบบกลุ่มแก้ปัญหา เป็นวิธีการสอนกลุ่มย่อยอย่างหนึ่ง โดยผู้สอนจะมอบหมายงาน หรือปัญหาให้กับผู้เรียนแต่ละกลุ่มไปทำ ซึ่งผู้เรียนอาจจะต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อหาคำตอบให้ดียิ่งขึ้น แล้วนำคำตอบมาร่วมกันอภิปราย แล้วผู้สอนเป็นผู้สรุปในตอนท้าย

7. การสอนแบบผสมผสานวิธีสอนแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้สามารถสอนจุดมุ่งหมายหลาย ๆ อย่างในการสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง เพราะการสอนแต่ละวิธีย่อมสนองจุดประสงค์ที่ต่างกันออกไป การผสมผสานจึงเป็นการทำให้ครอบคลุมจุดมุ่งหมายทั้งด้านเนื้อหา ทักษะและการฝึกปฏิบัติ นอกจากนี้ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนก็มีความแตกต่างกัน การใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธีจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ในหลาย ๆ รูปแบบและสร้างความน่าสนใจมากขึ้นด้วย

สุรางค์ โค้วตระกูล (2545) ได้กล่าวสรุปถึงวิธีการสอนว่า เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินการสอน วิธีสอนแบบใดแบบหนึ่ง ก็คือขั้นตอนในการดำเนินการสอนซึ่งมีองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ดังนั้นผู้สอนจึงควรศึกษา

ให้เข้าใจลักษณะเด่นหรือแก่นสำคัญของวิธีสอนแต่ละวิธี เพื่อช่วยให้สามารถใช้วิธีแต่ละวิธีได้อย่างเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของวิธีนั้น ๆ

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544) จำแนกวิธีการสอนที่ใช้กันทั่ว ๆ ไปในการสอนระดับอุดมศึกษา ดังนี้ วิธีการสอนที่ใช้กับผู้เรียนกลุ่มใหญ่ (มากกว่า 50 คน) แต่แม้ผู้เรียนจำนวนน้อยก็สามารถใช้วิธีการสอนดังกล่าวได้

1. ปรากฏา คือ การถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็นทัศนคติหรือการวิเคราะห์สาระข้อมูลจากหัวข้อที่กำหนดให้อย่างพิถีพิถัน มีระบบในการเรียบเรียงสาระนับตั้งแต่การขึ้นต้นการพูด จนกระทั่งสรุปท้ายก่อนจะปิดการปรากฏา ลักษณะการพูดเป็นพิธีการและเป็นการเสนอความรู้หลักจากผู้เชี่ยวชาญด้านนี้โดยเฉพาะ

2. บรรยาย คือ การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ในหัวข้อที่กำหนดให้ โดยมีวิธีการพูดที่เป็นกันเองมากกว่าวิธีการปรากฏา ผู้พูด อาจใช้อุปกรณ์ประกอบการพูด หรืออาจใช้วิธีการสอนอื่น ๆ ประกอบการสอนแบบบรรยายก็ได้ อาจารย์มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จะทำการบรรยายเป็นหลัก เนื่องจากสามารถคุมเนื้อหาสาระให้เป็นไปตามหลักสูตรได้อย่างเต็มที่

3. การอภิปรายอนุกรม คือ การจัดผู้ทรงคุณวุฒิผู้มีความเชี่ยวชาญแต่ละด้านในหัวข้อที่เรียงตามลำดับกันและให้ผู้พูดหรือองค์ปรากฏา ซึ่งประกอบด้วย 4-5 คน พูดเรียงลำดับหัวข้อ โดยมีประธานการอภิปรายอนุกรมเป็นผู้เปิดการอภิปราย เชิญผู้อภิปรายพูดเรียงลำดับแต่ละคนกล่าวสรุปและปิดการอภิปราย ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญการพูดแต่ละหัวข้อ

4. การอภิปรายเป็นคณะ คือ การจัดให้วิทยากรพูดในหัวข้อเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้ฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีความคิดหลากหลาย การอภิปรายเป็นคณะจะมีผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้ประสานงานการพูดโดยความคิดและโยงเรื่องให้สอดคล้องเชื่อมโยงไปสู่สาระของการอภิปราย

5. การสอนโดยใช้โทรทัศน์ คือ เพื่อประหยัดเวลาสำหรับการสอนที่มีผู้เรียนจำนวนมาก โดยผู้สอนอาจสอนโดยวิธีการอื่น ๆ เช่น บรรยาย การสาธิต ฯลฯ แล้วบันทึกเทปสำหรับเปิดโทรทัศน์ให้ผู้เรียนในเวลาอื่น ๆ ได้เรียน หรือถ่ายทอดให้ผู้เรียนในสถานที่อื่นได้เรียนไปพร้อม ๆ กัน

6. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ผู้สอนอาจนำเสนอสาระของรายวิชา โดยนำเสนอผ่านทางคอมพิวเตอร์ ในรูปแบบของการนำเสนอข้อมูลเพียงอย่างเดียว หรือจะทำในรูปแบบของการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ที่ทำให้เกิดสีสันสวยงาม เคลื่อนไหวได้ มีภาพต่าง ๆ ประกอบการสอนทำให้ผู้เรียนได้เห็นและเข้าใจสาระของการสอนมากขึ้น

7.การอภิปรายกลุ่มย่อย ซึ่งมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนในด้านการฝึกการค้นคว้า การคิด การเขียน การเสนอความคิด การรับฟังและการทำงานร่วมกัน ผู้เรียนจะเลือกประธาน เลขานุการและทำหน้าที่เป็นสมาชิกในกลุ่มที่ดี วางแผนงานร่วมกับกลุ่ม ศึกษาค้นคว้าอภิปราย และเสนอรายงาน

8.การสัมมนา คือ การที่ผู้สอนและผู้เรียนได้วางแผนการสอนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาร่วมจากการที่ผู้สอนจะให้ข้อมูลความคิด ทฤษฎีพื้นฐาน ซึ่งจะจัดอยู่ในรูปของการเชิญวิทยากรมาแสดงปาฐกถา หรือ บรรยาย จากนั้นเป็นการค้นคว้าด้วยตนเอง การอภิปรายกลุ่มย่อย ตลอดจนเสนอผลการค้นคว้าและข้อตกลงในกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ตามขอบเขตที่กำหนดในสาระวิชานั้น การสัมมนานี้ นิสิตนักศึกษาจะได้มีโอกาสฝึกทักษะการทำเอกสารประกอบการสัมมนา การจัดสัมมนา การอภิปรายกลุ่มและมีโอกาสฝึกการเสนอรายงานต่อที่ประชุมใหญ่อีกด้วย

9.การศึกษาเฉพาะกรณีหรือโครงการ เป็นการมุ่งให้ผู้เรียนในกลุ่มย่อยประมาณ 5 - 7 คน ได้มีโอกาสศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อหาข้อมูลมาตัดสินใจวินิจฉัย ดำเนินการหรือแก้ปัญหา หรือหาทางเสนอแนะในเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่กำหนด ซึ่งผู้เรียนในกลุ่มจะต้องศึกษาตั้งแต่ จุดเริ่มต้น ปัญหา สาเหตุของปัญหา แนวทางการศึกษาประกอบเพื่อการแก้ปัญหา ตลอดจนข้อเสนอนั้นต่าง ๆ

10.การฝึกปฏิบัติ ในหลักสูตรปริญญาตรีจำเป็นต้องมีการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เข้าใจ บทเรียนมากยิ่งขึ้น การสอนภาคปฏิบัติจำเป็นต้องแบ่งเป็นกลุ่มย่อย เพื่อประสิทธิภาพในการควบคุมดูแลให้ผู้เรียนปฏิบัติถูกต้องได้ผลมากยิ่งขึ้น เช่น การฝึกใช้เครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้น การฝึกปฏิบัติทำได้ทุกสาขา เพราะจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจศาสตร์ต่าง ๆ ได้กระจ่างและสามารถนำทฤษฎี มาปฏิบัติได้

11.การสาธิต การศึกษาหลายกรณีที่ผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อจำลองภาพสิ่งที่จะต้องทำจริง ๆ ให้เห็น นอกจากนี้ในการฝึกปฏิบัติผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตหรือ ทำตัวอย่างให้ดูก่อน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้

12.การสอนเป็นรายบุคคล เพื่อเน้นการพัฒนาของผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลัก ดังนั้น อาจใช้วิธีสอนโดยให้ผู้เรียนไปค้นคว้าตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและนำสาระที่ศึกษา ได้มาอภิปราย ร่วมกับผู้สอน หรือใช้สื่อการสอนอื่น ๆ ประกอบด้วย

13.การสอนแบบโปรแกรม เป็นการจัดบทเรียนสำเร็จรูป ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปตำรา แบบเรียน หรือ โปรแกรมในคอมพิวเตอร์ก็ได้ ผู้สอนจะต้องเตรียมบทเรียนสำเร็จรูปไว้ให้ผู้เรียน

สามารถเรียนได้ด้วยตัวเองและเรียนไปตามความสามารถ ความสนใจและเวลาที่ผู้เรียนสะดวก บทเรียนดังกล่าวจะให้ทั้งสาระวิธีการเรียนและการวัดผลด้วย

14. การฝึกประสบการณ์ตรง การสอนโดยให้ผู้เรียนฝึกประสบการณ์ตรงจากเรื่องที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการศึกษาระดับวิชาชีพ วิธีการสอนแบบนี้จึงต้องเป็นการนิเทศชี้แนะ อธิบายเป็นรายบุคคล ผู้สอนจำเป็นต้องสอนร่วมกับบุคลากรซึ่งควบคุมงานในหน้าที่ที่สถาบันนั้นส่งผู้เรียนไปฝึกงานด้วย

ในการดำเนินการสอนโดยทั่วไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีลำดับขั้นที่ควรปฏิบัติสรุปได้ดังนี้ (ลำพอง บุญช่วย, 2524)

1. การนำเข้าสู่บทเรียน เป็นกิจกรรมเริ่มต้นของการสอนการนำเข้าสู่บทเรียนที่ดีจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจในสิ่งที่อาจารย์สอนและช่วยให้ผู้เรียนรู้จักจุดประสงค์ของบทเรียน ได้ชัดเจนว่า กำลังจะเรียนอะไรและมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับเรื่องที่เคยเรียนมาอย่างไร

2. การทำการสอน โดยเป็นการนำเสนอเนื้อหา หรือกิจกรรมที่ต้องการเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้สอนอาจเลือกใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย สาธิต ตั้งคำถาม หรือ อื่น ๆ

3. การสรุปบทเรียน เป็นการสรุปสาระสำคัญของบทเรียน เพื่อย้ำให้ผู้เรียนรู้ว่า กำลังเรียนอะไรและจะนำไปใช้ได้อย่างไร การสรุปบทเรียนนั้น ผู้สอนอาจสรุปเอง หรือให้ผู้เรียนสรุปภายใต้การชี้แนะ หรือแนะแนวทางของผู้สอน หรือ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนช่วยกันสรุป

4. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนเกี่ยวกับบทเรียนที่ผู้สอนได้สอนไปเพื่อประเมินว่าผู้เรียนเข้าใจมากน้อยเพียงใด บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการสอนหรือไม่ ยังมีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข

ในการสอนศิลปะ เวลลิงตัน บี เกรย์ (Wellington B. Gray, 1972) ได้เสนอหลักในการสอนศิลปะไว้ 2 ประการ

1. การสร้างแรงจูงใจผู้เรียนในการสอนศิลปะศึกษา แรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาศิลปะ การจูงใจมีวิธีดังนี้

1.) การสร้างความกระตือรือร้นให้แก่ผู้เรียน ด้วยเทคนิค กระบวนการ หรือตามความต้องการของผู้เรียน

2.) การใช้ตัวอย่างของจริงหลาย ๆ รูปแบบแก่ผู้เรียน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผลงาน ศิลปะต่าง ๆ

3.) การให้แนวทางในการทำงาน เช่นการอธิบายขั้นตอนในการทำงาน

4.) การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยในการเรียน

2. การให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในชั้นเรียน โดยทั้งนี้ผู้สอนควรวางแผนการสอนให้ดี

1.) การสาธิต เทคนิควิธีการทำงานศิลปะปฏิบัติ

2.) การเข้าไปช่วยเหลือผู้เรียนโดยตรง เช่นการช่วยวาด ลงสีในผลงานของผู้เรียน

3.) การให้คำแนะนำหรือวิจารณ์ผลงานของผู้เรียน รวมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้เรียน

3.3.7 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

กิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ถือได้ว่าเป็นวิถีทางที่นำผู้เรียนไปสู่จุดประสงค์ของการเรียน ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนก็มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องทำการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีแก่ผู้เรียน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน

2. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน ซึ่งแต่ละคนจะมีความเป็อหน่ายในการเรียน

3. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียน เรียนด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน

4. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และเกิดทักษะ กระบวนการ

5. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียน

สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน ที่นำมาใช้ในการสอนนั้น ถ้านำมาแยกเป็นประเภท หรือ จัดเข้ากลุ่มแล้วจะพบว่า กิจกรรมการเรียนการสอนอาจแยกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่เป็นแกนกลางในการประกอบกิจกรรม ซึ่งแยกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดกลุ่มนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักกลไกของการทำงานร่วมกัน

1.2 กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อ สอดคล้องและส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน โดยให้ผู้เรียนพัฒนาตามความสามารถของตน

2. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง กิจกรรมประเภทนี้ ครูจะเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติกิจกรรม โดยเริ่มจากเป็นผู้วางแผนการเรียนการสอน และเป็นผู้นำ ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมการสอนในชั้นเรียน จึงมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2537) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ไว้ดังนี้

1. ควรสอดคล้องและตอบสนองกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน
2. ควรคำนึงถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

3. ต้องเป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน ทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

4. ควรเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม หรือ ลงมือปฏิบัติอย่างทั่วถึง

5. ควรเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาเหมาะสม
6. ควรเป็นกิจกรรมที่มีหลายรูปแบบ
7. ควรเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนสามารถประเมินผลการปฏิบัติได้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) ได้กล่าวถึงหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
2. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน
3. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน
4. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
5. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน
6. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ
7. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
8. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิด ความสามารถของผู้เรียน
9. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย
10. จัดกิจกรรมโดยให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเอง
11. จัดกิจกรรมแล้ว ต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

3.3.8 ด้านการวัดและประเมินผล

มนัส หันนาคินทร์ (2531) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลการศึกษาว่ามีคำ
ใช้อยู่ 2 คำ คำว่า การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผล (Measurement) หมายถึง การเปรียบเทียบผลที่ได้จากการเรียนกับ
มาตรฐานอันหนึ่งที่ยึดถือส่วนการประเมินผลเน้นการกำหนดค่าหรือ ราคา (Value Judgment)
จากคะแนนที่เราได้รับจากการวัด

การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การเอาข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาจากการวัดผล
มาประเมินค่าหรือตีราคาอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งต้องใช้วิจารณญาณ (Judgment) ของผู้ที่จะประเมินด้วย

จึงสรุปออกมาว่าดีหรือเลว หรือ นำคะแนนการสอบมาประเมินค่าระดับคะแนนที่เป็นเกรด หรือ สอบได้ สอบตก (ชะลอ พงษ์สามารถ, 2526)

การประเมินผลเป็นการกระทำ เพื่อจะได้อะไรว่าการสอบได้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยปรกติกการประเมินผลจะใช้แบบทดสอบและเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อวัดความรู้ ทักษะและทัศนคติของผู้เรียน (Kibler Cap Letter, 1974)

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2539) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลว่า เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลและจัดข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจ ระหว่างการกระทำกับวัตถุประสงค์ หรือ การตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่วัดได้

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ (2543) กล่าวว่า การประเมินผลเป็น กระบวนการพิจารณาตัดสินที่เป็นระบบ ครอบคลุมถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ คือ ประเมินดูว่ากิจกรรม ที่ทำทั้งหลายเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เพียงใด การประเมินผลจึงมักใช้ข้อมูลของการวัดผล มาพิจารณาตัดสิน ดำเนินการเป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการวัดผลที่ดี จึงเป็นรากฐานของการ ประเมินผลที่ดีด้วย

อุทุมพร จามรมาน (2530) กล่าวว่า การประเมินเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ วัดตามเกณฑ์ภายในและเกณฑ์ภายนอก

บุญชม ศรีสะอาด และคณะ (2521) กล่าวถึงการประเมินผลที่ดีต้องอยู่บน รากฐานการวัดที่ดี การประเมินผลการเรียนการสอน ควรทำทั้ง 3 ชั้นคือ

- 1.) การประเมินผลก่อนเรียน เป็นการประเมินผลเพื่อดูพื้นฐานว่าผู้เรียนมีพื้นเดิม มามากน้อยเพียงไร เพื่อผู้สอนจะช่วยปูฐานให้เสียก่อน เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน
- 2.) การประเมินผลระหว่างเรียน เป็นการประเมินผลเพื่อพัฒนาการสอนของครู พัฒนาการเรียนของนักเรียน พัฒนาหลักสูตร ถือเป็นประเมินส่วนย่อย มักประเมินผลหลังการสอน
- 3.) ประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียน เป็นการประเมินเพื่อตัดสินได้ตก ให้ระดับ คะแนน เป็นการประเมินผลรวบยอด การประเมินผลการตัดสินผลการเรียนนี้ต้องใช้วิธีวัดผลหลาย วิธี ต้องระมัดระวังและยุติธรรม ข้อสอบต้องเที่ยงตรงและเชื่อถือได้

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2524) กล่าวถึง การวางแผนเพื่อประเมินผลการเรียนของ นิสิตผู้สอนจะต้องพิจารณาว่าจะประเมินผลรวมอย่างเดียว หรือจะประเมินผลแบบก้าวหน้าควบคู่ กันไปและจะใช้วิธีการใดบ้าง เช่น

1. การสอบ (สอบย่อย สอบกลางภาค สอบปลายภาค ฯลฯ)
2. ผลงาน (รายงาน โครงงาน ภาพวาด ภาพปั้น ฯลฯ)
3. ความก้าวหน้าส่วนตัว (รายงานปากเปล่า การอภิปราย การมีส่วนร่วม พหุติกรรม การแสดงออกต่าง ๆ ฯลฯ)
4. ความสนใจ ความสม่ำเสมอ (การชวนขวายหาความรู้ การเข้าชั้นเรียน ฯลฯ)
5. อื่น ๆ

ลักษณะการประเมินผลงานศิลปะภาคปฏิบัติ ไอส์เนอร์ (Eisner, 1972) ได้กล่าวถึง ลักษณะการประเมินผลโดยการตัดสินเปรียบเทียบไว้ 3 ลักษณะคือ

1.การเปรียบเทียบกับตัวเอง เพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถ อารมณ์และความ เข้าใจของผู้เรียน ว่ามีการเจริญงอกงามขึ้นมากน้อยแค่ไหน เช่น การเปรียบเทียบผลงานศิลปะที่ ทำเมื่อภาคการศึกษาต้น กับผลงานศิลปะที่ทำเมื่อภาคการศึกษาปลาย

2.การเปรียบเทียบกับเพื่อนร่วมชั้น เพื่อให้รู้ถึงระดับความสามารถและการปฏิบัติงาน ภายในกลุ่ม การเปรียบเทียบลักษณะนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงวุฒิภาวะและระดับอายุของผู้เรียนด้วย เช่น การเปรียบเทียบว่าใครมีความชำนาญในการเขียนภาพมากที่สุด หรือ ใครมีความคิด สร้างสรรค์มากที่สุด

3.การเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน เป็นการเปรียบเทียบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของวัตถุประสงค์การสอนและกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ซึ่งสิ่งที่สามารถ ประเมินผลในงานศิลปะได้คือ

1.) ความชำนาญทางเทคนิคที่ปรากฏอยู่ในผลงาน ได้แก่ ความสามารถในการใช้ และควบคุมอุปกรณ์ ว่าผู้เรียนสามารถควบคุมอุปกรณ์เหล่านี้ได้มากน้อยแค่ไหน

2.) คุณทรียภาพและลักษณะการแสดงออกของผลงาน ได้แก่ ความสามารถในการจัดรูปทรงในผลงาน การแสดงออก รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเทคนิคและสุนทรียภาพที่ปรากฏ

3.) จินตนาการและการสร้างสรรค์ในผลงาน ได้แก่ การประเมินระดับของ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่ปรากฏ ความเฉลียวฉลาด ความแปลกใหม่และความรู้สึก

อำเภอ ตีรณสาร (2530) ได้กล่าวถึงการประเมินผลไว้ คือ ในการประเมินผลต้องมีการวัดและประเมินตั้งแต่ก่อนที่จะสอน ระหว่างสอนและภายหลังจากการสอน การประเมินก่อนที่จะสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจความสนใจ ความพร้อม ความต้องการและทัศนคติ การประเมินระหว่างการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบ กิจกรรมเนื้อหา ระยะเวลา ตลอดจนกระทั่งความรู้สึก ความกระตือรือร้นทั้งของผู้เรียนและผู้สอนและการปรับตัว การประเมินผลหลังการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อ วัดผลความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน ความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออก เป็นต้น

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2520) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินผลงานศิลปะภาคปฏิบัติไว้ดังนี้

1.ด้านทักษะในงานศิลปะ การตรวจให้คะแนน เน้นหนักทักษะในการเขียนได้ถูกต้องงดงามและเรียบร้อย ความสามารถในการใช้สี แสงและเงา ความสามารถในการเขียนภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ ความสามารถในการใช้วัสดุและเครื่องมือ ความสามารถในการทำงานศิลปะได้เรียบร้อยเหมือนแบบ

2.ด้านความคิดและการออกแบบ การตรวจให้คะแนน เน้นการออกแบบการใช้จินตนาการ ต่อเติมและการจัดภาพในการตกแต่ง ความสามารถในการใช้หลักการทางศิลปะ ความสามารถในการสร้างและแสดงความสมเหตุสมผล ความสามารถในการสร้างและค้นพบความสัมพันธ์ในการออกแบบ

3.ด้านการนำไปใช้ การตรวจให้คะแนน เน้นการแก้ปัญหาและการนำไปใช้ได้สมเหตุสมผล ความสามารถในการแก้ปัญหาการใช้ทั่วไป ความสามารถในการมองเห็นแบบลักษณะโครงสร้างทางศิลปะที่เหมาะสมในความงามและการใช้สอย

4.ด้านความนิยมในความงามถาวร การตรวจให้คะแนน เน้นความสามารถในการพิจารณา ประเมินผล การเลือกได้ถูกต้องเหมาะสม รวดเร็ว ความนิยมที่เกิดจากความรู้สึกภายใน ความนิยม ที่อาศัยประสบการณ์และการปฏิบัติ

5.ด้านความแม่นยำ การตรวจให้คะแนน เน้นการให้คะแนนอยู่ที่เขียนมีสัดส่วนขนาดช่วงจังหวะที่ถูกต้อง แน่นอน รวดเร็วและได้ภาพจำนวนมาก ความสามารถในการทำงาน ความสามารถในการเข้าใจในสัดส่วน ขนาด สีและรายละเอียดของศิลปะได้แน่นอน ถูกต้องและรวดเร็ว

6.ด้านการเสนองานผู้เรียน การตรวจให้คะแนน เน้นการให้คะแนนอยู่ที่การเขียนการจัดองค์ประกอบและการเขียนคำบรรยายประกอบสั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสม ความสามารถในการ

การสร้างงานศิลปะได้ถูกต้องงดงามและเข้าใจได้ง่ายตามที่ประสงค์ หรือ คำสั่ง ความสามารถในการอธิบาย หรือ เขียนคำบรรยายงานศิลปะให้ผู้อื่นเข้าใจได้

เกษร ธิตะจारी (2543) ได้กล่าวถึงวิธีการประเมินผลทางศิลปะที่เป็นหลักการทางรูปธรรมทั้งผู้สอนและผู้เรียนสามารถรับรู้ร่วมกันได้ดังต่อไปนี้

1.จิตพิสัย (Affective Domain) เป็นการประเมินโดยครูใช้ความรู้สึกของตัวเองในการประเมินผู้เรียนด้วยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในการเรียน เช่น ให้ความสนใจ ความกระตือรือร้น การตั้งใจฟัง การตอบคำถาม ชักถาม ฯลฯ ตลอดจนการปฏิบัติกิจกรรม ความพร้อมที่จะเรียน เป็นต้น

2.พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นการประเมินความรู้ของผู้เรียนจากบทเรียนที่เรียนไปแล้ว เช่นการตอบคำถามที่ถูกต้อง การปฏิบัติกิจกรรมที่ถูกต้องตามที่ผู้สอนกำหนดหรือจากผลงานที่บ่งบอกว่าผู้เรียนเข้าใจในบทเรียน

3.ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เป็นการประเมินจากผลงานที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นการประเมินทักษะ ที่ขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ทำว่าผู้เรียนมีความสามารถในการทำกิจกรรม มากน้อยเพียงใด นอกจากจะดูที่ฝีมือจากผลงานแล้ว ยังมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความละเอียดในการทำงาน ความสะอาด ความประณีต อันแสดงออกถึงทักษะที่ผู้เรียนมีในผลงานนั้น ๆ การวิเคราะห์คุณภาพของงานตามคุณภาพของเรื่องราวและรูปทรง การใช้วัสดุ การจัดองค์ประกอบ ฯลฯ เป็นต้น

สุลักษณ์ ศรีบุรี (2529) ได้เสนอหัวข้อของการประเมินผลตามแนวพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านของบลูม (Bloom, 1981) คือ

1. ด้านพุทธิพิสัย มีหัวข้อการประเมินดังนี้

1.1 เนื้อหาสาระ

1.2 การจัดลำดับกระบวนการทำงาน

1.3 องค์ประกอบศิลปะ

1.4 ประวัติศาสตร์ศิลป์

1.5 สุนทรียภาพ

2. ด้านจิตพิสัย มีหัวข้อการประเมินดังนี้

- 2.1 ความเชื่อมั่นในตนเอง
- 2.2 ความสนใจในศิลปะ
- 2.3 ความขยันเอาใจใส่
- 2.4 การยอมรับรูปแบบต่าง ๆ ของศิลปะ

3. ด้านทักษะพิสัย มีหัวข้อการประเมินดังนี้

- 3.1 ความสามารถในการใช้วัสดุอุปกรณ์
- 3.2 ความคล่องแคล่วในการทำงาน
- 3.3 ความยืดหยุ่นคล่องตัวในการแก้ปัญหา
- 3.4 การพัฒนาแบบอย่างการทำงานเฉพาะตัว

3.3.9 การวิเคราะห์ผล

บุญชม ศรีสะอาด (2537) ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์ผลว่า ภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้สอน คือ การพัฒนาการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น การพัฒนาการสอนจะกระทำได้ดีย่อมต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ ที่สำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การพิจารณาการปรับปรุงการสอนโดยอาศัยข้อสนเทศ (Information) จากการประเมินผลการสอน ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้ในการพิจารณา ตัดสิน ลงความเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอน ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระ กิจกรรม และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอน คุณค่าหรือประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนการสอนนั้น จะต้องพิจารณาในแง่มุมต่าง ๆ ประกอบกัน เพื่อให้การประเมินผลการสอนมีความเที่ยงตรงจึงควรพิจารณาให้ครบทั้งระบบ กล่าวคือ ประเมินเกี่ยวกับตัวป้อน (input) กระบวนการ (process) และผลผลิต (output) ดังนี้

1. การประเมินผลที่ตัวป้อน (Input) คือการประเมินผลที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน ผู้สอน หลักสูตร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

1.) การประเมินผลเกี่ยวกับตัวผู้เรียน เป็นการหาข้อสนเทศเกี่ยวกับตัวผู้เรียน เช่น ก่อนเรียนผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานมากน้อยเพียงใด ผู้เรียนมีระดับความสามารถหรือสติปัญญาสูง

หรือต่ำ มีความสนใจ ความถนัดในด้านใด ฯลฯ ข้อสังเกตเหล่านี้เมื่อนำมาพิจารณาประกอบจะช่วยให้ถึงประสิทธิภาพของการสอนได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาร่วมกับผลการเรียนของผู้เรียน

2.) การประเมินผลเกี่ยวกับตัวผู้สอน จะพิจารณาเกี่ยวกับองค์ประกอบในตัวผู้สอนที่จะเอื้อต่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของผู้สอน การประเมินผลเกี่ยวกับตัวผู้สอน จะช่วยให้ได้ข้อมูลสะท้อนกลับ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการสอนในด้านที่เกี่ยวกับตัวผู้สอนโดยตรง

2. การประเมินผลที่กระบวนการ (Process) คือการประเมินผลด้านการดำเนินการสอน ซึ่งได้แก่สถานการณ์ในการสอน การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ งานที่ทำให้ผู้เรียนทำ เป็นต้น ในการประเมินผลที่กระบวนการจะดูว่าใช้วิธีการสอนสอดคล้องกับจุดประสงค์หรือไม่ นั่นคือเป็นวิธีที่จะเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีพฤติกรรมตามที่ต้องการหรือไม่ มีการใช้อุปกรณ์สื่อการสอนที่เหมาะสมหรือไม่ กิจกรรมของผู้เรียนของผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับจุดประสงค์หรือไม่

3. การประเมินที่ผลผลิต (Output) คือการประเมินจากผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งกระทำได้ 2 วิธี คือการประเมินผลทางตรงกับการประเมินผลทางอ้อม

1.) การประเมินผลทางตรง ประเมินจากผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของผู้เรียนโดยใช้แบบทดสอบ หรือ เครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ประเภทต่าง ๆ วัดผลผู้เรียน แนวความคิดของการประเมินผลลักษณะนี้ก็คือ ในการสอนย่อมมุ่งผลให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หลังจากสอนเสร็จแล้วถ้าผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ได้มากก็นับว่าการสอนนั้นมีประสิทธิภาพสูง

2.) การประเมินผลทางอ้อม โดยให้ผู้เรียนระลึกถึงเหตุการณ์ในการเรียนการสอนที่ผ่านมา แล้วแสดงความเห็นออกมาว่าตนเกิดการเรียนรู้ในระดับใด

3.3.10 การวิพากษ์วิจารณ์

การวิพากษ์วิจารณ์ ในระบบการเรียนการสอนนั้น มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การสร้างความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะ ด้วยวิธีการมองควบคู่กับการคิด คนดูงานศิลปะที่ได้รับการฝึกฝนมาก่อนจะพบข้อมูล และรายละเอียดอันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์คุณค่าที่มีอยู่ในงานศิลปะนั้นๆ จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือ ความสุข และความพึงพอใจ ซึ่งตามปกติแล้วการที่รู้ว่ามิอะไรอยู่ในงานศิลปะ ก็มีส่วนทำให้เกิดการยอมรับงานชิ้นนั้นอยู่แล้ว เมื่อได้วิเคราะห์

แยกแยะอย่างมีขั้นตอนอย่างมีระบบ ก็ยิ่งทำให้รู้ความหมาย และเกิดความพอใจ ศิลปวิจารณ์จึงเป็นผลทางปริมาณที่ช่วยสร้างความพึงพอใจในงานศิลปะให้แก่เรา (กรมวิชาการ, 2532)

ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism) ตามความหมายในพจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน (2530) ได้อธิบายว่า การวิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะ ซึ่งศิลปินได้สร้างสรรค์ขึ้นไว้ โดยให้ความเห็นตามกฎเกณฑ์ และหลักการของศิลปะ แต่ละสาขา ทั้งในด้านสุนทรียศาสตร์ และปรัชญาสาขาอื่น ๆ

นอกจากนี้นักการศึกษา และนักวิชาการทางด้านศิลปะ ได้อธิบาย และให้ความหมายเกี่ยวกับศิลปวิจารณ์ไว้ดังนี้ อธิติ คงคากุล (2524) อธิบายว่า ศิลปวิจารณ์เป็นการแสดงความคิดเห็นติชมในเรื่องของศิลปะโดยเฉพาะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์

สุธา ศาสตร์ (2525) กล่าวว่า การวิจารณ์ศิลปะมีลักษณะทั้งที่เป็นอัตวิสัย และภาววิสัย จะต้องยึดทั้งอารมณ์ ความรู้สึก และการใช้เหตุผลพร้อมกันไป การวิจารณ์อาจถือได้ว่าเป็นศิลปะที่มีศาสตร์รองรับ

สน สีมาตรัง (2527) กล่าวว่า การวิจารณ์ศิลปะ คือ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะอย่างมีระบบวิธีการ ซึ่งได้แก่ การสำรวจ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่วิจารณ์ออกมาเป็นความคิดเห็นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ และการประเมินคุณค่าที่น่าเชื่อถือ

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) กล่าวว่า การวิจารณ์ศิลปะเป็นการเรียนรู้ความงามของผลงานศิลปะ ด้วยวิธีการวิเคราะห์แยกแยะ แล้วถ่ายทอดออกมาด้วยการจดบันทึก หรือบรรยายเป็นคำพูดอย่างมีโวหาร ให้ผู้อื่นรับรู้ค่าของความงามอีกทอดหนึ่ง

สมโภชน์ ทองแดง (2536) กล่าวถึง การวิจารณ์ศิลปะไว้ว่า เป็นการแสดงทัศนะความรู้ ความเข้าใจ เป็นการพิจารณาถึงรายละเอียด และส่วนประกอบของศิลปะด้วยการวิเคราะห์

แยกแยะ เป็นการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะ ด้วยการมองควบคู่กับการคิด เพื่อความรู้ความเข้าใจ ทั้งผู้วิจารณ์ ผู้ถูกวิจารณ์ (หรือสิ่งที่เรากำลังวิจารณ์) และผู้รับฟังคำวิจารณ์

Eittler (1994) กล่าวว่า ศิลปวิจารณ์ เป็นการมองดู และการพูดถึงศิลปะอย่างมีระเบียบแบบแผน อันจะเป็นแนวทางที่ช่วยสนับสนุนต่อการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏภายในผลงานศิลปะ

ศิลปวิจารณ์จึงเป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกให้แก่ศิลปิน นักวิจารณ์ศิลปะ คนดูและนักศึกษาศิลปะเป็นอย่างดี กล่าวคือ ศิลปินจะใช้ศิลปวิจารณ์เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ตรวจสอบแนวความคิด และวิธีการแสดงออกในผลงานศิลปะทั้งของตนเอง และผู้อื่น นักวิจารณ์ศิลปะจะใช้ศิลปวิจารณ์เป็นสื่อเชื่อมความคิด ความรู้ระหว่างศิลปินกับประชาชน คนดูอาศัยศิลปวิจารณ์เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ทางศิลปะ ส่วนนักศึกษานั้นจะอาศัยศิลปวิจารณ์เป็นเครื่องมือค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับศิลปะ แล้วนำความรู้ไป พัฒนา เผยแพร่ (สน สีมাত্রัง, 2527)

สรุป จากการนำเสนอแนวคิด ในการจัดการเรียนการสอนของนักวิชาการทางด้านการศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การจัดระบบการเรียนการสอน คือ การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กันเป็นระบบ เพื่อความสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่ได้กำหนดไว้ จากระบบการเรียนการสอนและองค์ประกอบของการเรียนการสอน สามารถสรุป ได้ดังนี้

1. ตัวป้อน (Input)

- 1.1 ผู้เรียน
- 1.2 ผู้สอน
- 1.3 วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
- 1.4 เนื้อหา
- 1.5 สิ่งแวดล้อม

2. กระบวนการ (Process)

- 2.1 การดำเนินการสอน

2.2 กิจกรรมเสริมทักษะ

3. ผลผลิต (Output)

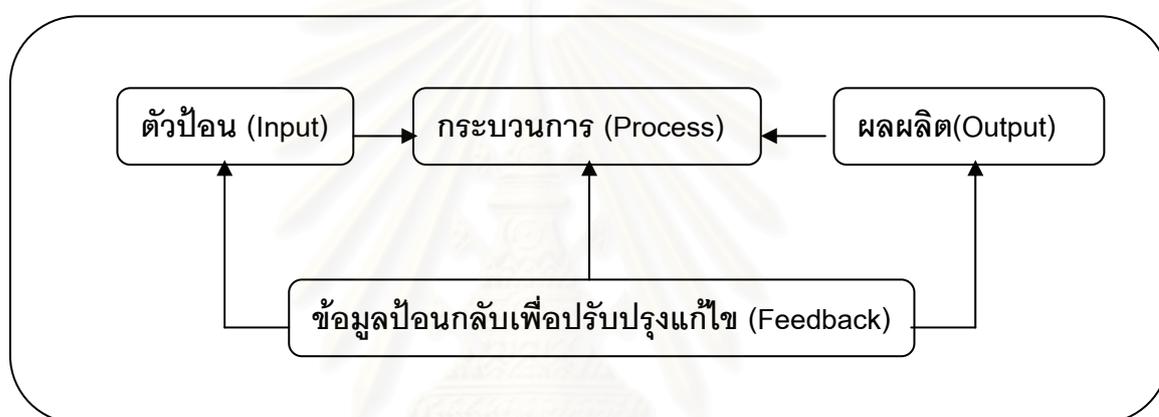
3.1 การวัดและประเมินผล

4. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)

4.1 การวิเคราะห์ผล

4.2 การวิพากษ์วิจารณ์

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบของระบบการเรียนการสอน

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา

4.1 การศึกษาศิลปะในสถานศึกษา

วุฒิ วัฒนสิน (2541) ได้อธิบายถึงการเรียนการสอนศิลปะศึกษาไว้ดังนี้ หลักสูตรศิลปะศึกษาของไทยที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2438 การเรียนการสอนศิลปะศึกษาในประเทศไทยนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุคคือ

1. การเรียนการสอนศิลปะศึกษายุคสารัตถะนิยม (Essentialism) 2438-2475 แนวการสอนแบบสารัตถะนิยมมีหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้จะเกิดขึ้น ต้องเป็นผลจากการทำงานหนัก ต้องรู้จักการนำไปใช้และต้องอาศัยวินัย การจัดการศึกษาเป็นเพื่อการดำรงชีวิตในอนาคตโดยครูเป็นหน้าที่ครูจะต้องอบรมเคี่ยวเข็ญและเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) ถือว่ามนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กัน และการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี เนื้อหาวิชาที่เด็กเรียนจะต้องเป็นสัจธรรมของโลกและการถ่ายทอดมรดกทางสังคม วิธีการสอนยึดหลักการอบรมจิตใจ มีระเบียบวินัยอันดีงาม ห้องเรียนสำหรับทฤษฎีนี้เหมือนห้องปาฐกถา รูปการจัดการเรียนการสอนในแนวสารัตถะนิยมได้ว่า เน้นครูเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนแบบ เน้นการใช้ความจำ เน้นฝีมือและทักษะการช่างและเน้นการรับใช้ศาสนา

2. การเรียนการสอนศิลปศึกษายุคประสบการณ์นิยม (Experimentalism) 2475-2503 แนวการสอนแบบประสบการณ์นิยมหรือลัทธิปฏิบัตินิยม (Pragmatism) จะไม่กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาให้แน่นอนเพราะจุดมุ่งหมายใหญ่และสำคัญ คือ ปล่อยให้เด็กได้พัฒนาตนเอง ไม่เน้นความเก่งทางด้านวิชาการอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องการลงมือกระทำจริงให้เกิดความเข้าใจ มีครูเป็นผู้วางแผน และแนะนำให้นักเรียนได้พบประสบการณ์ของชีวิตจริงให้เข้าใจและรู้จักการแก้ปัญหา โดยเน้นเรื่องการพัฒนาตนเอง และการเป็นผู้แสวงหาความรู้และศึกษาด้วยตนเองของนักเรียน ไม่คำนึงถึงเรื่องการจัดชั้นเป็นสำคัญซึ่งขึ้นกับความเหมาะสม สรุปได้ว่าการเรียนการสอนแนวประสบการณ์นิยม เน้นประสบการณ์ตรง เน้นการแสดงออกอย่างเสรี เน้นเทคนิควิธีการและเน้นความสำคัญของท้องถิ่น เป็นยุคที่การเรียนการสอนศิลปศึกษาเข้าสู่ระบบที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น มีจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอน ที่เริ่มให้ความสำคัญต่อจิตใจของผู้เรียนมากขึ้นและมากกว่าความสำเร็จในตัวงาน เปิดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์ตรงในการลงมือทำงานและสามารถแสดงออกได้อย่างเสรีโดยใช้เทคนิควิธีการที่ทันสมัยยิ่งขึ้น สนับสนุนให้มีการทำงานกลุ่ม ส่งเสริมให้มีการวิจารณ์ศิลปะ เพื่อฝึกการแสดงออกและการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการรู้จักนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์

3. การเรียนการสอนศิลปศึกษายุคพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) 2503-2521 แนวการสอนแบบศิลปศึกษายุคพิพัฒนาการนิยมนี้ เชื่อว่ามนุษย์จะพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การศึกษาคือชีวิตจึงไม่ควรมียุคสมัยคงที่แต่ควรมีความแปรสภาพไปตามความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ควรคำนึงถึงความต้องการของเด็กเป็นจุดศูนย์กลาง (Child Center) และดำเนินการสอนตามหลักของการเรียนรู้ ที่เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของคนเราทำให้เกิดปัญหา คนเราจะทำการแก้ปัญหาที่จะเกิดการเรียนรู้ ถือว่าครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและมีหน้าที่จัดประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้เด็ก ครูเป็นผู้รอบรู้และมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางในวิชาที่สอน มีบุคลิกดี มีความเห็นอกเห็นใจยอมรับในเรื่องความแตกต่างของเด็ก ผู้เรียนมีหน้าที่แสวงหาประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเองถือว่าวิถีทางประชาธิปไตยช่วยปลูกฝังความคิดอย่างเสรีและบุคลิกภาพที่จำเป็นสำหรับการเจริญอกงามให้มีการทำงาน ร่วมมือกันทำงานเพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ การจัดทำหลักสูตรจะจัดทำเป็นโครงการต่าง ๆ ในรูปของปัญหา รวบรวมวิชาที่แยกสอนออกเข้าเป็นกลุ่มเพื่อให้เด็กมองเห็นความสัมพันธ์และเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง ใช้วิธีการสอนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving) โดยนำหลักการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ ครูเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้เรียนหาสาเหตุ กิจกรรมที่ใช้สอน อาจใช้วิธี ปาฐกถา สาธิต อภิปราย ค้นคว้า รายงาน

รวมทั้งการไปศึกษานอกสถานที่ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ และได้รับประสบการณ์จริงด้วยตนเอง

4. การเรียนการสอนศิลปศึกษายุคศิลปศึกษาเฟื่องฟู 2521- ปัจจุบัน การจัดการเรียน การสอนโปรแกรมวิชาศิลปศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบในระดับอุดมศึกษา เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2511 จนในปี พ.ศ.2516 เริ่มเกิดผลผลิตของแนวคิดแบบพิพัฒนาการนิยมเข้าไปมีบทบาทในการ สอนศิลปศึกษาในทุก ๆ ระดับศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปศึกษา ครูศิลปะเริ่มมีการมองเห็นความชัดเจนของคุณค่าทางศิลปศึกษาที่จะทำให้ผู้เรียน มีความเป็นมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าในสังคม เริ่มให้ความสำคัญต่อกระบวนการสร้างสรรค์ (Process) มากกว่าผลผลิตที่ออกมา (Product) ครูเห็นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) เห็นคุณค่าในการแสดงออกอย่างเสรี (Free Expression) เห็นว่าศิลปศึกษาเป็นแค่เครื่องมือ ในการแสดงออกถึง ความคิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ประสบการณ์ของเด็กผ่านทาง ผลงานศิลปะ ความสุขของเด็กที่ได้รับจากการแสดงออกเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสูงสุด สรุปได้ว่าการ เรียนการสอนศิลปศึกษาในปัจจุบัน เน้นคุณค่าทางจิตใจ (Spiritual Values) เน้นคุณค่าทางร่างกาย (Physical Values) เน้นคุณค่าทางอารมณ์ (Emotional Values) เน้นคุณค่าทางสังคม (Social Values) เน้นคุณค่าทางด้านบุคลิกภาพ (Characteristic Values) เน้นคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Values)

จิตร บัวบุศย์ (2520) กล่าวเพิ่มเติมว่า วิชาศิลปะทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ นั้น มีความ จำเป็นต่อการความต้องการของสังคมมนุษย์ ซึ่งคุณค่าศิลปะจะเลือกสรรจัดแบ่งไว้ในหลักสูตร การศึกษาตามความเหมาะสมกับระดับอายุ ความต้องการมากน้อยเป็นขั้น ๆ ไป

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2531) ได้กล่าวถึงการศึกษาศิลปะในประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้คือ

1. ระยะแรก กรุงรัตนโกสินทร์จากสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2325 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็น ระยะเวลา 86 ปีนั้น การศึกษาศิลปะยังอยู่ในลักษณะการเรียนการสอนแบบช่างโบราณ ซึ่งมักสอน กันแบบพ่อสอนลูก ครูสอนศิษย์ แบบสอนด้วยปากประกอบกับการฝึกฝนเป็นลูกมือ อาจจะสอน กันในวัดโดยพระภิกษุที่เป็นช่าง หรือสอนกันในสกุลช่างซึ่งจะเป็นช่างหลวงหรือช่างข้าราชการเสีย เป็นส่วนใหญ่ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเริ่มมีการสอนวิชาช่างในโรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรก

2. ระยะเวลาที่สอง เมื่อมีการตั้งโรงเรียนช่างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 นั้นเป็นระยะเริ่มต้นของการเรียนการสอนวิชาช่างหรือวิชาศิลปะในโรงเรียน การสอนจึงมุ่งไปในลักษณะการบำรุงฝีมือช่าง เพื่อให้วิชาช่างโบราณคงอยู่มากกว่าการสอนให้รู้จักสร้างสรรค์ เช่น การสอนในโรงเรียนเพาะช่างสมัยแรก ๆ จะสอนเพื่อผลิตครูช่างออกไปสอนวิชาช่างตามโรงเรียน

3. ระยะเวลาที่สาม เป็นช่วงที่มีการตั้งโรงเรียนศิลปากร มหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว เป็นระยะที่แนวโน้มทางการศึกษาศิลปะได้เปลี่ยนจากการมุ่งเน้นการอนุรักษ์วิชาช่างโบราณ มาเป็นการให้ความสำคัญในการสร้างศิลปะขึ้นได้ด้วยตนเองไปพร้อม ๆ กับความรู้เรื่องศิลปะไทยโบราณ ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาแนวทางของศิลปะไทยโบราณ ขึ้นมาเป็นศิลปะร่วมสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ แนวทางนี้ได้เริ่มดำเนินมา ตั้งแต่สมัยที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เริ่มตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมเรื่อยมา

4. ระยะเวลาที่สี่ เป็นช่วงเวลาของการศึกษาศิลปะในยุคนปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นว่าการศึกษาศิลปะมีแนวโน้มที่ก้าวหน้าขึ้นมาทัดเทียมกับวิชาการด้านอื่น ๆ สถาบันศิลปะต่าง ๆ สามารถผลิตผู้มีวิชาความรู้ทางศิลปะออกไปสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้อย่างกว้างขวาง

4.2 การเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา

วุฒิ วัฒนสิน (2541) อธิบายว่า การเรียนการสอนวิชาศิลปะแตกต่างไปจากการสอนวิชาสามัญเพราะการเรียนการสอนวิชาศิลปะมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อฝึกทักษะความชำนาญของนักศึกษา ให้สามารถนำความรู้ที่เรียนมาในแต่ละสาขาวิชาศิลปะไปทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนศิลปะก็เช่นเดียวกัน คือการเรียนมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป มักจะเน้นหนักในภาคปฏิบัติมากกว่าเนื่องจากศิลปะเป็นวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์หรือประกอบอาชีพตลอดจนกระทั่งสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการส่วนบุคคลให้ปรากฏออกมาเป็นผลงานที่สัมผัสได้ การสร้างสรรค์งานศิลปะยังก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นกระบวนการต่อเนื่องเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคลโดยใช้จินตนาการและประสบการณ์ของแต่ละคนเป็นพื้นฐาน การสอนศิลปะจึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากการสอนวิชาอื่นโดยทั่วไป โดยเฉพาะวิชาศิลปะปฏิบัติ นั้นถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนศิลปะทุกสาขาวิชา

4.2.1 การเรียนรู้ทักษะปฏิบัติ

ศิลปะเป็นวิชาการที่เน้นเรื่องของทักษะ ความสามารถพื้นฐาน ความถนัด หรือพื้นฐานที่ดีติดมากับตัว เรียกว่า “พรสวรรค์” วิชาศิลปะจึงเปรียบเสมือนวิชาที่ต้องอาศัย ความถนัด ความสามารถที่มีอยู่ในตัวและใช้วิธีการสอนไปดึงสิ่งเหล่านั้นออกมาให้เจ๋งตัวทราบ ในความสามารถของตนเองแล้ว เสริมหาประสบการณ์และโอกาสแสดงออกได้มากยิ่งขึ้นต่อไป (สุลักษณ์ ศรีบุรี, 2530)

วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์ (2520) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางด้านศิลปะเป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ จากการที่ผู้เรียนได้ทำกิจกรรม ได้มีโอกาสสร้างสรรค์ แก้ปัญหาและได้สัมผัสกับสภาพความเป็นจริง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคมและสติปัญญา

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2528) กล่าวว่า การศึกษาทางด้านศิลปะเป็นการเสริมสร้างศิลปะนิสัยให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ทางด้านศิลปะติดตัว สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ ศิลปะยังเป็นสื่อเพื่อให้เกิดการค้นพบศักยภาพของตนเอง เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้อย่างเสรี ทั้งทางด้านความรู้สึกความคิด จินตนาการ แสวงหา ความชำนาญในสิ่งที่ตนสนใจอย่างกว้างขวาง

ผดุง พรหมมูล (2538) กล่าวถึง คุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นผู้เรียนศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านทัศนศิลป์ว่าจะต้องเป็นผู้พร้อมที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในหลายรูปแบบและมีทัศนคติของคนยุคใหม่ที่ว่า “ชีวิตคือการเรียนรู้” สามารถเชื่อมโยงศิลปะกับศาสตร์ด้านอื่น ๆ ได้อย่างประสานกลมกลืน มีความสามารถที่จะถ่ายทอดพลังงานความคิดสร้างสรรค์ออกมาได้อย่างมีเป้าหมาย สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง กระบวนการเรียนต้องมีความสามารถที่จะบูรณาการรายวิชาต่าง ๆ ในเชิงความคิดรวบยอดมากกว่ารายละเอียด และรู้จักเลือกสาระสำคัญมาเป็นสิ่งเรียนรู้ เป็นนักปฏิบัติที่สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีมาสู่การปฏิบัติได้ มีความสามารถในการแสวงหาเครื่องมือทางศิลปะ ที่จะช่วยพัฒนาการเรียนรู้อะไรและการดำเนินชีวิตตามความจำเป็น

ไพฑูรย์ สีนลาร์ตน์ กล่าวว่า การเรียนการสอนทักษะปฏิบัติมีความสำคัญใน 2 ลักษณะ คือ

1. ความสำคัญในแง่ของการศึกษา การเรียนการสอนแบบฝึกปฏิบัติทำให้การศึกษาเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ผสมผสานระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ เป็นการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียน

เรียนรู้จากของจริงและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้เรียนจะรู้ว่าสิ่งที่เรียนเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรบ้างจะแก้ปัญหานั้นด้วยตนเองพร้อมกันไป แล้วแต่รูปแบบของการฝึกปฏิบัติเป็นการให้ประสบการณ์ตรง (Direct experience) กับผู้เรียน

2. ความสำคัญในด้านของผู้เรียนและผู้สอน สำหรับการเรียนทางด้านศิลปะเป็นการเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นขั้นตอน การค้นคว้าด้านทดลอง ซึ่งประสบการณ์ที่ได้จากการทดลองทำดังกล่าว จะฝังแน่นและเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (สันติ คุณประเสริฐ, 2535) ซึ่งการเรียนเป็นรูปแบบของการฝึกปฏิบัตินั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบหนึ่ง

การศึกษา คือ กระบวนการเรียนรู้ การฝึกอบรม การสร้างองค์ความรู้ของบุคคล จากสภาพแวดล้อมอันเกิดจากสังคมการเรียนรู้ โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้มาเกื้อหนุน (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2541) สำหรับการศึกษาทางทัศนศิลป์ก็เช่นกัน ที่ผู้ศึกษาจำเป็นต้องศึกษาเพื่อก่อให้เกิดปัญหาความรู้ในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป และศึกษาเพื่อให้เกิดทักษะความเชี่ยวชาญ มีความสามารถในการเป็นผู้นำการสร้างสรรคงานศิลปะต่อไปในหมวดวิชาเฉพาะซึ่งเป็นหัวใจของการศึกษาทางทัศนศิลป์ การศึกษาในหมวดวิชาเฉพาะนั้นประกอบไปด้วยเนื้อหาหลักสองประเภท คือ เนื้อหาในภาคทฤษฎีศิลป์และเนื้อหาในภาคศิลปะปฏิบัติ

กัญญา เจริญศุภกุล (2527) ได้อธิบายถึงการศึกษานในภาคทฤษฎีศิลป์ว่ามีเนื้อหาในเรื่องของการบรรยายเป็นส่วนใหญ่ อันได้แก่ การเรียนวิชาสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และศิลปวิจารณ์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์และความคิดอันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเสริมความเจริญของงามทางสติปัญญา ซึ่งวิชาในภาคทฤษฎีศิลป์บางวิชา เช่น องค์ประกอบศิลป์ วาดเส้น กายวิภาคและทฤษฎีสีนนั้นเป็นการให้หลักทฤษฎีด้วยการบรรยายแนะนำ แล้วจึงให้นักศึกษาลงมือปฏิบัติ ส่วนการศึกษานในภาคศิลปะปฏิบัติ เช่น วิชาจิตรกรรม วิชาประติมากรรม และวิชาภาพพิมพ์นั้นเป็นการเรียนการสอน ที่มุ่งหมายให้นักศึกษาทัศนศิลป์รู้จักวิธีการสร้างสรรคงานศิลปะ

วิธีการถ่ายทอดทางทัศนศิลป์ ฝึกทักษะความชำนาญทางฝีมือ เรียนรู้การคลี่คลายและแก้ปัญหาในการทำงานศิลปะ ซึ่งการที่นักศึกษาทัศนศิลป์จะเรียนรู้ถึงการไปสู่ฐานะของผู้สร้างสรรคงานศิลปะได้นั้น นักศึกษาทัศนศิลป์จำเป็นต้องมีพฤติกรรมในการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะที่สำคัญทั้ง 3 โครงสร้าง (Lansing, 1976) ได้แก่

1. โครงสร้างทางความรู้ในศิลปะ : พุทธิพิสัย (The structure of knowledge in art: The cognitive domain) เป็นการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับศิลปะใน 5 ด้าน คือ

1.1. ความรู้ในเนื้อหาวิชาศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีประสบการณ์ทางสุนทรียที่กว้างไกล ความรู้ทางด้านนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดและจินตนาการ หากผู้เรียนมีความรู้ทางด้านนี้น้อยจะทำให้ไม่สามารถพูด สร้างผลงานหรือตัดสินคุณค่าของผลงานต่าง ๆ ได้

1.2. ความรู้ในการจัดองค์ประกอบ เป็นความรู้พื้นฐานของการสร้างสรรค์งานศิลปะ ผู้เรียนจะต้องมีความเข้าใจในส่วนประกอบสำคัญ ที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานของตนให้เกิดความงามได้

1.3. ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานศิลปะ เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้เรียน ศิลปินหรือผู้เชี่ยวชาญที่จะต้องรู้ว่างานศิลปะที่เขาจะทำนั้นทำอย่างไร ความรู้ด้านนี้จะทำให้สามารถทำงานศิลปะ หรือพิจารณาตัดสินงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม

1.4. ความรู้ในประวัติศาสตร์ศิลป์ เป็นความรู้พื้นฐานของการเกิดความซาบซึ้งในศิลปะ เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมโลกทัศน์ทางศิลปะให้ผู้เรียนมีมุมมองทางศิลปะที่กว้างไกล และสามารถใช้นำประวัติศาสตร์ศิลป์เป็นแม่แบบของการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดพัฒนาการในการทำงานที่ดีขึ้น

1.5. ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของศิลปะ คุณค่าของศิลปะและธรรมชาติของประสบการณ์ทางสุนทรียะ เป็นความรู้ความเข้าใจที่นำไปสู่การพิจารณาตัดสินสัญลักษณ์ทางการเห็นที่มีอยู่ในงานศิลปะ ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้จะไม่แสดงเป็นคำพูด แต่จะถูกถ่ายทอดในลักษณะของรสนิยมน

2. โครงสร้างทางทัศนคติในศิลปะ : จิตพิสัย (The structure of attitudes in art: The affective domain) ผู้เรียนควรที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนศิลปะโดยฝึกให้ตนเองเกิดทัศนคติขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนทางศิลปะ 4 ประการ คือ

2.1. สนใจในประสบการณ์สุนทรีย เป็นความสนใจหรือความโน้มเอียงอันเป็นความปรารถนาส่วนบุคคลเมื่อถูกชี้แนะให้รับรู้เกี่ยวกับลักษณะ ความหมาย และความสัมพันธ์ของประสบการณ์ ถ้าผู้เรียนไม่รับรู้ถึงสิ่งเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจสัญลักษณ์ทางการเห็นและไม่สามารถที่จะเข้าถึงงานศิลปะได้

2.2. ความมั่นใจในความสามารถของตนเองในการสร้างและประเมินคุณค่าผลงานศิลปะ ความมั่นใจในตนเองเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการกล้าแสดงออกทั้งทางด้านความคิด ด้านจินตนาการและความรู้สึก แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ

2.3. การเปิดใจกว้างยอมรับในรูปทรง หรือรูปแบบที่มีความแตกต่าง การเปิดใจกว้างยอมรับในความแตกต่าง จะทำให้เกิดการสร้างสรรค์ หรือเกิดการทดลองสร้าง ความสัมพันธ์ของรูปทรงศิลปะ หรือรูปแบบ แบบต่าง ๆ ให้มีความแปลกใหม่ เกิดเป็น ประสบการณ์ทางศิลปะแบบใหม่ขึ้น

2.4. ความขยันเอาใจใส่ และความตั้งใจจนกระทั่งงานที่ทำสำเร็จลง ความขยันเอาใจใส่มีความสำคัญโดยเฉพาะต่อการพัฒนาของทักษะในด้านการจัดวัสดุทางศิลปะ ซึ่งเป็นผลให้การเสนอความหมายของประสบการณ์สุนทรีย์มีความเหมาะสม

3. โครงสร้างทางทักษะทางศิลปะ : ทักษะพิสัย (The structure of skill in art: The psychomotor domain) เป็นการฝึกปฏิบัติทักษะในงานศิลปะ โดยการประสานกันของตากับมือในการใช้เครื่องมือและวัสดุได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้ด้านทักษะพิสัยแบ่งออกเป็น การแสดงออกทางกายภาพ (Physical aspects) และการแสดงออกทางสังคม (Social aspects) ดังนี้

3.1. การแสดงออกทางกายภาพ จำแนกออกได้เป็น 5 ส่วน คือ

1.) เป็นความสามารถในการใช้เครื่องมือและวัสดุทางศิลปะ
 2.) สามารถนำทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง ความหยาบ ความละเอียดของพื้นผิวและสีมาจัดวางเป็นผลงานศิลปะได้

3.) สามารถอธิบายระหว่างความแตกต่างและความเหมือนในองค์ประกอบของงานศิลปะที่มองเห็นได้

4.) สามารถใช้ศัพท์ทางศิลปะอธิบายคุณลักษณะของพื้นผิวที่เกี่ยวข้องกับความหยาบ ความละเอียด ช่องไฟ หรือการสะท้อนของแสง ฯลฯ ได้อย่างเหมาะสม

5.) สามารถบอกและอธิบายคุณลักษณะที่หลากหลาย เช่น รูปร่างที่เป็นเหลี่ยมเป็นมุม รูปทรงที่มีสัดส่วนสมดุล เป็นต้น

3.2. การแสดงออกทางสังคม จำแนกออกได้เป็น 4 ส่วน คือ

1.) สามารถบอกหรืออธิบายคุณลักษณะที่เป็นตัวแทนในงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ หน้าที่ อารมณ์และความหมายในงานศิลปะได้

2.) สามารถจินตนาการถึงแหล่งกำเนิดทางความคิดของศิลปินได้

3.) สามารถอธิบายถึงความแตกต่างของรูปแบบต่าง ๆ ทางศิลปะและยุคสมัยของงานศิลปะได้

4.) สามารถนำวิธีการสร้างงานศิลปะของศิลปินมาสัมพันธ์กับการทำงานศิลปะของตนเองได้

ศิลปะทุกแขนงต่างมีหลักการหรือกระบวนการสร้างสรรค์งาน ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กระบวนการทำงานศิลปะ จึงเป็นกิจกรรมเริ่มต้นที่เกิดจากความต้องการในการทำงานศิลปะ และถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางศิลปะจนกระทั่งออกมาเป็นผลงานศิลปะในที่สุด กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ คือ กิจกรรมที่อยู่ระหว่างตัวกระตุ้นไปจนกระทั่งทำงานสำเร็จโดยมีสมองกับร่างกายเป็นผู้กระทำในกระบวนการทำงานศิลปะ ผู้เรียนจะมีหน้าที่ ดังนี้ (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2529)

1. การถ่ายโอนการรับรู้ประสาทสัมผัสไปเป็นความรู้สึกรู้สึก
2. การรับแรงบันดาลใจที่ซ่อนเร้นอยู่
3. การนำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาสร้างเป็นสิ่งใหม่
4. การสร้างแนวคิดที่เป็นรูปทรงที่สัมผัสได้
5. การเอาความรู้สึกรู้สึกด้านการสร้างเป็นผลงานออกมา

จอห์น เอ ไมเคิล (John A. Michael, 1983) ได้กล่าวถึงการศึกษาระบวนการทำงานศิลปะของผู้เรียนจะมีองค์ประกอบของการทำงานศิลปะดังต่อไปนี้

1. ความรู้สึก – แรงจูงใจ (Sensitive Motivation) ซึ่งเป็นพื้นฐานและเป็นจุดเริ่มต้นของความต้องการทำงานศิลปะ โดยมีที่มาจากความเป็นตัวเอง ประสบการณ์สิ่งแวดล้อมและทักษะการใช้สื่อต่าง ๆ
2. กระบวนการทางศิลปะ (Art Process) เป็นการแสดงออกส่วนตัวทางด้านความคิด ความรู้สึกและการรับรู้ที่เกี่ยวกับการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ
3. ผลงานศิลปะ (Art Product) เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาจากสุนทรีย์ภาพส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับสถานการณ์บางอย่างที่เราต้องการแสดงออก

4.2.2 การสอนทักษะปฏิบัติ

การสอนศิลปะภาคปฏิบัติ หมายถึง กระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการเสนอสภาพการณ์การเรียนรู้ที่มุ่งพิจารณาให้ผู้เรียนได้มีทักษะ และความเชี่ยวชาญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนกระทั่งสามารถถ่ายทอด ความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการ เฉพาะส่วนบุคคลให้ปรากฏออกมา เป็นผลงานที่สัมผัสได้ตามที่หลักสูตรกำหนด (บันลือ ขอรวมเดช, 2534)

พรณี เจนจิต (2538) ได้กล่าวถึงการสอนทักษะปฏิบัติสามารถจัดดำเนินการได้ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. บอกให้ทราบว่าจะทำอะไร ชี้แจงให้เห็นความสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และกระตุ้นให้เห็นว่าสิ่งนั้นมีความจำเป็นสำหรับตนอย่างไร ต่อจากนั้นจึงสาธิตให้ดูทีละขั้น ตั้งแต่ ต้นจนจบ เพื่อให้ผู้เรียนจัดระบบที่จะเรียนเป็นเรื่องราว เมื่อสาธิตจนอธิบายให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ เน้นจุดสำคัญหรือจุดที่จะต้องสังเกต

2. ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกทันทีหลังจากการสาธิต สิ่งที่ต้องคำนึง คือ การทำซ้ำ และการเสริมแรง

3. ในขณะที่ฝึกหัดให้คำแนะนำเพื่อให้เด็กทำทักษะนั้นได้ ด้วยตนเอง

4. ให้คำแนะนำในลักษณะที่อยู่ในบรรยากาศที่สบาย ๆ ไม่วิจารณ์

5. ในการฝึกหัด การเน้นสิ่งที่ถูกเป็นสิ่งมีประโยชน์

Dauids (1971 อ้างถึงใน พรพรรณ ดวงรัตน์, 2541) ได้กล่าวถึงการสอนทักษะปฏิบัติดังนี้

1. สาธิตทักษะทั้งหมดให้ผู้เรียน

2. แยกขั้นตอนของทักษะให้ย่อยลงและสาธิตแต่ละขั้นตอน

3. บอกวิธีการที่จะทำให้เกิดความชำนาญ

จอห์น เอ ไมเคิล (John. A Michael, 1983) กล่าวถึงคุณสมบัติและบทบาทของผู้สอนศิลปะที่ดีว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น ความตั้งใจ มีชีวิตชีวากับการสอน เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีจิตใจพร้อมกับการเรียนรู้เรื่องใหม่ มีความเมตตาและอดทน ยืดหยุ่นต่อการแก้ปัญหา มีความไวต่อการรับรู้ สามารถจัดสรรประสบการณ์ทางการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ตามโอกาสที่เหมาะสม สามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้มีความสุขสนทนในการเรียนด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีท่าทีอบอุ่นและมีอารมณ์ขัน มีทักษะในการถามตอบ สามารถเชื่อมโยงความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนและมีความยุติธรรมในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างดี สำหรับบทบาทของผู้สอนศิลปะนั้น ควรต้องมีความเข้าใจในปัญหาการทำงานของผู้เรียนศิลปะ (The Problem of the Artist) เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาด้านการถ่ายทอด การแสดงออกทางความคิด การสื่อความหมายที่ผู้เรียนพยายามแสดงออก ผู้สอนจึงมีหน้าที่อันสำคัญที่จะต้องศึกษาหาความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อสามารถสร้างความเข้าใจที่กระจ่างชัดให้กับผู้เรียนได้ เมื่อผู้เรียนประสบปัญหาระหว่างปฏิบัติงานและสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน

ศิลปะ (The Process of Creating Art) ผู้สอนมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในกระบวนการทำงาน และรับรู้ว่าจะเกิดชิ้นงานในระหว่างการทำงาน มีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นสร้างแรงจูงใจ (Motivation)
2. ขั้นสร้างความมั่นใจในการแสดงออก (Confident in One's Ability to Express with Art Media)
3. ขั้นการให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ กระบวนการทำงานศิลปะและวิธีการทำงานศิลปะ (Knowledge of Art Process and Procedure)
4. ขั้นการฝึกทักษะในการใช้สื่อทำงานศิลปะ (Skill in The Use of Media)
5. ขั้นการฝึกให้นักศึกษามีความสามารถในการประเมินความพยายาม และความสำเร็จในผลงานของตนเอง (Evaluation of Efforts) ด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ การหยั่งรู้ความสมบูรณ์ทางเทคนิค การบรรลุผลในการแก้ปัญหาของการทำงาน ความสมบูรณ์ของการแสดงออกทางความคิดของผู้สร้าง ความพึงพอใจทางสุนทรียศาสตร์และองค์ประกอบศิลป์ ความพึงพอใจทางสุนทรียภาพที่เกิดขึ้นตามความพอใจส่วนบุคคลเปรียบเทียบความสมบูรณ์ ทั้งทางด้านเทคนิค และสุนทรียภาพของผลงานใหม่ให้มีความสมบูรณ์มากกว่างานชิ้นเดิม ผลงานชิ้นนั้นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อีกแล้ว สิ่งที่ถูกเพิ่มเข้าไปเกินพอดีหรือเกินความคิดสำหรับการทำงานชิ้นใหม่

อำเภอ ตีรณสาร (2542) ได้ประมวลวิธีการสอนศิลปะมาจากการสอนศิลปะปฏิบัติ (Studio Art Teaching Approaches) ดังนี้

1. การสอนแบบเน้นประสบการณ์ (Art Approached Experimentally) มีแนวความคิดที่จะพัฒนา การจัดการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น จากแนวการสอนที่มีอยู่นั้น มักเน้นการกำหนดผลสำเร็จของการสอนที่แน่นอนไว้ล่วงหน้า เช่น วาดภาพทิวทัศน์ หรือปั้นภาชนะ เป็นต้น และการเรียนรู้จะเป็นแบบการให้ข้อเท็จจริง ข้อความรู้ หรือทฤษฎีต่าง ๆ การสอนในลักษณะดังกล่าวนี้ จะจบในตัว ในแต่ละตอน และไม่ได้ช่วยส่งเสริมพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นนักวิชาการจึงแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ ที่ดียิ่งขึ้น จึงเกิดแนวโน้มมาให้ความสนใจการจัดการเรียนการสอนที่เน้นประสบการณ์ โดยการทดลอง การลงมือปฏิบัติจริงและกระบวนการคิดแก้ปัญหา ซึ่งผลจากการสอนแนวนี้ผู้เรียนจะพัฒนาทั้งด้านทักษะและความเข้าใจ

2. แนวการสอนแบบมีศิลปินเป็นแบบอย่าง (The Artist as Model) แนวความคิดนี้เกิดจากความพยายามที่จะจัดประสบการณ์การเรียนการสอน ให้ใกล้เคียงกับการทำงานศิลปะในโลกอาชีพ ในชีวิตจริงให้มากที่สุด กล่าวคือการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสและเรียนรู้ชีวิตและกระบวนการทำงานในอาชีพทางศิลปะจากศิลปินจริง ๆ การเรียนรู้ของนักเรียนด้วยวิธีการบอกกล่าวจากครู หรือการอ่านจากตำรา การสัมผัสนั้น จะเป็นทั้งทางด้านกระบวนการทำงาน ความคิด ความรู้สึก ตลอดจนการแสดงออกของศิลปิน การเรียนรู้ นั้น มาจากกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบ ได้แก่ การทำความรู้จักศิลปินจริง ๆ การสังเกตการทำงานศิลปะ การสนทนาหาความรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นการประยุกต์วิธีการของศิลปินมาใช้ในการทำงานของตน การขอคำแนะนำ การวิเคราะห์งานของตน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ สิ่งที่นักเรียนจะเรียนรู้จากศิลปินที่สำคัญ ๆ คือ ลักษณะการทำงานศิลปะและบุคลิกลักษณะของตัวศิลปิน ตามรายละเอียดดังนี้ คือ ลักษณะการทำงานศิลปะ

- 1.) ขั้นตอนการทำงาน ตั้งแต่เริ่มหาแนวคิด แรงบันดาลใจ การแสดงออก จนถึงขั้นทำสำเร็จเป็นผลงานในที่สุด
- 2.) ทักษะและความชำนาญในการใช้สื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ
- 3.) การทำงานอย่างมีเป้าหมายความพยายามควบคุมสมาธิในการทำงานให้ตรงประเด็น ที่ต้องการและสร้างความก้าวหน้าในการทำงาน
- 4.) ความพยายามพัฒนาความคิดของตนเองจากจุดหนึ่ง ๆ หรือ จากงานชิ้นหนึ่ง ๆ โดยจะพัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ในการทำงานขั้นต่อไป หรือ ในการทำงานขั้นต่อไป
- 5.) การรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์และประเมินผลการทำงานของตนในแต่ละขั้นตอน
- 6.) ความเป็นอิสระในด้านความคิดและการแสดงออก

3. แนวการสอนแบบมีนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Student – centered approach) หลักการพื้นฐานสำหรับการสอนแนวนี้ คือ การให้ความสำคัญต่อลักษณะเฉพาะของนักเรียนแต่ละบุคคล กล่าวคือ นักเรียนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละคน ในหลายด้าน เป็นต้นว่า ด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ความต้องการทางร่างกาย ความสนใจ ระดับสติปัญญา ทักษะและความถนัด การแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึกและความไวต่อการรับรู้ แนวการสอนนี้เริ่มได้รับความสนใจในยุค progressive education โดย วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) ดังนั้น

หากถูกก้าวร้าวกระบวนกรเติบโต จากภายนอกมากเกินไป อาจทำให้เด็กเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียนและมีผลต่อความเติบโตทางด้านความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ จากแนวคิดที่กล่าวนี้ จึงสามารถสรุปได้ว่า ควรมองการสอนในแง่ของการถ่วงดุลระหว่างบทบาทหลักของครู กับการปล่อยให้ให้นักเรียนแสดงออกโดยเสรี (Self – expression) การสอนแนวที่มีนักเรียนเป็นศูนย์กลางนี้มี 2 แบบ คือ แบบเปิดเสรี เป็นการสอนที่เริ่มต้นใช้ในประเทศอังกฤษ โดยให้นักเรียนมีบทบาทในตนเองอย่างเต็มที่ กล่าวคือ นักเรียนจะเป็นผู้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจและจะเป็นผู้วางแผนและดำเนินการเรียนด้วยตนเอง ส่วนบทบาทของครูนั้น จะเน้นการเป็นผู้จัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน จัดวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้เลือกและครูจะร่วมในการแสวงหาสิ่งต่าง ๆ

4. การศึกษาแบบประสมประสาน (Interdisciplinary Studies) หลักการสำคัญคือความเชื่อ ที่ว่าการศึกษากว้างขวางเท่าชีวิต ซึ่งส่วนประกอบของชีวิตนั้นรวมปัจจัยต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างมากมาย เช่น การกิน การอยู่และการอยู่ในสังคม ดังนั้น ในส่วนของการศึกษาจึงควรมีการประสมประสานศาสตร์ต่าง ๆ จากแหล่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ในแต่ละศาสตร์นั้นควรมีความลึกซึ้งเพียงพอด้วย มิฉะนั้น เมื่อนำมารวมกันแล้ว ภาพรวมจะไม่ค่อยชัดเจนและเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างผิวเผินเท่านั้น

ฮับบาร์ด (Hubbard, 1969) กล่าวว่า การดำเนินการสอนจะเกิดผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนนั้น ๆ ด้วย ฮับบาร์ด แบ่งวิธีการสอนศิลปะออกเป็น 3 วิธี คือ

1. การวางแผนการสอนเป็นรายบุคคล (Planning Instruction the Individual) เป็นรูปแบบการสอนที่ได้รับการวางแผนให้มีความยืดหยุ่นหรือเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นจำนวนของผู้เรียนและช่วงเวลาของการเรียนขึ้นอยู่กับผู้สอนที่จะพิจารณาความจำเป็นการสอนแบบนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างมีอิสระตามความสามารถของแต่ละคน ฉะนั้นรูปแบบวิธีการสอนจึงเป็นรูปแบบที่มีความอิสระอย่างแท้จริง

2. การสอนเป็นคณะ (Team teaching in art) การสอนเป็นคณะอาจเป็นที่ไม่พึงพอใจในระยะแรก ทั้งนี้เพราะผู้สอนศิลปะและการสอนศิลปะมีลักษณะเฉพาะตัวสูง เมื่อไรก็ตามที่มีการสอนเป็นทีมจริง ๆ ขอบเขตของวิชาจะถูกแบ่งและภาระหน้าที่การสอนที่แตกต่างกันจะถูก

แทนที่ด้วยบุคคลแต่ละคน คนหนึ่งอาจสอนวาดเส้น อีกคนอาจสอนงานฝีมือ ผู้เรียนก็จะได้เรียนรู้จากทั้ง 2 คน การสอนแบบคณะจะมีการแนะนำอย่างเป็นลำดับ ผู้สอนแต่ละคนมีทักษะเพียงพอที่จะสร้างคุณค่าทางการสอนและผู้เรียนก็จะได้รับการเรียนรู้ที่ไม่จำกัด สอดคล้องกับประสบการณ์ทางศิลปะ นอกจากนี้ก็ยังสามารถทำให้ผู้เรียนได้ค้นพบผู้สอนในรูปแบบที่ต้องการและยังทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้นด้วย

3. การสอนโดยใช้สื่ออุปกรณ์ทางเทคโนโลยี (Mechanical devices for art instruction) เป็นการสอนโดยใช้อุปกรณ์การสอนที่เป็นเครื่องกลประกอบ เช่น การใช้เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ โทรทัศน์ หรือในปัจจุบันมีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นเพียงเครื่องมือของผู้สอนมากกว่าเป็นตัวแทนของผู้สอน

จอห์น เอ ไมเคิล (John. A Michael, 1983) ได้แบ่งวิธีการสอนศิลปะภาคปฏิบัติออกเป็น 3 แบบ ดังนี้คือ

1. การสอนแบบบอกโดยตรง (Direct method) เป็นวิธีการสอนแบบที่ผู้สอนบอกให้ผู้เรียนทำโดยตรง ให้ผู้เรียนปฏิบัติหรือทำตามคำแนะนำของผู้สอนด้วยวิธีการลอกเลียนแบบจากหนังสือ จากแบบจำลอง จากแบบที่ผู้สอนเขียน หรือจากของจริง เช่น ดอกไม้ ใบไม้ ทิวทัศน์ ฯลฯ การสอนแบบนี้เป็นการสอนตามทฤษฎีเหมือนจริงไร้มายา (Native realism) คือ การถ่ายทอดตามธรรมชาติที่เด็กรับรู้ตามวุฒิภาวะของวัย โดยมีได้มีความรู้ในด้านศิลปะมาก่อน การสอนด้วยวิธีการนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่าผู้เรียนจะเกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้นได้เอง เมื่อได้เห็นและลองทำตามแบบอย่างหลาย ๆ ครั้งและเมื่อผู้เรียนเรียนรู้ไปถึงจุดที่เกิดความคิดสร้างสรรค์นั้นก็แสดงออกมาอย่างอิสระ วิธีการสอนแบบนี้เหมาะสมกับผู้เรียนที่เพิ่งเริ่มเรียนและยังไม่มีแนวคิดใด ๆ การได้เห็นแบบอย่างและการเรียนรู้ถึงหลักเกณฑ์การใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ตามคำบอกเล่าของผู้สอน เป็นการปูพื้นฐานความรู้และได้ปฏิบัติตามซ้ำ ๆ หลายครั้งจะทำให้ผู้เรียนเกิดแนวความคิดสร้างสรรค์ของตนเองออกมา การสอนด้วยวิธีการแบบนี้บางครั้งผู้สอนไม่ยอมให้ผู้เรียนแสดงออกตามความคิดสร้างสรรค์ของตน จนอาจจะกลายเป็นวิธีบั่นทอนศิลปะให้ตกต่ำลงในตัวของผู้เรียน เพราะไม่มีโอกาสที่จะแสดงออกทางด้านความคิดสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง

2. การสอนแบบการแสดงออกอย่างเสรี (Free expression method) เป็นวิธีการสอนที่มีความตรงกันข้ามกับวิธีการสอนแบบแรก คือ เป็นวิธีที่ปราศจากการบังคับควบคุม ผู้เรียนจะได้รับอิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ตามความพอใจของตัวเอง วิธีนี้ยึดกระบวนการมากกว่า

การผลิต เป็นวิธีการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลิน และเกิดความสนใจที่จะเรียนในระยะเริ่มต้นก่อนที่จะเริ่มสอนเนื้อหาสาระหรืองานที่เป็นชิ้นงานในโอกาสต่อไป

3. การสอนแบบมีความมุ่งหมายในการเรียน (Meaningful art education) เป็นวิธีการสอนศิลปะที่ให้ผลเป็นที่พึงพอใจ เพราะผู้เรียนจะมีเสรีภาพอย่างเพียงพอในด้านอารมณ์และความคิด การสอนศิลปะแบบนี้ขึ้นอยู่กับหลัก 2 ประการคือ การกระทำนั้นต้องมีความมุ่งหมายเป็นสิ่งสำคัญและต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล การสอนศิลปะแบบมีความมุ่งหมายนี้ มีเป้าหมายเพื่อให้ศิลปะมีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคม ในด้านการสอนต้องการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้สึกในสิ่งที่ดีงามเป็นรายบุคคลและรู้จักคุณค่าของศิลปะที่มีต่อสังคม ต้องการให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในความรู้สึกรู้จักคุณค่าของวัตถุและรูปทรง โดยสนับสนุนให้ทำงานจนประสบความสำเร็จ ผู้เรียนจะได้รับการส่งเสริมให้รู้จักความหมายในสิ่งที่ตนเองเขียนมากกว่ากฎเกณฑ์ในการเขียนภาพนั้น ๆ แต่การที่ผู้เรียนจะสามารถแสดงความหมายของภาพได้ดีนั้น ผู้สอนจะต้องจัดประสบการณ์ให้ตรงกับความมุ่งหมายที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดงออก ประสบการณ์นั้นอาจจะนำมาแสดงเป็นภาพหรือการปั้นความรู้สึกในการสร้างสรรค์ของผู้เรียนก็จะแสดงออกมาเมื่อสามารถปฏิบัติงานได้ ก็จะสามารถสร้างรูปอย่างมีความหมายได้

4.3 ปัญหาการเรียนการสอนศิลปะปฏิบัติ

จากงานวิจัยของ พรพรรณ ดวงรัตน์ (2541) เกี่ยวกับการศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พบว่า ปัญหาการเรียนการสอนศิลปะ ส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการเรียนการสอน ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน อุปกรณ์ สิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขอื่น ๆ (กัญญา เจริญศุภกุล, 2528) อภัย นาคคง (2528) กล่าวว่า การพิจารณาปัญหาการเรียนการสอนศิลปะ จำเป็นต้องพิจารณาตัวองค์ประกอบทางการศึกษา คือ ผู้สอน ผู้เรียน สิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน และการบริหาร จากความคิดเห็นดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเพราะองค์ประกอบในการเรียนการสอนที่ยังไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวคือ ปัญหาเนื่องมาจาก ผู้สอน ผู้เรียน การบริหาร สถานที่และวัสดุอุปกรณ์

1. ปัญหาที่เนื่องมาจากผู้เรียน

ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา เป็นผู้ที่อยู่ระยะผู้ใหญ่วัยรุ่น จึงเป็นผู้ที่มีอารมณ์ผันแปรที่ต้องการคำแนะนำไปปรับพฤติกรรมให้ถูกต้อง ในด้านการเรียนมีความกระตือรือร้นสนใจบทเรียนที่แปลกใหม่ มีความคิดที่มีอุดมการณ์ผู้เรียนในระดับนี้ มาจากสิ่งแวดล้อม ทัศนคติและวิถีชีวิตจากครอบครัวที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะพื้นฐานทางวิชาการที่ได้รับมาจากโรงเรียนต่าง ๆ มีความ

แตกต่างกัน ผู้สอนจึงควรยอมรับและมีความเข้าใจในสภาพของผู้เรียนที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้รู้ว่าผู้เรียนมีลักษณะอย่างไร สนใจอะไรแล้วพยายามทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในวิชาที่สอนให้ได้ การที่ผู้เรียนสนใจในวิชาหนึ่งวิชาใดเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนบังเกิดความมุ่งมั่นที่จะศึกษาเล่าเรียนในวิชานั้นให้สำเร็จ ถ้าผู้สอนสามารถทำให้ผู้เรียนสนใจบทเรียนได้ ก็ย่อมทำให้การสอนประสบความสำเร็จไปด้วย (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2530) นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาของการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติที่เนื่องมาจากผู้เรียน คือ ผู้เรียนขาดความขยันและเอาใจใส่อย่างจริงจัง (บรรลือ ขอรวมเดช, 2533)

2. ปัญหาที่เนื่องมาจากผู้สอน

ผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนย่อมจะเป็นผู้ที่ทำให้การเรียนการสอนเกิดผลดี สิ่งที่พิจารณาคือบุคลิกภาพของผู้สอน ความรู้ความสามารถของผู้สอนรวมถึง การพูด น้ำเสียง ความกระฉับกระเฉงในการพูด หน้าตา กริยาท่าทางและการแสดงออกต่าง ๆ ความรู้ของผู้สอน ผู้เรียนย่อมคาดหวังไว้สูงว่าผู้สอนจะมีความพร้อมทางด้านวิชาการ สามารถที่จะให้ข้อมูล สอน อธิบายหลักเกณฑ์ ทฤษฎี และปัจจัยต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้อย่างกระฉับกระเฉงชัด การสอนที่ดีนั้นรวมถึงการที่ผู้สอนรู้จักถ่ายทอดความรู้ความคิดให้กับผู้เรียน โดยใช้วิธีการแตกต่างกันออกไปอย่างเหมาะสมและน่าสนใจ ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความคิดตามความมุ่งหมายของผู้สอน จากรายงานการสัมมนาวิชาการ เรื่อง สถานะการศึกษาศิลปะในระดับอุดมศึกษา พบว่า ผู้สอนขาดคุณลักษณะในด้านความรู้ทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพสูง (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528) นอกจากนี้ปัญหาที่เนื่องมาจากอาจารย์ผู้สอน คือ การที่อาจารย์มีภาระงานสอนหลายวิชาในแต่ละภาคเรียน จึงทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะปฏิบัติงานวิชาการด้านอื่น ๆ เช่น ทำวิจัย การเขียนตำรา หรือการสร้างสรรคงานศิลปะของตนเอง เพื่อเป็นการพัฒนาการประสพการณ์ทางวิชาการศิลปะของตนเอง ส่งผลให้อาจารย์ผู้สอนขาดคุณลักษณะในด้านความรู้ทางวิชาการศิลปะที่มีประสิทธิภาพสูง (ชลุด นิมเสมอ, 2529)

3. ปัญหาที่เนื่องมาจากการบริหาร

การบริหารเป็นการบริการด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความสะดวกและบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ สำหรับปัญหาในด้านของการบริหาร พบว่าเป็นปัญหามาก โดยเฉพาะการที่ผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณและความก้าวหน้าทางหน้าที่การงานมากเท่าที่ควร (ปรววรรณ ดวงรัตน์, 2541) จากงานวิจัยของ บรรจง บุญकारी (2532) พบว่าปัญหาการบริหารที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด คือ งบประมาณซึ่งไม่เพียงพอ เป็นเหตุให้สื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ที่ใช้ฝึกปฏิบัติและเครื่องมืออื่น ๆ มีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการ ผลการวิจัยของ บรรลือ ขอรวมเดช (2533) พบว่าปัญหาเกี่ยวกับการบริหาร คือ การบริหารงบประมาณใน

สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ยังไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากถูกควบคุมจากหลายหน่วยงานและมีระเบียบมากมายทำให้การเบิกจ่ายไม่คล่องตัวเท่าที่ควร อีกทั้งสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ดำเนินงานโดยใช้งบประมาณแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่และงบประมาณที่ได้รับยังไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามโครงการได้สมบูรณ์เท่าที่ควร โดยเฉพาะงบประมาณเพื่อส่งเสริมด้านศิลปะยังไม่เพียงพอกับความต้องการ (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2538)

4. ปัญหาที่เนื่องมาจากสถานที่และวัสดุอุปกรณ์

สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ เป็นองค์ประกอบการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนทั้งทางตรงและทางอ้อมนับตั้งแต่ อากาศ แสงสว่างภายในห้องเรียนตลอดจนกระทั่งเครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น ปัญหาที่พบ คือ ขาดอาคารสถานที่เรียนอันเหมาะสม ขาดความพร้อมด้านวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528) ห้องปฏิบัติงานไม่มีบรรยากาศทางศิลปะ (ผดุง พรหมมูล, 2538) จากการวิจัยของ บรรลือ ขอรวมเดช (2533) มธุรา จึงอยู่สุข (2531) และ วิณา มิ่งขวัญ (2530) พบว่าปัญหาที่เนื่องมาจากสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ ที่เป็นปัญหามาก คือ ห้องเรียนศิลปะภาคปฏิบัติไม่เพียงพอกับความต้องการ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเรียนการสอน อันเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการที่จะส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพทางการเรียนการสอนที่ดีขึ้นได้

5. การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา

5.1 การศึกษาศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา

ประเทศไทยมีอารยธรรมและศิลปกรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยมีองค์กรสำคัญที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นไปในแบบที่ไม่เป็นทางการ อันได้แก่ วัด วังและบ้าน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2532) ตราบจนกระทั่งอิทธิพลของศิลปะสมัยใหม่จากประเทศตะวันตก ได้เริ่มแพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 - 2411) (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2539) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) พระองค์ได้ทรงวางรากฐานการศึกษาของประเทศไทยในรูปแบบอย่างประเทศตะวันตก (ทองปลิว ชมชื่น, 2528) โดยมีโรงเรียนเพาะช่างซึ่งก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2456 (ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2453-2468) ซึ่งได้มีบทบาทในฐานะของสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนศิลปะในรูปแบบอย่างศิลปะสมัยใหม่ในยุคแรก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2536; วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2539)

ใน พ.ศ. 2466 รัฐบาลไทยได้ว่าจ้างศิลปิน ชาวอิตาลีชื่อ โคราโด เฟโรซี (Corado Feroci) ซึ่งภายหลังเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เข้ามารับราชการในตำแหน่งช่าง

ป็น ประจํากรมศิลปากร กระทรวงวัง ท่านผู้นี้มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการนำการศึกษาศิลปะตาม
 แนวยุโรปเข้ามาสอนให้กับเยาวชนไทยที่สนใจ โดยร่วมกับผู้เชี่ยวชาญของกรมศิลปากรก่อตั้ง
 โรงเรียนประณีตศิลปกรรมขึ้นใน พ.ศ.2476 ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง
 กิจการของโรงเรียนนี้ดำเนินไปด้วยดีจนยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากรในปี พ.ศ.2486 (วิบูลย์
 ลี้สุวรรณ, 2539) ซึ่งกล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นสถาบันในระดับอุดมศึกษาแห่งแรกที่
 เปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นกิจจะลักษณะเกี่ยวกับทัศนศิลป์ตามแบบอย่างประเทศตะวันตก
 (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541)

จากการศึกษาวิชาช่างในระบบโรงเรียน ที่ได้รับการพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
 ระดับอุดมศึกษา ประเภทศิลปะไทยและหัตถกรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2519-2532 รุ่งอรุณ กุลธํารง
 (2536) ได้กล่าวถึงการศึกษา วิชาช่างสิบหมู่เป็นรากฐานของการศึกษาศิลปะไทยและการ
 หัตถกรรมในระดับ อุดมศึกษา 2 แห่งได้แก่

1. การศึกษาวิชาช่างในระบบโรงเรียน ณ สถาบันเทคโนโลยี วิทยาเขตเพาะช่าง สังกัด
 เทคโนโลยีราชมงคล กระทรวงศึกษาธิการ เป็นสถาบันที่มีการจัดการศึกษาประเภทศิลปกรรม
 ระดับอุดมศึกษา มีกำเนิดมาจากวิชาช่างสิบหมู่ ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงลักษณะการเรียนวิชาช่าง
 สิบหมู่มาเป็นวิชาทาง จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย หัตถศิลป์ เครื่องดิน เครื่องหล่อ เครื่องไม้
 เครื่องรัก เครื่องโลหะ ซึ่งเป็นการศึกษาศิลปกรรมในปัจจุบัน ที่มีกำเนิดมาจาก วิชาช่างเขียน วิชา
 ช่างปั้น วิชาช่างสลัก วิชาช่างหล่อ วิชาช่างไม้ วิชาช่างกลึง วิชาช่างรัก วิชาช่างนู ฯลฯ

2. การศึกษาวิชาช่างในระบบโรงเรียน ณ วิทยาลัยช่างศิลป์ สังกัดกองศิลปศึกษา กรม
 ศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ มีการบันทึกหลักฐานการจัดการศึกษาช่างศิลป์ว่า วิทยาลัยช่าง
 ศิลป์ รับผิดชอบในการผลิตครู อาจารย์ ทางด้านวิชาชีพช่างศิลป์และส่งเสริมเผยแพร่
 ศิลปวัฒนธรรม ให้บุคคลทั่วไปได้ประจักษ์ในคุณค่าของ ศิลปะ วัฒนธรรมไทย นอกจากนี้
 วิทยาลัยช่างศิลป์ดำเนินการสอนวิชาศิลปะที่มีวิชาช่างสิบหมู่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาศิลปะไทย
 ได้แก่

2.1. วิชาภาพไทย ศึกษาลักษณะภาพไทย เทคนิคและกรรมวิธีต่าง ๆ อันเป็น
 ลักษณะประจำชาติผสมผสานกับแนวคิดเฉพาะคน สร้างสรรค์ให้เกิดงานรุ่นใหม่และเรียนรู้ที่จะ
 อนุรักษ์ของเก่าอันมีคุณค่า

2.2. วิชาลายรดน้ำ เรียนรู้ศิลปะไทยแบบประเพณีที่มีความละเอียดอ่อนงดงาม
 นับตั้งแต่การ ผูกลาย เตรียมพื้น การเขียน การใช้น้ำยา เช็ดรักปิดทองและรดน้ำ

2.3. วิชาสถาปัตยกรรมไทย ศึกษาโครงสร้าง รูปทรง สัดส่วนและแบบแผนอันประณีตงดงามของ สถาปัตยกรรมไทย เพื่อสืบทอดมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษไทยได้มอบให้ไว้

จากงานวิจัยของ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของการเรียนการสอนวิชาเอกศิลปะไทย คณะศิลปะประจำชาติของ ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่างและการศึกษาศิลปะไทยในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้แก่

ศิลปะประจำชาติในอดีต พ.ศ. 2517-2541 “ศิลปะประจำชาติยุคแห่งการก่อตั้งและต่อสู้” คณะวิชาศิลปะประจำชาติ มีช่วงเวลาของการก่อตั้ง หรือตั้งตัวอยู่หลายปี มีการพัฒนาหลักสูตรทุก 3-5 ปี เพื่อคุณภาพสูงสุดทางการศึกษา บุคลากรคณะวิชาศิลปะประจำชาติ แรกเริ่มมีเพียง 3 คน อาจารย์จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะและหัวหน้าแผนกจิตรกรรมไทย อาจารย์จำรัส เกตุดาราทา หัวหน้าแผนกประติมากรรมไทยและอาจารย์พิศวง ไพฑูรย์ หัวหน้าแผนกหัตถศิลป์ เป็นธรรมดาขององค์กรใหม่ หลักสูตรใหม่ วิชาสอนใหม่ ยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ยิ่งชื่อคณะวิชาศิลปะประจำชาติ ยิ่งหาบุคลากรยากมากขึ้น จึงเป็นระยะของการต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อให้สังคมรู้จักและยอมรับในศักยภาพของการเรียนการสอนและศักยภาพของนักศึกษาที่สำเร็จ การศึกษาออกไปประกอบอาชีพ เป็นสิ่งที่ต้องรอการพิสูจน์อย่างมากในขณะนั้น การต่อสู้เพื่อให้สถาบันศิลปะแห่งแรกของประเทศเปิดสอนปริญญาตรีได้ดูจะเป็นเรื่องยากยิ่งกว่าการต่อสู้ด้านอื่น ๆ เสียอีก ทั้ง ๆ ที่โรงเรียนเพาะช่างเป็นหนึ่งในหกหรือแปดสถาบันแนวหน้าที่รวมตัวกันเป็นสถาบันเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ต่อมาเป็นราชวมงคลภายหลัง การต่อสู้เพื่อปริญญาของคณะวิชาศิลปะประจำชาติจึงเป็นการต่อสู้จริง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นสมัยอาจารย์ อภัย นาคคง เป็นหัวหน้าคณะ ก่อนที่ท่านจะเกษียณอายุราชการในปีต่อมา

ศิลปะประจำชาติในปัจจุบัน พ.ศ. 2542-2546 “ศิลปะประจำชาติยุคของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสู่การแข่งขัน” ศิลปะประจำชาติมีการเปลี่ยนแปลงมิได้หยุด ตั้งแต่เปิดสอนปีแรกที่ได้พัฒนาหลักสูตรไปแล้วหลายครั้ง จะด้วยเหตุผลการบริหาร หรือ การพัฒนาทางเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญได้ทั้ง 2 ส่วน ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการพัฒนาความก้าวหน้าให้ผู้เรียน จากหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ป.ว.ส.) สามารถต่อหลักสูตรศิลปะบัณฑิต (ต่อเนื่อง 2 ปี) วิชาเอกศิลปะไทย ได้วุฒิปริญญาตรี คณะศิลปะประจำชาติ

การเปลี่ยนแปลงการสอนจากระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ป.ว.ส.) เป็นปริญญาตรีนั้น เป็นเรื่องใหญ่ของครูอาจารย์ต้องปรับตัวมาก หลายคนยังไม่พร้อม คณะฯ ต้องเชิญอาจารย์

จากมหาวิทยาลัยศิลปากรและผู้มีประสบการณ์สอยระดับปริญญาตรี เพื่อให้เป็นแนวทางเพราะการที่จะให้บัณฑิตหรือผู้เรียนสามารถคิด ค้นคว้า วิเคราะห์และปฏิบัติสิ่งที่ตนเองต้องการรู้จนถึงสามารถสร้างสรรค์ผลงานอย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพได้ การพัฒนาสู่การแข่งขันของการศึกษาในปัจจุบันมีสูง มหาวิทยาลัยหลายแห่งต่างก็หันมาเปิดคณะศิลปกรรมศาสตร์ ขยายสาขาทางศิลปะอีกมากมาย มีสาขาศิลปะใหม่ ๆ เปิดให้เลือกเรียนได้ สาขาศิลปะไทยก็เป็นสาขาหนึ่งที่มีความเคลื่อนไหวเปิดสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นจากเดิม มีขึ้นครั้งแรกที่ภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ จัดการศึกษาทั้งปริญญาตรีและปริญญาโท ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มีวิชาเอกศิลปะไทยให้เลือกเรียน ปัจจุบันเปิดถึงระดับปริญญาโทภาคนอกเวลาปกติ วิชาเอกศิลปะไทยและวิชาเอกช่างเขียน สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ หลักสูตรศิลปะไทย 4 ปี คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลักสูตรศิลปะบัณฑิตสาขาวิชาศิลปะไทย อีกแห่งหนึ่ง

5.2 หลักสูตรศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา

การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหลักเกณฑ์ในการเลือกสถาบันอุดมศึกษา ดังนี้

1. เป็นมหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนเป็นหลักสูตรศิลปะไทย
2. มีการจัดการเรียนการสอนเป็นหลักสูตรศิลปะไทยโดยเฉพาะ

จากเหตุผลดังกล่าวพบว่าพบว่ามีสถาบันอุดมศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนตามหลักเกณฑ์ที่ระบุไว้จำนวน 5 สถาบัน ได้แก่

1. มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มีรากฐานมาจากหลักสูตรจิตรกรรมและประติมากรรมของโรงเรียนศิลปากรแผนกช่าง ต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร มีคณะจิตรกรรมประติมากรรมเป็นคณะวิชาเดียว ของมหาวิทยาลัยศิลปากร จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2486 เปิดสอนเพียง 2 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาจิตรกรรม และสาขาวิชาประติมากรรม ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้อำนวยการสอนและดำรงตำแหน่งคณบดีคนแรก ต่อมาได้เปิดสอนสาขาวิชาเพิ่มเติมขึ้นอีก 3 สาขาวิชา คือ พ.ศ. 2509 เปิดสาขาวิชาภาพพิมพ์ พ.ศ. 2520 เปิดสาขาวิชาศิลปะไทย และเปิดสาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ พ.ศ. 2530

1. ชื่อหลักสูตร

1.1 ชื่อภาษาไทย	ศิลปบัณฑิต
1.2 ชื่อภาษาอังกฤษ	Bachelor of Fine Arts in (Thai Art)

2. ชื่อปริญญา

2.1 ชื่อเต็มภาษาไทย	ศิลปบัณฑิต (ศิลปะไทย)
2.2 ชื่อย่อภาษาไทย	ศ.บ. (ศิลปะไทย)
2.3 ชื่อเต็มภาษาอังกฤษ	Bachelor of Fine Arts (Thai Art)
2.4 ชื่อย่อภาษาอังกฤษ	B. F. A. (Thai Art)

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

4. ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1. เพื่อผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรี ผู้มีความรู้และสามารถ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ใน สาขาวิชาจิตรกรรม สาขาวิชาประติมากรรม สาขาวิชาภาพพิมพ์ และสาขาวิชาศิลปะไทย
2. เพื่อผลิตบัณฑิตผู้มีความรู้ทางวิชาการศิลปะ สามารถทำการวิจัย บรรยายและอธิบาย เกี่ยวกับงานศิลปะ
3. เพื่อผลิตบัณฑิตผู้มีความรู้กว้างขวางในสาขาวิชาที่เป็นประโยชน์ ต่อการสร้างสรรค์ ทางศิลปะ
4. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ทั่วไปในสาขาศิลปศาสตร์ อันจะทำให้เป็นบัณฑิตผู้รอบรู้มี ทักษะคิดอันดีงาม รู้จักคิด วิวินิจฉัย มีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นทางนำคุณประโยชน์มาสู่สังคม

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรคณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ ระดับปริญญาตรี จำนวนหน่วยกิต รวมตลอด หลักสูตร ไม่น้อยกว่า 160 หน่วยกิต โดยแบ่งเป็น

1. หมวดรายวิชาศึกษาทั่วไป ไม่น้อยกว่า	30	หน่วยกิต
1.1 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์	6	หน่วยกิต
1.2. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์	6	หน่วยกิต
1.3 กลุ่มวิชาภาษา	6	หน่วยกิต
1.4 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ และ คณิตศาสตร์	6	หน่วยกิต

2. หมวดวิชา เฉพาะด้าน

2.1 วิชาแกน ไม่น้อยกว่า 48 หน่วยกิต โดยแยกออกเป็น

วิชาแกนทั่วไป	32	หน่วยกิต
วิชาแกนเฉพาะสาขาวิชา 16 หน่วยกิต รายวิชาในสาขาวิชาศิลปะไทย ได้แก่		
214 101	ศิลปะไทย 1 ก (THAI ART I A)	3(1-4-4)
214 102	ศิลปะไทย 2 ก (THAI ART II A)	3(1-4-4)
214 205	สัมมนาศิลปะไทย 1 (SEMINAR IN THAI ART I)	2(2-0-4)
214 205	สัมมนาศิลปะไทย 2 (SEMINAR IN THAI ART II)	2(2-0-4)
2.2 วิชาเอก ไม่น้อยกว่า สาขาวิชาศิลปะไทย	38	หน่วยกิต
214 103	ศิลปะไทย 3 ก (THAI ART III A)	3(1-4-4)
214 104	ศิลปะไทย 4 ก (THAI ART IV A)	3(1-4-4)
214 105	ศิลปะไทย 5 ก (THAI ART V A)	3(1-4-4)
214 106	ศิลปะไทย 6 ก (THAI ART VI A)	3(1-4-4)
214 107	ศิลปะไทย 7 ก (THAI ART VII A)	3(1-4-4)
214 204	ศิลปนิพนธ์	8(1-14-9)
2.3 วิชาโท ไม่น้อยกว่า 18 หน่วยกิต		
214 131	ศิลปะไทย 3 ข (THAI ART III B)	3(1-4-4)
214 131	ศิลปะไทย 4 ข (THAI ART IV B)	3(1-4-4)

214 131	ศิลปะไทย 5 ข (THAI ART V B)	3(1-4-4)
214 131	ศิลปะไทย 6 ข (THAI ART VI B)	3(1-4-4)
214 131	ศิลปะไทย 7 ข (THAI ART VII B)	3(1-4-4)
214 131	ศิลปะไทย 8 ข (THAI ART VIII B)	3(1-4-4)
3. หมวดวิชาเลือกเสรี ไม่น้อยกว่า		26 หน่วยกิต
214 161	ศิลปะไทย 1 ค. (THAI ART I C)	2(1-2-3)
214 162	ศิลปะไทย 2 ค. (THAI ART II C)	2(1-2-3)
214 163	ศิลปะไทย 3 ค. (THAI ART III C)	2(1-2-3)
214 164	ศิลปะไทย 4 ค. (THAI ART IV C)	2(1-2-3)
214 165	ศิลปะไทย 5 ค. (THAI ART V C)	2(1-2-3)
214 166	ลายไทย (THAI ORNAMENT)	2(1-2-3)
214 167	ลายรดน้ำ (THAI LACQUER AND GILT)	2(1-2-3)
214 168	ช่างสิบหมู่ (THAI TRADITIONAL CRAFT)	2(1-2-3)
214 168	การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย (CONSERVATION OF THAI TRADITIONAL CRAFT)	2(2-0-4)
214 170	คุณค่าศิลปกรรมไทย (VALUES OF THAI ART)	2(2-0-4)

214 171	ศิลปพื้นบ้าน (FOLK ART)	2(2-0-4)
214 172	คติความเชื่อในงานศิลปกรรมไทย (THE BELIVE IN THAI TRADITIONAL ART)	2(2-0-4)
214 173	ศิลปะไทยวิจัักษ์ (THAI ART APPRECIATION)	2(2-0-4)
214 174	ศิลปกรรมไทยศึกษา 1 (THAI ART STUDIES I)	2(2-0-4)
214 175	ศิลปกรรมไทยศึกษา 2 (THAI ART STUDIES II)	2(2-0-4)
214 176	ศิลปกรรมไทยศึกษา 3 (THAI ART STUDIES III)	2(2-0-4)
214 177	การศึกษาพิเศษสาขาศิลปะไทย 1 (SPECIAL STUDY FOR THAI ART I)	2(2-0-4)
214 178	การศึกษาพิเศษสาขาศิลปะไทย 2 (SPECIAL STUDY FOR THAI ART II)	2(2-0-4)

2. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลักสูตรศิลปบัณฑิตสาขาวิชาศิลปะไทย ใช้เวลาศึกษาตลอดหลักสูตร 4 ปี รวม 147 หน่วยกิต ศึกษาเกี่ยวกับ

ก.) ความรู้ ความเข้าใจ ทางศิลปวัฒนธรรมไทย ด้านนา อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และสากล

ข.) การอนุรักษ์ และพัฒนาทั้งในเชิงสร้างสรรค์หรือจัดการทางศิลปวัฒนธรรมของล้านนา และของประเทศไทย ให้ยังคงร่วมสมัยในวิถีชีวิตปัจจุบัน

ค.) งานปฏิบัติทางด้านจิตรกรรมไทย แบบประเพณี

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีโครงสร้างหลักสูตร และรายวิชาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยดังนี้

Faculty of Fine Arts Thai Art Department

Name of the Curriculum Bachelor of Fine Arts Program in Thai Art

Name of the Degree (Full) Bachelor of Finearts (Thai Art) (Abbr.) B.F.A.

(Thai Art)

1. General Education 39 Credits

1.1 Social Sciences 9 Credits

1.2 Humanities 12 Credits

1.3 Language and Communication 12 Credits

1.4 Science and Mathematics 6 Credits

2. Field of Specialization 102 Credits**2.1 Core Courses 24 Credits**115200 MENT 200 Principles | Procedures in Art and Culture
Management 3 Credits

101101 CART 101 Fundamental Art I 3 Credits

101105 CART 105 Fundamental of Thai Decorative Motifs 3 Credits

101113 CART 113 Sketch Drawing 3 Credits

101201 CART 201 Art History I (Western) 3 Credits

101205 CART 205 Art History II (Oriental) 3 Credits

103271 DART 271 Music Appreciation 3 Credits

109100 FAGE 100 Man and Art 3 Credits

2.2 Major: a minimum of 63 Credits**2.2.1 Required Courses 36 Credits**

101400 CART 400 Art Philosophy 3 Credits

101405 CART 405 Art Research and Methodology 3 Credits

101490 CART 490 Art Criticism 3 Credits

104201 TART 201 Southeast Asian Art and Culture 3 Credits

104205 TART 205 Visual Presentation 3 Credits

104301 TART 301 Thai Architecture and Rituals 3 Credits

104302 TART 302 Thai Painting, Sculpture and Decorative Work 3 Credits

104320 TART 320 Lanna Environment and Culture 3 Credits

104490 TART 490 Seminar in Thai Art 3 Credits

104494 TART 494 Individual Study I 3 Credits

104495 TART 495 Individual Study II 3 Credits

104496 TART 496 Project in Thai Art 3 Credits

2.2.2 Major Electives (Select from the followings) 27 Credits

2.2.2.1 General Major Electives

104300 TART 300 Art Conversation 3 Credits

104303 TART 303 Practicum in Thai Art 3 Credits

104310 TART 310 Folk Art and Handycraft 3 Credits

104325 TART 325 Folk Art of Lanna 3 Credits

104327 TART 327 Decorative Stucco and

Woodcarving in Lanna Thai 3 Credits

104340 TART 340 Lacquerware in Southeast Asia 3 Credits

104435 TART 435 Art in Community 3 Credits

2.2.2.2 Designs

104410 TART 410 Thai Art in Contemporary Design 3 Credits

104424 TART 424 Thai Art in product Design 3 Credits

104425 TART 425 Basic Craft Material and process 3 Credits

104427 TART 427 Production and Marketing of

Handicraft in Northern Thailand 3 Credits

2.2.2.3 Thai Art studies

104440 TART 440 Thai Ceramics and Pottery 3 Credits

104450 TART 450 Thai Fabrics and Textiles 3 Credits

104460 TART 460 Thai Metal works 3 Credits

104465 TART 465 Thai Jewelry 3 Credits

104471 TART 471 Thai Furniture 3 Credits

104475 TART 475 Thai Basketry 3 Credits

104480 TART 480 Thai Floral Ornamental Arrangement

and Art of Fruit Carving 3 Credits

2.2.2.4 Traditional Thai Painting

104130 TART 130 Emblems in Thai Painting 3 Credits

104231 TART 231 Composition in Thai Painting 3 Credits

104232 TART 232 Material and Techniques in Thai
Painting 3 Credits

104333 TART 333 Traditional Thai Painting 3 Credits

104334 TART 334 Analysis of Composition in Thai
Painting 3 Credits

104335 TART 335 Art of Lacquer and Gilt Works 3 Credits

104436 TART 436 Traditional Thai Art 3 Credits

2.3 Minor (if any): a minimum of 15 Credits

2.3.1 Students who wish to take a Minor course may choose any Minor courses according to the university announcement with the approval of the Major advisor and the department concerned.

2.3.2 Students may not choose to take a Minor course in which case they must take a minimum of 78 credits for their Major course.

3. Free Electives: a minimum of 6 Credits

หมายเหตุ ประมวลรายวิชาในหลักสูตรศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ไม่ได้จัดทำไว้ในรูปแบบภาษาไทย

3. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง

โรงเรียนเพาะช่าง เป็นสถาบันการศึกษาด้านศิลปะและหัตถกรรม ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2456 ตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อที่จะทำนุบำรุงศิลปะการช่างไทยให้คงไว้สืบไป มิให้เสื่อมสูญ และนับได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษาด้านศิลปะแห่งแรกและเป็นผู้นำด้านการจัดการศึกษา ศิลปะและหัตถกรรมของประเทศเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ หลักสูตรศิลป บัณฑิต คณะวิชาศิลปประจำชาติ หลักสูตรศิลปบัณฑิต

หลักสูตรศิลปบัณฑิต จำนวนหน่วยกิต รวมตลอดหลักสูตร 148 หน่วยกิต

โครงสร้างหลักสูตร

1. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป 35 หน่วยกิต

1.1 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ 6 หน่วยกิต

1.2 กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ 6 หน่วยกิต

1.3 กลุ่มวิชาภาษา 9 หน่วยกิต

1.4 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ 6 หน่วยกิต

1.5 กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ 6 หน่วยกิต

2. หมวดวิชาเฉพาะ 107 หน่วยกิต

2.1 กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ 24 หน่วยกิต

07-110-001 ศิลปะประจำชาติ Thai Traditional Art 2(1-3-2)

07-200-001 วาดเส้น Drawing 2(1-3-2)

07-200-010 ศิลปะเปรียบเทียบ Comparative Arts 3(3-0-3)

07-200-011 หลักการทัศนศิลป์ Principle of Visual Arts 3(2-2-2)

07-200-012 การวิจัยศิลปหัตถกรรม Research Methodology of Art and Craft
3(2-2-2)

07-210-001 ประวัติและแบบอย่างศิลป์ History and Style of Arts 2(2-0-2)

07-210-003 กายวิภาค Anatomy 2(2-0-2)

07-210-005 องค์ประกอบศิลป์ Composition 2(1-3-2)

07-210-015 สุนทรียศาสตร์ Aesthetics 3(3-0-3)

07-300-001 หลักการเขียนแบบ Principle of Technical Drawing 2(1-3-2)

2.2 กลุ่มวิชาชีพบังคับ 65 หน่วยกิต

07-110-136 ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย History of Thai Arts 2(2-0-2)

07-110-147 องค์ประกอบศิลปะไทย Composition of Thai Arts 3(2-3-2)

07-110-156 วาดเส้นไทย 1 Thai Drawing I 3(2-3-2)

07-110-165 จิตรกรรมไทย Thai Painting I 4(2-6-2)

07-110-244 ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันออก History of Eastern Arts 2(2-0-2)

07-110-245 ปุราณวิทยาไทย Thai Mythology 2(2-0-2)

07-110-246 ความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย Thai Arts Appreciation 2(2-0-2)

07-110-258 ลวดลายไทย 1 Thai Ornament I 3(2-3-2)

07-110-350 การอนุรักษ์ศิลปะไทย Conservation in Thai Arts 2(2-0-2)

07-110-352 เทคนิคในงานศิลปะไทย Techniques in Thai Arts 3(2-3-2)

07-110-357 วาดเส้นไทย 2 Thai Drawing II 3(2-3-2)

07-110-359 ลวดลายไทย 2 Thai Ornament II 3(2-3-2)

07-110-366 จิตรกรรมไทย 2 Thai Painting II 4(2-6-2)

07-110-455 สัมมนาศิลปะไทย Thai Art Seminar 2(2-0-2)

- 07-110-467 โครงการงานศิลปะไทย Thai Art Project 3(2-3-0)
- 07-110-470 ศิลปนิพนธ์ Art Thesis 8(2-18-4)
- 07-120-148 ประติมากรรมไทย 1 Thai Sculpture I 4(2-6-2)
- 07-120-349 ประติมากรรมไทย 2 Thai Sculpture II 4(2-6-2)
- 07-130-248 ประณีตศิลป์ 1 Thai Minor Arts I 4(2-6-2)
- 07-130-450 ประณีตศิลป์ 2 Thai Minor Arts II 4(2-6-2)

2.3 กลุ่มวิชาชีพเลือก 18 หน่วยกิต

2.3.1 แขนงวิชา จิตรกรรมไทย

- 07-110-262 ประวัติจิตรกรรมไทย History of Thai Painting 3(3-0-3)
- 07-110-272 จิตรกรรมไทยทางประเพณี Thai Painting in Tradition 3(2-3-2)
- 07-110-371 จิตรกรรมไทยทางศาสนา Thai Painting in Religious 3(2-3-2)
- 07-110-373 จิตรกรรมไทยทางวรรณคดี Thai Painting in Literature 3(2-3-2)
- 07-110-374 จิตรกรรมไทยทางการตกแต่ง Thai Painting in
 Decoration3(2-3-2)
- 07-110-374 จิตรกรรมไทยทางการตกแต่ง Thai Painting in
 Decoration3(2-3-2)
- 07-110-475 เทคนิคงานจิตรกรรมไทย Techniques in Thai Painting 3(2-3-2)

2.3.2 แขนงวิชาประติมากรรมไทย

- 07-120-220 ประวัติประติมากรรมไทย History of Thai Sculpture
 3(3-0-3)
- 07-120-225 ประติมากรรมไทยทางศาสนา Thai Sculpture in Religious
 3(2-3-2)
- 07-120-230 ประติมากรรมไทยทางประเพณี Thai Sculpture
 in Tradition3(2-3-2)
- 07-120-337 ประติมากรรมไทยทางวรรณคดี Thai Sculpture in
 Literature 3(2-3-2)
- 07-120-339 ประติมากรรมไทยทางการตกแต่ง Thai Sculpture in
 Decoration 3(2-3-2)
- 07-120-440 เทคนิคงานประติมากรรมไทย Techniques in Thai
 Sculpture 3(2-3-2)

2.3.3 แขนงวิชาประณีตศิลป์

07-130-222 ประวัติประณีตศิลป์ History of Thai Minor Art 3(3-0-3)

07-130-235 เครื่องเบญจรงค์ Ben -Ja -Rong 3(2-3-2)

07-130-238 งานประดับลวดลาย Ornament Inlay 3(2-3-2)

07-130-339 ลายรดน้ำ Gilded Lacquer 3(2-3-2)

07-130-340 เครื่องศิราภรณ์ Head Ornaments 3(2-3-2)

07-130-445 ประณีตศิลป์ประยุกต์ Applied Thai Minor Art 3(2-3-2)

07-130-445 ประณีตศิลป์ประยุกต์ Applied Thai Minor Art 3(2-3-2)

02-110-301 จิตวิทยาการศึกษา Educational Psychology 2(2-0-2)

02-110-301 หลักการอาชีวศึกษา Principles of Vocational Education
2(2-0-2)

02-220-301 การวัดและการประเมินผลการศึกษา Educational Measurement
and Evaluation 2(2-0-2)

02-310-301 เทคโนโลยีทางการศึกษาเบื้องต้น Introduction to Educational
Technology 2(2-0-2)

02-310-302 ปฏิบัติการเทคโนโลยีทางการศึกษา Practice Educational
Technology 1(0-3-5)

02-410-301 หลักและวิธีการสอน Principles and Methods of
Teaching 2(2-0-2)

02-410-302 ปฏิบัติการวิธีสอน Practice Methods of Teaching 1(0-3-3)

02-515-003 วิธีสอนศิลปกรรม Methods of Teaching Art 2(1-2-3)

02-515-402 การฝึกสอนวิชาศิลปกรรม Student Teaching in Fine
Arts 4(0-10-10)

3. หมวดวิชาเลือกเสรี 6 หน่วยกิต

4. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลได้จัดการศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาทางด้าน
วิศวกรรมศาสตร์ ครุศาสตร์อุตสาหกรรม เกษตรศาสตร์ บริหารธุรกิจ คณะกรรมการ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศึกษาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และ
สาขาวิชาทางด้านนาฏศิลป์และดุริยางค์ โดยมีในคณะต่าง ๆ 15 คณะ รับผิดชอบจัดการเรียนการสอน

หลักสูตร : ศิลปะไทย

1. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป หน่วยกิตต่ำสุด : 35

- 1.1 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ หน่วยกิตต่ำสุด : 6
- 1.2 กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ หน่วยกิตต่ำสุด : 6
- 1.3 กลุ่มวิชาภาษา หน่วยกิตต่ำสุด : 9
- 1.4 กลุ่มวิชาพลศึกษาและนันทนาการ หน่วยกิตต่ำสุด : 2
- 1.5 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ หน่วยกิตต่ำสุด : 6
- 1.6 กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ หน่วยกิตต่ำสุด : 6

2. กลุ่มวิชาเฉพาะ หน่วยกิตต่ำสุด : 98

2.1 กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ หน่วยกิตต่ำสุด : 16

- 07100001 Anatomy กายวิภาค 2 (2-0-2)
- 07100002 History and Style of Arts ประวัติและแบบอย่างศิลปะ 2 (2-0-2)
- 07100003 Drawing วาดเส้น 2 (1-3-2)
- 07100004 Composition องค์ประกอบศิลปะ 2 (1-2-2)
- 07100305 Aestheticsสุนทรียศาสตร์ 2 (2-0-2)
- 07100306 Principle of Arts Research หลักการวิจัยทางศิลปะ 2 (2-0-2)
- 07300001 History and Style of Thai Art ประวัติและแบบอย่างศิลปะไทย 2 (2-0-2)
- 07500101 Principle of Mechanical Drawing หลักการเขียนแบบ 2 (1-2-2)

2.2 กลุ่มวิชาชีพบังคับ หน่วยกิตต่ำสุด : 64

- 07100407 Art Thesis Proposal โครงการศิลปนิพนธ์ 1 (0-2-2)
- 07100408 Art Thesis ศิลปนิพนธ์ 6 (0-18-2)
- 07310001 History of Eastern Art ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันออก 2 (2-0-2)
- 07310003 Buddhist Arts พุทธศิลป์ 2 (2-0-2)
- 07310004 Thai Art Composition องค์ประกอบศิลปะไทย 3 (1-6-2)
- 07310105 Thai Drawing 1 วาดเส้นไทย 1 3 (1-6-2)
- 07310206 Thai Ornament 1 ลวดลายไทย 1 3 (1-6-2)
- 07310213 Contemporary Thai Art ศิลปะไทยร่วมสมัย 2 (1-3-2)
- 07310307 Thai Drawing 2 วาดเส้นไทย 2 3 (1-6-2)
- 07310309 Thai Ornament 2 ลวดลายไทย 2 3 (1-6-2)
- 07310310 Gilded Lacquer Art ศิลปะลายรดน้ำ 3 (1-6-2)
- 07310311 Thai Art 1 ศิลปะไทย 1 4 (2-6-2)

- 07310312 Thai Art 2 ศิลปะไทย 2 4 (2-6-2)
- 07310314 Thai Architecture สถาปัตยกรรมไทย 3 (1-6-2)
- 07310415 Thai Art 3 ศิลปะไทย 3 4 (2-6-2)
- 07310417 Thai Art Conservation การอนุรักษ์ศิลปะไทย 2 (2-0-2)
- 07310418 Thai Art Appreciation ความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย 2 (2-0-2)
- 07310421 Thai Art Seminar สัมมนาศิลปะไทย 2 (2-0-2)
- 07320101 Thai Painting จิตรกรรมไทย 4 (2-6-2)
- 07330101 Thai Sculpture 1 ประติมากรรมไทย 1 4 (2-6-2)
- 07340101 Thai Minor Art ประณีตศิลป์ 4 (2-6-2)

2.3 กลุ่มวิชาชีพเลือก หน่วยกิตต่ำสุด : 18

3 หมวดวิชาเลือกเสรี หน่วยกิตต่ำสุด : 6

5. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นสถาบันการศึกษาด้านศิลปะที่มุ่งสร้างสรรค์ศาสตร์แห่งศิลป์ ผลิตบัณฑิตที่มีความเป็นเลิศทางศิลปะควบคู่คุณธรรม เพื่อผดุงรักษาและสืบสานศิลปวัฒนธรรม ของชาติ

วัตถุประสงค์ของสถาบัน

1. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในงานศิลปกรรม นาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์ นำไปสู่อาชีพศิลปกรรม ศิลปิน ครูศิลปะ นักวิชาการศิลปะ และนักบริหาร วิชาชีพ
2. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีจริยธรรม คุณธรรม และเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพและสามารถประกอบ อาชีพ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. พัฒนาการเรียนการสอน ให้สามารถค้นคว้า และประยุกต์ ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่อความเป็นเลิศในวิชาการศิลปะ

หลักสูตรศิลปบัณฑิต (ต่อเนื่อง) สาขาวิชาศิลปะไทย (หลักสูตรใหม่ พ. ศ. 2542)

1. ชื่อหลักสูตร

- 1.1 ชื่อภาษาไทย : หลักสูตรศิลปบัณฑิต (ต่อเนื่อง) สาขาวิชาศิลปะไทย

1.2 ชื่อภาษาอังกฤษ : Bachelor of Fine Arts in Thai Art (Continuing Program)

- 1.) แผนงวิชาการออกแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทย
- 2.) แผนงวิชาจิตรกรรมไทย
- 3.) แผนงวิชาช่างสิบหมู่ (ช่างเขียน)
- 4.) แผนงวิชาช่างสิบหมู่ (ช่างรัก)

2. ชื่อปริญญา

2.1 ชื่อเต็มภาษาไทย ศิลปบัณฑิต (ศิลปะไทย)

2.2 ชื่อย่อภาษาไทย ศ.บ. (ศิลปะไทย)

2.3 ชื่อเต็มภาษาอังกฤษ Bachelor of Fine Arts (Thai Art)

2.4 ชื่อย่อภาษาอังกฤษ B. F. A. (Thai Art)

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบ ภาควิชาศิลปะไทย คณะศิลปวิจิตร สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

4. ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

4.1 ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความสามารถด้านศิลปะไทย สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้อย่างเชี่ยวชาญ

4.2 ผลิตบัณฑิตที่มีทักษะทางด้านศิลปะไทย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถปฏิบัติงาน ค้นคว้า และพัฒนางานตามหลักวิชาอย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 ผลิตบัณฑิตด้านศิลปะไทย ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม

4.4 ผลิตบัณฑิตด้านศิลปะไทยเพื่ออนุรักษ์สืบทอดและเผยแพร่มรดกทาง

วัฒนธรรมของชาติ

หลักสูตร

1. หมวดรายวิชาศึกษาทั่วไป 18 หน่วยกิต

1.1 กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ 6 หน่วยกิต

1.2. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ 4 หน่วยกิต

1.3 กลุ่มวิชาภาษา 4 หน่วยกิต

1.4 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ และ คณิตศาสตร์ 4 หน่วยกิต

2. หมวดวิชา เฉพาะ 58 หน่วยกิต

2.1 กลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ 13 หน่วยกิต

100 - 2101 สุนทรียศาสตร์ 2 (2-0-4)

100 -2102 วาดเส้น 2 (2-0-2)

100 -2103 องค์ประกอบศิลป์ 2 (2-0-2)

100 - 2104	ศิลปวิจารณ์	2 (2-0-4)
100 -2105	ศิลปะเปรียบเทียบ	2 (2-0-4)
100 - 2106	สัมมนา	3 (2-2-5)

2.2 กลุ่มวิชาชีพบังคับ 30 หน่วยกิต

2.2.1 แขนงวิชาออกแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทย

101 -2201	การออกแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทย 1	4 (2-6-4)
101-2202	ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันออกและตะวันตก	4 (2-6-4)
101-2203	การออกแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทย 2	4 (2-6-4)
101-2204	ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย	4 (2-6-4)
101-2205	การออกแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทย 3	4 (2-6-4)
101-2206	การอนุรักษ์อาคาร	4 (2-6-4)
101-2207	ศิลปนิพนธ์	4 (2-6-4)

2.2.2 แขนง วิชาจิตรกรรมไทย

101 - 2208	องค์ประกอบของจิตรกรรมไทย	4 (2-6-4)
101 -2209	จิตรกรรมไทยแบบประเพณี	4 (2-6-4)
101 - 2210	การวิเคราะห์งานจิตรกรรมไทย	4 (2-6-4)
101 - 2211	การสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยส่วนบุคคล	4 (2-6-4)
101 - 2212	ปัญหาในงานจิตรกรรมไทย	4 (2-6-4)
101 - 2213	โครงการจิตรกรรมไทย	4 (2-6-4)
101 -2214	ศิลปนิพนธ์	6 (0-12-6)

2.2.3 แขนงวิชาช่างสิบหมู่ (ช่างเขียน)

101 - 2215	การออกแบบงานเขียนสีไทย	4 (2-6-4)
101 - 2216	ความหมายซึ่งในงานเขียนสีไทย	4 (2-6-4)
101 - 2217	การสร้างสรรค์งานเขียนสีไทย	4 (2-6-4)
101 - 2218	การเขียนสีในศิลปะไทย	4 (2-6-4)
101 - 2219	โครงการช่างเขียน	4 (2-6-4)
101 - 2220	การวิเคราะห์งานเขียนสีไทย	4 (2-6-4)

101 - 2221	ศิลปนิพนธ์	6 (0-12-6)
------------	------------	------------

2.2.4 แขนงวิชาช่างสิบหมู่ (ช่างรัก)

101 - 2222	คุณค่าและคติความเชื่อในงานช่างสิบหมู่	4 (2-6-4)
------------	---------------------------------------	-----------

101 - 2223	เทคนิคในงานช่างรัก	4 (2-6-4)
------------	--------------------	-----------

101 - 2204	ปัญหาในงานช่างรัก	4 (2-6-4)
------------	-------------------	-----------

101 - 2225	การสร้างสรรคงานช่างรักแบบประเพณี	4 (2-6-4)
------------	----------------------------------	-----------

101 - 2226	การสร้างสรรคงานช่างรักส่วนบุคคล	4 (2-6-4)
------------	---------------------------------	-----------

101 - 2227	โครงการงานช่างรัก	4 (2-6-4)
------------	-------------------	-----------

101 - 2228	ศิลปนิพนธ์	6 (0-12-6)
------------	------------	------------

2.3 กลุ่มวิชาชีพเลือก 15 หน่วยกิต

3. หมวดวิชาเลือกเสรี 4 หน่วยกิต

จากการศึกษาวัตถุประสงค์หลักสูตร สาขาวิชาศิลปะไทยระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา พบว่า สามารถสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ทางวิชาการด้านศิลปะไทย สามารถทำการวิจัย บรรยาย และอธิบายเกี่ยวกับงานศิลปะไทย
2. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ความเข้าใจทางศิลปะ และวัฒนธรรมไทย
3. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีทักษะ ความสามารถ ในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานด้านศิลปะไทย
4. เพื่อผลิตบัณฑิตด้านศิลปะไทย เพื่อการอนุรักษ์ และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
5. เพื่อผลิตบัณฑิตด้านศิลปะไทยที่มีทัศนคติอันดีงาม รู้จักคิด วิจัย มีคุณธรรมและ

จริยธรรม

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ (2532) ได้วิจัยเรื่อง “คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนักศึกษาศิลปหัตถกรรมระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 สังกัดกรมอาชีวศึกษา” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อสำรวจความคิดเห็น และเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาชาย และนักศึกษาหญิง เกี่ยวกับคุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังทางด้านความคิดเห็นทั่วไปทางด้านหลักวิชาการในการเขียนภาพจิตรกรรมไทย ทางด้านเรื่องราว ทางด้านรูปแบบ เส้น สี และทางด้านวัฒนธรรม ชนประเพณี ในงานจิตรกรรมไทย โดยใช้ประชากรในการวิจัยคือ นักศึกษาประเภทวิชาศิลปหัตถกรรม สาขาศิลปหัตถกรรม กลุ่มวิจิตรศิลป์ จากสถานศึกษาภาคกลาง 5 แห่ง จำนวน 197 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชายและนักศึกษาหญิงมีความคิดเห็นทางด้านรูปแบบ เส้น สี ในงานจิตรกรรมไทย และทางด้านวัฒนธรรมชนประเพณีในงานจิตรกรรมฝาผนังโดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย สำหรับทางด้านความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับการรับรู้คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังทางด้านเรื่องราวที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนัง และทางด้านหลักวิชาการในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยส่วนรวมอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ในการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับความมีนัยสำคัญ 0.05

วรรณิ มณฑารักษ์ (2534) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ในด้านบทบาทของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ด้านรูปแบบและวิธีอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ประชากรที่ใช้คือนักศึกษาคณะศิลปกรรม ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจำชาติ ภาควิชาออกแบบประยุกต์ศิลป์ และ ภาควิชาศิลปหัตถกรรม โดยสุ่มตัวอย่างจำนวน 258 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่านักศึกษาเห็นด้วยกับบทบาทของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ไม่แน่ใจกับด้านรูปแบบ และวิธีอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และเห็นด้วยกับการส่งเสริมและเผยแพร่การ

วิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกับปัญหาต่างๆ ดังนี้ ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ขาดงบประมาณในการดูแลรักษาศิลปกรรมไทย อีกทั้งกฎหมายพระราชบัญญัติโบราณสถาน

เนื้ออ่อน ขรวิทองเขียว (2538) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในสถาบันราชภัฏ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ โพรแกรมนิเทศศาสตร์ ระดับปริญญาตรี ในสถาบันราชภัฏ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย วิธีการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน บทบาทของสถาบันราชภัฏ ในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน บทบาทของนักศึกษาในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาเห็นด้วยกับความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย เพราะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชีวิตประจำวันของบุคคล และสังคมส่วนรวม และเป็นตัวสะท้อนความสามารถและภูมิปัญญาของช่างไทยในอดีต ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นักศึกษาเห็นด้วยกับวิธีการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งได้แก่วิธีการเก็บรวบรวมตัวอย่างและผลงาน และจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยมีสถาบันอุดมศึกษาระดับท้องถิ่นเป็นแกนนำในการศึกษา รวบรวม วิจัย และจัดทำเอกสารเผยแพร่ และการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และเห็นด้วยกับสถาบันราชภัฏในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งได้แก่การจัดหลักสูตรและกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ให้บริการแก่สังคมในการเผยแพร่ในด้านปัญหาและอุปสรรคนักศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องว่าคนทั่วไปไม่เห็นความสำคัญ และขาดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมทั้งค่านิยมตะวันตกและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามากเกินไป อีกทั้งงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านขาดประโยชน์ในการใช้สอยที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

สมชาย สนทนก (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณค่าในจิตกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย”

มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตกรรมฝาผนังไทย ด้านคุณค่าทางเรื่องราว และคุณค่าทางศิลปะ ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาศิลปศึกษา ชั้นปีที่ 3 ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นิสิตสาขาศิลปศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยที่กำลังศึกษาในชั้นปีที่ 3 ภาคการศึกษาปลาย ประจำปีการศึกษา 2539 จำนวน 135 คน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตปัตตานี) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด

ผลการวิจัย พบว่า นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา 5 สถาบันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ด้านคุณค่าทางเรื่องราว ได้แก่ เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกันเอง เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีความหมาย โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย สำหรับด้านคุณค่าทางศิลปะ ได้แก่ ความงาม ความรู้สึกซาบซึ้ง ความรู้ การรับรู้ และกระบวนการเชิงวิจารณ์ โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย

ปถุนัต แสงสว่าง (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณค่าศิลปะปูนปั้นไทยตามทัศนของผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้นและนักศึกษา โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต ในสถาบันราชภัฏ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าศิลปะปูนปั้นไทย ในด้านศิลปกรรม ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ด้านภูมิปัญญาของช่างปั้นปูน ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านขนบความเชื่อและขนบนิยม ตามทัศนของผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้น และนักศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต ในสถาบันราชภัฏ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ทัศนของผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้นจำนวน 13 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และวิเคราะห์เนื้อหาสำรวจความคิดเห็นนักศึกษา จำนวน 233 คน จาก 10 สถาบัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ หาค่ามัธยฐาน คณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้นส่วนใหญ่แสดงทัศนว่า ศิลปะปูนปั้นนั้นจัดเป็นศิลปะแบบประเพณีไทย ใช้ประดับสถาปัตยกรรมและประติมากรรมประเภทต่างๆ งานปูนปั้นที่มีความสำคัญมากนั้นคือ งานปูนปั้นที่วัดนางพญา จังหวัดสุโขทัย วัดเขานันไดอิฐ จังหวัดเพชรบุรี และวัดไธย จังหวัดลพบุรี ศิลปะปูนปั้นไทยมีค่ามากที่สุดในด้านความงาม ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลป์ที่สำคัญ ในด้านภูมิปัญญาของช่างปั้นปูนที่สร้างสรรค์งานได้สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ และคุณค่าที่ได้สะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรม อัน

เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและแนวคิดตามพุทธศาสนาในประเทศไทย นักศึกษาโปรแกรมวิชา ศิลปศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อคุณค่าศิลปะปูนปั้นไทยทั้ง 5 ด้านคือ ด้านศิลปกรรม ด้าน ประวัติศาสตร์ศิลป์ ด้านภูมิปัญญาของช่างปั้นปูน ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านขนบความเชื่อ และขนบนิยม

ผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้น และนักศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ศิลปะ ปูนปั้นไทยเป็นศิลปะที่ควรอนุรักษ์ และสืบทอด ควรมีการนำเข้าสู่กระบวนการจัดการศึกษาใน สถาบันต่างๆโดยให้มีการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ และเน้นการสอนให้เห็นศิลปะปูน ปั้นไทย เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และมีความตระหนักในการที่จะอนุรักษ์สืบทอดต่อไป

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า ศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิง วิเคราะห์คุณค่าศิลปกรรม ของชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า ศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนของชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดิน เผา และเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความ ผูกพันกับชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษารายกรณี การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาภาคสนาม การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผา ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นำเสนอเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า ศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน และตรวจสอบรูปแบบโดย ผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบว่าคุณค่าศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชนคือ 1.)คุณค่าด้านวัฒนธรรม 2.)ด้าน สุนทรียภาพและจริยธรรม 3.)ด้านบุคลิกภาพและอารมณ์ 4.)ด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทาง ทางศิลปกรรม 5.)ด้านการเรียนรู้จากพฤติกรรมทางสังคม รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า ศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนพบว่าคุณค่าศิลปกรรมส่งผลต่อ การสร้างทัศนคติต่อตนเองพร้อมกันกับความผูกพันกับชุมชน และเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมี เหตุผล หากเกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวกจะเกิดความผูกพันกับชุมชนมาก แต่หากเกิดทัศนคติ ต่อตนเองในเชิงลบจะเกิดความผูกพันกับชุมชนน้อย

ปรวรัตน์ ดวงรัตน์ (2541) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอน ศิลปะภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพและ ปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติของอาจารย์และนักศึกษา สาขาทัศนศิลป์ ใน

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ในด้านการวางแผนการสอน การดำเนินการสอน วิธีการสอน สื่อการสอน การวัดและประเมินผล สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสังคมของอาจารย์ และด้านความรู้ ความเข้าใจทางศิลปะ ลักษณะนิสัยการเรียน กระบวนการทำงานศิลปะ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสังคมของนักศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วยอาจารย์ผู้สอนศิลปะ ภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 15 คน และนักศึกษาศาขาทันศิลป์ จำนวน 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ แบบประเมินค่า แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง และ แบบสังเกต ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้นเอง ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต วิเคราะห์ด้านเนื้อหาโดยคำนวณเป็นร้อยละ และสรุปสาระสำคัญของแต่ละด้าน แล้วบรรยายเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่าสภาพในด้านการวางแผนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติของอาจารย์ มีสภาพตามความเป็นจริงอยู่ในระดับมาก และเป็นปัญหาปานกลาง สภาพด้านการดำเนินการสอน อยู่ในระดับมากและเป็นปัญหาปานกลาง สภาพและปัญหาด้านวิธีการสอน สื่อการสอนและการวัดและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง สภาพแวดล้อมทางกายภาพอยู่ในระดับน้อย และมีปัญหาปานกลาง สภาพและปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพและปัญหาการเรียนศิลปะภาคปฏิบัติของนักศึกษา พบว่า ในด้านความรู้ความเข้าใจทางการเรียนศิลปะ มีสภาพตามความเป็นจริงและเป็นปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง สภาพด้านลักษณะนิสัยของการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง และเป็นปัญหาเล็กน้อย สภาพด้านกระบวนการทำงานศิลปะ อยู่ในระดับมาก และเป็นปัญหาปานกลาง ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีสภาพตามความเป็นจริงอยู่ในระดับน้อย และเป็นปัญหามาก และด้านสภาพแวดล้อมทางสังคมมีสภาพและปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการสังเกตสภาพทั่วไปของอาคารสถานที่ พบว่า มีห้องปฏิบัติงานศิลปะแบ่งตามเทคนิควิธีการทางศิลปะ เช่น ห้องปฏิบัติงานจิตรกรรม ห้องปฏิบัติงานประติมากรรม และห้องปฏิบัติงานภาพพิมพ์ เป็นต้น ภายในห้องปฏิบัติงานมีความพร้อมทางวัสดุอุปกรณ์ศิลปะ เพียงพอกับการใช้งาน สภาพการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ ใช้วิธีการสอนแบบสาธิตกับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 และ ชั้นปีที่ 2 มีการวิจารณ์ตีพิมพ์ผลงาน และให้นักศึกษามีเวลาในการฝึกปฏิบัติงานด้วยตนเอง ส่วนนักศึกษาชั้นปีที่ 3 และ ชั้นปีที่ 4 ใช้วิธีการสอนแบบสัมมนา นักศึกษาและอาจารย์มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิจารณ์ ตีพิมพ์ และให้คำแนะนำในผลงานศิลปะที่นักศึกษาสร้างสรรค์ขึ้นมา

สัมฤทธิ์ เพชรคง (2543) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนวิชาจิตรกรรม สาขา ศิลปะศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ ศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาจิตรกรรม สาขาศิลปะศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในด้าน ครูผู้สอน ผู้เรียน วัตถุประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหาวิชา วิธีสอน การวัดประเมินผล และสิ่งแวดล้อม ทางการเรียน ในการวิจัยประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอนวิชาจิตรกรรมจำนวน 9 คน และนักศึกษาที่ เรียนวิชาจิตรกรรม จำนวน 92 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วย แบบสอบถามชนิด เลือกลงประเมินค่า แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสังเกต ซึ่งผู้วิจัย เป็นผู้สร้างขึ้นเอง ข้อมูลแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกต วิเคราะห์ด้านเนื้อหา โดยคำนวณเป็นร้อยละ และ สรุป สาระสำคัญของแต่ละด้าน และบรรยายเป็นความเรียง

ในส่วนของข้อมูลเบื้องต้นของผู้สอนและผู้เรียน ผลการวิจัยพบว่าส่วนมากชอบใช้สีน้ำมัน เขียนภาพสร้างสรรค์ และ แสดงออกในรูปแบบกึ่งนามธรรม สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอน ในด้าน ผู้สอน วัตถุประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหาวิชา วิธีสอน การวัดและประเมินผล และ สิ่งแวดล้อมทางการเรียน อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีเพียงด้านผู้เรียนที่ผู้สอนให้ความคิดเห็นอยู่ใน ระดับปานกลาง และ ผู้เรียนเองอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

ผลการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ให้กับผู้เรียน ผู้เรียนโดยส่วนมากมีความสามารถในด้านทักษะจิตรกรรม วัตถุประสงค์การเรียน การสอนและเนื้อหาวิชาส่วนใหญ่เน้นให้มีความสามารถในการปฏิบัติงาน ส่วนมากใช้วิธีสอนแบบ บรรยายประกอบสาธิต การวัดการประเมินผลส่วนใหญ่วัดจากการพัฒนาของผลงาน สิ่งแวดล้อม ทางการเรียนพบว่าห้องจัดนิทรรศการที่มีคุณภาพและเป็นสัดส่วน จากการสัมภาษณ์ผู้เรียน ส่วนมากคิดว่าผู้สอนเป็นคนอารมณ์ดี ผู้เรียนส่วนมากมีความเชื่อมั่นในตนเอง ในด้าน วัตถุประสงค์การเรียนการสอน และเนื้อหาวิชาให้ความสำคัญกับการปฏิบัติ ใช้วิธีสอนแบบ บรรยายประกอบสาธิตเป็นส่วนมาก วัดและประเมินผลจากผลงานจิตรกรรมของผู้เรียน และใน ห้องเรียนส่วนใหญ่มีแสงสว่างเพียงพอ

ผลการสังเกตพบว่าผู้สอนโดยส่วนมากมีความเป็นกันเองกับผู้เรียน มีความสามารถ ทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติทางจิตรกรรมสูง เนื้อหาวิชาที่ใช้ส่วนใหญ่ไม่ทันสมัย ไม่เปิดโอกาสให้ ผู้เรียนได้แสดงออกทางด้านความคิดสร้างสรรค์ นอกจากผลงานชิ้นสุดท้ายของภาคการศึกษา มี การวัดประเมินผลจากการอภิปราย วิพากษ์วิจารณ์ มีการเรียนการสอนนอกสถานที่ ห้องเรียนมี ความคับแคบอากาศถ่ายเทไม่ค่อยสะดวก

สุชาติ ทองสิมา(2544) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปวิจารณ์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปวิจารณ์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปวิจารณ์ จำนวน 7 คน นักศึกษาผู้เรียนวิชาศิลปวิจารณ์ จำนวน 270 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวิจารณ์ จำนวน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามสำหรับอาจารย์ผู้สอน แบบสอบถามสำหรับผู้เรียนวิชาศิลปวิจารณ์ แบบประเมินค่า และแบบปลายปิด แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน และ ค่าความถี่

ผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และ ผู้เชี่ยวชาญ มีดังนี้ อาจารย์ผู้สอนมีความคิดเห็นในขั้นเตรียมการสอนทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก ขั้นดำเนินการสอน ด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหาของวิชา และด้านกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นในด้านสื่อการสอน และ ด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อพบว่าความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการใช้เนื้อหาการสอนที่มีความสัมพันธ์กับวิชา สุนทรียศาสตร์

ผู้เรียนมีความคิดเห็นด้านก่อนทำการสอน เนื้อหา และการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติ กิจกรรมอยู่ในระดับมาก ส่วนวิธีการสอน การใช้สื่อประกอบการสอน และ การประเมินผลการสอน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือให้เห็นหรือ รับรู้งานศิลปะหลายรูปแบบ และสามารถวิจารณ์โดยบรรยายถึงเรื่องราวหรือเนื้อหาสาระที่ ปรากฏในผลงาน

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นว่าวิชาศิลปะวิจารณ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเรียน การสอนในระดับอุดมศึกษา เพราะเป็นวิชาที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพเชิงวิเคราะห์ให้แก่ผู้เรียนเป็น อย่างสูง วัตถุประสงค์ของการสอนศิลปวิจารณ์คือ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพิจารณางานศิลปะ เบื้องต้นได้ หลักในการสอนคือควรดำเนินการสอนอย่างมีหลักเกณฑ์และทฤษฎี เนื้อหาในการสอน ควรให้เกี่ยวข้องกับวิชาสุนทรียศาสตร์มากที่สุด กิจกรรมการเรียนการสอนควรเน้นการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิธีการสอนควรให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สื่อที่ควรนำมาใช้คือผลงานจริง และบทวิจารณ์ และควรประเมินผลโดยเน้นความรู้ในเนื้อหาและทฤษฎีเป็นหลัก ทั้งนี้ยังได้ เสนอแนะว่าควรนำความรู้ในศาสตร์สาขาวิชาอื่นมาใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชานี้ด้วย

ชาติรี ถนอมวงษ์ (2545) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ของครูต้นแบบตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอน

ศิลปศึกษาของครูต้นแบบตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ครูต้นแบบศิลปศึกษา ที่ได้รับการคัดเลือกในปีการศึกษา 2541 – 2543 จำนวน 12 คน นักวิชาการศิลปศึกษาจำนวน 29 คน และ ครูศิลปศึกษา จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ และ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต (X) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาของครูต้นแบบตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ แบ่งเป็น 6 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านการเรียนการสอน ครูต้นแบบศิลปศึกษา ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร ทำแผนการจัดการเรียนรู้ เตรียมเนื้อหา สื่อ การเรียนรู้และเตรียมการด้านการวัดและประเมินผล มีวิสัยทัศน์กว้างไกล 2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูต้นแบบศิลปศึกษาส่วนใหญ่มีรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นประสบการณ์จริงที่หลากหลาย นำหลายทฤษฎี มาประยุกต์และบูรณาการ 3. ด้านการผลิตและเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ ครูต้นแบบศิลปศึกษาใช้ผลิตภัณฑ์ หรือ วัสดุท้องถิ่น รวมทั้งสื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสื่อการเรียนรู้ประเภทวัสดุของจริง ที่เป็นผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4. ด้านการวัดและประเมินผล ครูต้นแบบศิลปศึกษามีรูปแบบการวัดและการประเมินผลตามสภาพจริง ใช้รูปแบบการประเมินที่หลากหลาย เพื่อให้ทราบพัฒนาการของผู้เรียน 5. ด้านการจัดปัจจัยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ครูต้นแบบศิลปศึกษาจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมส่งเสริมการเรียนรู้ 6. ด้านการประสานความร่วมมือเพื่อจัดการเรียนรู้ ครูต้นแบบศิลปศึกษามุ่งบูรณาการวิชาศิลปศึกษากับครูผู้สอนรายวิชาอื่น

ทางด้านความคิดเห็นของวิชาการศิลปศึกษา และครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาของครูต้นแบบ พบว่า ด้านการเรียนการสอน ด้านการผลิต และเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดและการประเมินผล ด้านการประสานความร่วมมือเพื่อจัดการเรียนรู้ นักวิชาการศิลปศึกษาและครูศิลปศึกษามีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ด้านการจัดปัจจัยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ นักวิชาการศิลปศึกษามีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ครูศิลปศึกษามีความเห็นด้วยในระดับมาก

สุทธิรักษ์ สากร (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณค่าผ้าไหมมัดหมี่ตามการรับรู้ของอาจารย์และนักศึกษา โปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาบัณฑิต สถาบันราชภัฏ มีวัตถุประสงค์เพื่อ สํารวจตามความคิดเห็นตามการรับรู้ของอาจารย์และนักศึกษา โปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาบัณฑิต สถาบันราชภัฏ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกี่ยวกับคุณค่าผ้าไหมมัดหมี่ 5 ด้านคือ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ คุณค่าเชิงคตินิยม คุณค่าต่อวิถีชีวิต คุณค่าทาง

ภูมิปัญญาแห่งมรดกชุมชน คุณค่าทางการศึกษา กลุ่มประชากรและตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยอาจารย์ โพรแกรมวิชาศิลปกรรม ที่รับผิดชอบในการสอนวิชาพื้นฐาน วิชาผลิตภัณฑ์ พื้นบ้าน วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ จำนวน 18 คน และนักศึกษา โพรแกรมวิชาศิลปกรรมระดับปริญญาบัณฑิต สถาบันราชภัฏ ชั้นปีที่ 3 ที่ผ่านการเรียนพื้นฐานทางศิลปะตามหลักสูตรของ โพรแกรมวิชาศิลปกรรม ของสถาบันราชภัฏ จำนวน 196 คน จากสถาบันราชภัฏ ในเขตภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 7 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถาม แบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ หาค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นตามการรับรู้ในระดับมากเกี่ยวกับ คุณค่าผ้าไหมมัดหมี่ 5 ด้านคือ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ คุณค่าเชิงคตินิยม คุณค่าต่อวิถีชีวิต คุณค่าทางภูมิปัญญาแห่งมรดกชุมชน คุณค่าทางการศึกษา

นอกจากนั้นอาจารย์และนักศึกษาโพรแกรมวิชาศิลปกรรม ได้เสนอแนะเกี่ยวกับบทบาท และความสำคัญของผ้าไหมมัดหมี่ที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบัน มีแนวโน้มไปตามการเปลี่ยนแปลง ของสังคม เศรษฐกิจ และความเจริญก้าวหน้า จึงควรเห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ในเชิงการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และการให้ความรู้ในระบบสถาบัน การศึกษาของท้องถิ่น

อัญชลี คงพัฒน์ (2545) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอน การศึกษาขั้น พื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอน การศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542ในด้าน 1.วัตถุประสงค์ 2. เนื้อหาสาระ 3. กระบวนการเรียนรู้ 4. การวัดและประเมินผล กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอนศิลปศึกษา จำนวน 336 คน และนักวิชาการทางด้านศิลปศึกษา จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม และ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1.ครูผู้สอนศิลปศึกษาส่วนใหญ่ เห็นด้วยมากที่สุด ในการจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปศึกษาทุกด้าน คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกระบวนการเรียนรู้ และ การวัดและ ประเมินผล

2.ครูผู้สอนศิลปศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะในแต่ละด้านดังนี้

ด้านวัตถุประสงค์ : ในทุกระดับชั้นควรมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีความซาบซึ้ง ความภูมิใจในศิลปะไทย และ ศิลปะท้องถิ่น

ด้านเนื้อหาสาระ : ควรส่งเสริมการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมที่ได้มาจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ นอกห้องเรียน

ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ : ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานศิลปะตามความต้องการ ความถนัด ความสนใจของตนเอง โดยคำนึงถึงความเหมาะสม และ วุฒิภาวะ

ด้านการวัดและประเมินผล : ควรประเมินผลตามจริง และเน้นความมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม

3.นักวิชาการทางด้านศิลปศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะในแต่ละด้านดังนี้

ด้านวัตถุประสงค์ : มีความสอดคล้องระหว่าง หลักสูตรแกนกลาง และ หลักสูตรท้องถิ่น

ด้านเนื้อหาสาระ : ควรจัดเนื้อหาสาระแยกตามสาระการเรียนรู้ ทัศนศิลป์ ดนตรี และ นาฏศิลป์

ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ : ควรเน้นการจัดกิจกรรมทั้งใน และนอกห้องเรียน ใช้แหล่งเรียนรู้ต่างๆและบูรณาการวิธีการสอนที่หลากหลาย

ด้านการวัดและประเมินผล : การประเมินผลควรเป็นไปตามสภาพจริง

ศักดา บุญยิต (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรภาคีสถานตอนล่าง ของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์และนักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปกรรม สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรภาคีสถานตอนล่าง ของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์และนักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปกรรม สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี ใน 4 ด้าน คือ คุณค่าทางภูมิปัญญาแห่งมรดกชุมชน คุณค่าต่อวิถีชีวิตและชุมชน คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางการศึกษา กลุ่มประชากรและตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญงานศิลปะแกะสลักไม้ จำนวน 6 คน อาจารย์โปรแกรมวิชาศิลปกรรมระดับปริญญาตรี จำนวน 8 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรี โปรแกรมวิชาศิลปศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปกรรม จำนวน 117 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับผู้เชี่ยวชาญ และแบบสอบถามสำหรับอาจารย์และนักศึกษา ประกอบด้วยแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ หาค่ามัธยิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นช่างพื้นบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรเป็นงานศิลปะเชิงช่างของช่างพื้นบ้านอีสานตอนล่าง ที่สร้างสรรค์จากความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนา แสดงถึงภูมิปัญญาของช่าง และเอกลักษณ์ของงานศิลปะเชิงช่างอีสานตอนล่างที่เกิดจากการผสมผสานรูปแบบทางศิลปะระหว่างสกุลช่างบางกอกกับสกุลช่างพื้นบ้าน

ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรเป็นงานสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญาเพื่อสนองความเชื่อในพระพุทธศาสนา แสดงออกถึงภูมิปัญญาในการคิด การแก้ปัญหา สะท้อนถึงการดำเนินชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม อาจารย์และนักศึกษาคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรทั้ง 4 ด้าน คือ คุณค่าทางภูมิปัญญาแห่งมรดกชุมชน คุณค่าต่อวิถีชีวิตและชุมชน คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางการศึกษา อยู่ในระดับมาก

นอกจากนั้นผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์และนักศึกษาได้เสนอแนะว่า ศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตรภาคอีสานตอนล่างเป็นศิลปะที่ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ ควรมีการนำเข้าสู่กระบวนการศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการสอนให้ผู้เรียนและเยาวชนได้เห็นคุณค่า และความสำคัญ มีความสำนึกและตระหนักในการอนุรักษ์สืบต่อไป

อนุชิต หนูเอียด (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าประติมากรรมไทย ตามการรับรู้ของ อาจารย์และนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับ คุณค่าประติมากรรมไทย 5 ด้าน คือ ด้านศิลปกรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญา ด้านศิลปะและวัฒนธรรม และด้านคติความเชื่อและขนบนิยม กลุ่มประชากรและตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย อาจารย์ หลักสูตรศิลปบัณฑิตคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลจำนวน 13 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลหลักสูตรศิลปบัณฑิต ชั้นปีที่ 1-4 จำนวน 307 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม สำหรับ อาจารย์ และนักศึกษา ประกอบด้วยแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า แบบสอบถามแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ หาค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์ผู้สอนมีคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าประติมากรรมไทย ในด้านศิลปกรรม และด้านคติความเชื่อและขนบนิยมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญา และด้านศิลปะและวัฒนธรรมตามลำดับ ส่วนนักศึกษามีความคิดเห็นโดยรวมต่อคุณค่าประติมากรรมไทยในระดับเห็นด้วย

นอกจากนั้น อาจารย์ผู้สอนได้ให้เสนอแนะในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการเผยแพร่และอนุรักษ์ประติมากรรมไทย ส่วนนักศึกษาได้เสนอแนะในเรื่องการการตระหนักถึงคุณค่าประติมากรรมไทยด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ซึ่งแสดงถึงวิวัฒนาการและการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของงานประติมากรรมไทย

นาคณูช หน่อพัฒน์ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาเอกศิลปะไทย หลักสูตร ศิลปบัณฑิต(ต่อเนื่อง 2 ปี) ของสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต เพาะช่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาเอกศิลปะไทย หลักสูตร ศิลปบัณฑิต (ต่อเนื่อง 2 ปี) ของสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่างในด้านผู้เรียน ด้านจุดประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหาสาระหรือเนื้อหาวิชา การดำเนินการเรียนการสอน ด้านการควบคุมคุณภาพการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย อาจารย์ผู้สอน จำนวน 14 คน นักศึกษาที่กำลังศึกษา จำนวน 46 คน นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาแล้ว จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสอบถาม 2 ชุด ชุดที่ 1 สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาเอกศิลปะไทย และชุดที่ 2 สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาศิลปะไทย แบบสัมภาษณ์จำนวน 1 ชุด สำหรับผู้สอน และแบบสังเกตการเรียนการสอนสาขาวิชาเอกศิลปะไทย

ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่เข้าศึกษาในสาขาวิชาเอกนี้เพราะมีความสนใจ ช่างปั้น และศรัทธาในศิลปะไทย ผู้สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่ เมื่อจบการศึกษาแล้ว ไปประกอบอาชีพอิสระ ตรงตามที่ตนศึกษามา และ พอใจกับงานที่ทำ สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนของนักศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษา ในด้านผู้สอน จุดประสงค์การเรียนการสอนและเนื้อหาสาระ หรือ เนื้อหาวิชา ส่วนใหญ่เป็นสภาพที่ตรงกับความเป็นจริงที่เห็นด้วยมาก ด้านผู้เรียน การดำเนินการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ให้ความคิดเห็นอยู่ระดับปานกลาง ด้านการควบคุมและตรวจสอบคุณภาพการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนอยู่ในระดับเห็นด้วยน้อย

ผลสัมภาษณ์พบว่าผู้สอนยังขาดคุณสมบัติทางการศึกษาที่เหมาะสมกับระดับชั้นที่ต้องสอน และไม่ได้จบจากการศึกษาทางศิลปะไทยโดยตรงทั้งยังต้องหาความรู้และวิทยาการทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น แต่ด้วยประสบการณ์จึงทำให้มีความเชี่ยวชาญมีวิธีการถ่ายทอด ที่หลากหลาย นักศึกษาใส่ใจและจดจำการปฏิบัติงานของอาจารย์ทุกขั้นตอน หมั่นฝึกฝน และปฏิบัติงาน ด้านจุดประสงค์การเรียนการสอนเป็นไปตามที่สถาบันกำหนด นักศึกษาต้องการให้ผู้สอนชี้แจงจุดประสงค์ก่อนเรียนเพื่อให้ได้รับความชัดเจนในการรับรู้ ด้านเนื้อหาสาระหรือ

เนื้อหาวิชาที่มีมากเกินไปทำให้นักศึกษาไม่สามารถรับรู้ได้ทั้งหมดภายในเวลาที่กำหนด ด้านการดำเนินการสอนส่วนใหญ่เป็นการสอนแบบบรรยาย มีการไปทัศนศึกษาคัดลอกแบบงานจากโบราณสถาน มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องฉาย คอมพิวเตอร์น้อยมาก ด้านควบคุมและตรวจสอบคุณภาพการสอน มีการตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียนก่อนสอบ มีมาตรฐาน ISO เข้ามามีบทบาทแต่ยังไม่ได้รับการยอมรับในหมู่ผู้สอนเท่าที่ควร ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน มีการวัดจากความรับผิดชอบการแสวงหาความรู้ของนักศึกษา วัดจากผลงาน และกระบวนการทำงาน และความคิดสร้างสรรค์ ด้านสภาพแวดล้อม บรรยากาศในห้องเรียนไม่อำนวยความสะดวกต่อการเรียน อากาศถ่ายเทไม่สะดวก แสงสว่างไม่เพียงพอ ต้องได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน

ผลการสังเกตพบว่าผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน จุดประสงค์การเรียนการสอนเป็นไปตามที่สถาบันกำหนด เนื้อหาสาระเน้นลักษณะการสืบทอดมรดกความเป็นไทย นักศึกษาปฏิบัติงานตามผู้สอนอย่างเคร่งครัด สื่อการเรียนการสอนเทคโนโลยีใหม่ๆไม่ได้รับการยอมรับอย่างสมควร ผู้สอนให้ความสำคัญในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนในหลายขั้นตอน ด้านสภาพแวดล้อม บรรยากาศในห้องเรียนไม่อำนวยความสะดวกต่อการเรียน อากาศถ่ายเทไม่สะดวก แสงสว่างไม่เพียงพอ

6.2. งานวิจัยต่างประเทศ

Jokileto(1986) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง A History of Architecture Conservation : The Contribution of English France German and Italian Thought Toward an International Approach to The Conservation of Culture Property จุดมุ่งหมายของการวิจัยคือ การสำรวจประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของปรัชญาหลักแห่งชาติ เช่น ปรัชญาต่างๆของ อิตาลี อังกฤษ ฝรั่งเศส และ เยอรมันที่เกี่ยวกับอาคารเก่าทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ และสถานที่อื่นๆ การวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะกรณี อย่างลึกซึ้งรวม 5 กรณีด้วยกัน เพื่อเป็นตัวอย่างในการอนุรักษ์อาคารเก่าทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ Coliseum ในกรุงโรม ,The Temple of Athena Nike ในกรุงเอเธนส์ ,Durham Cathedral ในอังกฤษ ,Magdeburg Cathedral ในรัสเซีย และThe Madeleine in Vazelay ในฝรั่งเศส การวิจัยนี้ดำเนินไปจากยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอิตาลี จนกระทั่งถึงยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 และมีการแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างวิธีการดั้งเดิมในการอนุรักษ์อนุสาวรีย์ ทางประวัติศาสตร์ การฟื้นฟูแบบ โรมันและเรสทอเรชั่น ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในอิตาลีซึ่งพัฒนาขึ้นในศตวรรษที่19 ทฤษฎีการอนุรักษ์ คูแลร์กษาสสมัยใหม่ และประโยชน์ใช้สอยซึ่งกระทำ

ต่อเนื่องกันมาในประวัติศาสตร์ และมีปรากฏในปฏิญญาแห่งนคร เวนิช ซึ่งอยู่ในนโยบายของ ICCROM และ ICOMOS

Luise (1982) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง Folk Art Study in Higher Education in North America การวิจัยนี้เป็นผลเนื่องมาจากในขณะที่ได้มีความกระตือรือร้นในการศึกษาเกี่ยวกับ ศิลปะพื้นบ้านในอเมริกาเพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ศิลปะพื้นบ้านได้รับความสนใจในการศึกษาเรียนรู้ ศิลปะพื้นบ้านทำให้เกิดการพัฒนาที่หลากหลายในการเรียนและการเข้าถึงแก่นแท้ของมัน ผู้วิจัยกล่าวว่า ถึงแม้ว่าศิลปะพื้นบ้านจะมีมานานแล้วก็จริง แต่สิ่งที่เรารู้เกี่ยวกับตัวมันเมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นนั้นว่ายังน้อยอยู่

การวิจัยดังกล่าวได้ผลการวิจัยดังนี้ 1.) ได้เกิดการเรียนรู้คุณค่าของคนและการสร้างงาน ศิลปะพื้นบ้านของเขา 2.) ลดขอบเขต และขีดจำกัดทางการศึกษาศิลปะที่ตายตัวลงไป 3.) ได้ประโยชน์ในการปรับใช้วัสดุในการสร้างสรรค์งานศิลปะ 4.) ปรับใช้ในกิจกรรมการเรียนศิลปะที่นักเรียนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและเป็นการกระจายความคิดสร้างสรรค์

Lee, Jooyon (1992) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง The Emplication of Discipline-Base Art Education (DBAE) for Studio Art Instruction in Korean Higher Education งานวิจัยนี้เป็น การศึกษาถึงการสำรวจในการปฏิบัติการศึกษาแบบ DBAE และเป็นการศึกษาศิลปะวิชาศิลปะ ปฏิบัติ ในการศึกษาชั้นสูงประเทศเกาหลี การศึกษานี้กล่าวถึงวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับ DBAE ทั้ง คำวิจารณ์ คำสนับสนุนเกี่ยวกับศิลปะเกาหลี การศึกษาชั้นสูงในเกาหลี ศิลปะร่วมสมัยในเกาหลี วัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการแสดงถึง วงจรการศึกษาในเกาหลี ถูกกำหนดโดย ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะในเกาหลี ส่วนประกอบ 4 ประการของ DBAE ที่เน้นประโยชน์และความ จำเป็นในการนำไปปฏิบัติ แสดงถึงภาพถ่ายในการจัดการเรียนการสอนศิลปะปฏิบัติในเกาหลี เป็น การวิจัยแบบสำรวจ สัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับลักษณะการศึกษาศิลปะ ปฏิบัติองค์ประกอบ 4 ประการของ DBAE ไปปฏิบัติ คำแนะนำในการปฏิบัติในอนาคต

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้คือ

- 1.) หลักสูตรศิลปศึกษาศิลปะชั้นสูงในเกาหลีควรจะได้รับ การสนับสนุน ให้แสดงความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น
- 2.) ควรนำ DBAE ไปใช้ในการปฏิบัติ
- 3.) ห้องปฏิบัติการ และโปรแกรมในการฝึกหัด ควรได้รับการพัฒนาในศิลปะชั้นสูง
- 4.) การศึกษาขั้นพื้นฐาน , ลายละเอียดการวิจัย , รูปแบบการทดลอง , รูปแบบโครงการ และการสนับสนุนให้ใช้ DBAE เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา ศิลปะชั้นสูงในเกาหลีตามต้อกา

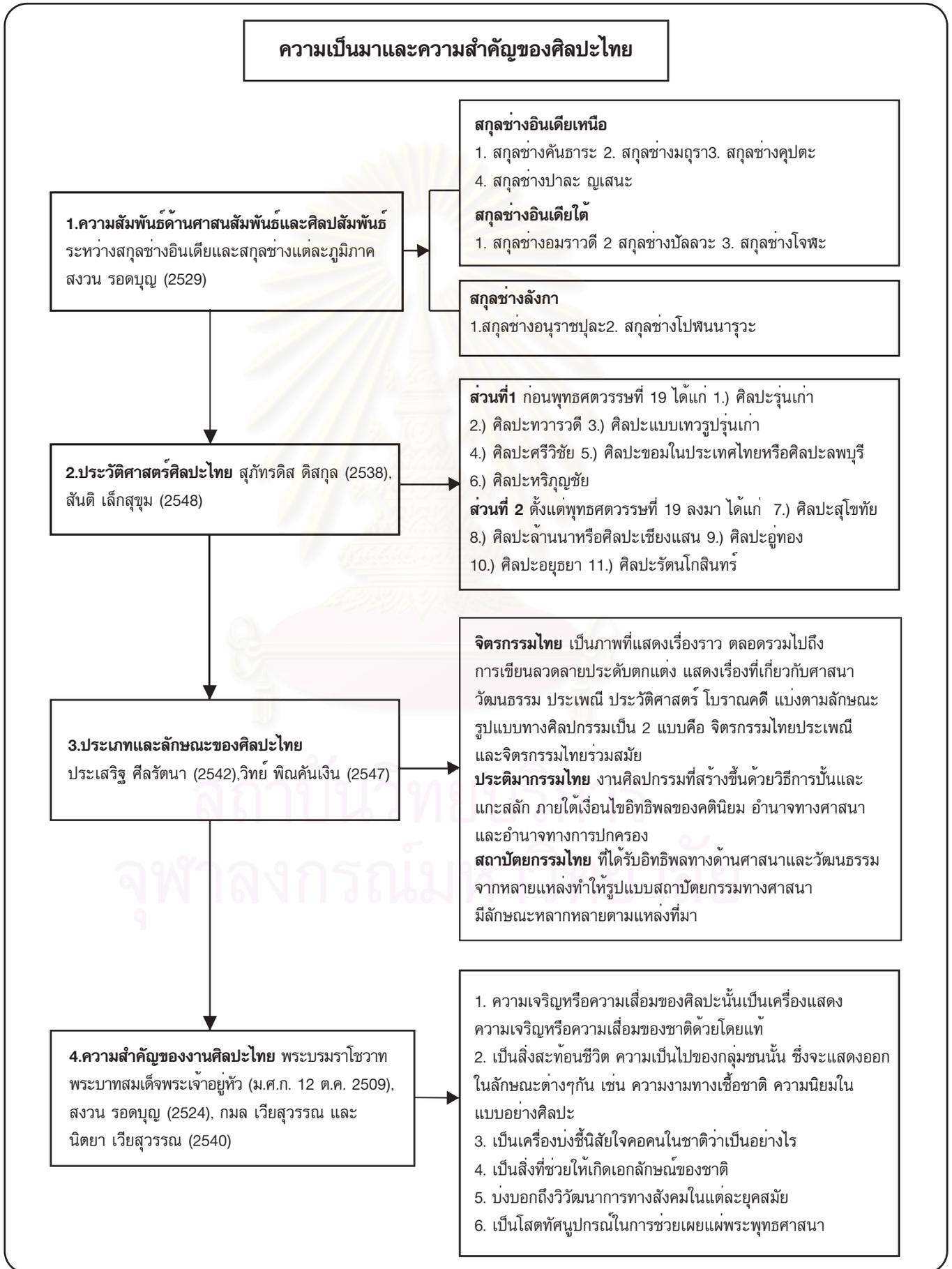

ต้นฉบับไม่มีหน้านี้

NO THIS PAGE IN ORIGINAL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน
อุดมศึกษาของรัฐ สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิด ได้ดังนี้
แผนภูมิที่ 2 ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย

แผนภูมิที่ 3 การเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะไทย

การเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะไทย

1. ความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่างใน การศึกษาแผนโบราณ รุ่งอรุณ กุลธำรง (2537) เลิศ พ่วงพระเดช (2542), วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2547)

- 1.) การศึกษาวิชาช่างสมัยสุโขทัย
- 2.) การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา
- 3.) การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงธนบุรี
- 4.) การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถึงรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

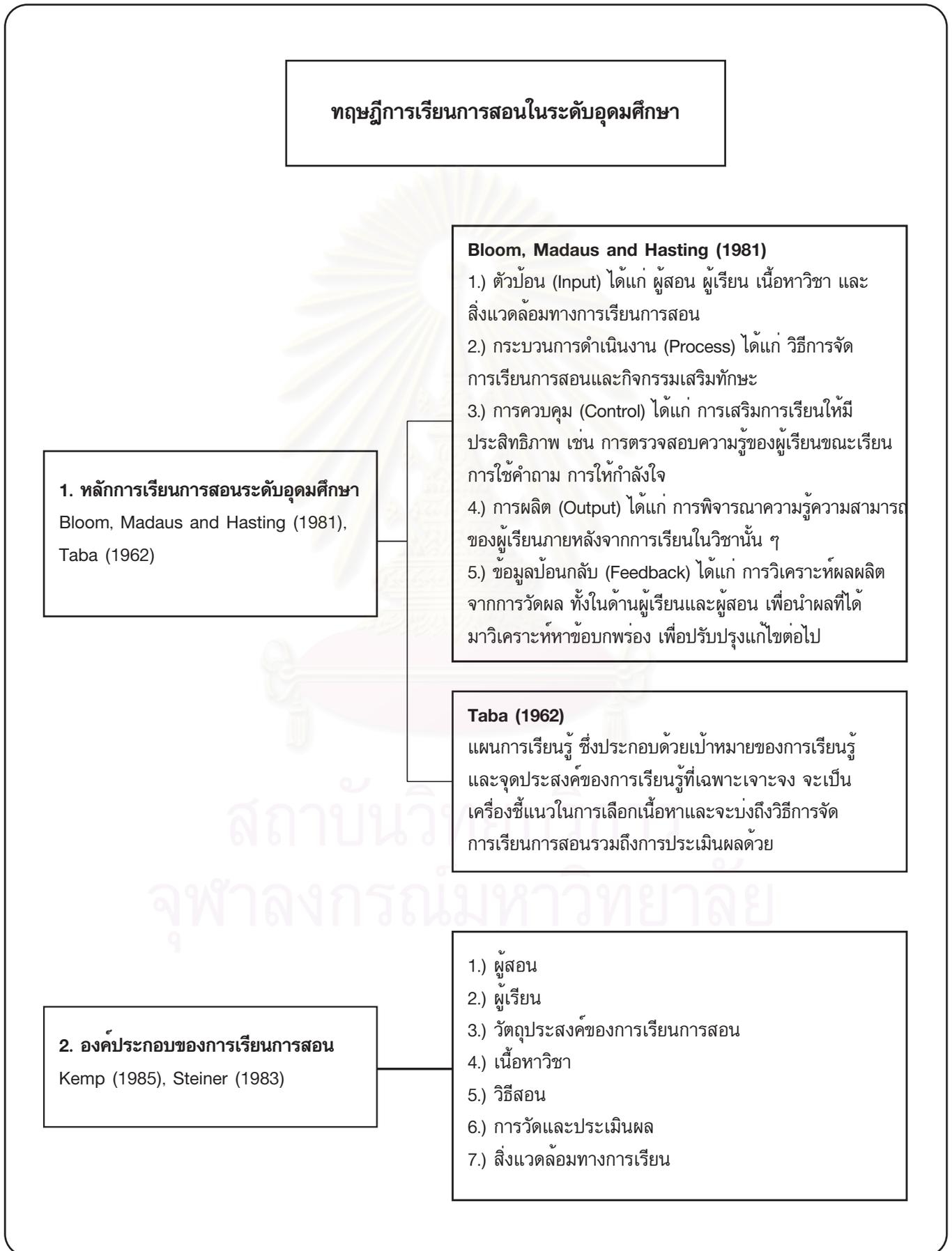
2. ภูมิปัญญาในการถ่ายทอดของช่างไทย สุจวิต บัวพิมพ์ (2527), วิทย์ พิณคันทน์เงิน (2543), เลิศ พ่วงพระเดช (2542)

- 1.) ให้ความรู้ทางด้านศิลปะวัฒนธรรม
- 2.) สร้างทัศนคติ ให้ความคิดเรื่องความนิยมในศิลปะวัฒนธรรม
- 3.) มีวิธีการเฉพาะตามธรรมเนียมของช่าง เช่น การไหว้ครู การครอบ
- 4.) การเคารพนับถือผู้มีอาวุโส ช่างรุ่นเก่า แม้มิได้เป็น ครูบาอาจารย์ก็ตาม
- 5.) การแสดงออกให้เห็นถึงความเคารพและศรัทธาเชื่อถือ
- 6.) ผู้เป็นช่างต้องมีมานะอดทน ใจเย็นและมีความอ่อนน้อมถ่อมตน
- 7.) ผู้เป็นช่างที่ดีต้องพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ

3. รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดศิลปะไทย วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2531), วุฒิชัย มูลศิลป์ (2525)

- 1.) การเรียนเบ็ดเตล็ดๆ หรือ ชนิดตัวต่อตัวในชั้นเรียน
- 2.) ไม่กำหนดเวลาเรียน
- 3.) ครูมักปกปิดความรู้สูงสุดไว้บอกเฉพาะศิษย์ที่ตนรักเป็นพิเศษ
- 4.) การเรียนและถ่ายทอดสืบทอดกันในลักษณะมุขปาฐะ
- 5.) อาศัยการฝึกฝนเป็นหลักจนมีความชำนาญ สามารถทำเองได้
- 6.) ศึกษาไปตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดตามแบบอย่างครู
- 7.) ศิษย์กับครูมีความผูกพันใกล้ชิดกันมาก
- 8.) ศึกษาจากศิลปะโบราณ ศิลปะวัตถุในวัดต่าง ๆ ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์
- 9.) ช่างต้องผลิตเครื่องมือช่างเอง ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการช่างอย่างลึกซึ้ง
- 10.) ช่างเขียนถือเป็นแม่บทงานช่างทุกแขนง

แผนภูมิที่ 4 ทฤษฎีการเรียนรู้การสอนในระดับอุดมศึกษา

ทฤษฎีการเรียนรู้การสอนในระดับอุดมศึกษา

1. หลักการเรียนรู้การสอนระดับอุดมศึกษา
Bloom, Madaus and Hasting (1981),
Taba (1962)

Bloom, Madaus and Hasting (1981)

- 1.) ตัวป้อน (Input) ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาวิชา และ สิ่งแวดล้อมทางการเรียนการสอน
- 2.) กระบวนการดำเนินงาน (Process) ได้แก่ วิธีการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมทักษะ
- 3.) การควบคุม (Control) ได้แก่ การเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ เช่น การตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนขณะเรียน การใช้คำถาม การให้กำลังใจ
- 4.) การผลิต (Output) ได้แก่ การพิจารณาความรู้ความสามารถของผู้เรียนหลังจากการเรียนในวิชานั้น ๆ
- 5.) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ได้แก่ การวิเคราะห์ผลผลิตจากการวัดผล ทั้งในด้านผู้เรียนและผู้สอน เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาข้อบกพร่อง เพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

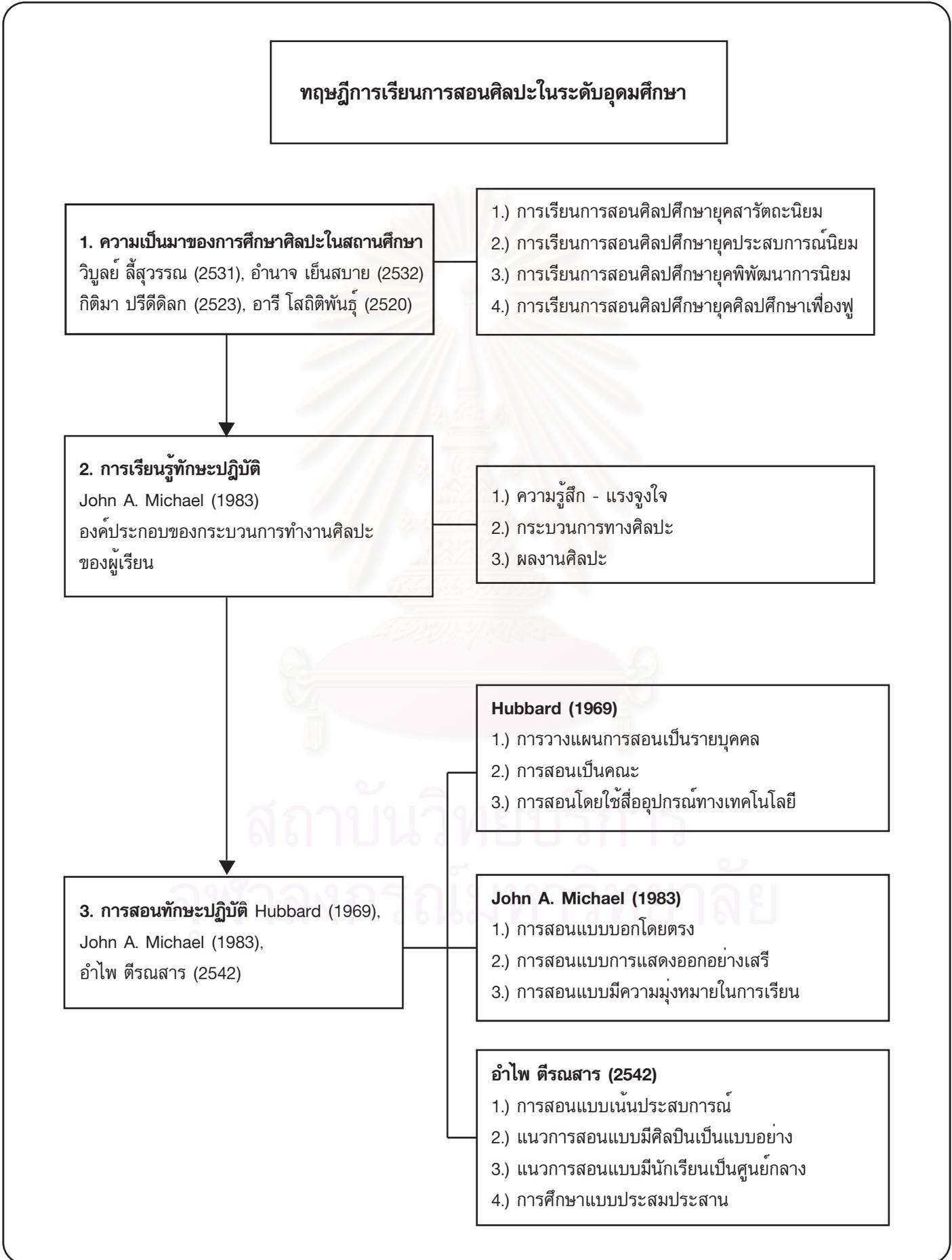
Taba (1962)

แผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมายของการเรียนรู้ และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง จะเป็น เครื่องชี้แนวในการเลือกเนื้อหาและจะบ่งถึงวิธีการจัดการเรียนการสอนรวมถึงการประเมินผลด้วย

2. องค์ประกอบของการเรียนการสอน
Kemp (1985), Steiner (1983)

- 1.) ผู้สอน
- 2.) ผู้เรียน
- 3.) วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
- 4.) เนื้อหาวิชา
- 5.) วิธีสอน
- 6.) การวัดและประเมินผล
- 7.) สิ่งแวดล้อมทางการเรียน

แผนภูมิที่ 5 ทฤษฎีการเรียนรู้การสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา

แผนภูมิที่ 6 หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เป็นการวิจัยแบบสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้เสนอวิธีดำเนินการวิจัยเรียงลำดับตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง
2. ประชากรที่ใช้ในงานวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
4. วิธีการสร้างเครื่องมือ
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
7. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ศึกษาเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจาก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการเรียนการสอน การศึกษาในเชิงช่างศิลป์ไทย และหลักสูตรศิลปะไทยในระดับปริญญาตรี เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้เป็นแนวทางในการวิจัย

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่เป็นอาจารย์ และนักศึกษา ในหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรีทั้งหมด โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1. ผู้บริหารระดับหัวหน้าสาขาวิชาศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
2. อาจารย์ ประจำหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

3. นักศึกษาในหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา จำนวน

5 สถาบัน ประกอบด้วย

- 1.) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 2.) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- 3.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตเพาะช่าง
- 4.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
- 5.) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลกับประชากรกลุ่มต่างๆ ดังนี้คือ

1. แบบสอบถาม สำหรับเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นอาจารย์ ในหลักสูตรศิลปะไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็น และ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)

2. แบบสอบถาม สำหรับเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นนักศึกษาในหลักสูตรศิลปะไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัยสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)

3. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง สำหรับการเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นหัวหน้าสาขาวิชาศิลปะไทยใน หลักสูตรศิลปปะไทย ระดับปริญญาตรี

4. วิธีการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามโดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนของการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และครอบคลุมเนื้อหาของหัวข้อต่างๆ ในเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2. นำผลที่ได้จากการค้นคว้ามาร่างแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามสำหรับ อาจารย์ และนักศึกษา ในหลักสูตรศิลปปะไทย เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ตรวจสอบแก้ไขเนื้อหา ภาษาลำนวน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย

3. ปรับปรุง แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจ พิจารณาการใช้ภาษา ความตรง และความครอบคลุมเนื้อหา

4. นำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม มาปรับปรุง แก้ไข แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยวิธีการหาค่า สัมประสิทธิ์อัลฟา (α -Coefficient) ของ ครอนบาช (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม = 0.981 ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้

5. นำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับ กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่าง รวบรวมข้อมูลทั้งหมด และนำมาวิเคราะห์ผลต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลจาก แบบสอบถาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์ ดังนี้

1.1. นำแบบสอบถาม ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List) แล้วนำมาวิเคราะห์แจกแจงความถี่ของคำตอบและคิดเป็นค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอในรูปแบบของตารางและความเรียง

1.2. นำแบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยในหลักสูตรระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ของนักศึกษา ในหลักสูตรศิลปะไทย ซึ่งเป็น แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วเสนอในรูปแบบของ ตารางและความเรียง โดยกำหนดค่าของคะแนนจากแบบสอบถามเป็น 5 ระดับ คือ

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนนเป็น	5
เห็นด้วย	ให้คะแนนเป็น	4
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนนเป็น	3
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนนเป็น	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนนเป็น	1

ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ของความคิดเห็น มีเกณฑ์ในการให้ความหมายดังนี้ คือ

4.56 - 5.00	หมายความว่า	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3.56 - 4.55	หมายความว่า	เห็นด้วย
2.56 - 3.55	หมายความว่า	ไม่แน่ใจ
1.56 - 2.55	หมายความว่า	ไม่เห็นด้วย
1.00 - 1.55	หมายความว่า	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

2.3. นำแบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-Ended Questionnaires) นำมาแยกแยะจัดกลุ่มแล้วจึงนำเสนอในรูปแบบของความเรียงโดยเรียงตามลำดับความถี่

2. วิเคราะห์ข้อมูลจาก แบบสัมภาษณ์ ความคิดเห็น เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ในหลักสูตรระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ของอาจารย์ผู้สอน นำมาวิเคราะห์แล้วเสนอในรูปแบบของความเรียง

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการทางสถิติดังต่อไปนี้

1. การหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยวิธีการหาค่า สัมประสิทธิ์อัลฟา (α -Coefficient) ของ ครอนบาช (Cronbach) คำนวณจากสูตร

$$\alpha = \frac{N}{N-1} \left(1 - \frac{\sum S_1^2}{S_x^2} \right)$$

α	คือ	สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
N	คือ	จำนวนแบบสอบถาม
S_1^2	คือ	ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
S_x^2	คือ	ความแปรปรวนของคะแนนของผู้รับการทดสอบทั้งหมด

หรือ กำลังสองของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนของผู้รับการทดสอบทั้งหมด

(ประคอง กรรณสูตร, 2542)

2. การหาค่าร้อยละ คำนวณจากสูตร

$$\text{ค่าร้อยละ} = \frac{\text{จำนวนผู้ตอบ}}{\text{จำนวนผู้ตอบทั้งหมด}} \times 100$$

สถาบันวิจัยปฏิบัติการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) คำนวณจากสูตร

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

$$\bar{X} = \text{ค่าเฉลี่ยหรือมัธยฐานเลขคณิต}$$

$$f = \text{จำนวนผู้ตอบแต่ละข้อ}$$

$$X = \text{ค่าของน้ำหนักของคำตอบเป็น 5 4 3 2 และ 1}$$

$$N = \text{จำนวนคำตอบทั้งหมด}$$

(ประกอบ กรรณสูตร 2542)

4. การหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) คำนวณจากสูตร

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum fx^2}{N} - \left[\frac{\sum fx}{N} \right]^2}$$

$$\sum fx = \text{ผลรวมของคะแนนคูณด้วยความถี่}$$

$$\sum fx^2 = \text{ผลรวมกำลังสองของคะแนนคูณด้วยความถี่}$$

$$N = \text{จำนวนข้อมูลทั้งหมด}$$

(ประกอบ กรรณสูตร 2542)

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

(Statistical Package for the Social Science / Personal Computer: SPSS/PC+)

7. การนำเสนอ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผลการวิจัยในส่วนของข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเสนอเสนอในรูปแบบของตารางและความเรียง ตอนที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปแบบของความเรียงโดยเรียงตามลำดับความถี่ และนำมาสรุปผลการวิจัย แล้วจึงอภิปรายผลที่แสดงถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับอุดมศึกษา ในมหาวิทยาลัยสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ของอาจารย์และนักศึกษาในหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี โดยนำเสนอในรูปแบบของความเรียง

2. การนำเสนอข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำเสนอในรูปแบบของความเรียง

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการเรียนการสอนศิลปะไทยนำเสนอในรูปแบบของความเรียง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงรักษา และการอนุรักษ์ ศิลปะไทย

2. ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปะไทย ระดับอุดมศึกษา ที่ส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญา และการอนุรักษ์ ศิลปะไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการสำรวจความคิดเห็นเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษาต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จากข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ตามวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในบทที่ 3 ซึ่ง ปรากฏผลวิจัย ดังต่อไปนี้

- ตอนที่ 1** ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของอาจารย์ผู้สอน และนักศึกษาศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
- ตอนที่ 2** ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ระบบการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่มีองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้
1. ตัวป้อน
  2. กระบวนการ
  3. ผลผลิต การประเมินผลการเรียน
  4. การป้อนกลับ
- ผู้วิจัย นำข้อมูลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำมาจัดอันดับ และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง
- ตอนที่ 3** ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปรวบรวม จัดลำดับความคิดเห็น และแจกแจงความถี่
- ตอนที่ 4** ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาโดยนำเสนอในรูปความเรียง

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 ค่าความถี่และร้อยละ เกี่ยวกับสถานภาพของอาจารย์

ข้อ	ข้อความ	จำนวน (N = 17)	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	12	70.6
	หญิง	5	29.4
2	อายุ		
	ต่ำกว่า 30 ปี	1	5.6
	31 - 40 ปี	5	29.4
	41 - 50 ปี	5	29.4
	สูงกว่า 50 ปี	6	35.3
3	วุฒิการศึกษาสูงสุด		
	ปริญญาตรี	6	35.3
	ปริญญาโท	10	58.8
	ปริญญาเอก	1	5.9
4	ตำแหน่งทางวิชาการ		
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์	3	17.6
	ศาสตราจารย์	1	5.9
5	ชื่อสถาบันที่ท่านทำการสอน		
	มหาวิทยาลัยศิลปากร	3	17.6
	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	2	11.8
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์	6	35.3
	วิทยาเขตพะเยา		
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	3	17.6
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์	3	17.6	

ตารางที่ 1 ค่าความถี่และร้อยละ เกี่ยวกับสถานภาพอาจารย์ (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	จำนวน (N = 17)	ร้อยละ
6	ชั้นปีที่ท่านทำการสอน		
	ชั้นปีที่ 1	10	58.8
	ชั้นปีที่ 2	14	82.4
	ชั้นปีที่ 3	14	82.4
	ชั้นปีที่ 4	14	82.4
	ชั้นปีที่ 5	9	52.9
7	ประเภทของศิลปะไทยที่ท่านมีความชำนาญเป็นพิเศษ		
	จิตรกรรมไทย	11	64.7
	ประติมากรรมไทย	2	11.8
	สถาปัตยกรรมไทย	3	17.6
	หัตถศิลป์	1	5.9
8	รายวิชาที่ท่านทำการสอน		
	จิตรกรรมไทย	11	64.7
	ประติมากรรมไทย	1	5.9
	สถาปัตยกรรมไทย	1	5.9
	หัตถศิลป์	1	5.9
	ศิลปะพื้นบ้าน	1	5.9
	ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย	2	11.8
9	ประสบการณ์ในการสอน		
	น้อยกว่า 5 ปี	2	11.8
	6 - 10 ปี	2	11.8
	11 - 15 ปี	5	29.4
	มากกว่า 15 ปี	8	47.1

จากตารางที่ 1 สถานภาพของอาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 70.6 เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 29.4

อายุ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ สูงกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมา อยู่ในช่วงอายุ 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.4 อยู่ในช่วงอายุ 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.4 และ อยู่ในช่วงอายุ ต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 5.6 ตามลำดับ

วุฒิการศึกษา ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญา มหาบัณฑิต คิดเป็นร้อยละ 58.8 รองลงมาคือ ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 35.3 และปริญญาตรีบัณฑิต คิดเป็นร้อยละ 5.9 ตามลำดับ

ตำแหน่งทางวิชาการ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีตำแหน่งทางวิชาการ เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ คิดเป็นร้อยละ 17.6 และ ศาสตราจารย์ คิดเป็นร้อยละ 5.9

สถาบันที่ทำการสอน ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ผู้สอนที่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมา คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี คิดเป็นร้อยละ 17.6 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ คิดเป็นร้อยละ 17.6 มหาวิทยาลัยศิลปากร คิดเป็นร้อยละ 17.6 และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 11.8 ตามลำดับ

ชั้นปีที่ทำการสอน (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ เป็น อาจารย์ผู้สอน ชั้นปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 82.4 ชั้นปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 82.4 ชั้นปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 82.4 รองลงมาคือ ชั้นปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 58.8 และชั้นปีที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 52.9 ตามลำดับ

ประเภทของศิลปะไทยที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีความชำนาญด้านจิตรกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 64.7 รองลงมา คือ สถาปัตยกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 17.6 ประติมากรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 11.8 หัตถศิลป์ คิดเป็นร้อยละ 5.9 ตามลำดับ

รายวิชาที่ทำการสอน ประชากรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นอาจารย์ผู้สอน
จิตรกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 64.7 รองลงมา คือ ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คิดเป็นร้อยละ 11.8
และประติมากรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 5.9 สถาปัตยกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 5.9 ทัศนศิลป์
คิดเป็นร้อยละ 5.9 ศิลปะพื้นบ้าน คิดเป็นร้อยละ 5.9 ตามลำดับ

ประสบการณ์ในการสอน ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ในการ
สอนมากกว่า 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 47.1 รองลงมา คือ 11 – 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.4 และ 6 - 10 ปี
คิดเป็นร้อยละ 11.8 น้อยกว่า 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 11.8 ตามลำดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 ค่าความถี่และร้อยละ เกี่ยวกับสถานภาพของนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	จำนวน (N = 248)	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	138	55.6
	หญิง	110	44.4
2	อายุ		
	18 -20 ปี	23	9.3
	21 –25 ปี	60	24.2
	25 ปีขึ้นไป	165	66.5
3	วุฒิการศึกษาสูงสุดก่อนเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี		
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	112	45.2
	อาชีวศึกษา	136	54.8
4	ชื่อสถาบันที่กำลังศึกษาอยู่		
	มหาวิทยาลัยศิลปากร	24	9.7
	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	41	16.5
	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง	97	39.1
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	40	16.1
	สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์	46	18.5
5	ชั้นปีที่ศึกษา		
	ชั้นปีที่ 1	32	12.9
	ชั้นปีที่ 2	55	22.2
	ชั้นปีที่ 3	71	28.6
	ชั้นปีที่ 4	83	33.5
	ชั้นปีที่ 5	7	2.8

ตารางที่ 2 ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสถานภาพของนักศึกษา (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	จำนวน (N = 248)	ร้อยละ
6	ประเภทของศิลปะไทยที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษ		
	จิตรกรรมไทย	150	60.5
	ประติมากรรมไทย	38	15.3
	สถาปัตยกรรมไทย	34	13.7
	หัตถศิลป์	26	10.5
7	ประเภทของศิลปะไทยที่มีความชำนาญ		
	จิตรกรรมไทย	165	66.5
	ประติมากรรมไทย	26	10.5
	สถาปัตยกรรมไทย	23	9.3
	หัตถศิลป์	34	13.7

จากตารางที่ 2 สถานภาพของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 55.6
เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 44.4

อายุ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ อยู่ในช่วงอายุ 25 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 66.5 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 21 - 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.2 และอยู่ในช่วงอายุ 18 - 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 9.3 ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาก่อนเข้าศึกษาระดับปริญญาตรี ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษา คิดเป็นร้อยละ 54.8 รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 45.2 ตามลำดับ

สถาบันที่ศึกษา ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง คิดเป็นร้อยละ 39.7 รองลงมาคือ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ คิดเป็นร้อยละ 18.5 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 16.5 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี คิดเป็นร้อยละ 16.1 และมหาวิทยาลัยศิลปากร คิดเป็นร้อยละ 9.7 ตามลำดับ

ชั้นปีที่ศึกษา ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 33.5 รองลงมา คือ ชั้นปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 28.6 ชั้นปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 22.2 ชั้นปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 12.9 และชั้นปีที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 2.8 ตามลำดับ

ประเภทของศิลปะไทยที่มีความสนใจเป็นพิเศษ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ มีความสนใจด้านจิตรกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 60.5 รองลงมา คือ สถาปัตยกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 15.3 ประติมากรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 13.7 หัตถศิลป์ คิดเป็นร้อยละ 10.5 ตามลำดับ

ประเภทของศิลปะไทยที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ ประชากรที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ มีความชำนาญด้านจิตรกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 66.5 รองลงมา คือ หัตถศิลป์ คิดเป็นร้อยละ 13.7 ประติมากรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 10.5 สถาปัตยกรรมไทย คิดเป็นร้อยละ 9.3 ตามลำดับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษา เกี่ยวกับการเรียนการสอน
ศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน
ศิลปะไทย ด้านผู้เรียน ของอาจารย์ และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	1.1 ผู้เรียน ต้องมีใจรักและมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและ วัฒนธรรมไทย	4.17	.88	4.37	.69
2	ต้องมีความอดทน สุขุมและมานะเพียรพยายาม ในการศึกษา ปฏิบัติ	4.35	.71	4.30	.74
3	เห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของ ชาติ	4.52	.62	4.39	.74
4	ใจรักและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปะ และ วัฒนธรรมของชาติ	4.17	.81	4.27	.80
5	เข้าใจในวิธีการเรียนรู้ศิลปะไทยที่มีลักษณะเฉพาะจากครู	3.82	.52	3.87	.79
6	สามารถเรียนรู้และหาประสบการณ์ด้วยการฝึกฝนและหมั่น ปฏิบัติด้วยตนเอง	4.41	.61	4.02	.83
7	มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ	4.47	.50	4.06	.81
8	มีความคิดและความสามารถในการที่จะเชื่อมโยงความรู้ (ทฤษฎี) สู่การปฏิบัติอย่างเข้าใจ	4.05	.89	3.92	.81
9	เห็นคุณค่าและความสำคัญ ของโบราณสถานและศิลปวัตถุที่ เป็นแหล่งเรียนรู้	4.29	.77	4.25	.82
10	เข้าใจและชื่นชมต่องานศิลปะไทยหลากแขนง ที่มีความ สัมพันธ์กัน ในวิถีชีวิตของคนไทย	3.88	.92	4.07	.84
11	มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถด้านศิลปะไทยมาก่อน	3.64	1.22	3.58	.92
12	สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง	3.58	1.17	3.75	.91
	รวม	4.14		4.07	

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านผู้เรียนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.14$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้เรียนควรเห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$) รองลงมา คือ มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ($\bar{X} = 4.47$) ลำดับต่อมา คือ สามารถเรียนรู้และหาประสบการณ์ด้วยการฝึกฝนและหมั่นปฏิบัติด้วยตนเอง ($\bar{X} = 4.41$) และสามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.58$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านผู้เรียนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.07$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้เรียนต้องมีใจรัก และมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทยมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.37$) รองลงมา คือ เห็นความสำคัญและคุณค่าในงานศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ($\bar{X} = 4.39$) ลำดับต่อมา คือ ต้องมีความอดทน สุขุมและมานะเพียรพยายาม ในการศึกษาปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.30$) และมีพื้นฐานความรู้ความสามารถด้านศิลปะไทยมากกว่าอน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.58$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านผู้สอน ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	1.2 ผู้สอน มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง	4.35	.78	4.22	.79
2	เป็นผู้มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรม ของชาติ	4.29	.77	4.05	.87
3	มีผลงานสร้างสรรค์งานศิลปะไทย เป็นที่ประจักษ์	4.17	.72	4.08	.88
4	มีสำนึกในคุณค่าการถ่ายทอดงานศิลปะไทยที่มีรูปแบบเฉพาะ	4.24	.68	4.16	.81
5	มีทักษะการถ่ายทอดศิลปะไทยในแขนงต่าง ๆ	4.29	.58	4.06	.84
6	เข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยใน ระดับอุดมศึกษา	4.25	.77	4.01	.94
7	เข้าใจระบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต่างพื้นฐานทางศิลปะไทย	4.17	.80	3.97	.97
8	มีทักษะ และความสามารถ ในการวิเคราะห์และวิจารณ์งาน ศิลปะไทย	4.12	.86	4.16	.79
9	มีการติดตามความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความรู้ในวง การศึกษา	3.94	.74	3.96	.81
10	มีการประเมินผลที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ	4.17	.88	3.86	.96
11	สามารถสร้างทัศนคติผู้เรียนให้เกิดความคิด เรื่องความนิยมใน ศิลปะไทย	4.01	.60	3.93	.92
12	มีมานะอดทน ใจเย็น ใจกว้าง ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนได้	4.11	.78	3.97	.94
รวม		4.29		4.03	

จากตารางที่ 4 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านผู้สอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.29$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้สอนควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทย โดยตรง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมา คือเป็นผู้มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ ($\bar{X} = 4.29$) มีทักษะการถ่ายทอดศิลปะไทยในแขนงต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.29$) ลำดับต่อมา คือ เข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา ($\bar{X} = 4.25$) และมีการติดตามความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความรู้ในวงการศึกษา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านผู้สอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.03$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้สอนควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทย โดยตรง ($\bar{X} = 4.22$) รองลงมา คือ มีสำนึกในคุณค่าการถ่ายทอดงานศิลปะไทยที่มีรูปแบบเฉพาะ ($\bar{X} = 4.16$) มีทักษะและความสามารถในการวิเคราะห์และวิจารณ์งานศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.16$) ลำดับต่อมา คือ มีผลงานสร้างสรรค์งานศิลปะไทย เป็นที่ประจักษ์ ($\bar{X} = 4.08$) และมีการประเมินผล ที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.86$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	1.3 วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของ ศิลปะไทย	4.35	.70	4.25	.76
2	สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ	4.23	.66	4.23	.81
3	มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย	4.29	.68	4.14	.80
4	มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งด้านศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย	4.05	.65	4.10	.84
5	สามารถปฏิบัติงานศิลปะไทยที่มีแบบแผนในแนวทางศิลปะ ไทย	4.17	.63	4.04	.78
6	ความชำนาญในการปฏิบัติงานศิลปะไทยที่แสดงออกถึง เอกลักษณ์ของชาติและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้	4.23	.66	4.05	.88
7	สามารถบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการปฏิบัติงานได้	4.17	.72	3.97	.90
8	มีจิตสำนึกที่ดี มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อสังคม	4.35	.70	4.10	.87
	รวม	4.27		4.11	

จากตารางที่ 5 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียน การสอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.27$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.35$) และมีจิตสำนึกที่ดี มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อสังคม ($\bar{X} = 4.35$) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.29$) ลำดับต่อมา คือ สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.23$) มีความชำนาญในการปฏิบัติงานศิลปะไทยที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติ และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ($\bar{X} = 4.23$) และมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.05$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.11$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25$) รองลงมา คือ สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.23$) ลำดับต่อมา คือ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.14$) และสามารถบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการปฏิบัติงานได้ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.97$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านเนื้อหา ของอาจารย์และนักศึกษา

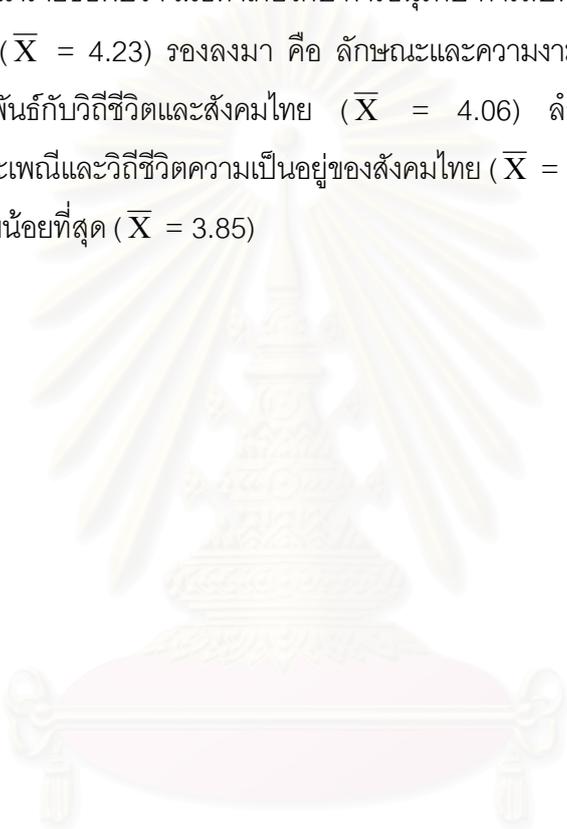
ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	1.4 เนื้อหา ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ความเป็นมา อิทธิพลและการสืบทอด	4.17	.95	3.99	.90
2	ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย	4.22	.83	4.04	.87
3	ลักษณะและความงามในงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมไทย	4.19	.66	4.06	.82
4	การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย	4.35	.60	4.23	.79
5	หลักการและการทำงานศิลปะไทย	4.29	.83	3.97	.84
6	ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่	4.03	.89	3.85	.98
7	วิธีคิดและการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะไทย	4.16	.90	3.97	1.00
	รวม	4.26		4.01	

จากตารางที่ 6 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านเนื้อหาโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.26$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมา คือ หลักการและการทำงานศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.29$) ลำดับต่อมา คือ ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย ($\bar{X} = 4.22$) และ ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.03$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านเนื้อหาโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.01$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.23$) รองลงมา คือ ลักษณะและความงามในงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมไทย ($\bar{X} = 4.06$) ลำดับต่อมา คือ ความรู้ด้าน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย ($\bar{X} = 4.04$) และ ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.85$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านสิ่งแวดล้อม ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	1.5 สิ่งแวดล้อม สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนและการทำงานศิลปะไทย	4.11	.78	3.72	1.15
2	อาคารตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม	3.76	.90	3.71	1.26
3	มีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม	3.64	.78	3.50	1.25
4	เครื่องมือในการเรียนการสอนและการทำงานมีความพอเพียงและเหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพ	3.76	.90	3.59	1.14
5	มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีในการทำงานของอาจารย์	3.76	.75	3.58	1.16
6	สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่ดีต่อความสัมพันธ์ของอาจารย์และผู้เรียน	3.88	.69	3.69	1.11
7	มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน	4.23	.75	3.89	1.09
8	มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะภายในสถาบัน หรือบริเวณใกล้เคียง	4.41	.79	3.85	1.02
9	มีห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา พร้อมเพียงสำหรับการศึกษาและสืบค้น	4.17	.72	3.58	1.17
	รวม	3.94		3.68	

จากตารางที่ 7 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.41$) รองลงมา คือ มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ($\bar{X} = 4.23$) ลำดับต่อมา คือ มีห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา พร้อมเพียงสำหรับการศึกษาและสืบค้น ($\bar{X} = 4.17$) และมีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.64$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.68$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.89$) รองลงมา มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง คือ ($\bar{X} = 3.85$) ลำดับต่อมา คือ มีสภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนและการทำงานศิลปะไทย ($\bar{X} = 3.72$) และมีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.50$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านการดำเนินการสอน ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	2.1 การดำเนินการสอน กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน	4.17	.80	4.02	.82
2	กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน	4.23	.90	3.96	.85
3	กำหนดเกณฑ์การประเมินแก่ผู้เรียน	3.94	.82	3.83	.85
4	กำหนดวิธีการสอนที่เหมาะสมตามสาระในแต่ละขั้นตอนเรียน	4.11	.78	3.82	.90
5	มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน	4.35	.86	3.79	.96
6	ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง	3.82	1.01	3.77	1.04
7	ให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานพร้อมทั้งวิจารณ์ผลงานตนเอง	4.05	.74	3.83	.90
8	ผู้สอนและผู้เรียน ร่วมวิจารณ์งานเพื่อการปรับปรุง	4.33	.66	3.98	.91
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพิเศษนอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้เป็นทักษะหรือการพบปราชญ์ทางศิลปะไทย	3.92	1.07	3.84	.10
	รวม	4.11		3.87	

จากตารางที่ 8 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการดำเนินการสอนโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.11$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมา คือ ผู้สอนและผู้เรียน ร่วมวิจารณ์งานเพื่อการปรับปรุง ($\bar{X} = 4.33$) ลำดับต่อมา คือ กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน ($\bar{X} = 4.23$) และ ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.82$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการดำเนินการสอนโดยรวม อยู่ใน ระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.87$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านการดำเนินการสอนการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.02$) รองลงมา คือ ผู้สอนและผู้เรียนร่วมวิจารณ์ งานเพื่อการปรับปรุง ($\bar{X} = 3.98$) ลำดับต่อมา คือ กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน ($\bar{X} = 3.96$) และ ให้ผู้เรียน ปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.77$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 9 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ ของอาจารย์และนักศึกษา

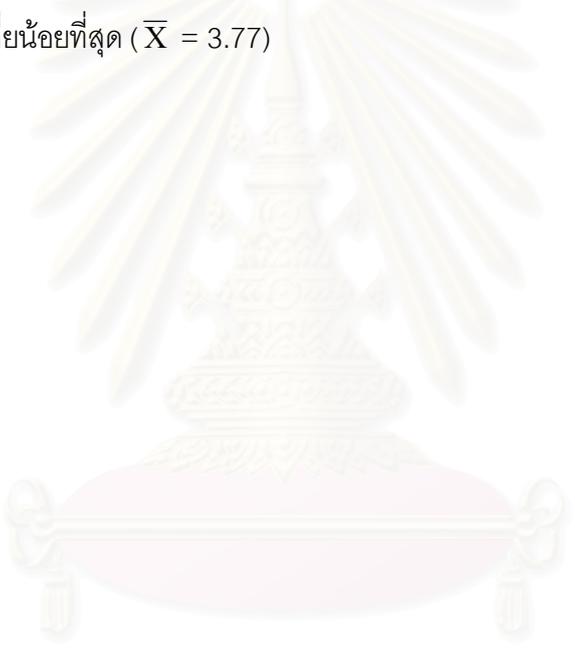
ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	2.2 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้	4.05	.74	4.04	.90
2	มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลโครงการกิจกรรมพิเศษที่ชัดเจน	4.00	.93	3.82	.91
3	มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน	3.82	.80	3.77	.96
4	จัดกิจกรรมการทำงานในลักษณะกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความรู้ มีมือร่วมคิดและการสร้างสรรค์งานศิลปะในลักษณะเฉพาะ	4.01	.74	3.80	.95
5	ให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง	4.29	.68	3.91	.94
6	มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน	4.12	.89	3.89	.93
	รวม	3.99		3.87	

จากตารางที่ 9 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.99$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.29$) รองลงมา คือ มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.12$) ลำดับต่อมา คือ มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ ($\bar{X} = 4.05$) มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.82$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะโดยรวม อยู่ในระดับ เห็นด้วย ($\bar{X} = 3.87$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะมีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.04$) รองลงมา คือ ให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง ($\bar{X} = 3.91$) ลำดับต่อมา คือ มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน ($\bar{X} = 3.89$) มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.77$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 10 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ของ อาจารย์และนักศึกษา

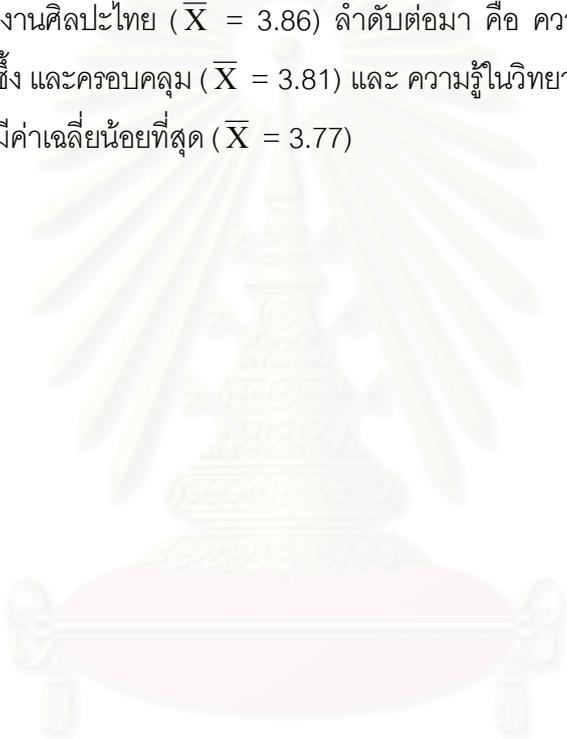
ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	3.1 ความรู้ ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงาน ด้านศิลปะไทย อย่างเชี่ยวชาญ	4.17	.63	3.93	.79
2	ความรู้ความเข้าใจ ในด้านเนื้อหาศิลปะไทยอย่างลึกซึ้ง และ ครอบคลุม	3.94	.74	3.81	.80
3	ความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ ผลงานศิลปะไทย	4.29	.77	3.86	.88
4	ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่สอดคล้อง และส่งเสริม ศิลปะไทย	3.76	.83	3.77	.90
รวม		4.04		3.84	

จากตารางที่ 10 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.04$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ผลงาน ศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.29$) รองลงมา คือ ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ ปฏิบัติงาน ด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 4.17$) ลำดับต่อมา คือ ความรู้ความเข้าใจ ในด้าน เนื้อหาศิลปะไทยอย่างลึกซึ้ง และครอบคลุม ($\bar{X} = 3.94$) และ ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่ สอดคล้อง และส่งเสริมศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.76$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.84$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงาน ด้านศิลปะไทยอย่าง เชี่ยวชาญ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.93$) รองลงมา คือ ความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ผลงานศิลปะไทย ($\bar{X} = 3.86$) ลำดับต่อมา คือ ความรู้ความเข้าใจ ในด้านเนื้อหา ศิลปะไทยอย่างลึกซึ้ง และครอบคลุม ($\bar{X} = 3.81$) และ ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่สอดคล้อง และ ส่งเสริมศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.77$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	3.2 ทักษะ ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้าน ศิลปะไทย	4.23	.72	4.00	.80
2	มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย	4.35	.70	4.05	.83
3	สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าในลักษณะเฉพาะตน	3.94	.74	3.92	.86
4	มีรูปแบบการจัดการข้อมูลการทำงานและผลงาน (Portfolio) เพื่อการประเมินตนเอง	4.05	.75	3.93	.89
5	มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการ สร้างสรรค์ผลงานตนเอง	4.11	.92	3.81	.90
รวม		4.18		3.94	

จากตารางที่ 11 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.18$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย มีค่าเฉลี่ย มากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมา คือ ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้าน ศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.23$) ลำดับต่อมา คือ มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการ สร้างสรรค์ผลงานตนเอง ($\bar{X} = 4.11$) และ สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าในลักษณะเฉพาะ ตน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.05$) รองลงมา คือ ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้านศิลปะไทย ($\bar{X} = 4.00$) ลำดับต่อมา คือ มีรูปแบบการจัดการข้อมูลการทำงานและผลงาน (Portfolio) เพื่อการประเมินตนเอง ($\bar{X} = 3.93$) และ มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานตนเอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.81$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	3.3 ทัศนคติ ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ	4.17	.88	3.99	.71
2	ทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเรียน	4.23	.75	3.97	.85
3	การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่าง มีพัฒนา	4.35	.70	4.07	.78
4	ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่าง สม่ำเสมอ	4.17	.80	3.98	.83
5	เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัยที่สามารถปรับให้ สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย	3.94	.82	3.93	.88
รวม		4.20		3.99	

จากตารางที่ 12 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.20$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมา คือ ทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ ผลงานเรียน ($\bar{X} = 4.23$) ลำดับต่อมา คือ ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ($\bar{X} = 4.17$) ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.17$) และ เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัย ที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.99$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.07$) รองลงมา คือ ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ($\bar{X} = 3.99$) ลำดับต่อมา คือ ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 3.98$) และ เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัย ที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.93$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 13 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านการวิเคราะห์ผล ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
	4.1 การวิเคราะห์ผล				
1	มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า	4.52	.91	3.90	.91
2	มีเกณฑ์การวัด และการประเมินที่เป็นมาตรฐาน	4.06	.98	3.94	.87
3	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน	4.05	.96	4.09	.88
4	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้เรียน	4.29	.84	3.86	.93
5	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านวัตถุประสงค์	4.00	.93	3.81	.87
6	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาวิชา	3.82	.80	3.83	.89
7	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา	3.76	.97	3.68	.97
8	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านการดำเนินการสอน	4.11	.99	3.79	.95
9	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมเสริมทักษะ	4.22	.51	3.76	.89
	รวม	4.13		3.84	

จากตารางที่ 13 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิเคราะห์ผล โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.13$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52$) รองลงมา คือ มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้เรียน ($\bar{X} = 4.29$) ลำดับต่อมา คือ มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมเสริมทักษะ ($\bar{X} = 4.22$) และ มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.76$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิเคราะห์ผล โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.84$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.09$) รองลงมา คือ มีเกณฑ์การวัด และการประเมินที่เป็นมาตรฐาน ($\bar{X} = 3.94$) ลำดับต่อมา คือ มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า ($\bar{X} = 3.90$) และ มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.68$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ของอาจารย์และนักศึกษา

ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	4.2 การวิพากษ์วิจารณ์ การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง	4.35	.70	4.07	.81
2	การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้เรียน	4.29	.91	4.02	.78
3	การให้คำปรึกษาแนะนำการเรียนเป็นรายบุคคล	4.11	.69	3.94	.94
4	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง	4.23	.83	4.01	.91
5	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์ วิจารณ์ผลงานของผู้อื่น	4.11	.78	3.93	.86
6	ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการประเมินผล การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและปรับปรุง	4.00	.93	3.98	.97
	รวม	4.21		3.99	

จากตารางที่ 14 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.21$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$) รองลงมา คือ การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.29$) ลำดับต่อมา คือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง ($\bar{X} = 4.23$) และ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ในการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาและปรับปรุง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.00$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.99$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.07$) รองลงมา คือ การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักเรียน ($\bar{X} = 4.02$) ลำดับต่อมา คือ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง ($\bar{X} = 4.01$) และ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.93$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะไทย ของอาจารย์และนักศึกษา

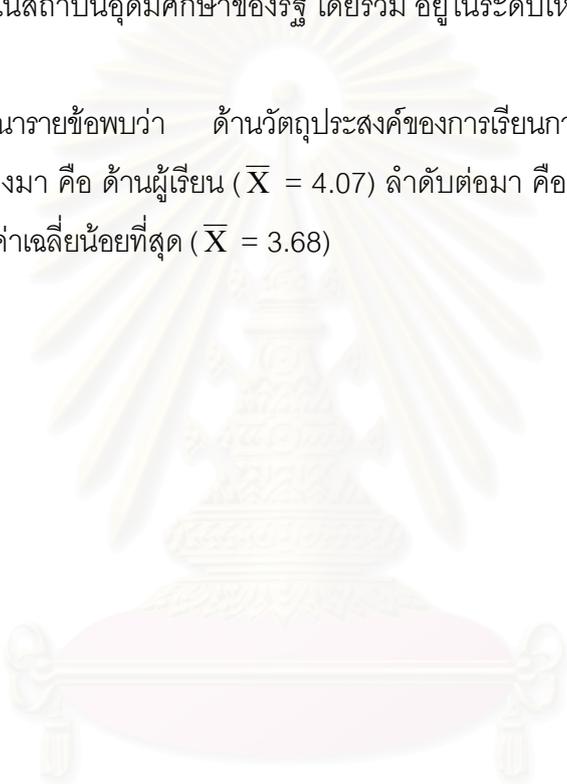
ข้อ	ข้อความ	อาจารย์ (N = 17)		นักศึกษา (N = 248)	
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1	1. ตัวป้อน				
	ด้านผู้เรียน	4.14	.46	4.07	.55
	ด้านผู้สอน	4.29	.57	4.03	.64
	ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน	4.27	.51	4.11	.65
	ด้านเนื้อหา	4.26	.67	4.01	.67
5	ด้านสิ่งแวดล้อม	3.94	.56	3.68	.96
6	2. กระบวนการ				
	ด้านการดำเนินการสอน	4.11	.65	3.87	.73
7	ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ	3.99	.74	3.87	.96
8	3. ผลผลิต การประเมินผลการเรียน				
	ด้านความรู้	4.04	.58	3.84	.72
	ด้านทักษะ	4.18	.64	3.94	.70
	ด้านทัศนคติ	4.20	.65	3.99	.63
11	4. การป้อนกลับ				
	ด้านการวิเคราะห์ผล	4.13	.72	3.84	.74
12	ด้านการวิพากษ์วิจารณ์	4.21	.65	3.99	.58
	รวม	4.15		3.94	

จากตารางที่ 15 เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.15$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านผู้สอน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.29$) รองลงมา คือ ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ($\bar{X} = 4.27$) ลำดับต่อมา คือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 4.26$) และ ด้านสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณาโดยรวมปรากฏว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.94$)

เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.11$) รองลงมา คือ ด้านผู้เรียน ($\bar{X} = 4.07$) ลำดับต่อมา คือ ด้านผู้สอน ($\bar{X} = 4.03$) และ ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.68$)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 จากแบบสอบถามความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะของอาจารย์ และนักศึกษา เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานการอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้รวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้ มาจัดเรียงตามลำดับความถี่และนำเสนอในรูปตารางดังนี้

ตารางที่ 16 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านผู้เรียน

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	มีผู้สนใจเข้ามาเรียนในอาชีพน้อยลง ผู้เรียนหันไปสนใจแขนงวิชาอื่น ๆ	2
2	ไม่สะดวกเลือกผู้เรียนได้มาก เพราะตัวบ่อนมีน้อย	1
3	ผู้เรียนมีความตั้งใจในการศึกษาที่น้อย	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
4	ต้องมีใจรักในสิ่งที่เรียนและรับผิดชอบงานที่ทำ	12
5	ต้องมีความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย	10
6	ต้องมีความสนใจในการเรียนศิลปะไทยอย่างจริงจัง	7
7	ควรรู้จักขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมให้ตนเองอยู่เสมอ	4
8	ควรมีความเข้าใจให้เป็นอย่างดี ในวิชาที่เรียน	3
9	ควรมีพื้นฐานที่ดีก่อนที่จะเข้าเรียน	3
10	ควรมีความตั้งใจเรียนดี มีความกระตือรือร้นในการเรียน รู้จักค้นคว้า	3
11	ต้องมีความตรงต่อเวลาให้มาก	3
12	ต้องมีความอดทนในการเรียน	2
13	สามารถหาความรู้จากที่ต่างๆได้	2
14	อยากได้รับความรู้มากกว่านี้ถึงจะไม่รู้เรื่องก็จะพยายามที่จะรับฟัง	1
15	ผู้เรียนควรค้นคว้า หาความรู้ทักษะด้วยตนเอง	1
16	ควรศึกษาหาความรู้จากที่เรียนและหาความรู้จากภายนอกเช่นพิพิธภัณฑ์	1
17	ทักษะของแต่ละคนไม่เท่ากันควรปรับทักษะก่อน	1

ตารางที่ 17 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านผู้สอน

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	ไม่เข้าใจในรูปแบบและความงามแบบไทยประเพณี	2
2	ผู้สอนบางรายวิชาไม่ค่อยเข้าสอน และให้คะแนนไม่ตรงกับคุณภาพงาน	1
3	รับงานนอกทำให้มีเวลาให้ผู้เรียนน้อยลง	1
4	มีเอกสารประกอบการสอนน้อย	1
5	ขาดการพัฒนา สัมมนาบุคลากร	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
6	มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทักษะในการสอนและมีการค้นคว้าใหม่ๆเสมอ	14
7	ควรดูแลเอาใจใส่นักเรียน เป็นที่ปรึกษาได้ดี	8
8	ควรสอนและให้ความรู้ให้หมด ไม่ควรจะเก็บความรู้ไว้คนเดียว	8
9	ควรเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น และสอนให้ตรงวัตถุประสงค์	8
10	ควรเข้าสอนให้ตรงต่อเวลา และเต็มเวลา	7
11	ควรให้เวลานักศึกษามากขึ้น	6
12	ควรให้คำแนะนำนักศึกษาหรือเสริมในสิ่งที่นักศึกษาต้องการ	5
13	ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น	4
14	ควรเข้าใจว่าผู้เรียนแต่ละคนมีทักษะไม่เท่ากัน	3
15	ควรเพิ่มจำนวนผู้สอนให้มากขึ้น	3
16	ควรจะให้ผู้สอนมีการพูดคุยกัน ในการสั่งงาน	2
17	ควรกำหนดเวลาสั่งงานให้ชัดเจน	1
18	ควรมีวิธีในการสอนเพื่อให้นักศึกษาเข้าใจง่าย	1
19	ควรมีการสร้างผลงานให้นักเรียนดูบ้าง แต่พูดอาจไม่พอ	1
20	ต้องเป็นผู้ทำงาน และศึกษาในศิลปะไทยโดยเฉพาะ	1
21	ให้อาจารย์ผู้สอนเข้มงวดขึ้น	1
22	มีการสร้างทัศนคติที่ดีแก่ผู้เรียน	1
23	ควรมีผลงานที่ปรากฏแก่สาธารณชน	1

ตารางที่ 18 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	ไม่มีการประเมินผลว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่	2
2	ผู้เรียนไม่ทราบเป้าหมาย ว่าจบแล้วไปทำอะไร ได้อย่างไร	2
3	ไม่ตรงกับชื่อวิชา	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
4	เพื่อให้เข้าใจงานศิลปะไทยมากขึ้น เข้าใจกับสิ่งที่เรียน และปฏิบัติได้ อีกทั้งเห็นคุณค่าของศิลปะไทย	12
5	น่าจะชี้ชัดให้มากกว่านี้ ควรแจ้งวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน	11
6	เพื่อให้ผู้เรียนสร้างผลงานของตนเองได้และสามารถทำให้สืบสานการ อนุรักษ์ศิลปะไทยควบคู่กันไป	4
7	เพื่อสามารถนำไปประกอบอาชีพและเรียนต่อได้ในระดับสูงขึ้นไป	2
8	เพื่อเสริมสร้างนักศึกษาศิลปะรุ่นใหม่	1
9	ควรเน้นแนวทางการเรียน ศึกษาเพื่ออนุรักษ์ให้เข้าใจก่อนจึงพัฒนา	1
10	เพื่อต้องการผลิตช่างที่มีฝีมือและมีความรู้ด้านศิลปะมากขึ้น	1
11	เพื่อให้ นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนโดยไม่ย่อท้อ	1
12	ควรมุ่งถึงความถนัดของผู้เรียน	1
13	เพื่อพัฒนา รูปแบบ แนวคิด	1
14	อนุโลมตามความสนใจของผู้เรียน	1

ตารางที่ 19 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านเนื้อหา

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	มักไม่ถูกต้อง แม่นยำ	2
2	ขาดการวิจัย ด้านเนื้อหาที่เรียน	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
3	ควรมีเนื้อหาที่ตรงตามหลักสูตร เหมาะแก่การศึกษาที่มีข้อมูลชัดเจน	10
4	ควรจะทำให้มีความครบถ้วนครอบคลุมมากกว่านี้	5
5	ควรให้มีการอนุรักษ์งานศิลปะไทยมากขึ้น	4
6	ควรมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาหันมาสืบทอดและให้ความสำคัญกับงานศิลปะไทย ในเรื่องงานโบราณมากขึ้น	3
7	ควรเน้นเชิงปฏิบัติ ความรู้พื้นฐาน	3
8	ควรมีการจัดวางแบบแผนที่เหมาะสม และครอบคลุม	3
9	ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ	2
10	ควรเพิ่มเติมเนื้อหาในเรื่องทฤษฎี	2
11	ควรมีความหลากหลายทางเทคนิค	1
12	ควรจะทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ศิลปะไทยให้มากกว่าที่สอนอยู่	1
13	ควรให้มีการสร้างสรรค์มากขึ้น แต่ไม่ลืมที่จะอนุรักษ์	1
14	ควรเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่	1
15	ควรมีการสอนศิลปะท้องถิ่น และศิลปะตะวันออก	1
16	ควรมีการทำเนื้อหาเป็นรูปเล่มชัดเจน	1
17	ควรดูแลตามระดับของผู้เรียน	1
18	ควรให้รู้พื้นฐานด้านปรัชญา คติความเชื่อ และกระบวนการสร้างงาน	1

ตารางที่ 20 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านสิ่งแวดล้อม

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	พื้นที่ไม่พอกับการทำงาน ควรมีสถานที่อำนวยความสะดวกในการทำงาน	25
2	พื้นที่ปฏิบัติงานเล็กเกินไป ไม่เพียงพอ	13
3	ขาดอุปกรณ์ในการทำงาน ควรมีอุปกรณ์เพียงพอต่อการใช้งาน	2
4	ไม่มีบรรยากาศของการทำงาน	2
5	ห้องสมุดมีข้อมูลศิลปะน้อยไม่เพียงพอ	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
6	ควรปรับปรุงอย่างมาก สภาพห้องปฏิบัติงานอับ ร้อน ฝุ่นละอองเยอะ อากาศไม่ถ่ายเท ควรดูแลให้ดีขึ้น	17
7	มีบรรยากาศในการเรียนดี สิ่งแวดล้อมเหมาะกับการเรียนการสอน	11
8	ควรมีห้องกว้าง สิ่งแวดล้อมปลอดภัย	5
9	มีคุณภาพพอใช้	4
10	บรรยากาศในห้องเรียนควรมีธรรมชาติมากกว่ามีความทันสมัย	4
11	อยากให้มีการจัดที่นั่ง จุดพักผ่อน เพิ่มขึ้น	3
12	รัฐควรให้การช่วยเหลือภาควิชาที่เป็นรูปธรรมมากกว่านี้	3
13	เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพื่อการสร้างสรรค์ผลงาน	3
14	ควรมีห้องไว้ปฏิบัติงานประจำ	1
15	ควรมีบรรยากาศในการเรียนอบอุ่นเป็นกันเองระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน	1
16	ควรจัดให้มีระบบมากกว่านี้	1
17	ควรให้ทำงานได้ที่มหาวิทยาลัยเพราะจะทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน	1
18	ให้ผู้เรียนเป็นผู้จัดการสิ่งแวดล้อม	1
19	ควรอยู่ใกล้แหล่งวัสดุที่นำมาสร้างผลงาน	1

ตารางที่ 21 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านการดำเนินการสอน

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	มาสอนไม่เต็มเวลา น่าจะใช้เวลาในการสอนให้มากกว่าเดิม และตั้งใจสอนอย่างจริงจัง	6
2	ไม่ค่อยตรงตามแผนการเรียน	2
3	อาจารย์ค่อนข้างเอาแต่ใจ	1
4	ไม่สอนแบบไทย ประเพณี	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
5	ควรมีหลักเกณฑ์ และวางแผนการเรียนการสอน ให้ซาบซึ้งกับศิลปะไทย	4
6	มีชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์	4
7	มีการเรียนในสถานที่จริง มีการทัศนศึกษานอกสถานที่	3
8	สอนดีเข้าใจ แต่ยังไม่ลึกซึ้ง	2
9	ดำเนินการสอนดีมาก	2
10	อาจารย์ควรปฏิบัติงานให้ศิษย์ดูบ้างเป็นครั้งคราว	1
11	สอนที่มาที่ไปอย่างละเอียด เข้าใจง่าย	1
12	พอใช้ได้	1
13	ควรจะสอนตรงเวลา	1
14	มีการจัดกิจกรรมให้ร่วมวิจารณ์งาน จากเพื่อน ครู และตนเอง	1
15	ควรมีการพัฒนาผู้สอนให้สร้างกระบวนการคิดที่ดีให้กับผู้เรียน	1
16	ควรมีการจัดเรียนนอกลานที่เพื่อให้นักศึกษาได้สัมผัสสถานที่จริง	1
17	ควรจะมีชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์	1
18	ควรเสริมความรู้จากการสอนในวิชานั้น ๆ	1
19	ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง	1
20	ให้คำแนะนำ	1
21	ให้ความรู้สม่ำเสมอ	1
22	ให้ความใส่ใจแก่เด็ก	1

ตารางที่ 22 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
1	น่าจะมีกิจกรรมมากขึ้น บ่อยขึ้น เพื่อเพิ่มประสบการณ์	19
2	อยากให้จัดการไปดูงานศิลปะในสถานที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ เช่น โบราณสถานนอกสถานที่	7
3	มีบ้าง ไม่ค่อยจัด	6
4	ควรจะมีการจัดประกวดให้ผู้เรียนส่งผลงาน	2
5	อยากให้อาจารย์จัดแสดงผลงานเยอะ ๆ นักศึกษาจะได้มีตัวอย่าง	1
6	สอนเพิ่มความรู้	1
7	ควรจัดกิจกรรมให้นักศึกษาแสดงผลงานในतिकณะตัวเองให้บ่อยขึ้น	1
8	ควรจัดให้มีการสัมมนาของอาจารย์หรือศิลปินที่มีชื่อเสียงในสถาบัน	1
9	ควรมีกิจกรรมเสริมทักษะต่าง ๆ ของงานศิลปะเพื่อนำมาเป็นทักษะในการทำงาน	1
10	ควรมีการประชาสัมพันธ์ข่าวต่าง ๆ มากขึ้น	1
11	ควรให้มีการร่วมด้วยช่วยกันทำ	1
12	ควรเชิญวิทยากรรับเชิญมาบรรยายบางโอกาส เกี่ยวกับงานศิลปะ	1
13	กิจกรรมช่วยเสริมความรู้ดี	1
14	การจัดให้ไปทัศนศึกษา ควรใช้เวลาให้มากกว่าเดิม	1
15	ควรให้มีความสนุกสนานในกิจกรรม	1
16	ให้ผู้เรียนมีพัฒนาความคิดที่ดีในการนำไปใช้	1
17	ควรเปิดอบรมในเทคนิคใหม่ ๆ	1
18	เป็นการฝึกเชิงปฏิบัติ	1
19	ควรใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มากขึ้น	1
20	ผู้สอนและผู้เรียน ควรร่วมมือกันในการจัดกิจกรรม	1

ตารางที่ 23 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
การประเมินผลการเรียน ด้านความรู้

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	ขาดผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลอย่างเป็นระบบ	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
2	มีความเข้าใจและรู้เรื่องราวที่ศึกษาเพิ่มขึ้น สามารถนำไปใช้ได้	16
3	มีความรู้ปานกลาง ไม่มากในบางวิชา	3
4	สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้	1
5	มีความชำนาญด้านศิลปะไทยเฉพาะด้าน	1
6	พอสมควรตามการไม่เรียน	1
7	ต้องเสริมแนวทางการประกอบวิชาชีพ	1
8	งานที่ผลิตออกมาควรให้ความรู้แก่ผู้สร้างงานอย่างมาก	1
9	การประเมินผลการเรียนที่ให้นักศึกษารับทราบชัดเจน	1
10	ควรทราบถึงประวัติของวิชาต่างๆ	1
11	มีความรู้ทางศิลปะไทยโดยตรง	1
12	ให้เกรดเฉลี่ยในลักษณะเฉพาะบุคคล	1
13	ทดสอบทฤษฎี เกี่ยวกับความรู้และแนวความคิด	1
14	ความรู้ โดยเฉพาะความเข้าใจคือหัวใจของการทำงาน	1

ตารางที่ 24 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
การประเมินผลการเรียนด้านทักษะ

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
1	มีทักษะ ความชำนาญ และความพยายามเพิ่มขึ้นมาก	11
2	เมื่อเรียนจบสามารถมีทักษะในด้านการเรียนมาประกอบอาชีพ	7
3	สามารถทำได้ในบางหัวข้อ	4
4	ไม่ค่อยได้ฝึกฝน	3
5	มีทักษะติดตัวไม่มากก็น้อยกันทุกคน	2
6	ควรมีการฝึกทักษะอย่างมากเพื่อที่จะได้มีฝีมือที่พัฒนาขึ้น	2
7	สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีได้	1
8	รู้จักแก้ไขปัญหามากขึ้น	1
9	มีวิธีการทำงานสอดคล้องกับการทำงานศิลปะไทย	1
10	มีการฝึกฝน ได้ทำอะไรหลายอย่าง	1
11	มีการแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล	1
12	ดูคุณภาพของผลงานที่สร้างสรรค์	1
13	สอบวัดฝีมือ เกณฑ์การทดสอบปฏิบัติในเวลา	1
14	ดูจากความตั้งใจในการศึกษาปฏิบัติงานโดยภาครวม	1

ตารางที่ 25 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
การประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
1	มีทัศนคติที่ดี และรู้คุณค่าในด้านศิลปะไทยชัดเจนและดีขึ้น	8
2	ดีขึ้นเมื่อเข้าใจ	2
3	มองโลกในแง่ดี	1
4	เพื่อที่จะได้ดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีของไทยให้อยู่ตลอดไป	1
5	การมองศิลปะไทยเป็นเรื่องของความงามศิลปะไทยที่ควรสืบทอดต่อไป	1
6	อาจารย์เป็นผู้ที่มีส่วนช่วยให้มีทัศนคติที่ดี	1
7	มีทัศนคติที่ดีต่อสังคม	1
8	สามารถเข้าถึงสุนทรียภาพ	1
9	มีทัศนคติที่ดีต่อคณะและท่านอาจารย์ผู้สอน	1
10	มีความรับผิดชอบและใส่ใจกับงานที่ทำ	1
11	มีการพัฒนาหาความรู้เพิ่มเติมเรื่อย ๆ	1
12	มีการแสวงหาความรู้ดี	1
13	มีแนวความคิดและเอกลักษณ์ของตัวเอง	1
14	บางครั้งทัศนคติของแต่ละคนอาจแตกต่างกัน	1
15	ชอบ และรักในการเรียนศิลปะไทย	1
16	ควรฝึกเรื่องความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลาของนักศึกษา	1

ตารางที่ 26 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิเคราะห์ผล

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	ผลงานสำเร็จไม่ค่อยตรงตามเป้าหมาย	1
2	เมื่อจบไปไม่มีแหล่งรองรับ แม้นุศลากรที่จบไปจะมีคุณภาพ	1
3	มักไม่เข้าใจในการวิเคราะห์ผลงานมากนัก	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
4	มีการวิเคราะห์ผลว่าดีไม่ดีตามมา	3
5	มีผลผลิตที่มีคุณภาพ ทำให้เข้าใจการทำงาน	2
6	มีการวิเคราะห์ผลงานของตนเองและผู้อื่น	2
7	มีการยอมรับ การวิเคราะห์โดยรวมไปในทางที่ดี	2
8	มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ทราบล่วงหน้า	2
9	รู้จักวิเคราะห์เรื่องราวได้อย่างดี	1
10	มีการสอนเพื่อวิเคราะห์ตนเองได้ถูกต้อง	1
11	มีเหตุผลเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้งานมีคุณค่า	1
12	ทำให้เข้าใจ และทราบผลการทำงาน	1
13	ควรมีการประเมินผลการสอนของผู้สอนว่าสมควรสอนหรือไม่	1
14	ควรให้เที่ยงตรงตามเนื้อหา	1
15	เพื่อการใช้ความรู้ความเข้าใจในการทำงานศิลปะไทยให้ลุล่วงต่อไป	1
16	ควรมีการประเมินผลผู้ที่จบไปแล้ว ว่ามีงานทำ หรือศึกษาต่อ	1

ตารางที่ 27 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย
ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ด้านการวิพากษ์วิจารณ์

ลำดับที่	ข้อความ	ความถี่
	<u>ปัญหา</u>	
1	การวิพากษ์วิจารณ์ยังขาดความรู้ด้านต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันทำให้การวิจารณ์ขาดความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่น ๆ	1
2	ยังไม่ทั่วถึง	1
3	การวิจารณ์งานไม่ค่อยสม่ำเสมอ	1
4	ไม่สนใจความคิดเห็นของนักศึกษา	1
5	เป็นไปตามใจผู้สอนมากกว่าจะฟังนักศึกษา	1
	<u>ข้อเสนอแนะ</u>	
6	จะได้รู้ข้อผิดพลาด และนำไปแก้ไขในการทำงาน	4
7	การสรุปผลให้เข้าใจ เพื่อมีการปรับแต่งผลงานให้สมบูรณ์มากขึ้น อย่างมีเหตุผล รู้จักการวิจารณ์งานศิลปะไทย	4
8	ผู้สอนให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลดี เอาใจใส่แต่ละคนดี	2
9	เป็นที่ยอมรับของสังคม การวิพากษ์วิจารณ์ดี	2
10	สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ในระดับหนึ่ง	1
11	วิจารณ์งานศิลปะอย่างเข้าใจ	1
12	มีความตรงไปตรงมา	1
13	พร้อมและยินยอมรับฟังการวิจารณ์ของอาจารย์ผู้สอน	1
14	บอกแบบชัดเจน	1
15	น่าจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์เชิงบวกมากกว่าเชิงลบ	1
16	ควรมีการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่านี้เพื่อผลงานจะได้ดี	1
17	ควรฝึกให้นักศึกษามีการวิจารณ์มากขึ้น	1
18	ควรเปิดกว้างและรับรู้เรื่องการวิจารณ์สถาบันเพื่อปรับปรุงพัฒนา	1
19	ให้มีการวิจารณ์งานศิลปะที่ประสบความสำเร็จจากนักวิจารณ์ศิลปะโดยตรง	1
20	ให้โอกาสทุกคนมีการวิพากษ์วิจารณ์	1

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์อาจารย์ หัวหน้าสาขาวิชาศิลปะไทย
เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

1. ตัวป้อน

1.1 ด้านผู้เรียน

ผู้เรียนศิลปะไทยควรมีใจรักในงานศิลปะไทย มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย มีความใฝ่รู้ และมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมายผู้เรียนควรมีพื้นฐานมาก่อน แต่ในการคัดเลือกจะเลือกจากผู้ที่มีทัศนคติและสนใจในงานศิลปะไทย ส่วนทักษะเป็นส่วนรองลงมา ปัจจุบันไม่สามารถเลือกผู้เรียนได้มากเนื่องจากปัจจุบันมีผู้ให้ความสนใจน้อยลง

1.2 ด้านผู้สอน

อาจารย์ผู้สอนศิลปะไทยควรเป็นผู้ชำนาญรอบรู้ ในแต่ละสาขาอย่างแท้จริง และควรเป็นเพียงผู้แนะนำ ไม่ใช่ผู้สอน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออก ผู้สอนควรมีใจกว้างเปิดรับสิ่งใหม่ และมีผลงานเป็นที่ปรากฏแก่สาธารณชน เช่น การร่วมเข้าประกวดผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ บัณฑิต ฯลฯ ในด้านบุคลากรสำหรับสาขาวิชาศิลปะไทยยังขาดการสัมมนานักวิชาการ ประชุมวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในสาขาวิชาศิลปะไทยนี้

1.3 ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนเพื่อสืบสาน สืบทอดวัฒนธรรมไทยที่แสดงออกในงานศิลปะ แล้วเป็นการจึงพัฒนารูปแบบแนวคิด และควรมีเป้าหมายให้ผู้เรียนทราบได้ว่าจบแล้ว ไปทำอะไร ได้อย่างไร ส่วนปัญหาของวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน คือ ไม่มีการประเมินผล ว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่

1.4 ด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหาวิชา ควรให้ความรู้พื้นฐานด้านปรัชญา คติความเชื่อและกระบวนการสร้างงาน เนื้อหาควรมีความครอบคลุม ครบถ้วนในวิชา หรือ บทเรียนที่ศึกษา ควรรู้ถึงความเป็นมา กระบวนการ ภูมิปัญญาในงานศิลปะไทย และควรมีความเกี่ยวข้องกับวิชาอื่น ๆ ด้วย ปัญหาของเนื้อหาวิชานั้น ยังขาดการรวบรวมเป็นรูปเล่ม และขาดการวิจัย

1.5 ด้านสิ่งแวดล้อม

สภาพแวดล้อมของการเรียนการสอนศิลปะไทยนั้น ควรจะอยู่แหล่งการเรียนรู้ แหล่งความรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนมีแรงกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างงาน รวมทั้งใกล้แหล่งวัสดุที่จะนำมาสร้างผลงาน สภาพแวดล้อมในการเรียนการสอน ควรมีพื้นที่ปฏิบัติงานอย่างเพียงพอ และเหมาะสม ซึ่งปัจจุบันยังเป็นปัญหาอยู่ในเรื่องขนาดของพื้นที่ ที่จำกัด

2. กระบวนการ

2.1 ด้านการดำเนินการสอน

ในด้านการดำเนินการสอนควรสอนให้ผู้เรียนรู้หลักการ ทฤษฎี ที่มา เหตุผล ตัวอย่าง ขั้นตอน กระบวนการทำงาน และควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างอิสระ

2.2 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

ควรจัดให้มีการได้พบศิลปิน หรือ ช่างภูมิปัญญาไทยผู้สร้างสรรค์ผลงาน เพื่อให้ผู้เรียนจะได้เห็นกระบวนการ ความคิด วิธีสร้างงานของช่างอาชีพ เพื่อจุดประกายความคิดและกำลังใจที่จะสืบสานงานต่อไป การจัดกิจกรรมเสริมทักษะควรมการใช้เทคโนโลยีให้มากขึ้น ผู้สอนและผู้เรียนควรร่วมมือกันในการจัดกิจกรรม

3. ผลผลิต การประเมินผลการเรียน

3.1 ด้านความรู้

ทดสอบภาคทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ แนวความคิด และปฏิภาณ ซึ่งความรู้โดยเฉพาะความเข้าใจ คือ หัวใจของการทำงาน ปัญหาของการประเมินผลด้านความรู้ ได้แก่ การขาดผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลอย่างเป็นระบบ

3.2 ด้านทักษะ

ด้านทักษะ การประเมินผลจะดูที่คุณภาพของผลงานที่สร้างสรรค์ หรือ อาจจะสอบวัดฝีมือ โดยใช้เกณฑ์การทดสอบปฏิบัติในเวลา

3.3 ด้านทัศนคติ

ด้านทัศนคติ ดูจากความตั้งใจในการปฏิบัติงานในภาพรวมผู้เรียนควรมองโลกในแง่ดี ควรสร้างแนวคิดและขยายโอกาสในวิชาชีพ ที่จะทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในสาขาวิชาที่เรียน

4. การป้อนกลับ

4.1 ด้านการวิเคราะห์ผล

ควรมีการประเมินผลผู้เรียนที่จบไปแล้ว ว่ามีงานทำ หรือ ศึกษาต่อ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

4.2 ด้านการวิพากษ์วิจารณ์

การวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ยังขาดความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันทำให้การวิจารณ์ขาดความสัมพันธ์กับศาสตร์ อื่น ๆ และการวิพากษ์วิจารณ์ อย่างตรงไปตรงมา จะช่วยปรับปรุงหลักสูตร ผู้สอน และผู้เรียนให้มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษาต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

วิธีดำเนินงานวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจาก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการเรียนการสอน การศึกษาในเชิงช่างศิลป์ไทย และหลักสูตรศิลปะไทยในระดับปริญญาตรี เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้เป็นแนวทางในการวิจัย

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

2.1 ผู้บริหารระดับหัวหน้าภาควิชาศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

2.2 อาจารย์ ประจำหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

2.3 นักศึกษาในหลักสูตรศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจำนวน 5 สถาบัน ประกอบด้วย

- 1.) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 2.) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 3.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง
- 4.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
- 5.) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลกับประชากรกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้คือ

3.1 การเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นอาจารย์และนักศึกษา ในหลักสูตรศิลปปะไทย ใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้แบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)

3.2 การเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นหัวหน้าภาควิชาศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ใช้การสัมภาษณ์ โดยมีเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง

4. วิธีการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

4.1 ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ บทความ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วในส่วนของการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และครอบคลุมเนื้อหาของหัวข้อต่าง ๆ ในเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.2 นำผลที่ได้จากการค้นคว้ามาร่างแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามสำหรับ อาจารย์ และนักศึกษา ในหลักสูตรศิลปปะไทย เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ตรวจสอบแก้ไขเนื้อหา ภาษา จำนวน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย

4.3 ปรับปรุง แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบพิจารณาการใช้ภาษา ความตรง และความครอบคลุมเนื้อหา

4.4 นำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม มาปรับปรุง แก้ไข แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยวิธีการหาค่า สัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของ ครอนบาช (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม = 0.981 ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้

5. การเก็บข้อมูลวิจัย

นำแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มประชากร ซึ่งผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกแล้วเก็บกลับมาด้วยตนเอง รวมจำนวนทั้งหมด 300 ฉบับ ได้รับคืนมา 265 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 88.33

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็น เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์ ดังนี้

6.1. นำแบบสอบถาม ตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List) แล้วนำมาวิเคราะห์แจกแจงความถี่ของคำตอบ และ ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอในรูปของตารางและความเรียง

6.2. นำแบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยในหลักสูตรระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วเสนอในรูปของ ตารางและความเรียง

6.3 นำแบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open-Ended Questionnaires) นำมาแยกแยะจัดกลุ่มแล้วจึงนำเสนอในรูปของความเรียงโดยเรียงตามลำดับความถี่

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถนำมาสรุปผลได้ ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. สถานภาพของอาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจสถานภาพของอาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 17 คน พบว่าเป็นเพศชาย ร้อยละ 70.6 เพศหญิง ร้อยละ 29.4 มีอายุสูงกว่า 50 ปี ร้อยละ 35.3 รองลงมา อายุ 41 - 50 ปี ร้อยละ 29.4 อายุ 31 - 40 ปี ร้อยละ 29.4 และอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 5.6

มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท ร้อยละ 58.8 รองลงมา คือ ปริญญาตรี ร้อยละ 35.3 และปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรี ร้อยละ 5.9 มีตำแหน่งทางวิชาการเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร้อยละ 17.6 และ ศาสตราจารย์ ร้อยละ 5.9

อาจารย์ส่วนใหญ่เป็นผู้สอนที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง ร้อยละ 35.3 รองลงมา คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ร้อยละ 17.6 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ร้อยละ 17.6 มหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ 17.6 และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร้อยละ 11.8 เป็นอาจารย์ผู้สอนชั้นปีที่ 2 ร้อยละ 82.4 ชั้นปีที่ 3 ร้อยละ 82.4 ชั้นปีที่ 4 ร้อยละ 82.4 รองลงมาคือ ชั้นปีที่ 1 ร้อยละ 58.8 และชั้นปีที่ 5 ร้อยละ 52.9 ส่วนใหญ่มีความชำนาญด้านจิตรกรรมไทย ร้อยละ 64.7 รองลงมาคือ สถาปัตยกรรมไทย ร้อยละ 17.6 ประติมากรรมไทย ร้อยละ 11.8 หัตถศิลป์ ร้อยละ 5.9

เป็นอาจารย์ผู้สอน จิตรกรรมไทย ร้อยละ 64.7 รองลงมา คือ ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ร้อยละ 11.8 และประติมากรรมไทย ร้อยละ 5.9 สถาปัตยกรรมไทย ร้อยละ 5.9 หัตถศิลป์ ร้อยละ 5.9 ศิลปะพื้นบ้าน ร้อยละ 5.9 มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 15 ปี ร้อยละ 47.1 รองลงมา คือ 11 - 15 ปี ร้อยละ 29.4 และ 6 - 10 ปี ร้อยละ 11.8 น้อยกว่า 5 ปี ร้อยละ 11.8

2. สถานภาพของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจสถานภาพของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 248 คน พบว่าเป็นเพศชาย ร้อยละ 55.6 เพศหญิง ร้อยละ 44.4 มีอายุ 25 ปีขึ้นไป ร้อยละ 66.5 อายุ 21 - 25 ปี ร้อยละ 24.2 และอายุ 18 - 20 ปี ร้อยละ 9.3 จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ร้อยละ 54.8 มัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 45.2 ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง ร้อยละ 39.7 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ร้อยละ 18.5 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร้อยละ 16.5 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ร้อยละ 16.1 และมหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ 9.7

นักศึกษาส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 ร้อยละ 33.5 รองลงมา คือ ชั้นปีที่ 3 ร้อยละ 28.6 ชั้นปีที่ 2 ร้อยละ 22.2 ชั้นปีที่ 1 ร้อยละ 12.9 และชั้นปีที่ 5 ร้อยละ 2.8 ตามลำดับ มีความสนใจด้านจิตรกรรมไทย ร้อยละ 60.5 รองลงมา คือ สถาปัตยกรรมไทย ร้อยละ 15.3 ประติมากรรมไทย ร้อยละ 13.7 หัตถศิลป์ ร้อยละ 10.5 ส่วนใหญ่มีความชำนาญด้านจิตรกรรมไทย ร้อยละ 66.5 รองลงมา คือ หัตถศิลป์ ร้อยละ 13.7 ประติมากรรมไทย ร้อยละ 10.5 สถาปัตยกรรมไทย ร้อยละ 9.3 ตามลำดับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษา เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้เรียน

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้เรียนโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.14$) เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า

มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านผู้เรียน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) เห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
- 2.) มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ
- 3.) สามารถเรียนรู้และหาประสบการณ์ด้วยการฝึกฝนและหมั่นปฏิบัติด้วยตนเอง
- 4.) ต้องมีความอดทน สุขุมและมานะเพียรพยายาม ในการศึกษาปฏิบัติ
- 5.) เห็นคุณค่าและความสำคัญ ของโบราณสถานและศิลปวัตถุที่เป็นแหล่งเรียนรู้
- 6.) ต้องมีใจรักและมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย
- 7.) ใจรักและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
- 8.) มีความคิดและความสามารถในการที่จะเชื่อมโยงความรู้ (ทฤษฎี) สูการปฏิบัติอย่างเข้าใจ
- 9.) เข้าใจและชื่นชมต่องานศิลปะไทยหลากแขนง ที่มีความ สัมพันธ์กัน ในวิถีชีวิตของคนไทย
- 10.) เข้าใจในวิถีการเรียนรู้ศิลปะไทยที่มีลักษณะเฉพาะจากครู
- 11.) มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถด้านศิลปะไทยมาก่อน
- 12.) สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้เรียนโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.07$) เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า

มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านผู้เรียน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) ต้องมีใจรัก และมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย
- 2.) เห็นความสำคัญและคุณค่าในงานศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ
- 3.) ต้องมีความอดทน สุขุม และมานะเพียรพยายาม ในการศึกษาปฏิบัติ

- 4.) ใจรักและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
- 5.) เห็นคุณค่าและความสำคัญ ของโบราณสถานและศิลปวัตถุที่เป็นแหล่งเรียนรู้
- 6.) เข้าใจและชื่นชมต่องานศิลปะไทยหลากแขนง ที่มีความ สัมพันธ์กัน ในวิถีชีวิตของคนไทย
- 7.) มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ
- 8.) สามารถเรียนรู้และหาประสบการณ์ด้วยการฝึกฝนและหมั่นปฏิบัติด้วยตนเอง
- 9.) มีความคิดและความสามารถในการที่จะเชื่อมโยงความรู้ (ทฤษฎี) สู่อการปฏิบัติอย่างเข้าใจ
- 10.) เข้าใจในวิถีการเรียนรู้ศิลปะไทยที่มีลักษณะเฉพาะจากครู
- 11.) สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง
- 12.) มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถด้านศิลปะไทยมาก่อน

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้สอน

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน
อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้สอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก
($\bar{X} = 4.29$) เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านผู้สอน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหา
น้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง
- 2.) เป็นผู้มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
- 3.) มีทักษะการถ่ายทอดศิลปะไทยในแขนงต่าง ๆ
- 4.) เข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา
- 5.) มีสำนึกในคุณค่าการถ่ายทอดงานศิลปะไทยที่มีรูปแบบเฉพาะ
- 6.) มีผลงานสร้างสรรค์งานศิลปะไทย เป็นที่ประจักษ์
- 7.) เข้าใจระบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต่างพื้นฐานทางศิลปะไทย
- 8.) มีการประเมินผลที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ
- 9.) มีทักษะ และความสามารถ ในการวิเคราะห์และวิจารณ์งานศิลปะไทย
- 10.) มีมานะอดทน ใจเย็น ใจกว้าง ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนได้
- 11.) สามารถสร้างทัศนคติผู้เรียนให้เกิดความคิด เรื่องความนิยมในศิลปะไทย
- 12.) มีการติดตามความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความรู้ในวงการศึกษา

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้สอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.03$) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านผู้สอน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง
- 2.) มีสำนึกในคุณค่าการถ่ายทอดงานศิลปะไทยที่มีรูปแบบเฉพาะ
- 3.) มีทักษะและความสามารถในการวิเคราะห์และวิจารณ์งานศิลปะไทย
- 4.) มีผลงานสร้างสรรค์งานศิลปะไทย เป็นที่ประจักษ์
- 5.) มีทักษะการถ่ายทอดศิลปะไทยในแขนงต่าง ๆ
- 6.) เป็นผู้มีความรู้ทางวิชาการเกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
- 7.) เข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา
- 8.) เข้าใจระบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต่างพื้นฐานทางศิลปะไทย
- 9.) มีมานะอดทน ใจเย็น ใจกว้าง ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนได้
- 10.) มีการติดตามความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความรู้ในวงการศึกษา
- 11.) สามารถสร้างทัศนคติผู้เรียนให้เกิดความคิด เรื่องความนิยมในศิลปะไทย
- 12.) มีการประเมินผลที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้สอน ทั้งอาจารย์ และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้สอนนั้น ควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.27$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย
- 2.) มีจิตสำนึกที่ดี มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อสังคม
- 3.) มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย
- 4.) สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ

- 5.) มีความชำนาญในการปฏิบัติงานศิลปะไทยที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติ และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้
- 6.) สามารถปฏิบัติงานศิลปะไทยที่มีแบบแผนในแนวทางศิลปะไทย
- 7.) สามารถบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงานได้
- 8.) มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.11$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย
- 2.) สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ
- 3.) มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย
- 4.) มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย
- 5.) มีจิตสำนึกที่ดี มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อสังคม
- 6.) ความชำนาญในการปฏิบัติงานศิลปะไทยที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้
- 7.) สามารถปฏิบัติงานศิลปะไทยที่มีแบบแผนในแนวทางศิลปะไทย
- 8.) สามารถบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงานได้

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้าน ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ทั้งอาจารย์ และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันคือ เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย

4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาด้านเนื้อหา

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน
อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านเนื้อหาโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก
($\bar{X} = 4.26$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านเนื้อหา ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อย
ตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย
- 2.) หลักการและการทำงานศิลปะไทย
- 3.) ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย
- 4.) ลักษณะและความงามในงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และ
สังคมไทย
- 5.) ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ความเป็นมา อิทธิพลและการสืบทอด
- 6.) วิธีคิดและการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะไทย
- 7.) ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่

นักศึกษาที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน
อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาด้านเนื้อหาโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก
($\bar{X} = 4.01$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านเนื้อหา ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อย
ตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย
- 2.) ลักษณะและความงามในงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและ
สังคมไทย
- 3.) ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย
- 4.) ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ความเป็นมา อิทธิพลและการสืบทอด
- 5.) หลักการและการทำงานศิลปะไทย
- 6.) วิธีคิดและการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะไทย
- 7.) ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านเนื้อหา ทั้งอาจารย์ และ นักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันว่าเนื้อหาควรเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

5. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย มาก ($\bar{X} = 3.94$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านสิ่งแวดล้อม ตามค่าเฉลี่ยที่มาก ไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง
- 2.) มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน
- 3.) มีห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา พร้อมเพียงสำหรับการศึกษาและสืบค้น
- 4.) สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนและการทำงานศิลปะไทย
- 5.) สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่ดีต่อความสัมพันธ์ของอาจารย์และผู้เรียน
- 6.) อาคารตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 7.) เครื่องมือในการเรียนการสอนและการทำงานมีความพอเพียงและเหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพ
- 8.) มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีในการทำงานของอาจารย์
- 9.) มีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วย มาก ($\bar{X} = 3.68$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านสิ่งแวดล้อม ตามค่าเฉลี่ยที่มาก ไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน
- 2.) มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง

- 3.) มีสภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนและการทำงานศิลปะไทย
- 4.) อาคารตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 5.) สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่ดีต่อความสัมพันธ์ของอาจารย์และผู้เรียน
- 6.) เครื่องมือในการเรียนการสอนและการทำงานมีความพอเพียงและเหมาะสมอย่างมี

ประสิทธิภาพ

- 7.) มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีในการทำงานของอาจารย์
- 8.) มีห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา พร้อมเพียงสำหรับการศึกษาและสืบค้น
- 9.) มีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม

6. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการดำเนินการสอน

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการดำเนินการสอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.11$) เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านการดำเนินการสอน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน
- 2.) ผู้สอนและผู้เรียน ร่วมวิจารณ์งานเพื่อการปรับปรุง
- 3.) กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน
- 4.) กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน
- 5.) กำหนดวิธีการสอนที่เหมาะสมตามสาระในแต่ละขั้นตอนเรียน
- 6.) ให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานพร้อมทั้งวิจารณ์ผลงานตนเอง
- 7.) กำหนดเกณฑ์การประเมินแก่ผู้เรียน
- 8.) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพิเศษนอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้เป็น

ทักษะหรือการพบปราชญ์ทางศิลปะไทย

- 9.) ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการดำเนินการสอนโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.87$) เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านการดำเนินการสอน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน
- 2.) ผู้สอนและผู้เรียนร่วมวิจารณ์ งานเพื่อการปรับปรุง
- 3.) กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน
- 4.) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพิเศษนอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้เป็น

ทักษะหรือการพบปราชญ์ทางศิลปะไทย

- 5.) กำหนดเกณฑ์การประเมินแก่ผู้เรียน
- 6.) ให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานพร้อมทั้งวิจารณ์ผลงานตนเอง
- 7.) กำหนดวิธีการสอนที่เหมาะสมตามสาระในแต่ละชั้นตอนเรียน
- 8.) มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน
- 9.) ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง

7. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.99$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านการการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) ให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง
- 2.) มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน
- 3.) มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้
- 4.) จัดกิจกรรมการทำงานในลักษณะกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือร่วมคิดและการสร้างสรรค์

งานศิลปะในลักษณะเฉพาะ

- 5.) มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน
- 6.) มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.87$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ด้านการการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้
- 2.) ให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง
- 3.) มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน
- 4.) มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลโครงการกิจกรรมพิเศษที่ชัดเจน
- 5.) จัดกิจกรรมการทำงานในลักษณะกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจและการสร้างสรรค์งานศิลปะในลักษณะเฉพาะ
- 6.) มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน

8. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนด้านความรู้

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.04$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) ความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ผลงานศิลปะไทย
- 2.) ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงาน ด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ
- 3.) ความรู้ความเข้าใจ ในด้านเนื้อหาศิลปะไทยอย่างลึกซึ้ง และครอบคลุม
- 4.) ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่สอดคล้อง และส่งเสริมศิลปะไทย

นักศึกษาที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านความรู้ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงาน ด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ
- 2.) ความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ผลงานศิลปะไทย
- 3.) ความรู้ความเข้าใจ ในด้านเนื้อหาศิลปะไทยอย่างลึกซึ้ง และครอบคลุม
- 4.) ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่สอดคล้อง และส่งเสริมศิลปะไทย

9. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน
อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนด้านทักษะ
โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.18$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย
- 2.) ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้านศิลปะไทย
- 3.) มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานตนเอง
- 4.) มีรูปแบบการจัดการข้อมูลการทำงานและผลงาน (Portfolio) เพื่อการประเมินตนเอง
- 5.) สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าในลักษณะเฉพาะตน

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน
อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ
โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.94$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ประเมินผลการเรียน ด้านทักษะ
ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย
- 2.) ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้านศิลปะไทย
- 3.) มีรูปแบบการจัดการข้อมูลการทำงานและผลงาน (Portfolio) เพื่อการประเมินตนเอง
- 4.) สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าในลักษณะเฉพาะตน
- 5.) มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานตนเอง

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี
ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน
ด้านทักษะ ทั้งอาจารย์ และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรมีประสิทธิภาพในการทำงานที่
บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย

10. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.20$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา
- 2.) ทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเรียน
- 3.) ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ
- 4.) ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่างสม่ำเสมอ
- 5.) เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัย ที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

($\bar{X} = 3.99$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านทัศนคติ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา
- 2.) ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ
- 3.) ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่างสม่ำเสมอ
- 4.) ทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเรียน
- 5.) เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัย ที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ ทั้งอาจารย์ และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันคือ การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา

11. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิเคราะห์ผล

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิเคราะห์ผล โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.13$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านการวิเคราะห์ผล ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า
- 2.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้เรียน
- 3.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมเสริมทักษะ
- 4.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านการดำเนินการสอน
- 5.) มีเกณฑ์การวัด และการประเมินที่เป็นมาตรฐาน
- 6.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน
- 7.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านวัตถุประสงค์
- 8.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาวิชา
- 9.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิเคราะห์ผล โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.84$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านการวิเคราะห์ผล ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน
- 2.) มีเกณฑ์การวัด และการประเมินที่เป็นมาตรฐาน
- 3.) มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า
- 4.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้เรียน
- 5.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาวิชา
- 6.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านวัตถุประสงค์
- 7.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านการดำเนินการสอน
- 8.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมเสริมทักษะ
- 9.) มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา

12. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิพากษ์วิจารณ์

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.21$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง
- 2.) การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักเรียน
- 3.) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง
- 4.) การให้คำปรึกษาแนะนำการเรียนเป็นรายบุคคล
- 5.) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้อื่น
- 6.) ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ในการประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาและปรับปรุง

นักศึกษาที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.99$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเมินผลการเรียน ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง
- 2.) การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักเรียน
- 3.) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง
- 4.) ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและปรับปรุง
- 5.) การให้คำปรึกษาแนะนำการเรียนเป็นรายบุคคล
- 6.) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้อื่น

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งอาจารย์และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกัน คือ การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง

13. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

อาจารย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 4.15$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยด้าน ต่าง ๆ ตามค่าเฉลี่ยที่มาก ไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) ด้านผู้สอน
- 2.) ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
- 3.) ด้านเนื้อหา
- 4.) ด้านการวิพากษ์วิจารณ์
- 5.) การประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ
- 6.) การประเมินผลการเรียนด้านทักษะ
- 7.) ด้านผู้เรียน
- 8.) ด้านการวิเคราะห์ผล
- 9.) ด้านการดำเนินการสอน
- 10.) การประเมินผลการเรียนด้านความรู้
- 11.) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ
- 12.) ด้านสิ่งแวดล้อม

นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบัน อุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = 3.94$) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทยด้าน ต่าง ๆ ตามค่าเฉลี่ยที่มากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

- 1.) ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
- 2.) ด้านผู้เรียน
- 3.) ด้านผู้สอน
- 4.) ด้านเนื้อหา
- 5.) การประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ
- 6.) ด้านการวิพากษ์วิจารณ์
- 7.) การประเมินผลการเรียนด้านทักษะ

- 8.) ด้านการดำเนินการสอน
- 9.) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ
- 10.) การประเมินผลการเรียนด้านความรู้
- 11.) ด้านการวิเคราะห์ผล
- 12.) ด้านสิ่งแวดล้อม

จากผลการวิจัย พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาโดยรวม ทั้งอาจารย์ และนักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกัน คือ ด้านสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะของอาจารย์ และนักศึกษา เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

จากการสำรวจ เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ อาจารย์และนักศึกษา ได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้เรียน

ปัญหา

- 1.) มีผู้สนใจเข้ามาเรียนในอาชีพน้อยลง ผู้เรียนหันไปสนใจแขนงวิชาอื่น ๆ
- 2.) ไม่สามารถเลือกผู้เรียนได้มาก เพราะตัวบ่อนมีน้อย
- 3.) ผู้เรียนมีความตั้งใจในการศึกษาที่น้อย

ข้อเสนอแนะ

1.) ต้องมีใจรักในสิ่งที่เรียนและรับผิดชอบงานที่ทำ มีความสนใจในการเรียนศิลปะไทยอย่างจริงจัง รู้จักขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมให้ตนเองอยู่เสมอ มีความเข้าใจให้เป็นอย่างดี ในวิชาที่เรียน ควรมีพื้นฐานที่ดีก่อนที่จะเข้าเรียน รู้จักค้นคว้า

2.) มีความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย ควรมีความตั้งใจเรียนดี มีความกระตือรือร้นในการเรียน ต้องมีความตรงต่อเวลาให้มาก ควรศึกษาหาความรู้จากที่เรียนและหาความรู้จากภายนอกเช่น พิพิธภัณฑ์

- 3.) ทักษะของแต่ละคนไม่เท่ากันควรปรับทักษะก่อน

2. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านผู้สอน**
ปัญหา

1.) ผู้สอนบางรายวิชาไม่ค่อยเข้าสอน รับงานนอกทำให้มีเวลาให้ผู้เรียนน้อยลง และให้คะแนนไม่ตรงกับคุณภาพงาน และมีเอกสารประกอบการสอนน้อย

ข้อเสนอแนะ

- 1.) เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทักษะในการสอนและมีการค้นคว้าใหม่ ๆ เสมอ ต้องเป็นผู้ทำงาน และศึกษาในศิลปะไทยโดยเฉพาะ
- 2.) ควรมีการสร้างผลงานให้นักเรียนดูบ้าง ผู้สอนควรมีผลงานที่ปรากฏแก่สาธารณชน
- 3.) ควรดูแลเอาใจใส่นักเรียน เป็นที่ปรึกษาได้ดี ควรให้เวลานักศึกษามากขึ้น
- 4.) ควรเพิ่มจำนวนผู้สอนให้มากขึ้น และให้นำบุคคลากรอื่นหรือศิลปินมาสอนบ้าง

3. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาด้าน**
วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

ปัญหา

- 1.) ไม่มีการประเมินผลว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่
- 2.) ผู้เรียนไม่ทราบเป้าหมาย ว่าจบแล้วไปทำอะไร ได้อย่างไร

ข้อเสนอแนะ

- 1.) เพื่อให้เข้าใจงานศิลปะไทยมากขึ้น เข้าใจกับสิ่งที่เรียน และปฏิบัติได้ อีกทั้งเห็นคุณค่าของศิลปะไทย
- 2.) เพื่อให้ผู้เรียนสร้างผลงานของตนเองได้และสามารถทำให้สืบสานการอนุรักษ์ศิลปะไทยควบคู่กันไป ควรเน้นแนวทางการเรียน ศึกษาเพื่ออนุรักษ์ให้เข้าใจก่อนจึงพัฒนา
- 3.) เพื่อสามารถนำไปประกอบอาชีพและเรียนต่อได้ในระดับสูงขึ้นไป
- 4.) เพื่อต้องการผลิตช่างที่มีฝีมือและมีความรู้ด้านศิลปะมากขึ้น

4. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาด้านเนื้อหา**
ปัญหา

- 1.) ขาดการวิจัย ด้านเนื้อหาที่เรียน และควรจะทำให้มีความครบถ้วนครอบคลุมมากกว่านี้

ข้อเสนอแนะ

1.) ควรมีเนื้อหาที่ตรงตามหลักสูตร เหมาะแก่การศึกษาที่มีข้อมูลชัดเจน ควรเพิ่มเติมเนื้อหาในเรื่องทฤษฎี ควรให้รู้พื้นฐานด้านปรัชญา คติความเชื่อ และกระบวนการสร้างงาน ควรมีการทำเนื้อหาเป็นรูปเล่มชัดเจน

2.) ควรให้มีการอนุรักษ์งานศิลปะไทยมากขึ้นมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาหันมาสืบทอดและให้ความสำคัญกับงานศิลปะไทย ในเรื่องงานโบราณมากขึ้น

3.) ควรเน้นเชิงปฏิบัติ ความรู้พื้นฐาน ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ควรจะทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ศิลปะไทยให้มากกว่าที่สอนอยู่

4.) ควรเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ควรมีความหลากหลายทางเทคนิค ควรให้มีการสร้างสรรค์มากขึ้น แต่ไม่ลืมที่จะอนุรักษ์

5. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม**

ปัญหา

1.) พื้นที่ไม่พอกับการทำงาน ควรมีสถานที่อำนวยความสะดวกในการทำงาน ไม่มีบรรยากาศของการทำงาน

2.) ห้องสมุดมีข้อมูลศิลปะน้อยไม่เพียงพอ ขาดอุปกรณ์ในการทำงาน ควรมีอุปกรณ์เพียงพอต่อการใช้งาน

3.) ควรปรับปรุงอย่างมาก สภาพห้องปฏิบัติงานอับ ร้อน ฝุ่นละอองเยอะ อากาศไม่ถ่ายเท ควรดูแลให้ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1.) มีบรรยากาศในการเรียนดี สิ่งแวดล้อมเหมาะกับการเรียนการสอน ควรมีห้องกว้าง สิ่งแวดล้อมปลอดภัย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพื่อการสร้างสรรค์ผลงาน

2.) บรรยากาศในห้องเรียนควรมีธรรมชาติมากกว่ามีความทันสมัย

3.) ควรมีห้องไว้ปฏิบัติงานประจำ ควรจัดให้มีระบบมากกว่านี้

4.) ควรมีบรรยากาศในการเรียนอบอุ่นเป็นกันเองระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

6. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการดำเนินการสอน**

ปัญหา

- 1.) มาสอนไม่เต็มเวลา น่าจะใช้เวลาในการสอนให้มากกว่าเดิม และตั้งใจสอนอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

- 1.) ควรมีหลักสูตร และวางแผนการเรียนการสอน ให้ซาบซึ้งกับศิลปะไทย
- 2.) มีการเรียนในสถานที่จริง มีการทัศนศึกษานอกสถานที่
- 3.) มีการจัดกิจกรรมให้ร่วมวิจารณ์งาน จากเพื่อน ครู และตนเอง
- 4.) สอนทฤษฎีให้รู้หลักการ ที่มา เหตุผล ตัวอย่างกระบวนการทำงาน อาจารย์ควรปฏิบัติงานให้ศิษย์ดูบ้างเป็นครั้งคราว

7. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ**

ข้อเสนอแนะ

- 1.) อยากรู้ให้จัดการไปดูงานศิลปะในสถานที่สำคัญ ๆ ต่าง ๆ เช่น โบราณสถานนอกสถานที่
- 2.) ควรจัดกิจกรรมให้นักศึกษาแสดงผลงานในतिकณะตัวเองให้บ่อยขึ้น ควรจะมีการจัดประกวดให้ผู้เรียนส่งผลงาน
- 3.) ควรจัดให้มีการสัมมนาของอาจารย์หรือศิลปินที่มีชื่อเสียงในสถาบัน
- 4.) ควรมีกิจกรรมเสริมทักษะต่าง ๆ ของงานศิลปะเพื่อนำมาเป็นทักษะในการทำงาน ควรใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มากขึ้น

8. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา การประเมินผล การเรียน ด้านความรู้**

ปัญหา

- 1.) ขาดผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินผลอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

- 1.) มีความเข้าใจและรู้เรื่องราวที่ศึกษาเพิ่มขึ้น สามารถนำไปใช้ได้
- 2.) มีความชำนาญด้านศิลปะเฉพาะด้าน

- 3.) การประเมินผลการเรียนที่ให้นักศึกษารับทราบชัดเจน
- 4.) มีความรู้ทางศิลปะไทยโดยตรง ทราบถึงประวัติของวิชาต่างๆ
- 5.) ทดสอบทฤษฎี เกี่ยวกับความรู้และแนวความคิด

9. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา การประเมินผล การเรียน ด้านทักษะ**

ข้อเสนอแนะ

- 1.) มีทักษะ ความชำนาญ และความพยายามเพิ่มขึ้นมาก
- 2.) เมื่อเรียนจบสามารถมีทักษะในด้านการเรียนมาประกอบอาชีพ
- 3.) ควรมีการฝึกทักษะอย่างมากเพื่อที่จะได้มีฝีมือที่พัฒนาขึ้น
- 4.) สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีได้
- 5.) คุณภาพของผลงานที่สร้างสรรค์ สอבודฝีมือ เกณฑ์การทดสอบปฏิบัติในเวลา

10. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา การประเมินผล การเรียน ด้านทัศนคติ**

ข้อเสนอแนะ

- 1.) มีทัศนคติที่ดี และรู้คุณค่าในด้านศิลปะไทยชัดเจนและดีขึ้น ชอบ และรักในการเรียนศิลปะไทยเพื่อที่จะได้ดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีของไทยให้อยู่ตลอดไป
- 2.) การมองศิลปะไทยเป็นเรื่องของความงามศิลปะไทยที่ควรสืบทอดต่อไปอาจารย์เป็นผู้ที่มีส่วนช่วยให้มีทัศนคติที่ดี มีทัศนคติที่ดีต่อคณะและท่านอาจารย์ผู้สอน
- 3.) มีความรับผิดชอบและใส่ใจกับงานที่ทำมีการพัฒนาหาความรู้เพิ่มเติมเรื่อย ๆ ควรฝึกเรื่องความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลาของนักศึกษา

11. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิเคราะห์ผล**

ปัญหา

- 1.) เมื่อจบไปไม่มีแหล่งรองรับ แม้นุเคราะห์ที่จบไปจะมีคุณภาพ
- 2.) มักไม่เข้าใจในการวิเคราะห์ผลงานมากนัก

ข้อเสนอแนะ

- 1.) มีผลผลิตที่มีคุณภาพ ทำให้เข้าใจการทำงาน
- 2.) มีการยอมรับ การวิเคราะห์โดยรวมไปในทางที่ดี
- 6.) ทำให้เข้าใจ และทราบผลการทำงาน
- 7.) ควรมีการประเมินผลการสอนของผู้สอน
- 9.) ควรมีการประเมินผลผู้ที่จบไปแล้ว ว่ามีงานทำ หรือศึกษาต่อ

12. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ด้านการวิพากษ์วิจารณ์**

ปัญหา

- 1.) การวิจารณ์งานไม่ค่อยสม่ำเสมอ
- 2.) ไม่สนใจความคิดเห็นของนักศึกษา
- 3.) เป็นไปตามใจผู้สอนมากกว่าจะฟังนักศึกษา

ข้อเสนอแนะ

- 1.) การสรุปผลให้เข้าใจ เพื่อมีการปรับแต่งผลงานให้สมบูรณ์มากขึ้น อย่างมีเหตุผล รู้จักการวิจารณ์งานศิลปะไทย
- 2.) ผู้สอนให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลดี เอาใจใส่แต่ละคนดี
- 3.) พร้อมและยินยอมรับฟังการวิจารณ์ของอาจารย์ผู้สอนจะได้รู้ข้อผิดพลาด และนำไปแก้ไขในการทำงาน
- 4.) ควรฝึกให้นักศึกษามีการวิจารณ์มากขึ้น ให้โอกาสทุกคนมีการวิพากษ์วิจารณ์
- 5.) ให้มีการวิจารณ์งานศิลปะที่ประสบความสำเร็จจากนักวิจารณ์ศิลปะโดยตรง

อภิปรายผลการวิจัยการเรียนการสอนศิลปะไทย

การอภิปรายผลเกี่ยวกับการศึกษาศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้อภิปราย ผู้วิจัยได้อภิปรายในประเด็นที่สำคัญโดยจำแนกออกเป็น 2 ตอน

1. อภิปรายผลสรุปเป็นภาพรวมการเรียนการสอนศิลปะไทย
  - 1.1 สถานภาพของอาจารย์ และนักศึกษา หลักสูตรศิลปะไทย
2. อภิปรายผลเป็นรายชื่อของการเรียนการสอนศิลปะไทยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 2.1 ด้านผู้เรียน
- 2.2 ด้านผู้สอน
- 2.3 ด้านวัตถุประสงค์การเรียนการสอน
- 2.4 ด้านเนื้อหา
- 2.5 ด้านสิ่งแวดล้อม
- 2.6 ด้านการดำเนินการสอน
- 2.7 ด้านกิจกรรมเสริมทักษะ
- 2.8 การวัดและประเมินผล ด้านความรู้
- 2.9 การวัดและประเมินผล ด้านทักษะ
- 2.10 การวัดและประเมินผล ด้านทัศนคติ
- 2.11 ด้านการวิเคราะห์ผล
- 2.12 ด้านการวิพากษ์วิจารณ์

1. อภิปรายผลสรุปเป็นภาพรวม

เมื่ออภิปรายผลการวิจัยโดยรวมของอาจารย์พบว่า ด้านผู้สอนมีค่าเฉลี่ยรวมมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ กิจจา เวสประชุม (2540) ที่กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอนก็คือ ผู้สอนเพราะผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปถึงจุดหมายปลายทางอย่างมีคุณภาพมากที่สุด จึงทำให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านผู้สอนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ของการเรียนการสอน ซึ่ง จอห์น เอ ไมเคิล (John. A Michael, 1983) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้สอนศิลปะต้องมีความเข้าใจในปัญหาการทำงานของผู้เรียนศิลปะ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาทางด้านการถ่ายทอด การแสดงออกทางความคิด การสื่อความหมายที่ผู้เรียนพยายามจะแสดงออก ผู้สอนจึงมีหน้าที่สำคัญ ที่จะต้องศึกษาหาความรู้ทั้งทางภาคทฤษฎี และทางภาคปฏิบัติ เพื่อจะสามารถสร้างความเข้าใจที่กระจ่างชัดให้แก่ผู้เรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับภูมิปัญญาการถ่ายทอดงานศิลปะไทย ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแสดงความเคารพและรำลึกถึงคุณ ครู-อาจารย์ เลิศ พวงพระเดช (2542) การให้ความสำคัญและแสดงความเคารพบูชาคุณครู-อาจารย์นั้น เนื่องจากศิลปะไทยมีแบบอย่างพื้นฐานที่สำคัญที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน จึงถือว่ามีแบบอย่างต่าง ๆ ที่ครู-อาจารย์รุ่นเก่าก่อนได้สร้างสรรค์ไว้เป็นสิ่งควรเคารพนับถือแทนตัวบุคคลได้ ถ้าไม่มีสิ่งที่ยอมรับหรือสร้างสมไว้เป็นเชื้อให้สืบทอด ก็คงไม่อาจสร้างสรรค์ต่อไปให้วิจิตรพิสดารได้หรืออาจไม่มีการสร้างสรรค์เลยก็ว่าได้ ดังนั้น ประการแรกของธรรมเนียมช่างจึงต้องรำลึกถึงคุณครู-อาจารย์ ที่ท่าน

ให้แบบอย่างและแนะนำสั่งสอนมาทุกขณะจิต ซึ่งตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่ว่า การรำลึกและบูชาท่านผู้มีพระคุณเป็นมงคลอันประเสริฐของผู้ปฏิบัติ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2547)

เมื่ออภิปรายผลการวิจัยโดยรวมของนักศึกษา พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ด้านวัตถุประสงค์ เป็นข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) ที่แสดงให้เห็นว่า จุดประสงค์มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอน และผู้เรียนเห็นว่าจุดประสงค์การเรียนการสอนสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งจุดประสงค์การเรียนการสอนที่ดีจะต้องบอกถึงสิ่งที่คาดหวังที่ผู้เรียนจะให้ผู้เรียนได้รับ แต่หากไม่เชื่อมโยงถึงเทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสม ครูก็ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้บรรลุจุดประสงค์ได้ ซึ่งจุดประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยนี้ ผู้เรียนจะต้องมีความมั่นใจว่าเมื่อเรียนสำเร็จแล้วจะต้องเผยแพร่ตามนโยบายสืบสานมรดกของชาติ และมีความสามารถในการแสดงเอกลักษณ์ และอนุรักษ์ศิลปะไทย วิชัย วงศ์ใหญ่ (2537) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ ของการเรียนการสอน คือ ความคาดหวังของการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ สอดคล้องกันกับ กิดานันท์ มะลิทอง (2531) ที่กล่าวว่า ผู้สอนจะต้องกำหนดให้แน่นอนว่าเมื่อเรียนบทเรียนนั้นแล้วผู้เรียนจะบรรลุจุดประสงค์อะไรบ้าง สัจด์ อุทรานันท์ (2529) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์การสอนไว้ว่าในการสอนทุกครั้งจำเป็นต้องกำหนดจุดประสงค์การสอนให้ชัดเจน เพื่อจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ตามมาได้สะดวก

1.1 สถานภาพของอาจารย์ และนักศึกษา หลักสูตรศิลปะไทย

อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง อาจเป็นเพราะว่าในอดีต การศึกษายังไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ศึกษามากนัก โดยเฉพาะวิชาศิลปะ ในอดีตคนส่วนใหญ่ในสังคมมองว่าเมื่อเรียนจบวิชาศิลปะแล้วจะไปประกอบอาชีพอะไร อาจทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงเรียนศิลปะน้อยกว่าผู้ชายซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บรรลือ ขอรวมเดช (2533) ประวรรณ ดวงรัตน์ (2541) สัมฤทธิ์ เพชรคง (2543) และ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) ซึ่งสอดคล้องกับ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2547) ที่ได้กล่าวถึงการศึกษาศิลปะไทยตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษา ในวัดต่าง ๆ มีสถานที่เรียนตามศาลาการเปรียญ กุฏิ วิหาร พระอุโบสถ มีนักเรียนเป็นเพศชายทั้งหมด เช่น ภิกษุ สามเณร เลกวัต โดยมีภิกษุเป็นครู ซึ่งส่วนใหญ่เป็นช่างเขียน เมื่อพิจารณาตัวผู้เรียนพบว่าส่วนมากเป็นเพศชายเช่นกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) ที่พบว่ามีนักศึกษาเพศหญิงมากกว่าเพศชาย แต่จากการผลสำรวจพบว่ามีส่วนผู้เรียนที่เป็นเพศหญิงเพิ่มมากขึ้นจนเกือบจะเท่ากับเพศชาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ อริยพร สมจิตต์ (2534) ที่มีผู้เรียนเป็นผู้ชายมากกว่าในช่วงแรก 10 ปีที่ผ่านมาทำให้รู้ว่าค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนไป มีการส่งเสริมให้ผู้หญิงเรียนศิลปศึกษา

เพิ่มมากขึ้น ถือได้ว่ามีเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนศิลปศึกษาอย่างเห็นได้ชัด ผู้สอนส่วนใหญ่มีอายุสูงกว่า 50 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) ที่ว่าผู้สอนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันประเทศไทยมีการเปิดสอนในสาขาวิชาศิลปะไทยในระดับบัณฑิตศึกษา เช่น 1.) ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต (ศ.ม) สาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2.) ประกาศนียบัตรบัณฑิต หลักสูตร ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย คณะ โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 3.) ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต (ศ.ม) สาขาวิชาศิลปะไทยประเพณีประยุกต์ ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ เป็นต้น

ด้านผู้สอนส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ผู้สอนวิชาจิตรกรรมไทย และมีความชำนาญด้านจิตรกรรมไทย เช่นเดียวกับ ผู้เรียนที่มีความสนใจและมีความชำนาญด้านจิตรกรรมไทยเป็นส่วนใหญ่ สอดคล้องกับ วิทย์ พิณคันเงิน (ม.ป.ป.) ที่ว่า สำหรับกระบวนการทางด้านช่างที่ถือว่า ช่างเขียนเป็นแม่บทหลักสำคัญควรแก่การศึกษาก่อนเป็นอันดับแรก ช่างเขียนนับได้ว่าเป็นแม่บทของงานช่างทุกแขนงและเป็นที่ยอมรับกันในกระบวนการช่างของไทย ไม่ว่าจะป็นงานช่างใดก็ตาม จะต้องอาศัยช่างเขียน ในการวางแผน กะแบบ การฝึกหัดเป็นช่างเขียนเป็นเรื่องยาก ผู้ฝึกหัดจะต้องมีใจรัก อดทนฝึกฝนอย่างหนักเพื่อให้เกิดความชำนาญ แนวทางการศึกษาวิชาช่างเขียนไทยในอดีต ท่านได้วางหมวดการศึกษาไว้ 4 หมวด คือ กนก นาฏ กระบี่ คชชะ วิธีการศึกษาศิษย์จะต้องเขียนได้ทั้งตัวลายและภาพ

2. อภิปรายผลเป็นรายข้อของการเรียนการสอนศิลปะไทยในด้าน ผู้เรียน ผู้สอน วัตถุประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหา สิ่งแวดล้อม การดำเนินการสอน กิจกรรมเสริมทักษะ การวัดและประเมินผล การวิเคราะห์ผล และการวิพากษ์วิจารณ์

2.1 ด้านผู้เรียน

จากสรุปผลการวิจัย ด้านผู้เรียน พบว่า อาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่ เห็นด้วย ในด้านผู้เรียนที่เห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ และ ต้องมีใจรัก และมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) ที่ว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มีสมาธิในการเรียน สงบนิ่ง ใจเย็น ทำงานตามขั้นตอนที่กำหนด ปฏิบัติตามแผนที่อาจารย์สอนอย่างเคร่งครัด ตั้งใจ และสนใจที่จะรู้ในเนื้อหาและวิธีการทำงานอย่างเต็มที่ มีความเคารพในงานศิลปะที่ทำ หมั่นฝึกฝนฝีมือของตนเอง มีความสนใจใฝ่รู้ในงานที่ทำ อานนท์ อากาภิรมย์ (2525) ได้กล่าวถึง การเห็นความสำคัญและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นสมบัติที่สำคัญยิ่งของชาติ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวคนไทยทั้งชาติรวมทั้งความภูมิใจของคนไทยทั้งมวล ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ให้สืบทอดมาสู่รุ่นลูกหลาน มนุษย์เริ่มสร้างวัฒนธรรมขึ้นโดยมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็น

แรงผลักดัน ทำให้รู้จักคิดสร้างสรรค์เพื่อเอาชนะธรรมชาติ ทำให้เกิดความเจริญ ก้าวหน้าไปด้านต่าง ๆ กมล เวียงสุวรรณและนิตยา เวียงสุวรรณ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญของศิลปกรรมไว้ว่า ศิลปะเป็นเครื่องบ่งชี้ชัดลงไปว่านิสัยใจคอของคนในประเทศนั้นเป็นอย่างไร มีความคิดความอ่านมากน้อยเพียงใด ศิลปะช่วยให้เกิดเอกลักษณ์ของแต่ละชาติ ถ้าชาติศิลปะหรือวัฒนธรรมแล้ว ความเป็นชาติความเป็นประเทศก็ไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีศิลปะก็ไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีชาติ” สอดคล้องกับ ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของศิลปะไทยว่า ศิลปะไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย การละเล่น ตลอดจนสาระเรื่องราวอื่น ๆ ของแต่ละยุคสมัย อันเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยให้ปรากฏในศิลปกรรมแต่ละประเภท บุญชม ศรีสะอาด (2537) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้เรียน ในระบบการเรียนการสอนว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในระบบการเรียนการสอน ซึ่งจะบรรลุผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียนหลายประการ เช่น ความถนัด ความรู้พื้นฐานเดิม ความพร้อม ความสนใจและความพากเพียรในการเรียน ทักษะในการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจสิ่งที่เรียน สุลักษณ์ ศิริบุรี (2530) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผู้เรียนศิลปะไว้ดังนี้ ศิลปะเป็นวิชาการที่เน้นเรื่องของทักษะ ความสามารถพื้นฐาน ความถนัด หรือพื้นฐานที่ติดมากับตัว เรียกว่า “พรสวรรค์” วิชาศิลปะจึงเปรียบเสมือนวิชาที่ต้องอาศัย ความถนัด ความสามารถที่มีอยู่ในตัว และใช้วิธีการสอนไปดึงสิ่งเหล่านั้นออกมาให้เจ้าตัวทราบ ในความสามารถ ของตนเองแล้ว เสริมหาประสบการณ์และโอกาสแสดงออกได้มากยิ่งขึ้นต่อไป

2.2 ด้านผู้สอน

จากสรุปผลการวิจัย ด้านผู้สอน พบว่า ทั้งอาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ที่ผู้สอนควรมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง สอดคล้องกับ วิทย์ พิณคันเงิน (2547) ที่กล่าวถึงความเชี่ยวชาญของผู้สอนศิลปะไทยว่า ธรรมเนียมในการถ่ายทอดวิชาความรู้จะเริ่มจากการเข้าฝากตัวเป็นศิษย์ เพราะในสมัยโบราณนั้น ถือเอาตัวบุคคลเป็นเกณฑ์พิจารณาความนับถือเลื่อมใส ครู-อาจารย์ ผู้ใดมีชื่อเสียงทางฝีมือเป็นที่รำลือกันก็จะมีผู้เข้าฝากตัวเป็นศิษย์มาก โดยมีดอกไม้ธูปเทียนและผู้ใหญ่นำตัวมาฝาก แต่ก็มีอยู่ไม่น้อยที่คอยด้อม ๆ มอง ๆ ติดตามอยู่แต่ยังเล็ก ๆ ครู-อาจารย์ได้สังเกตเห็นแววของควมมีใจรักก็รับมาเป็นศิษย์ในลักษณะอย่างนี้ดูจะมีมานานอดทนมากกว่าเพราะเป็นเสมือน ลูกหรือคนในครอบครัว บุญชม ศรีสะอาด (2537) และ สุพิน บุญชูวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญของการสอน คือ ผู้สอน หรือ ครู เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณลักษณะด้าน

พุทธิพิสัย เช่น ความรู้ความสามารถ ความรู้ตามเนื้อหาที่สาระที่สอน ความรู้ในเทคนิคการสอน ต่าง ๆ ความรู้ในสภาวะแวดล้อม อื่น ๆ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะด้านจิตพิสัย เช่นความตั้งใจในการสอน ฯลฯ ครูควรเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและบุคลิกภาพที่ดี สอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537) ที่กล่าวว่า การสอนกิจกรรมส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่ผู้สอน ส่วนการเรียนกิจกรรมจะมุ่งไปที่ผู้เรียน ทำให้เกิดสภาพของการเรียนการสอนมี ผู้สอน เมื่อทำการสอนในระดับใดก็ตามพื้นฐานของผู้สอนจะต้องมี คือ พื้นฐานทางความรู้ด้านวิชาการ มีความสามารถเชี่ยวชาญในวิชาชีพที่จะทำการสอน และมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการสอน พื้นฐานทางด้านส่วนตัว ทรรศนะคติที่ดีต่อการสอน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณภาพการสอน อุบล ตู้จินดา (2532) กล่าวถึงคุณลักษณะของครูศิลปะ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการสอนที่ดีว่า ควรมีพื้นฐานทางด้านวิชาศิลปะอย่างดี มีความชำนาญในวิชาศิลปะ รวมทั้งมีความรู้ในวิธีการเทคนิคการสอน มีประสบการณ์ในการทำงาน มีสถานภาพทางสังคมที่ดี มีความรักในผู้เรียนวิชาศิลปะและรักในการสอนศิลปะ นอกจากนี้จอห์น เอ ไมเคิล (John. A Michael, 1983) กล่าวถึงคุณสมบัติและบทบาทของผู้สอนศิลปะที่ดีว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น ความตั้งใจ มีชีวิตชีวาเกี่ยวกับการสอน เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีจิตใจพร้อมกับการเรียนรู้เรื่องใหม่ มีความเมตตาและอดทน ยืดหยุ่นต่อการแก้ปัญหา มีความไวต่อการรับรู้ สามารถจัดสรรประสบการณ์ทางการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ตามโอกาสที่เหมาะสม สามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้มีความสุขสนุกสนานในการเรียนด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีท่าทีอบอุ่นและมีอารมณ์ขัน มีทักษะในการถามตอบ สามารถเชื่อมโยงความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนและมีความยุติธรรมในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างดี

2.3 ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

จากสรุปผลการวิจัย ด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน พบว่า ทั้งอาจารย์ และ นักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยเกี่ยวกับด้านวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน คือ เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นาคนุช หน่อพัฒน์ (2547) คือ การจัดการเรียนการสอนศิลปะไทย มีจุดประสงค์สำคัญในการเผยแพร่ศิลปะไทย ตามนโยบายสืบสานมรดกของชาติ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่คนไทยทุกคนจะต้องมีภาระหน้าที่ในการรักษาวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญญาผล คงพัฒน์ (2545) ด้านวัตถุประสงค์ คือ ในทุกระดับชั้นควรมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีความซาบซึ้ง ความภูมิใจในศิลปะไทย และ ศิลปะท้องถิ่น และ งานวิจัยของ วรฉวี มณฑารักษ์ (2534) ที่พบว่านักศึกษาเห็นด้วยกับการส่งเสริมและเผยแพร่การวิจิตรศิลป์ไทย และ งานวิจัยของ เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว (2538) ที่ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาเห็นด้วยกับความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย

เพราะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชีวิตประจำวันของบุคคล และสังคมส่วนรวม และเป็นตัวสะท้อนความสามารถและภูมิปัญญาของช่างไทยในอดีต ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น สอดคล้องกับ สุพจน์ ดำริกุล (2542) ที่กล่าวถึง ความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทยว่า ความงดงามของมรดกช่างศิลป์ไทยเป็นอันมากที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยทุกวันนี้ ล้วนเป็นผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของช่างไทยในอดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นมรดกวัฒนธรรมอันมีค่าที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าความรู้ที่เกี่ยวกับช่างศิลป์ไทยเหล่านี้ได้เริ่มหายไป จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายและเป็นห่วงว่าในระยะเวลายาวนานนักมรดกช่างศิลป์ไทยในหลาย ๆ สาขาจะสูญหายไปจากสังคมไทย สอดคล้องพระราชดำริและพระราชประสงค์ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ก่อตั้งโรงเรียนเพาะช่างเพื่อที่จะทำนุบำรุงศิลปะการช่างไทยให้คงไว้สืบไป มิให้เสื่อมสูญ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักสูตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และพัฒนาทั้งในเชิงสร้างสรรค์หรือจัดการทางศิลปวัฒนธรรมของล้านนา และของประเทศไทย ให้ยังคงร่วมสมัยในวิถีชีวิตปัจจุบัน รวมทั้งวัตถุประสงค์ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ คือ 1.) เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในงานศิลปกรรม นาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์ นำไปสู่อาชีพศิลปกรรม ศิลปิน ครูศิลปะ นักวิชาการศิลปะ และนักบริหารวิชาชีพ 2.) เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีจริยธรรม คุณธรรม และเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพและสามารถประกอบอาชีพ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3.) พัฒนาการเรียนการสอน ให้สามารถค้นคว้า และประยุกต์ ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่อความเป็นเลิศในวิชาการศิลปะ จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนศิลปะไทยก็คือ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า และความสำคัญของศิลปะไทย นั่นเอง

2.4 ด้านเนื้อหา

จากสรุปผลการวิจัย ด้านเนื้อหา พบว่าทั้งอาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยในด้านเนื้อหา เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย สอดคล้องกับ ทบวงมหาวิทยาลัย (2538) ที่กล่าวว่า ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญอันควรแก่การให้การศึกษา เป็น การปลูกฝังให้คนในสังคมรู้จักนำศิลปะมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน รู้ซึ่งถึงคุณค่าของความผูกพันระหว่างชีวิตกับศิลปะ มีความซาบซึ้งในสุนทรียภาพและบังเกิดค่านิยมอันดีต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติ รู้รักษาเพื่อให้คงไว้เป็นมรดกกับอนุชนรุ่นหลังได้สืบสานเจตนารมณ์ต่อไป สุจริต บัวพิมพ์ (2527) ได้แนะนำรูปแบบของเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า การถ่ายทอด สืบทอด หรือการที่ส่งเสริมและเผยแพร่จะกระทำได้ขึ้นอยู่กับการศึกษาของเยาวชนทุกระดับชั้นทุกเพศ ทุกวัย การให้ความรู้ความคิดทางศิลปวัฒนธรรมนั้นเราอาจแยกออกได้เป็น 2 แบบ คือการให้ความรู้

ทางศิลปวัฒนธรรมกับการสร้างทัศนคติให้มีความคิดเรื่องความนิยมทางศิลปวัฒนธรรม โปสนเนอร์ และรุذنัทสกี (George J. Posner and N. Rudnitsky, 1978) ได้เสนอหลักการว่า การจัดเตรียมเนื้อหารายวิชาจะต้องสอดคล้องกับสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ ผู้เรียน (Learner) เป็นสิ่งสำคัญประการแรก ควรคำนึงถึงทัศนคติของผู้เรียนว่าอะไรคือสิ่งที่ผู้เรียนชอบและอะไรเป็นสิ่งที่จำเป็น ไพทอร์ย สินลาวัณย์ (2526) ได้เสนอ หลักการในการพิจารณาเนื้อหาสาระรายวิชาที่มีประเด็นสำคัญคือ การกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจนและการเก็บรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูลจากสังคม โดยอาจจะถามความเห็นจากศิษย์เก่าจากบุคคลที่ใกล้ชิด จากประชาชนทั่วไปและการวิเคราะห์งานในตลาด รวมไปถึงทัศนะของอาจารย์แต่ละท่านด้วย ซึ่งสอดคล้องจากผลการวิจัยของนาคนุช นน่อพัฒน์ (2547) ที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษา และผู้สอน พบว่า นักศึกษามีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนด้วยเนื้อหาสาระ มีความเป็นจริงเพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ และอนุรักษ์ศิลปะไทย

2.5 ด้านสิ่งแวดล้อม

จากสรุปผลการวิจัย ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า อาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยในด้านสิ่งแวดล้อม คือ มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ภายในสถาบันหรือบริเวณใกล้เคียง และมีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาแผนโบราณของไทย ที่ว่า การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการศึกษาในวัดเป็นส่วนมาก เนื่องจากการศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปในทางติดต่อกับประชาคม เพราะว่าการศึกษาทั่วไปตกอยู่แก่วัด ราษฎรจึงนิยมพาลูกหลานไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือและตลอดจนอุปสมบทเป็นภิกษุ ตลอดจนศึกษาวิชาช่าง ทั้งนี้ เพราะผู้สร้างวัดเอาใจใส่ในการออกแบบสลักลวดลายตามโบสถ์ วิหาร หรือ เจดีย์อย่างประณีต เพื่อเป็นการแสดงฝีมือของช่าง ฉะนั้นชาวกรุงศรีอยุธยาจึงศึกษาวิชาช่างจากศิลปะโบราณ ศิลปวัตถุในวัดต่าง ๆ ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้นักเรียนสามารถศึกษาวิชาช่างสิบหมู่จากศิลปวัตถุในวัดก็ได้เช่นกัน เพราะว่ามีโบสถ์มีการก่อสร้างวัดและศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับวัดมากมาย อาทิ บานประตูมุก ภาพเขียนฝาผนัง พระพุทธรูป หน้าบันโบสถ์ วิหารต่างๆ สถูป เจดีย์ ตู้พระไตรปิฎก ธรรมาสน์ ประตูหน้าต่าง ฯลฯ (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2537) วิรุณ ตั้งเจริญ (2521) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในการศึกษาศิลปะว่า การแสดงออกทางศิลปะนั้น ประสบการณ์นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมาก เพราะประสบการณ์จะช่วยให้การแสดงออกเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมที่มีมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น การที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์มาก ได้รู้มากและเห็นมาก ก็ย่อมเปิดโอกาสให้เขามีความคิดมากขึ้น ตามมาด้วย ประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมทั้งในแง่รูปแบบ และความคิด ย่อมเป็นความพร้อมที่จะมีความหมายต่อการเรียนรู้และ

แสดงออกทางศิลปะสอดคล้องกับ ชำนาญ ภูมิลี (2542) ที่กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษา อาจหมายถึง วัตถุประสงค์ของ หรือ แม้กระทั่ง อาคารเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติงานที่สามารถถ่ายทอดและเป็นแหล่งให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้ ซึ่งสำหรับการเรียนการสอนในด้านทัศนศิลป์แล้ว สถานที่ที่สามารถให้ความรู้ได้อย่างชัดเจน คือ พิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ มะลิฉัตร เอื้ออานันท์(2543) ได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑ์กับการเรียนการสอนว่า ในแง่ของการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้น พิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ตั้งแต่พิพิธภัณฑ์ที่เป็นสถานที่จัดเก็บผลงานศิลปะที่มีคุณค่าในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าไปศึกษาและสร้างประสบการณ์สุนทรีย์ในการดูผลงานจริง พิพิธภัณฑ์ศึกษาเป็นอีกแนวนโยบายหนึ่งที่น่าจะยังประโยชน์ ต่อวงการการศึกษาทั่วไปและศิลปะศึกษา ด้วยเหตุผลที่ว่า พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งที่มีสื่อ "ของจริง" ทางศิลปะให้ได้ศึกษากันอย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับ งานวิจัยของศิริวัฒน์ แสนเสริม (2543) ที่ว่า พิพิธภัณฑ์ศิลปะในประเทศไทย ควรมีบทบาทมากที่สุดในการเป็นแหล่งที่มีงานศิลปะที่มีคุณค่าถือเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาอย่างผสมผสานความรู้ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความงามทางสุนทรีย์ และความชื่นชมงานศิลปะ จากงานวิจัยของ ปรวรรณ ดวงรัตน์ (2541) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยไว้ คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพควรจัดให้มีความพอเพียง และถูกสุขลักษณะ อันได้แก่ สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน เช่น ขนาดและรูปร่างของห้องเรียน ห้องปฏิบัติงาน อากาศภายในห้องเรียน เป็นต้น และ สภาพแวดล้อมภายในสถาบัน ได้แก่ การใช้พื้นที่ภายในสถาบันที่นอกเหนือจากห้องเรียนมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา เช่น การจัดพื้นที่สำหรับแสดงผลงานนักศึกษา จัดที่นั่งพักผ่อน หรือ ที่สำหรับรอชั่วโมงเรียน และทำงาน เป็นต้น

2.6 ด้านการดำเนินการสอน

จากสรุปผลการวิจัย ด้านการดำเนินการสอน พบว่า อาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในระดับ เห็นด้วย ด้านการดำเนินการสอน คือ มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน และ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน สอดคล้องกับ วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2531) ที่ว่า รูปแบบและวิธีการสอนในอดีต ซึ่งจะใช้การสอนแบบปากเปล่า เน้นฝึกปฏิบัติชนิดตัวต่อตัวและศึกษาไปตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดตามแบบอย่างครู แม้แต่เครื่องมือช่างจะผลิตขึ้นเอง จึงทำให้ช่างมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการช่างอย่างลึกซึ้ง การวาดของช่างก็จะเห็นได้ว่าเกิดจากความชำนาญที่มีการ "กะทบทเส้น" เป็นพื้นฐานนั่นเอง การร่างพอเป็นเค้า ๆ ด้วยเส้นแผ่นเบา แล้ววงเส้นหนักเพื่อเน้นตัวลายตัวภาพเป็นสิ่งที่ศิษย์จะต้องจับตามดูและจดจำให้ได้ว่าเริ่มจากไหน... แล้วไปเสร็จเป็นตัวลายตัวภาพตรงไหน การลอกเลียนให้เหมือนแบบครูจะดำเนินไปซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากหน้าภาพเป็นตัวภาพ จากตัวกระหนกเป็นการผูกลายจนมาถึงการลงสีและปิดทองตัดเส้น ความอิมตัวของศิษย์ใน

ฝีมือที่ปรากฏก็เป็นที่พอใจของครู แล้วท่านก็ให้เป็นลูกมือเปิดเผยเทคนิคพิเศษ ๆ ทีละเล็กทีละน้อยจนศิษย์สามารถยืนหยัดได้ด้วยความสามารถของตนเองในที่สุด วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544) ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการฝึกทักษะปฏิบัติ การฝึกปฏิบัติ ในหลักสูตรปริญญาตรีจำเป็นต้องมีการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น การสอนภาคปฏิบัติจำเป็นต้องแบ่งเป็นกลุ่มย่อย เพื่อประสิทธิภาพในการควบคุมดูแลให้ผู้เรียนปฏิบัติถูกต้องได้ผลมากยิ่งขึ้น เช่น การฝึกใช้เครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้น การฝึกปฏิบัติทำได้ทุกสาขา เพราะจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจศาสตร์ต่าง ๆ ได้กระจ่างและสามารถนำทฤษฎีมาปฏิบัติได้ รวมถึง การสาธิต การศึกษาหลายกรณี que ผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อจำลองภาพสิ่งที่จะต้องทำจริง ๆ ให้เห็น นอกจากนี้ในการฝึกปฏิบัติผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตหรือทำตัวอย่างให้ดูก่อน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้ ในการสอนศิลปะ เวลลิงตัน บี เกรย์ (Wellington B. Gray, 1972 อ้างถึงใน วิธนา ธนาไชยสกุล, 2547) ได้เสนอการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในชั้นเรียน ดังนี้ 1.) การสาธิต เทคนิควิธีการทำงานศิลปะปฏิบัติ 2.) การเข้าไปช่วยเหลือผู้เรียนโดยตรง เช่นการช่วยวาด ลงสีในผลงานของผู้เรียน 3.) การให้คำแนะนำหรือวิจารณ์ผลงานของผู้เรียน รวมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้เรียน สอดคล้องกับ Davids (1971 อ้างถึงใน พรพรรณ ดวงรัตน์, 2541) ได้กล่าวถึงการสอนทักษะปฏิบัติ ดังนี้ 1.) สาธิตทักษะทั้งหมดให้ผู้เรียน 2.) แยกขั้นตอนของทักษะให้ย่อยลงและสาธิตแต่ละขั้นตอน 3.) บอกวิธีการที่จะทำให้เกิดความชำนาญ และ จอห์น เอ ไมเคิล (John A Michael, 1983) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนศิลปะภาคปฏิบัติแบบบอกโดยตรง เป็นวิธีการสอนแบบที่ผู้สอนบอกให้ผู้เรียนทำโดยตรง ให้ผู้เรียนปฏิบัติหรือทำตามคำแนะนำของผู้สอนด้วยวิธีการลอกเลียน แบบจากหนังสือ จากแบบจำลอง จากแบบที่ผู้สอนเขียน หรือจากของจริง เช่น ดอกไม้ ไข่ ไม้ ทิวทัศน์ ฯลฯ สอดคล้องกับระบบการเรียนการสอนของ โรเบิร์ต กลาสเวอร์ (Robert Glasser, 1962 อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี, 2545) ที่ได้กล่าวถึงรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน ในด้านจุดประสงค์การสอน คือ ในการสอนทุกครั้งต้องกำหนดจุดมุ่งหมายไว้อย่างชัดเจน สำหรับการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานนั้น

2.7 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

จากสรุปผลการวิจัย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ พบว่า อาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ด้านการจัดกิจกรรมเสริมทักษะ คือ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง และมีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ สำหรับการให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการนั้น สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการทำงานของช่างศิลปะไทยในอดีตที่จำเป็นต้องมีความสามารถที่จะปฏิบัติงานช่างได้มากกว่า 1 อย่าง ดังที่ วิทย์ พิณคันเงิน (2547) กล่าวถึงการปฏิบัติงานของช่างศิลป์ไทยที่เป็นรูปแบบของโครงการ ดังนี้ วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณค่าต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชน สิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับวัดย่อมเป็นวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ การสร้างวัดจึงเป็นคตินิยมที่

สืบเนื่องกันมาแต่โบราณทั้งพระอารามหลวง และอารามราษฎร์ทั่วทุกหมู่บ้าน ตำบลใน กรุงเทพมหานคร อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ส่งเสริมวิชาช่างสิบหมู่ ทั้งนี้เพราะแต่ละวัดต้องใช้ช่างฝีมือ วิชาช่างสิบหมู่จำนวนมาก ทั้งจำนวนคน จำนวนแขนงวิชาช่างสิบหมู่ ฉะนั้นวัดจึงเป็นบ่อเกิดที่ยิ่งใหญ่ สกูลช่างศิลปะไทยก็หาได้มีฝีมือในงานช่างเพียงด้านเดียวหรืออย่างเดียว เพราะผู้ที่ได้ชื่อว่าช่างฝีมือ ชั้นครูนั้นท่านมักจะเป็นงานหลายด้าน ถ้าจะปรับเรียกผลงานที่ท่านแสดงออกดังเช่น การแยกออกเป็น วิจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์ ท่านก็ทำได้ทั้ง 2 ประเภท หาได้จำกัดอยู่ประเภทเดียวไม่ เพราะสมัยก่อนไม่มี คำว่า “ศิลปิน” ดังนั้น ถ้าเป็นช่างปั้นก็ยังคงเลยไปถึงงานแกะสลักงานกลึงและงานอื่น ๆ ด้วยเพื่อให้หันเห ไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้างได้อย่างคล่องตัว หรือถ้าเป็นช่างเขียนก็เลยไปถึงงานลงรักปิดทอง ประดับกระจกอีกด้วย เพราะงานศิลปะไทยนั้นส่วนใหญ่จะสำเร็จลงด้วยส่วนประกอบที่ทำให้เกิด สภาพสมบูรณ์ เช่น พระพุทธรูปที่ต้องปั้น ต้องหล่อ แล้วยังต้องรัก ปิดทอง แม้จะใช้ช่างหล่อเป็นหลัก แต่ก็มีช่างรักช่างปิดทองเป็นส่วนประกอบหรืองานทำตะลุ่มมุกก็มีช่างทำหุ่น ช่างเลื่อยตัวมุก ช่างรัก ประกอบกัน ดังนั้น ท่านที่เป็นช่างฝีมือในสมัยก่อนจึงมีความรอบรู้งานหลายสาขา อันถือว่าเป็นลักษณะ พิเศษของช่างศิลปะไทยที่สามารถใช้ภูมิปัญญาแก้ไขปัญหาทางงานศิลป์ได้อย่างไม่มีอุปสรรค สำหรับการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ ผดุง พรหมมูล (2538) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัด กิจกรรมในระดับอุดมศึกษา ว่า การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และ ผู้เรียนกับผู้สอน ทั้งนี้การสอนศิลปะนอกจากส่วนประกอบด้านผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาวิชา และ ส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น วิธีสอน เนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะ อุปกรณ์การเรียนและสภาพห้องเรียน รวมถึง บรรยากาศทางการเรียนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก็มีความสำคัญอย่างมาก ในการศึกษาระดับ อุดมศึกษา ซึ่ง ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2537) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มี ประสิทธิภาพ ไว้ดังนี้ 1.) ควรสอดคล้องและตอบสนองกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน 2.) ควรคำนึงถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน 3.) ต้องเป็น กิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน ทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะ พิสัย 4.) ควรเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม หรือ ลงมือปฏิบัติอย่างทั่วถึง 5.) ควรเป็นกิจกรรมที่ใช้ เวลาเหมาะสม 6.) ควรเป็นกิจกรรมที่มีหลายรูปแบบ 7.) ควรเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนสามารถประเมินผล การปฏิบัติได้

2.8 การประเมินผลการเรียนด้านความรู้

จากสรุปผลการวิจัย การประเมินผลการเรียนด้านความรู้ พบว่า อาจารย์ และ นักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับ เห็นด้วย ในการประเมินผลการเรียนด้านความรู้ คือ มี ความรู้และความสามารถ ที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยผลงานศิลปะไทย และข้อ 1. ความรู้ความเข้าใจใน

กระบวนการปฏิบัติงาน ด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ สอดคล้องกับ บุญชม ศรีสะอาด (2537) ที่ว่า ผลด้านพุทธิพิสัย คือ ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียนสามารถคิดเปรียบเทียบ โยง ความสัมพันธ์ หรือ ที่เรียกว่า คิดวิเคราะห์ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ สามารถใช้ วิจารณ์ญาณ ตัดสิน ลงสรุป ชี้ขาด ประเมินค่าได้ สามารถคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นได้ สอดคล้องกับ Benjamin S. Bloom (1956), พาสนา ตัณฑลลักษณ์ (2526) และ อุทุมพร จามรมาน (2532) ที่กล่าวถึง การนำความรู้ไปใช้ในระดับของ การวิเคราะห์ (Analysis) คือ มีความสามารถในการแยกสิ่ง ต่าง ๆ ที่ซับซ้อนออกมา เป็นส่วนย่อยได้อย่างชัดเจน เพื่อให้เห็นโครงสร้างของส่วนรายละเอียดที่ สัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจทั้งหมดได้อย่างชัดเจน ระดับการวิเคราะห์ขั้นนี้จะนำไปสู่ ความคิดของการสร้างสรรค์ซึ่งนำไปสู่การสังเคราะห์ และ ระดับการประเมินผล (Evaluation) คือ ผู้เรียนสามารถประเมินผลโดยมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน อาศัยข้อมูลหลาย ๆ อย่างมากำหนดในการ ประเมินผล หรือผู้เรียนมีหลักเกณฑ์เป็นของตนเองได้ ความสามารถในการประเมินผลนี้ จะเป็นส่วนหนึ่ง ให้เกิดความสามารถในระดับทักษะต่อไป การประเมินผลนอกจากจะวัดผลทางด้านความสามารถทาง ปัญญา ทักษะแล้ว ยังสามารถวัดผลทางด้านทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับสังคมและด้านการพัฒนาของ ผู้เรียนอีกด้วย สอดคล้องกับ Lansing (1976) ที่กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดทางทัศนศิลป์ ฝึกทักษะความ ชำนาญทางฝีมือ เรียนรู้การคลี่คลายและแก้ปัญหาในการทำงานศิลปะ ซึ่งการที่นักศึกษาทัศนศิลป์จะ เรียนรู้ถึงการไปสู่ฐานะของผู้สร้างสรรค์งานศิลปะได้นั้น นักศึกษาทัศนศิลป์จำเป็นต้องมีพฤติกรรมใน การเรียนรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางความรู้ในศิลปะ : พุทธิพิสัย (The structure of knowledge in art: The cognitive domain) เป็นการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับศิลปะในด้านความรู้ในเนื้อหาวิชาศิลปะ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการมีประสบการณ์ทางสุนทรีย์ที่กว้างไกล ความรู้ทางด้านนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดและ จินตนาการ หากผู้เรียนมีความรู้ทางด้านนี้น้อยจะทำให้ไม่สามารถพูดสร้างผลงานหรือตัดสินคุณค่าของความ งามต่างๆได้ และความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้เรียน ศิลปินหรือ ผู้เชี่ยวชาญที่จะต้องรู้ว่าจะงานศิลปะที่เขาจะทำนั้นทำอย่างไร ความรู้ด้านนี้จะทำให้สามารถทำงาน ศิลปะ หรือพิจารณาตัดสินงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม

2.9 การประเมินผลการเรียนด้านทักษะ

จากสรุปผลการวิจัย การประเมินผลการเรียนด้านทักษะ พบว่า ทั้งอาจารย์ และ นักศึกษา ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยใน การประเมินผลการเรียนด้านทักษะ คือ มี ประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย สอดคล้องกับ วุฒิชัย มูลศิลป์ (2525) ที่กล่าวว่า ความสำเร็จของการศึกษา คือ การจดจำคำสอนครูได้โดยไม่ผิดพลาดศิษย์คนใดทำนอกเหนือคำสั่งของ ครูจะถูกเรียกว่า"ศิษย์นอกครู" การศึกษา ในอดีตจึงเน้นทางด้านคุณธรรมมากกว่าภาษาหนังสือ และ

สอดคล้องกับวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2547) การเรียนวิชาช่างจะต้องอาศัยการฝึกฝนเป็นหลัก ดังนั้นการเรียนการสอนจึงทำให้สกุลช่างหรือช่างแต่ละอาชีพ เช่น ช่างแกะสลักก็สอนการแกะสลักให้กับผู้ที่เป็นลูกมือหรือศิษย์ ช่างทองก็สอนวิชาช่างทองให้กับศิษย์หรือลูกหลานของตนชนิดค่อยเป็นค่อยไป ฝึกฝนไปจนกว่าจะเกิดความชำนาญ สามารถทำได้เอง บุญชม ศรีสะอาด (2537) กล่าวถึงผลด้านทักษะพิสัย คือ ผู้เรียนมีความคล่องตัวชำนาญในทางการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การใช้มือ ใช้สายตา ฯลฯ ทักษะในการสร้างผลผลิต ด้านศิลปะ ทัศนกรรม การช่าง เป็นต้น สอดคล้องกับ ไพฑูรย์สินลาร์ตัน (2524) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติไว้ว่า เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทัศนคติที่ดีและก่อให้เกิดความภูมิใจในงานอาชีพต่าง ๆ สำหรับการประเมินจุดประสงค์ด้านทักษะพิสัย นั้น Benjamin S.Bloom (1956) กล่าวถึง การรับรู้ (Perception) คือ การที่ผู้เรียนรู้ถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งผู้สอนสามารถสังเกตได้จากการที่ผู้เรียนแสดงความรู้สึกและปฏิบัติงานของตนได้ ตามที่ผู้สอนได้มอบหมายงาน สอดคล้องกับวิรัตน์ พิชญไพบูลย์ (2520) ได้กล่าวถึงแนวทางในการประเมินผลงานศิลปะภาคปฏิบัติไว้ว่า การประเมินด้านทักษะในงานศิลปะ คือ การตรวจให้คะแนน เน้นหนักทักษะในการเขียนได้ถูกต้อง งดงามและเรียบร้อย ความสามารถในการใช้สี แสงและเงา ความสามารถในการเขียนภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ ความสามารถในการใช้วัสดุและเครื่องมือ ความสามารถในการทำงานศิลปะได้เรียบร้อยเหมือนแบบ ด้านความแม่นยำ คือ การตรวจให้คะแนนเน้นการให้คะแนนอยู่ที่เขียนมีสัดส่วน ขนาดช่วงจังหวะที่ถูกต้อง แน่นอน รวดเร็วและได้ภาพจำนวนมาก ความสามารถในการทำงาน ความสามารถในการเข้าใจในสัดส่วน ขนาด สีและรายละเอียดของศิลปะได้ แน่นอน ถูกต้องและรวดเร็ว

2.10 การประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ

จากสรุปผลการวิจัยการประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ พบว่า ทั้งอาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ในการประเมินผลการเรียนด้านทัศนคติ คือ การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา สอดคล้องกับ พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชทานนามโรงเรียนเพาะช่าง เพื่อเพาะช่างไทยให้เจริญในประเทศไทย อันเป็นแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ที่มีความตอหนี่งว่า

“...วิชาช่างสิบหมู่ของไทยเรานั้น มีกันมาตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบดีว่าเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งสำหรับบ้านเมือง และถ้าไม่หาทางป้องกันไว้ต่อไป ช่างเหล่านี้จะหมดลงไปทุกที จนผลสุดท้ายจะหาช่างฝีมือไม่ได้จนคนเดียว...แม้จะได้มีการถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกหลานกันอยู่บ้าง แต่ก็ทำมาหาเลี้ยงกัน

ได้ยาก...มีอยู่ทางเดียวคือ พระเจ้าแผ่นดินทรงเลี้ยงไว้เท่านั้น... ให้เป็นข้าราชการและมีเงินเดือนเป็นค่าเลี้ยงชีพ..”

จากบทความข้างต้น แสดงให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของการดำรงอยู่ของช่างศิลป์ไทย เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่ผู้สอนและผู้เรียน ให้มีความเชื่อมั่นในคุณค่า และความสำคัญของงานศิลป์ไทย สอดคล้องกับ บุญชม ศรีสะอาด (2537) ที่กล่าวถึงผลด้านจิตพิสัย คือ ผู้เรียนผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดี ที่เหมาะสม เช่น มีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ต่อวิชาที่เรียน, เพื่อน ๆ, ชุมชน และประเทศชาติ เป็นต้น มีความสนใจในสิ่งที่เรียน มีค่านิยมที่เหมาะสม เป็นต้น การประเมินวัตถุประสงค์ด้านจิตพิสัยนั้น Benjamin S.Bloom (1956) กล่าวว่า ประเมินที่ความรู้สึกในค่านิยม (Valuing) หมายความว่า ค่านิยมที่ผู้เรียนรู้สึกในความต้องการที่จะปรับปรุงการเรียนและสิ่งต่างๆ รวมทั้งคุณค่าในการเสียสละ ความรู้สึกในคุณค่านี้จะเน้นในเรื่องทัศนคติและความซาบซึ้งประทับใจ สอดคล้องกับ วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์ (2520) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางด้านศิลปะเป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัย ให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการในด้านต่าง ๆ จากการที่ผู้เรียนได้ทำกิจกรรม ได้มีโอกาสสร้างสรรค์แก้ปัญหาและได้สัมผัสกับสภาพความเป็นจริง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคมและสติปัญญา สอดคล้องกับ Lansing (1976) ที่กล่าวถึงโครงสร้างทางทัศนคติในศิลปะ จิตพิสัย (The structure of attitudes in art: The affective domain) คือ ผู้เรียนควรที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนศิลปะโดยฝึกให้ตนเองเกิดทัศนคติขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนทางศิลปะ มีความมั่นใจในความสามารถของตนเองในการสร้างและประเมินคุณค่าผลงานศิลปะ ความมั่นใจในตนเองเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการกล้าแสดงออกทั้งทางด้านความคิด ด้านจินตนาการและความรู้สึก แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ

2.11 ด้านการวิเคราะห์ผล

จากสรุปผลการวิจัย ด้านการวิเคราะห์ผล พบว่า อาจารย์และนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ด้านการวิเคราะห์ผล คือ มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน และมีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน สอดคล้องกับ ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์ (2524) ที่กล่าวว่า การดำเนินการเรียนการสอนมีสิ่งที่จะต้องกล่าวถึง คือ การประเมินผลการสอน เพื่อปรับปรุงการสอนในครั้งต่อไป ไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะจะทำให้ผู้สอนรู้ข้อดี ข้อเสียแล้วนำมาปรับปรุง การประเมินผลการสอนที่ดีมาจากการวางแผนการดำเนินการประเมินอย่างดี เหมาะสมและตีความข้อมูลอย่างรอบคอบ และการพัฒนาการสอน การสอนระดับอุดมศึกษาควรมีการพัฒนา ปรับปรุงให้สอดคล้อง กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการใหม่ ๆ ของผู้เรียน

ขอบเขตการพัฒนาควรเริ่มจากการสอนแล้วจึงขยายต่อมาที่การวิจัย การเขียนตำรา และการบริหารงาน ด้านอื่น ๆ ซึ่งทุกเรื่องสนับสนุนการเรียนการสอนไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่งเสมอ ซึ่งการพัฒนาควรครอบคลุมทั้งการเตรียมอาจารย์ผู้สอน การพัฒนาระหว่างการสอน จนถึงการสร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมเพื่อการสอน สอดคล้องกับ โรเบิร์ต กลาสเวอร์ (Robert Glasser, 1962) ที่กล่าวว่า การประเมินผลนั้นเป็นขั้นตอนที่ต่อจากการเรียนการสอนเพื่อให้ทราบว่า ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้หรือไม่อย่างไร บุญชม ศรีสะอาด (2537) ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์ผลว่า ภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้สอน คือ การพัฒนาการสอนของตนให้ดียิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น การพัฒนาการสอนจะกระทำได้ดีย่อมต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ เช่น การประเมินผลเกี่ยวกับตัวผู้สอน จะพิจารณาเกี่ยวกับองค์ประกอบในตัวผู้สอนที่จะเอื้อต่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของผู้สอน การประเมินผลเกี่ยวกับตัวผู้สอน จะช่วยให้ได้ข้อมูลสะท้อนกลับ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการสอน ในด้านที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้สอนโดยตรง

2.12 ด้านการวิพากษ์วิจารณ์

จากสรุปผลการวิจัย ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ พบว่า ทั้งอาจารย์และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในระดับ เห็นด้วย ในด้านการวิพากษ์วิจารณ์ คือ การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง สอดคล้องกับ Benjamin S. Bloom (1956) พาสนา ตัณฑลักษณ์ (2526) และ อุทุมพร จามรมาน (2532) ที่กล่าวว่าการยอมรับคำแนะนำ (Guided Response) คือการที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการได้ภายหลังจากที่ผู้สอนให้คำแนะนำ อธิบายอย่างถูกต้องแม่นยำ คล่องแคล่ว รวดเร็ว โดยไม่ต้องควบคุม ซึ่ง กรมวิชาการ (2532) ได้กล่าวถึงการวิพากษ์วิจารณ์ คือ การสร้างความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะ ด้วยวิธีการมองควบคู่กับการคิด ซึ่งคนดูงานศิลปะที่ได้รับการฝึกฝนมาก่อน จะพบข้อมูลและรายละเอียดอันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์คุณค่าที่มีอยู่ในงานศิลปะนั้นๆ จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือ ความสุข และความพึงพอใจ ซึ่งตามปกติแล้ว การที่ผู้รู้ว่ามีอะไรอยู่ในงานศิลปะ ก็มีส่วนทำให้เกิดการยอมรับงานชิ้นนั้นๆ อยู่แล้ว เมื่อได้วิเคราะห์แยกแยะอย่างมีขั้นตอนอย่างมีระบบ ก็ยิ่งทำให้รู้ความหมาย และเกิดความพอใจ ศิลปวิจารณ์จึงเป็นผลทางปริมาณที่ช่วยสร้างความพึงพอใจในงานศิลปะให้แก่เรา สอดคล้องกับ สน สีมাত্রัง (2527) กล่าวว่า การวิจารณ์ศิลปะ คือ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะอย่างมีระบบวิธีการ ซึ่งได้แก่ การสำรวจ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่วิจารณ์ออกมาเป็นความคิดเห็นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ และการประเมินคุณค่าที่น่าเชื่อถือ สอดคล้องกับ สมโภชน์ ทองแดง (2536) กล่าวถึง การวิจารณ์ศิลปะไว้ว่า เป็นการแสดงทัศนะ ความรู้ ความเข้าใจ เป็นการพิจารณาถึงรายละเอียด และส่วนประกอบของศิลปะด้วยการวิเคราะห์ แยกแยะ เป็น

การสร้างความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะ ด้วยการมองควบคู่กับการคิด เพื่อความรู้ความเข้าใจ ทั้งผู้วิจารณ์ ผู้ถูกวิจารณ์ (หรือสิ่งที่เรากำลังวิจารณ์) และผู้รับฟังคำวิจารณ์

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ผู้เรียน จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะด้านต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ให้มีความชำนาญ เพื่อให้เกิดศักยภาพในการปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ และทางสถาบันควรมีการประชาสัมพันธ์ และสร้างทัศนคติที่ดีสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจจะเข้ามาศึกษาต่อในสาขาวิชาศิลปะไทย โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สามารถตอบโจทย์ของผู้ที่สนใจศึกษาได้ว่า เมื่อจบแล้วสามารถนำไปประกอบวิชาชีพ หรือ ศึกษาต่อได้อย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการตัดสินใจเลือกที่จะศึกษาในสาขาวิชานี้ ทำให้สามารถคัดสรรผู้เรียนที่มีคุณภาพได้มากขึ้น

2. ผู้สอน ทางสถาบันควรจะต้องหาบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางศิลปะไทยโดยตรง และเพิ่มจำนวนบุคลากรให้มากขึ้นเพื่อแบ่งเบาภาระอาจารย์ผู้สอน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สอนได้มีเวลาในศึกษาค้นคว้า และวิจัย เพื่อประมวลความรู้ใหม่ ๆ ให้ก้าวทันปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการจัดการประชุม การสัมมนาทางด้านวิชาการ และสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันเพื่อให้เกิดเครือข่ายในการพัฒนาองค์ความรู้ และการสืบทอดความรู้ความสามารถในการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับอุดมศึกษา ให้มีการขยายสาขาวิชาศิลปะไทยในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ นอกจากสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา อย่างมีคุณภาพ

4. ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ต้องมีการจัดสรรพื้นที่ในการปฏิบัติงานของนักศึกษาให้เพียงพอ ต่อจำนวนผู้เรียน รวมถึงอาคารสถานที่ ที่ใช้สำหรับแสดงผลงานของนักศึกษาด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัย เกี่ยวกับการศึกษาทัศนคติเรื่องคุณค่าศิลปะไทย ของผู้เรียนในระดับการศึกษาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการรับรู้ และเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ

2. ควรมีการศึกษาสภาพ และปัญหาในกระบวนการปฏิบัติงานของช่างศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นสภาพและความเป็นจริงของศิลปะไทย เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอด และรักษาภูมิปัญญาในการสร้างงานศิลปะไทย แบบโบราณ

3. ควรมีการศึกษารายละเอียดการเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับบัณฑิตศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรทางด้านศิลปะไทย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมล เวียงสุวรรณ และนิตยา เวียงสุวรรณ. **ศิลปนิยม**. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด, 2542.

กัญญา เจริญศุภกุล. **ความเป็นไปได้ในการทำภาพพิมพ์หินในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.

กิจจา เวสประชุมสภาพ. **ปัญหาและความต้องการด้านการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น ของวิทยาลัยสารพัดช่าง ตามการรับรู้ของผู้บริหาร ครู และนักศึกษาผู้ใหญ่กรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

เกษร ธิตะจาวี. **ผลการใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหาโดยเน้นการจัดการชั้นเรียน ที่มีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาศิลปศึกษาของนิสิตคณะครุศาสตร์** : รายงานผลการวิจัย : ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิคการพิมพ์, 2542.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เรื่อง การศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร : 2541.

จิตร บัวบุศย์. **อิทธิพลศิลปวัฒนธรรมไทยสยามในหมู่ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ : กรรมการนักศึกษา คณะประกาศนียบัตรครูเทคนิคชั้นสูงเพาะช่าง, 2518.

จิรา จงกล. **พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532 .

จีรพันธ์ สมประสงค์. **ศิลปะประจำชาติ ศป. 231**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. **ช่างสิบหมู่ = Chang Sip Mu**. กรุงเทพฯ : การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย, 2540.

- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ .**ร้อยคำร้อยความ : รวมประวัติและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมไทย.**
กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันไทยศึกษา .**เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง
ภูมิปัญญาไทย.**กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ชลูด นิมเสมอ. **องค์ประกอบของศิลปะ.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2544.
- ชะลอ พงษ์สามารถ. **ศิลปะสำหรับครูมัธยม.** กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2526.
- ชาติรี ถนอมวงษ์. **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของครูต้นแบบตามแนว
ปฏิรูปการเรียนรู้.**กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ชำนาญ ภูมิลี.**การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเพื่อการศึกษา.**
กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาโสตทัศนศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2543.
- โชคชัย ตักโพธิ์.บรรณาธิการอำนวยการจัดทำหนังสือ. **สร้างสานตำนานศิลป์ : 20 ปี แนวร่วม
ศิลปินแห่งประเทศไทย 2517-2537.** ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2537.
- โชติ กัลยาณมิตร. **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง.** กรุงเทพฯ :
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2518.
- ไชยยศ เรื่องสุวรรณ. **เทคโนโลยีการสอน : การออกแบบและพัฒนา = Instructional
Technology: Design and Development .**กรุงเทพฯ: โอเดียนไสตร์, 2533.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. **การวัดและประเมินผลการศึกษาระดับอุดมศึกษา. การสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง การวัดและประเมินผลการศึกษาระดับอุดมศึกษา .**รายงานการสัมมนา
วันที่ 21-22 กรกฎาคม 2538 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพฯ .
- ทิตนา แหมมณี. **14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2544 .
- ทิตนา แหมมณี และคณะ. **กระบวนการเรียนรู้ : ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหา
ข้อใจ.** กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.), 2545.
- เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. **คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนักศึกษา
ศิลปหัตถกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 1 สังกัดกรมอาชีวศึกษา.**
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- ธำรง บัวศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา.** กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา, 2542.

- นาคนุช นน่อพัฒน์. การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาเอกศิลปะไทย หลักสูตรศิลป
บัณฑิต (ต่อเนื่อง 2 ปี). กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชา
ศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. **วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา**. พิษณุโลก : โครงการตำรามหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2525.
- เนื้ออ่อน ขรัวทองเขียว. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย
ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ**, วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต,
ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- บรรจง บุญการี. **สภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษา ในโรงเรียน
บรรลือ ขอรวมเดช. สภาพและการปัญหาการสอนศิลปะภาคปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษา
ของรัฐ กรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต,
ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- บุญชม ศรีสะอาดและคณะ. **การวัดผลและการประเมินผลทางการศึกษา**. กาศสินธุ์ :
โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, 2521.
- บุญชม ศรีสะอาด. **การพัฒนาการสอน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก, 2537.
- บุญเรือง เนียมหอม. **การพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางอินเทอร์เน็ตใน
ระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาอุดมศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ประคอง กรวรรณสุต. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2538.
- ประเวศ วะสี. **ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา**.วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ 29 ฉบับ
ที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2547): 275 – 280.
- ประเสริฐ ศิลรัตน์. **สุนทรียะทางทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2542.
- ปฤถต์ แสงสว่าง. **การศึกษาคุณค่าศิลปะปูนปั้นไทยตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญงานปูนปั้น
และนักศึกษาโปรแกรมวิชาศิลปศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตในสถาบันราชภัฏ**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ผดุง พรหมมูล. **ศิลปะการสร้างสรรค์ภาพประกอบ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก, 2547.
- พรวณี เจนจิต. **หลักการออกแบบ**. กรุงเทพฯ : พัทธอักษร, 2526.
- พีระพงษ์ กุลพิศาล. **มโนภาพและการรับรู้ทางศิลปะและศิลปศึกษา**. กรุงเทพฯ : ธารอักษร, 2546.

- ไพฑูริย์ ลินลาวัฒน์. การพัฒนาการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา. **รายงานการประชุมทางวิชาการ ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์.** ระหว่างวันที่ 27-28 มิถุนายน 2523 จัดโดยภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์. กรุงเทพฯ, 2524.
- ไพฑูริย์ ลินลาวัฒน์. **หลักและวิธีการ.** กรุงเทพฯ : หน่วยพัฒนาคณาจารย์ ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- มธุรา จึงอยู่สุข. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิชาเอกศิลปศึกษา ในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการศึกษาของภาควิชาศิลปะ. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. **การแสดงผลปกรรรมร่วมสมัยของศิลปินรุ่นเยาว์ ครั้งที่ 15 เนื่องในงาน "วันศิลป์ พีระศรี" 15 ก.ย.-10 ต.ค. 2541.** ณ หอศิลป์ผ่านฟ้า ศูนย์สังคีตศิลปวัฒนธรรมอาคารกรุงเทพฯ ชั้น 2 ถนนราชดำเนิน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. **รายงานการประชุมสัมมนาเรื่อง สถานะการศึกษาศิลปะระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย.** ณ มหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ 26-28 ก.ค. 2527. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. **การเรียนการสอนและประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพและศิลปะวิจารณ์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. **แนวโน้มศิลปศึกษาร่วมสมัย : รวมบทความและบทบรรยาย.** กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์, 2543.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การวัดผลและการสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2541.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพื่อนพิมพ์ จำกัด, 2530.
- รุ่งอรุณ กุลธำรง. **การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455 - 2532: การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. **การวัดด้านจิตพิสัย.** กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2543.
- เลิศ พ่วงพระเดช. **ศิลป์ไทยชุด ตำราภาพลายไทย.** กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, 2542.

- วรรณี มณฑารักษ์. **ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยของนักศึกษา
ระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.** กรุงเทพฯ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. **การพัฒนาสถาบันอุดมศึกษา : รวมบทความทางวิชาการ
กรุงเทพฯ : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์, 2544.**
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. **อุดมศึกษา.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วิชัย วงศ์ใหญ่ .**กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการสอน ภาคปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สิริสาส์น, 2538.
- วิชาการ, กรม .**สาระและมาตรฐานในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544.**
เอกสารจัดสำเนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2544.
- วิทย์ พิณคันเงิน. **ศิลปะทรรศน์ .** กรุงเทพฯ : เมธีทิปส์, 2547.
- วิทย์ พิณคันเงิน. **สืบสานศิลปกรรมไทย.** กรุงเทพฯ : เมธีทิปส์, 2547.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **จิตรกรรมไทย.** กรุงเทพฯ : ศรุสภา, 2539.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **ทัศนศิลป์ไทย.** กรุงเทพฯ : พีรามิด, 2547.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **ศิลปะไทยที่น่ารู้.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2529.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **ศิลปะในประเทศไทย : จากศิลปะโบราณในสยามถึงศิลปะสมัยใหม่.**
กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือลาดพร้าว, 2548.
- วิรัตน์ พิชญ์ไพญ์. **ความเข้าใจศิลปะ.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. **ทัศนศิลป์ศึกษาไทย .** กรุงเทพฯ : ต้นอ่อน, 2532.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. **ทัศนศิลป์.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2536.
- วีณา ธนาไชยสกุล. **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรม โดยบูรณาการ
วิธีการสอนศิลปศึกษาแบบมีหลักเกณฑ์เป็นพื้นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นปีที่ 3
สาขาศิลปศึกษา.** กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- วุฒิ วัฒนสิน. **ศิลปะระดับมัธยมศึกษา.** ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา
สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2541.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. **การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว .**
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

- ศักดิ์ดา บุญยี่ต. การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าศิลปะแกะสลักไม้ในหอไตร
ภาคอีสานตอนล่างของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ และนักศึกษาระดับปริญญาตรี
โปรแกรมวิชาศิลปศึกษาและโปรแกรมวิชาศิลปกรรม สถาบันราชภัฏ
อุบลราชธานี. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างสรรค์คิดต่อ
ตนเองและความผูกพันกับชุมชน. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต
ภาควิชาศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547.
- ศิลป์ พีระศรี. ศิลปวิชาการ : ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, บรรณาธิการ
กรุงเทพฯ: มูลนิธิ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, 2546.
- ศิลป์ พีระศรี. ศิลปสงเคราะห์(พจนานุกรมศัพท์ศิลปะของชาวตะวันตก).กรุงเทพมหานคร :
ราชบัณฑิตยสถาน, 2527.
- สงวน รอดบุญ. ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพฯ : [ม.ป.พ.], 2524.
- สงวน รอดบุญ. ศิลปกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.
- สงัด อุทรานันท์. การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ. กรุงเทพฯ : รัตนมิตร, 2526.
- สงัด อุทรานันท์. เทคนิคการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม,
2532.
- สมชาย สนนก. คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา
ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัด. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สมชาย มณีโชติ. จิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529.
- สมโภชน์ ทองแดง. เรียนรู้ทัศนธาตุพื้นฐานการวิจารณ์ศิลปะ : เอกสารคำสอนรายวิชา
2709325 ศิลปะวิจารณ์. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและ
นาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ, 2549.
- สันติ เล็กสุขุม. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย [ฉบับย่อ] : การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างใน
ศาสนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.

สัมพันธ์ เพชรคง. การศึกษาการเรียนการสอนวิชาจิตรกรรม สาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับ
ปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ลีปนันท เกตุทัต. วิสัยทัศน์ประเทศไทยด้าน การศึกษา สังคม วัฒนธรรม และศาสนา.

สมาคมนักเรียนทุนรัฐบาลไทย. กรุงเทพฯ : สมาคม, 2541.

สุจรีต บัวพิมพ์. "ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน". เกษมบัณฑิตปริทัศน์.ปีที่ 2 ฉบับที่ 1
(มกราคม – มิถุนายน 2539).

สุชาติ ทองลิมา. การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปวิจารณ์ในสถาบันอุดมศึกษา
ของรัฐสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สุทธิรักษ์ สาคร. คุณค่าในผ้าไหมมัดหมี่ ตามการรับรู้ของอาจารย์ และนักศึกษาโปรแกรม
วิชาศิลปกรรมระดับปริญญาบัณฑิต สถาบันราชภัฏ ในเขตภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
ศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุธา ศาสตรี. วรรณคดีเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สุพิน บุญชูวงศ์. หลักการสอน. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสวนดุสิต, 2531.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง : อินเดี, ลังกา, ชวา, จาม, ขอม,
พม่า, ลาว. กรุงเทพฯ : มติชน, 2545.

สุมน อมรวิวัฒน์. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2533.

สุมิตร คุณานุกร. คู่มืออาจารย์ด้านการเรียนการสอน / ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, บรรณาธิการ.
กรุงเทพฯ : หน่วยพัฒนาคณาจารย์ด้านการเรียนการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2520.

สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์. วิธีการสอน = Teaching methods. กรุงเทพฯ : สกายบุ๊กส์, 2538.

สุรางค์ ไคว่ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุลักษณ์ ศรีบุรี. การประเมินผลศิลปศึกษา. ในสรุปการอภิปรายเรื่องบนเส้นทางการพัฒนา
ศิลปศึกษา.ลพบุรี: ศูนย์การพิมพ์วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2530.

เสริมศรี ไชยศร. ระบบหลักสูตร-การสอน. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พระสิงห์การพิมพ์, 2528.

อนุชิต หนูเอียด การศึกษาคุณค่าประติมากรรมไทย ตามการรับรู้ของอาจารย์และนักศึกษา
ระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กรุงเทพฯ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

อภัย นาคคง. ศิลปะไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเพาะช่าง,
2543.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. หลักการสอน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.

อุบล ตูจันดา. หลักและวิธีสอนศิลปะ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.

อำไพ ตีรณสาร . ขยายมุมมองการเรียนศิลปะ .วารสารครุศาสตร์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 ก.ค.- ก.ย.
2536 หน้า 64-76

อำไพ ตีรณสาร . การประเมินผลศิลปศึกษา. ในสรุปการอภิปรายเรื่อง **บนเส้นทางการพัฒนา
ศิลปศึกษา**. ลพบุรี: ศูนย์การพิมพ์วิทยาลัยครูเทพสตรี, 2530.

อำไพ ตีรณสาร . การสอนศิลปะปฏิบัติ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

อิทธิ คงคากุล. ศิลปะนิยม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์, 2537.

อุทุมพร จามรมาน. การวัดและประเมินการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ :
โครงการตำราวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรม, 2530.

อุทุมพร จามรมาน. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดลักษณะผู้เรียน. กรุงเทพฯ : คณะครุ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์, 2532.

ภาษาอังกฤษ

Banathy, Bela H. *Instructional Systems*. Belmont, California: Fearon, 1968.

Bloom, Benjamin S. *Evaluation to Improve Learning*. New York: McGraw-Hill, c1981.

Gargiulo, Richard M., Kilgo, Jennifer L. *Young Children With Special Needs: an
Introduction to Early Childhood Special Education*. Africa: Delmar, 2000.

Hubbard, Guy. *Art in High School* 2nd ed. Printing, California Inc. Belmont California, 1969.

Hubbard, Guy. *Art in the High School*. Belmont, Calif.: Wadsworth, 1967.

Kemp, Jerrold E. *Instructional Design: a Plan for Unit and Course Development*.
Belmont, California: Fearon-Pitman, c1977.

Kemp, Jerrold E.. *The Instructional Design Process*. New York: Harper & Row, 1985.

Lansing, Kenneth M.. *Art, Artists, and Art Education*. Dubuque, Ia. : Kendall/Hunt, 1976.

Lee J. Cronbach. *Essentials of Psychological Testing*. New York: Harper & Row, c1990.

Michael, John A. *Art and Adolescence: Teaching Art at the Secondary Level, Teacher*

Robert M. Gagne and Leslie J.. *Principles of Instructional Design*. Briggs. New York:

Holt, Rinehart and Winston, 1974.

Taba, Hilda. *Curriculum Development: Theory and Practice*. York: Harcourt, 1962.

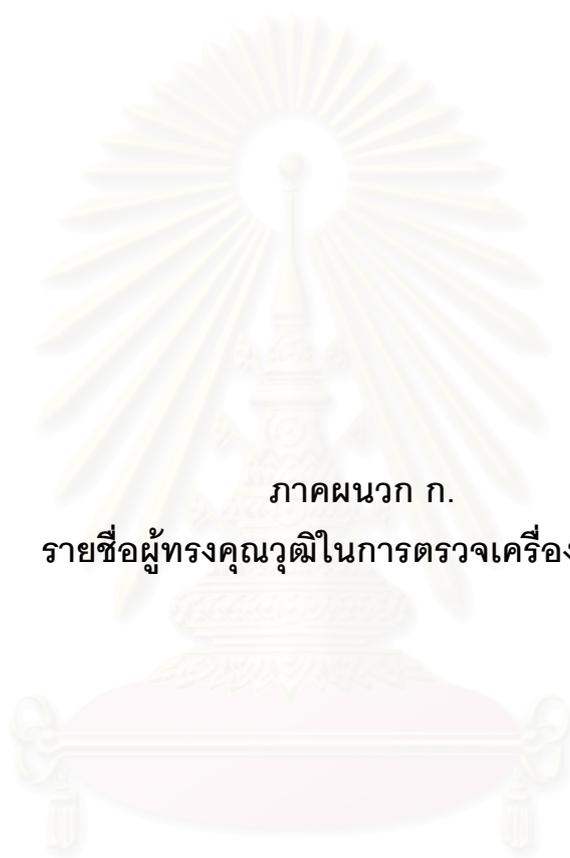

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

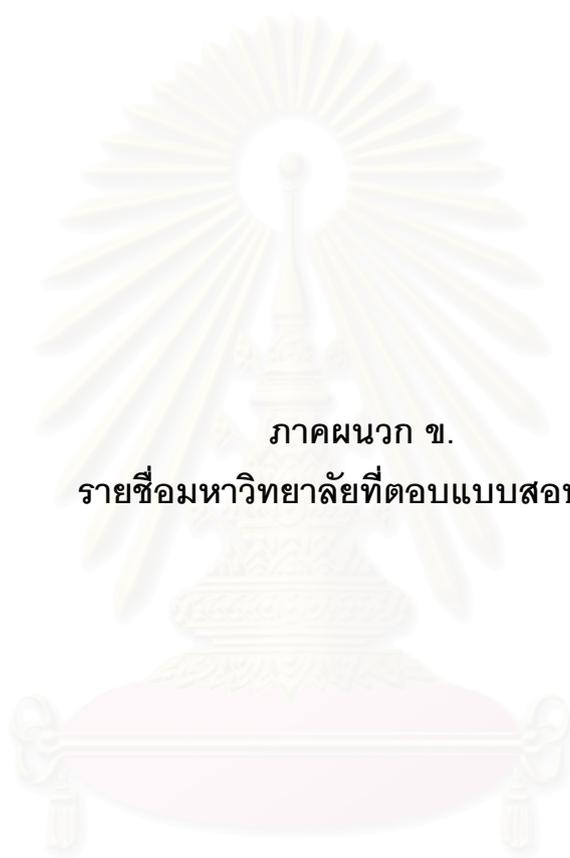
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัยจำนวน 3 ท่าน

---

1. ศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม
อาจารย์ผู้สอนศิลปะไทย ในระดับอุดมศึกษา
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ คุณประเสริฐ
อาจารย์ผู้สอนศิลปศึกษา ในระดับอุดมศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รองศาสตราจารย์ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ
ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทย
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

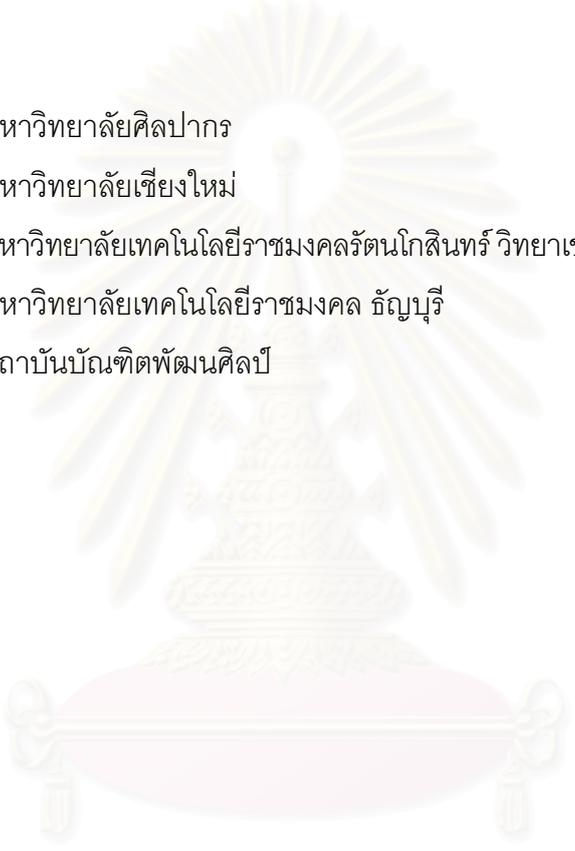
ภาคผนวก ข.
รายชื่อมหาวิทยาลัยที่ตอบแบบสอบถาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยที่ตอบแบบสอบถามจำนวน 5 สถาบัน

---

1. มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง
4. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
5. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.
รายชื่อหัวหน้าสาขาวิชาที่ให้สัมภาษณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อหัวหน้าสาขาวิชาที่ให้สัมภาษณ์ จำนวน 4 สถาบัน

---

1. อาจารย์ สาครินทร์ เครืออ่อน
มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. อาจารย์ ปราโมทย์ บุญเต็ม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง
3. อาจารย์ สุนทร จันทรประเสริฐ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
4. อาจารย์ เด่น หวานจริง
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้นฉบับไม่มีหน้านี้

NO THIS PAGE IN ORIGINAL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการวิจัย หรือค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี

ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

A STUDY OF THAI ART INSTRUCTION AT THE BACHELOR'S DEGREE LEVEL IN STATE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รศ. ปิยชาติ แสงอรุณ

นิสิตผู้ทำวิจัย

นายศุภชัย นทีตานนท์ รหัสประจำตัว 468 37561 27

ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา (ศิลปศึกษา)

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลักการและเหตุผล

ศิลปะไทยเป็นมรดกคู่บ้านคู่เมืองของไทยมาแต่กาลนาน เป็นตัวบ่งชี้ถึงความเจริญ และ ความมีอารยะของชนไทย เป็นภาพฉายถึงวิถีสังคม และชนชั้นในวัฒนธรรมไทยที่ยึดถือแบบอย่าง ในรูปของความเชื่อ และประเพณีที่สืบทอดกันมา ศิลปะไทยมีรูปลักษณะเฉพาะของไทย ซึ่งมีประวัติ ความเป็นมาที่สามารถสืบค้น ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงอิทธิพลของศิลปะในกลุ่มชนละแวก ไกลเคียงกันหรือชนต่างถิ่นไกลที่มีความสัมพันธ์ในวิถีชีวิต แลกเปลี่ยนการค้าขาย การสืบทอดของ วิถีชีวิตก่อให้เกิดกิจกรรมการใช้งานศิลปะแห่งภูมิปัญญา และการทำนุบำรุงก่อให้เกิดการถ่ายทอด การบำรุงรักษา การพัฒนาและการสร้างสิ่งใหม่ในวิถีชีวิตใหม่ ศิลปะไทยจึงเป็นงานศิลปะที่มีชีวิต มีอายุ มีวิวัฒนาการและสนองต่อวิถีชีวิตคนไทยในอนาคตได้ หากเข้าใจและรู้ถึงคุณค่ามรดกแห่ง ชนชาติ

การสืบทอดและวิวัฒนาการมรดกแห่งศิลปะไทยมีลักษณะประสานกลมกลืน ในวิถีชีวิต ของคนไทย คือ เป็นของทำมาหากิน ของใส่ ของใช้ ของอยู่ ของนั่ง ของนอน ของเล่น ของให้ ของ เคารพ ฯลฯ โดยมีการสร้างเสริมเติมเต็มเพื่อความสะดวกด้วยภูมิปัญญา การแก้ปัญหาอย่าง สร้างสรรค์ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การสอน การสืบทอดและพัฒนาเป็นความรู้เกิดการถ่ายทอดงาน ศิลปะเชิงช่าง เกิดสกุลช่างต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาเป็นแหล่ง เป็นสำนักเพื่อการเรียนรู้ในการ ประกอบอาชีพ

ความรู้ และการเรียนรู้ศิลปะไทย ได้พัฒนาจนเป็นระบบการเรียนการสอนจากเรียนรู้เพื่อทำได้ รู้เรียนเชิงลึกพัฒนาเป็นช่างฝีมือ มีการศึกษาค้นคว้าขยายขอบเขตเป็นศาสตร์ ประมวลองค์ความรู้เป็นโครงสร้าง จัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาพัฒนาผู้เรียนเป็นนักศึกษา นักค้นคว้า นักวิจัยทางศิลปะไทยควบคู่กับความสามารถเชิงช่าง ในระดับอุดมศึกษาการเรียนรู้อุทิศในกระบวนการเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนในเรื่อง การรับรู้คุณค่าศิลปะ และความงาม ความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์ อิทธิพลความเชื่อ เกิดความรู้ความคิด สามารถจะวินิจฉัยวิพากษ์และตัดสินใจ สามารถนำความรู้ความคิดไปพัฒนาความสามารถเชิงปฏิบัติการ เกิดแนวทาง และรูปแบบของตนเอง ล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางการเรียนการสอนของครูช่างของไทยมาแต่โบราณ จนถึงการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนการสอนทางตะวันตก ในแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาแบบมีหลักเกณฑ์เป็นพื้นฐาน (DBAE) (Dorn, 1981: 28) การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมจะได้ภาพรวมและแนวทาง เพื่อพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน และการขยายการศึกษาให้ลึก และสูงขึ้นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ และนักศึกษาที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการเรียนการสอนศิลปะไทย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงรักษา และการอนุรักษ์ ศิลปะไทย
2. ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน ของหลักสูตรศิลปะไทย ระดับอุดมศึกษา ที่ส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญา และการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้นฉบับไม่มีหน้า 289 - 291

NO PAGE 289 - 291 IN ORIGINAL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

คำชี้แจง

1. การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
2. โปรดตอบข้อความทุกข้อด้วยทหรศนะที่แท้จริงของท่านอย่างอิสระ และปราศจากอคติใด ๆ
3. ทุกคำตอบจะเป็นความลับและมีค่าอย่างสูงในการวิจัย
4. แบบสอบถามชุดนี้ แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของอาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความจริง และเติมข้อความลงในส่วนที่ต้องการระบุ

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ ต่ำกว่า 30 ปี 31 - 40 ปี
 41 - 50 ปี สูงกว่า 50 ปี
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด
 ปริญญาตรี
 ปริญญาโท
 ปริญญาเอก
 อื่น ๆ โปรดระบุ.....
4. ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
 รองศาสตราจารย์
 ศาสตราจารย์
5. ชื่อสถาบันที่ท่านทำการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพะเยา
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
6. ชั้นปีที่ท่านทำการสอน ชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 2
 ชั้นปีที่ 3 ชั้นปีที่ 4
 ชั้นปีที่ 5

7. ประเภทของศิลปะไทยที่ท่านมีความชำนาญเป็นพิเศษ

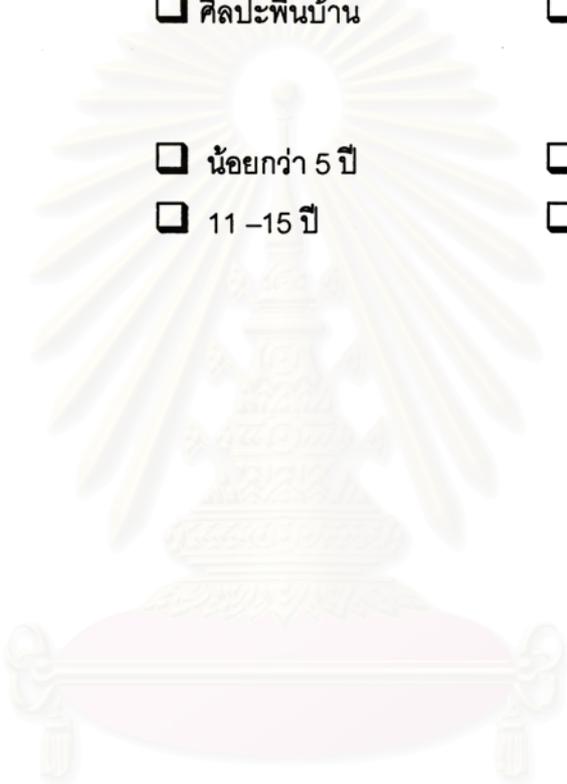
☐ จิตรกรรมไทย	☐ ประติมากรรมไทย
☐ สถาปัตยกรรมไทย	☐ หัตถศิลป์
☐ ศิลปะพื้นบ้าน	☐ ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

8. รายวิชาที่ทำการสอน

☐ จิตรกรรมไทย	☐ ประติมากรรมไทย
☐ สถาปัตยกรรมไทย	☐ หัตถศิลป์
☐ ศิลปะพื้นบ้าน	☐ ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

9. ประสบการณ์ในการสอน

☐ น้อยกว่า 5 ปี	☐ 6 - 10 ปี
☐ 11 -15 ปี	☐ มากกว่า 15 ปี

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย

1.ตัวป้อน

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1.1 ผู้เรียน						
1	ต้องมีใจรักและมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย					
2	ต้องมีความอดทน สุขุมและมานะเพียรพยายาม ในการศึกษาปฏิบัติ					
3	เห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ					
4	ใจรักและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ					
5	เข้าใจในวิธีการเรียนรู้ศิลปะไทยที่มีลักษณะเฉพาะจากครู					
6	สามารถเรียนรู้และหาประสบการณ์ด้วยการฝึกฝนและหมั่นปฏิบัติด้วยตนเอง					
7	มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ					
8	มีความคิดและความสามารถในการที่จะเชื่อมโยงความรู้ (ทฤษฎี) สูการปฏิบัติอย่างเข้าใจ					
9	เห็นคุณค่าและความสำคัญ ของโบราณสถานและศิลปวัตถุที่เป็นแหล่งเรียนรู้					
10	เข้าใจและชื่นชมต่องานศิลปะไทยหลากแขนง ที่มีความสัมพันธ์กันในวิถีชีวิตของคนไทย					
11	มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถด้านศิลปะไทยมาก่อน					
12	สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง					
1.2 ผู้สอน						
1	มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง					
2	เป็นผู้มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ					
3	มีผลงานสร้างสรรค์งานศิลปะไทย เป็นที่ประจักษ์					
4	มีสำนึกในคุณค่าการถ่ายทอดงานศิลปะไทยที่มีรูปแบบเฉพาะ					
5	มีทักษะการถ่ายทอดศิลปะไทยในแขนงต่าง ๆ					
6	เข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา					
7	เข้าใจระบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต่างพื้นฐานทางศิลปะไทย					
8	มีทักษะ และความสามารถ ในการวิเคราะห์และวิจารณ์งานศิลปะไทย					
9	มีการติดตามความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความรู้ในวงการศึกษา					
10	มีการประเมินผลที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ					
11	สามารถสร้างทัศนคติผู้เรียนให้เกิดความคิด เรื่องความนิยมในศิลปะไทย					
12	มีมานะอดทน ใจเย็น ใจกว้าง ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนได้					

1.ตัวป้อน (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1.3 วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน						
1	เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย					
2	สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ					
3	มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย					
4	มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย					
5	สามารถปฏิบัติงานศิลปะไทยที่มีแบบแผนในแนวทางศิลปะไทย					
6	ความชำนาญในการปฏิบัติงานศิลปะไทยที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้					
7	สามารถบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงานได้					
8	มีจิตสำนึกที่ดี มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อสังคม					
1.4 เนื้อหา						
1	ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ความเป็นมา อิทธิพลและการสืบทอด					
2	ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย					
3	ลักษณะและความงามในงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมไทย					
4	การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย					
5	หลักการและการทำงานศิลปะไทย					
6	ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่					
7	วิถีคิดและการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะไทย					
1.5 สิ่งแวดล้อม						
1	สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนและการทำงานศิลปะไทย					
2	อาคารตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม					
3	มีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม					
4	เครื่องมือในการเรียนการสอนและการทำงานมีความพอเพียงและเหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพ					
5	มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีในการทำงานของอาจารย์					
6	สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่ดีต่อความสัมพันธ์ของอาจารย์และผู้เรียน					

1. ตัวป้อน (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1.5 สิ่งแวดล้อม(ต่อ)						
7	มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน					
8	มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง					
9	มีห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา พร้อมเพียงสำหรับการศึกษาและสืบค้น					

2. กระบวนการ

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
2.1 การดำเนินการสอน						
1	กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน					
2	กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน					
3	กำหนดเกณฑ์การประเมินแก่ผู้เรียน					
4	กำหนดวิธีการสอนที่เหมาะสมตามสาระในแต่ละชั้นตอนเรียน					
5	มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน					
6	ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง					
7	ให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานพร้อมทั้งวิจารณ์ผลงานตนเอง					
8	ผู้สอนและผู้เรียนร่วมวิจารณ์ งานเพื่อการปรับปรุง					
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพิเศษนอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้เป็นทักษะหรือการพบปราชญ์ทางศิลปะไทย					
2.2 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ						
1	มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้					
2	มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลโครงการกิจกรรมพิเศษที่ชัดเจน					
3	มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน					
4	จัดกิจกรรมการทำงานในลักษณะกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือร่วมคิดและการสร้างสรรค์งานศิลปะในลักษณะเฉพาะ					
5	ให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง					
6	มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน					

3. ผลผลิต การประเมินผลการเรียน

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
3.1 ความรู้						
1	ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ					
2	ความรู้ความเข้าใจในด้านเนื้อหาศิลปะไทยอย่างลึกซึ้งและครอบคลุม					
3	ความรู้และความสามารถที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยงานศิลปะไทย					
4	ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่สอดคล้องและส่งเสริมศิลปะไทย					
3.2 ทักษะ						
1	ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้านศิลปะไทย					
2	มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย					
3	สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าในลักษณะเฉพาะตน					
4	มีรูปแบบการจัดการข้อมูลการทำงานและผลงาน (Portfolio) เพื่อการประเมินตนเอง					
5	มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานตนเอง					
3.3 ทศนคติ						
1	ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ					
2	ทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเรียน					
3	การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา					
4	ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่างสม่ำเสมอ					
5	เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัยที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย					

4. การป้อนกลับ

4.1 การวิเคราะห์ผล					
1	มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า				
2	มีเกณฑ์การวัด และการประเมินที่เป็นมาตรฐาน				
3	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน				
4	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้เรียน				
5	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านวัตถุประสงค์				
6	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาวิชา				
7	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา				
8	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านการดำเนินการสอน				
9	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมเสริมทักษะ				

4. การป้อนกลับ (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
4.2 การวิพากษ์วิจารณ์						
1	การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง					
2	การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักเรียน					
3	การให้คำปรึกษาแนะนำการเรียนเป็นรายบุคคล					
4	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง					
5	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้อื่น					
6	ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและปรับปรุง					

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย
ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ
อุดมศึกษา

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย

1. ตัวป้อน

1.1 ผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ.....

1.2 ผู้สอน

ข้อเสนอแนะ.....

1.3 วัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ.....

1.4 เนื้อหา

ข้อเสนอแนะ.....

1.5 สิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ.....

2. กระบวนการ

2.1 การดำเนินการสอน

ข้อเสนอแนะ.....

2.2 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

ข้อเสนอแนะ.....

3. ผลผลิต

การประเมินผลการเรียน

3.1 ความรู้

ข้อเสนอแนะ.....

3.2 ทักษะ

ข้อเสนอแนะ.....

3.3 ทศนคติ

ข้อเสนอแนะ.....

4. การป้อนกลับ

4.1 การวิเคราะห์ผล

ข้อเสนอแนะ.....

4.2 การวิพากษ์วิจารณ์

ข้อเสนอแนะ.....

ขอบคุณครับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

คำชี้แจง

1. การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
2. โปรดตอบข้อความทุกข้อด้วยทหรศนะที่แท้จริงของท่านอย่างอิสระ และปราศจากอคติใด ๆ
3. ทุกคำตอบจะเป็นความลับและมีค่าอย่างสูงในการวิจัย
4. แบบสอบถามชุดนี้ แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1   ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2   ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ตอนที่ 3   ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความจริง และเติมข้อความลงในส่วนที่ต้องการระบุ

1. เพศ ชาย หญิง

2. อายุ ต่ำกว่า 18 ปี 18 -20 ปี
 21 -25 ปี

3. วุฒิการศึกษาสูงสุดก่อนเข้าศึกษาในสถาบันนี้
 มัธยมศึกษาตอนปลาย
 อาชีวศึกษา
 อื่น ๆ โปรดระบุ.....

4. ชื่อสถาบันที่ท่านกำลังศึกษาอยู่
 มหาวิทยาลัยศิลปากร
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตเพาะช่าง
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

5. ชั้นปีที่ศึกษา ชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 2
 ชั้นปีที่ 3 ชั้นปีที่ 4
 ชั้นปีที่ 5

6. ประเภทของศิลปะไทยที่ท่านให้ความสนใจเป็นพิเศษ
 จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย
 สถาปัตยกรรมไทย หัตถศิลป์

7. ประเภทของศิลปะไทยที่ท่านมีความชำนาญ
 จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย
 สถาปัตยกรรมไทย หัตถศิลป์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ช่องที่มีตัวเลขตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

5	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
4	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
3	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
2	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
1	หมายถึง	ไม่เห็นด้วย

ตัวอย่าง

1.1 ผู้สอน

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1	มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศิลปะไทยโดยตรง		✓			

หมายความว่า ท่านมีความคิดเห็นว่าการเรียนการสอนศิลปะไทยด้านผู้สอนควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญด้าน
ศิลปะไทยโดยตรง ในระดับมาก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย

1.ตัวป้อน

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1.1 ผู้เรียน						
1	ต้องมีใจรักและมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย					
2	ต้องมีความอดทน สุขุมและมานะเพียรพยายาม ในการศึกษาปฏิบัติ					
3	เห็นความสำคัญและคุณค่า ในงานศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ					
4	ใจรักและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ					
5	เข้าใจในวิธีการเรียนรู้ศิลปะไทยที่มีลักษณะเฉพาะจากครู					
6	สามารถเรียนรู้และหาประสบการณ์ด้วยการฝึกฝนและหมั่นปฏิบัติด้วยตนเอง					
7	มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ					
8	มีความคิดและความสามารถในการที่จะเชื่อมโยงความรู้ (ทฤษฎี) สู่การปฏิบัติอย่างเข้าใจ					
9	เห็นคุณค่าและความสำคัญ ของโบราณสถานและศิลปวัตถุที่เป็นแหล่งเรียนรู้					
10	เข้าใจและชื่นชมต่องานศิลปะไทยหลากแขนง ที่มีความสัมพันธ์กันในวิถีชีวิตของคนไทย					
11	มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถด้านศิลปะไทยมาก่อน					
12	สามารถแสดงภูมิปัญญาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง					
1.2 ผู้สอน						
1	มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง					
2	เป็นผู้มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวข้องกับศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ					
3	มีผลงานสร้างสรรค์งานศิลปะไทย เป็นที่ประจักษ์					
4	มีสำนึกในคุณค่าการถ่ายทอดงานศิลปะไทยที่มีรูปแบบเฉพาะ					
5	มีทักษะการถ่ายทอดศิลปะไทยในแขนงต่าง ๆ					
6	เข้าใจวัตถุประสงค์การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับอุดมศึกษา					
7	เข้าใจระบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต่างพื้นฐานทางศิลปะไทย					
8	มีทักษะ และความสามารถ ในการวิเคราะห์และวิจารณ์งานศิลปะไทย					
9	มีการติดตามความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความรู้ในวงการศึกษา					
10	มีการประเมินผลที่ชัดเจนและผู้เรียนยอมรับ					
11	สามารถสร้างทัศนคติผู้เรียนให้เกิดความคิด เรื่องความนิยมในศิลปะไทย					
12	มีมานะอดทน ใจเย็น ใจกว้าง ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนได้					

1. ตัวป้อน (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1.3 วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน						
1	เพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย					
2	สามารถที่จะสืบสาน อนุรักษ์ ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมไทย อย่างมีความรับผิดชอบ					
3	มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย					
4	มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้านศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย					
5	สามารถปฏิบัติงานศิลปะไทยที่มีแบบแผนในแนวทางศิลปะไทย					
6	ความชำนาญในการปฏิบัติงานศิลปะไทยที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้					
7	สามารถบูรณาการความรู้ด้านต่าง ๆ และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงานได้					
8	มีจิตสำนึกที่ดี มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อสังคม					
1.4 เนื้อหา						
1	ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ความเป็นมา อิทธิพลและการสืบทอด					
2	ความรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย					
3	ลักษณะและความงามในงานศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคมไทย					
4	การอนุรักษ์ การสืบทอดและทำนุบำรุงศิลปะไทย					
5	หลักการและการทำงานศิลปะไทย					
6	ศิลปะไทยในสังคมสมัยใหม่					
7	วิถีคิดและการทำงานสร้างสรรค์ศิลปะไทย					
1.5 สิ่งแวดล้อม						
1	สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนและการทำงานศิลปะไทย					
2	อาคารตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม					
3	มีห้องจัดแสดงผลงานศิลปะที่เพียงพอและเหมาะสม					
4	เครื่องมือในการเรียนการสอนและการทำงานมีความพอเพียงและเหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพ					
5	มีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ดีในการทำงานของอาจารย์					
6	สภาพห้องเรียนมีบรรยากาศที่ดีต่อความสัมพันธ์ของอาจารย์และผู้เรียน					

1. ตัวป้อน (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
1.5 สิ่งแวดล้อม(ต่อ)						
7	มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตไทยภายในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน					
8	มีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบัน หรือ บริเวณใกล้เคียง					
9	มีห้องสมุดและเทคโนโลยีทางการศึกษา พร้อมเพียงสำหรับการศึกษาและสืบค้น					

2. กระบวนการ

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
2.1 การดำเนินการสอน						
1	กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน					
2	กำหนดขอบข่ายสาระ เนื้อหา แก่ผู้เรียน					
3	กำหนดเกณฑ์การประเมินแก่ผู้เรียน					
4	กำหนดวิธีการสอนที่เหมาะสมตามสาระในแต่ละชั้นตอนเรียน					
5	มีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงาน					
6	ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานศิลปะตามแนวความคิดตนเอง					
7	ให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานพร้อมทั้งวิจารณ์ผลงานตนเอง					
8	ผู้สอนและผู้เรียนร่วมวิจารณ์ งานเพื่อการปรับปรุง					
9	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพิเศษนอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้เป็นทักษะหรือการพบปราชญ์ทางศิลปะไทย					
2.2 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ						
1	มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้					
2	มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลโครงการกิจกรรมพิเศษที่ชัดเจน					
3	มีการเชิญศิลปินทางศิลปะไทยมาให้ความรู้ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของศิลปิน					
4	จัดกิจกรรมการทำงานในลักษณะกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจและการสร้างสรรค์งานศิลปะในลักษณะเฉพาะ					
5	ให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการ เพื่อสามารถคิดทำงานในโครงการของตนเอง					
6	มีการติดตามดูแลการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน					

3. ผลผลิต การประเมินผลการเรียน

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
3.1 ความรู้						
1	ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานด้านศิลปะไทยอย่างเชี่ยวชาญ					
2	ความรู้ความเข้าใจในด้านเนื้อหาศิลปะไทยอย่างลึกซึ้งและครอบคลุม					
3	ความรู้และความสามารถที่จะวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยงานผลงานศิลปะไทย					
4	ความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ที่สอดคล้องและส่งเสริมศิลปะไทย					
3.2 ทักษะ						
1	ความสามารถการทำงานที่สอดคล้องกับวิธีการทำงานด้านศิลปะไทย					
2	มีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย					
3	สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าในลักษณะเฉพาะตน					
4	มีรูปแบบการจัดการข้อมูลการทำงานและผลงาน (Portfolio) เพื่อการประเมินตนเอง					
5	มีทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการในเรื่องความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานตนเอง					
3.3 ทศนคติ						
1	ความรับผิดชอบและการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ					
2	ทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเรียน					
3	การเห็นคุณค่าในศิลปะไทย มีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีพัฒนา					
4	ความรับผิดชอบและความขยัน เอาใจใส่ต่อการทำงานอย่างสม่ำเสมอ					
5	เปิดใจกว้างต่อแนวทางศิลปะร่วมสมัยที่สามารถปรับให้สอดคล้องกับแนวทางศิลปะไทย					

4. การป้อนกลับ

4.1 การวิเคราะห์ผล					
1	มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้า				
2	มีเกณฑ์การวัด และการประเมินที่เป็นมาตรฐาน				
3	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน				
4	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้เรียน				
5	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านวัตถุประสงค์				
6	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาวิชา				
7	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา				
8	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านการดำเนินการสอน				
9	มีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกิจกรรมเสริมทักษะ				

4. การป้อนกลับ (ต่อ)

ข้อ	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
4.2 การวิพากษ์วิจารณ์						
1	การวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุง					
2	การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้เรียน					
3	การให้คำปรึกษาแนะนำการเรียนเป็นรายบุคคล					
4	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำเสนอความคิดเห็นจากผลงานตนเอง					
5	เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้อื่น					
6	ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและปรับปรุง					

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย
ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ
อุดมศึกษา

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย

1. ตัวป้อน

1.1 ผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ.....

1.2 ผู้สอน

ข้อเสนอแนะ.....

1.3 วัตถุประสงค์

ข้อเสนอแนะ.....

1.4 เนื้อหา

ข้อเสนอแนะ.....

1.5 สิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ.....

2. กระบวนการ

2.1 การดำเนินการสอน

ข้อเสนอแนะ.....

2.2 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

ข้อเสนอแนะ.....

3. ผลผลิต

การประเมินผลการเรียน

3.1 ความรู้

ข้อเสนอแนะ.....

3.2 ทักษะ

ข้อเสนอแนะ.....

3.3 ทศนคติ

ข้อเสนอแนะ.....

4. การป้อนกลับ

4.1 การวิเคราะห์ผล

ข้อเสนอแนะ.....

4.2 การวิพากษ์วิจารณ์

ข้อเสนอแนะ.....

ขอบคุณครับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร

การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี
ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

โดย

นายสุภชัย นทีตานนท์

นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศึกษา
ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหาร
เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี
ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอนได้แก่

- ตอนที่ 1   สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ 2   การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับปริญญาตรีในสถาบัน
 อุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

- 1.วัน – เวลา ที่สัมภาษณ์
  - วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
  - เริ่มต้นสัมภาษณ์ เวลา.....น.
  - สิ้นสุดการสัมภาษณ์ เวลา.....น.
  - สถานที่ที่ทำการสัมภาษณ์.....
- 2.ผู้สัมภาษณ์
  - ชื่อ – สกุล.....
- 3.ผู้ให้สัมภาษณ์
  - ชื่อ – สกุล.....

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ ต่ำกว่า 30 ปี 31 - 40 ปี
 41 - 50 ปี สูงกว่า 50 ปี
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี
ปริญญาโท ปริญญาตรี
ปริญญาโท ปริญญาตรี
อื่น ๆ โปรดระบุ.....
4. ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
 รองศาสตราจารย์
 ศาสตราจารย์
5. ชื่อสถาบันที่ท่านทำการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
6. ชั้นปีที่ท่านทำการสอน ชั้นปีที่ 1 ชั้นปีที่ 2
 ชั้นปีที่ 3 ชั้นปีที่ 4
 ชั้นปีที่ 5
7. ประเภทของศิลปะที่ท่านมีความชำนาญเป็นพิเศษ จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย
 สถาปัตยกรรมไทย หัตถศิลป์
 ศิลปะพื้นบ้าน
8. รายวิชาที่ท่านทำการสอน จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย
 สถาปัตยกรรมไทย หัตถศิลป์
 ศิลปะพื้นบ้าน
9. ประสบการณ์ในการสอน น้อยกว่า 5 ปี 6 - 10 ปี
 11 -15 ปี มากกว่า 15 ปี

ตอนที่ 2 การเรียนการสอนศิลปะไทยในระดับปริญญาตรีในสถาบัน อุดมศึกษา สังกัด
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

1. ตัวป้อน

1.1 ผู้เรียน

.....

1.2 ผู้สอน

.....

1.3 วัตถุประสงค์

.....

1.4 เนื้อหา

.....

1.5 สิ่งแวดล้อม

.....

2. กระบวนการ

2.1 การดำเนินการสอน

.....

2.2 การจัดกิจกรรมเสริมทักษะ

.....

3. ผลผลิต

การประเมินผลการเรียน

3.1 ความรู้

.....

3.2 ทักษะ

.....

3.3 ทศนคติ

.....

4. การป้อนกลับ

4.1 การวิเคราะห์ผล

.....

4.2 การวิพากษ์วิจารณ์

.....

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายศุภชัย นทีตานนท์ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีศิลปะบัณฑิต สาขาศิลปะไทย ประเพณีประยุกต์ ภาควิชาประยุกต์ศิลปศึกษา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีการศึกษา 2543 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2546

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย